DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

KRİTOVULOS TARİHİ

1451 – 1467

Çeviren: **Ari Çokona**

heyamola

II. Baskı

Kritovulos Tarihi

1451 - 1467

Heyamola Yayın No: 271

Yayın Yönetmeni
Ömer Asan

Çeviren
Ari Çokona

Editör
İbrahim Dizman

Grafik Tasarım
Murat İlhan

ISBN 978-605-5419-72-1

Kritovulos / Kritovulos Tarihi
1451-1467

© Heyamola Yayınları
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 12368

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz.

İkinci Basım
Mart 2013

Baskı ve Cilt: Ege Basım
Ege Reklam Sanatları San. Tic. Şti.
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No:4 Ataşehir / İstanbul
Tel: 0216 470 44 70 Faks: 0216 472 84 05
www.egebasim.com.tr
Matbaa Sertifika No: 12468

ATT Basım Yayın Ltd. Şti.
Yalı Mah. Küçükyalı Cad. Kuyu Sok. Mete Apt. No. 4/1
Maltepe / İstanbul
heyamola@heyamola.net / www.heyamola.net
Tel: 0 216 371 17 37

Kritovulos Tarihi

1451 - 1467

Çeviren
Ari Çokona

heyamola
yayınları

İmroz Adasının seçkinlerinden adalı Kritovulos, bu eseri, zamanımızda gerçekleşen bunca önemli ve hayranlık uyandırıcı olayın yankı uyandırması, kayda geçirilmesi ve bizden sonra gelecek nesillere aktarılması gerektiğine inanarak yazdı.

*XI. Konstandinos Palaiologos Dragazes**

* İoannes Zonaras'ın (XV. yüzyıl) "*Epitomi Historion*" adlı eserinden alınmıştır. Orijinal elyazması bugün Mutinensis Gr. 122 koduyla Modena'nın Biblioteca Estense kütüphanesinde bulunmaktadır.

İçindekiler

İlber Ortaylı 11
Önsöz 13
İthaf 27
I. Kitap 37
II. Kitap 283
III. Kitap 369
IV. Kitap 481
V. Kitap 571
Dizin 651

Kritovulos

Mihail Kritovulos İmrozludur ve son devir Bizans ve Osmanlı'nın İstanbul (Konstantiniyye) döneminin ilk Helen asıllı tarihçisi olup; büyük hükümdarın Helen kültürüne ve tarihine olan yakın ilgisini ve bilgisini ondan öğreniyoruz. Aynı zamanda da fethin bir dönemi kapatıp öbürünü açtığını, ama medeniyetlerin bir uzlaşma içinde devamlılık sağladığını bu parlak üslupla şahit oluyoruz. Kritovulos, döneminin olaylarını basit bir vakanüvis gibi değil, geriye gidişlerle ortaya koymaktadır. Bu nedenle bizim için dönemin diğer tarihçisi Tursun Bey kadar önemlidir. "Fatih Sultan Mehmed'in Fethine dair tarih" adlı eseri, vazgeçilmez bir kaynaktır.

Eserin tek nüshası Topkapı Sarayı Yazmalar kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. İlk defa Alman Tishendorf ve Rusya elçisi Aleksandr Lobanov bu nüshayı keşfetmişlerdir. Kuşkusuz ki ilk tercüme girişimleri Arkeoloji Müzesi müdürü Detkier ve Göttingen üniversitesi profesörlerinden Müller tarafından ele alınmıştır. Bu Paris nüshasının dışında gene Robert College hocalarından Charles Rigg İngilizceye çevirerek yayınlamış. Eserin ilk Türkçe tercümesi; sadece bazı bölümleriyle Ceride-i Havadis'te yayınlanmış, bu çevirmenimiz tarafından belirtiliyor. Bundan çok evvelse İzmir mebusu Pavlos Karolidis Efendi kitabın tümünü Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuasının eki olarak yayınlamıştır. Bizim neslin kullandığı metin ise Muzaffer Gökman'ın bu Karolidis çevirisini yeniden günlük dile uyarlamasıyla ortaya çıkan bir metindir.

Bu metin bugün Topkapı Sarayı'ndaki asıl nüshanın yeniden ele alınmasıyla ve tercümesinin yeniden yapılmasıyla takdim ediliyor. Bu çevirinin tarih araştırmalarımız için fevkalade yararlı ve şükran duyacağımız bir çalışma olduğunu belirtmeye lüzum yok. Çok değerli addettiğimiz bu tarihî belgenin yayımlanmasına maddi destek sağlayan Pavlos ve Aleksandra Kanellopoulos Vakfı'nın Yönetim Kurulu'na ve Vakıf Başkanı Sayın Nellos Kanellopoulos'a en içten teşekkürlerimizi sunarız. Kitabın özenle çevrilerek orijinaliyle birlikte yayımlanmasını düşünerek, ilgili kişileri bir araya getiren Yunanistan'ın eski İstanbul Başkonsolos'u Ekselansları Sayın Vasilios Bornovas'a ve kitabı çeviren Ari Çokona'ya emeğinden dolayı teşekkür ederiz. Kitabın hazırlanması esnasında koordinasyonu sağlayan, Sismanoglio Megaro Kültür Merkezi'nin eski sorumlusu Sayın Artemis Papatheodorou'ya da teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Umarız Bizans - Osmanlı devrinin geçiş metinleri birbiri ardından tarih öğrencilerinin önüne konacaktır.

Prof. Dr. İlber Ortaylı
Topkapı Sarayı Müzesi Başkanı

Önsöz

Tarihçi Kritovulos XV. yüzyıl başlarında İmroz Adasında doğdu. Asıl adı Mihail Kritopulos'tu. Soylu bir Bizans ailesi olan Kritopulos'lar, XIII. yüzyıl sonlarından itibaren kayıtlara geçerler. Antik Yunan dili ve edebiyatına hayranlık duyan yazar, belirgin biçimde Ortaçağı çağrıştıran soyadını Attika lehçesine yakınlaştırmak için Kritovulos şekline getirir ve Hıristiyan geleneğinden gelen Mihail adını kullanmaz.[1] Sokrates'in öğrencilerinden birinin adı da Kritovulos'tu ve Platon "Sokrates'in Savunması" adlı eserinde ondan bahseder.[2] Böyle isim değişikliklerine, antik Yunan geleneğine saygı duyan, dönemin başka Bizanslı aydınlarında da rastlanır. Çağdaşları filozof Georgios Gemistos ve tarihçi Nikolaos Chalkokondylis, aynı şekilde adlarını Plethon ve Laonikos'a çevirmişlerdi.

Antik epigramlar toplayıp kaydetmek üzere Anadolu ve Ege adalarına seyahate çıkan Anconalı aydın tüccar Ciriaco de Pizzicolli, 28 Eylül 1444'te günlüğüne onunla karşılaştığını kaydeder.[3] İmroz'un doğu sahilinde karaya çıkan gezgin, doctus (aydın) ve nobilis (asil) sıfatlarıyla nitelediği "Ermodoros" Mihail Kritovulos adında bir yol arkadaşıyla at sırtında adanın batı kesiminde bulunan merkezi yerleşime seyahatini anlatır. Ermodoros tanımı burada bir özel isim değildir, "Tanrı Hermes'in armağanı", yani şanslı bir karşılaşma anlamına gelir. Nitekim ertesi gün, daha sonra I. Gennadios adıyla Pat-

---

1 Nik. P. Andriotis, "Kritovulos o İmvrios kai to İstoriko tou Ergo", [İmrozlu Kritovulos ve Yazdığı Tarihi Eser], Ellinika II, 1929, s. 168-169.

2 Platon, Kriton, Kritovulos ve Apollodoros hocalarının yargılanması esnasında ona bir para cezası ödemeyi kabul etmesi için yalvarırlar ve bu cezayı onun adına kendilerinin ödeyeceklerini söylerler. bkz. John Burnet (ed.), Platon: Sokrates'in Savunması, 1903, 38 b.

3 Diether Roderich Reinsch, "Kritobulos of İmbros – Learned Historian, Ottoman Raya and Byzantine Patriot", Recuil des Travaux de l' études Byzantines XI, 2003, s. 299.

riklik makamına getirilecek olan yakın dostu Georgios Scholarios'a yazdığı mektupta bu tanıma yer vermez.

"İmrozlu Keşiş Mihail Kritovulos"a atfedilen ve dini konulara değinen dört eser vardır. Bunlar: günümüze 10 nüshası ulaşan Ευχή εις τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν [Efendimiz Jesus Hristos'a bir Dua], Saint Augustine için yazılmış 12 satırlık 18 dizeden oluşan ve günümüze 16 nüshası ulaşan bir şiir, Madrit'in Escorial Kütüphanesinde bulunan ve Hz İsa'nın çilelerine değinen Περί των παθών [Çilelere Dair] şiiri ile aynı kütüphanede bulunan Περί του πάθους του Χριστού [Hz İsa'nın Çilelerine Dair] duasıdır.[4] Bu eserleri dil ve üslup açısından inceleyen Andriotis, başka araştırmacıların tanıklığına da başvurarak tarihçi Kritovulos'un elinden çıktıklarını saptar ve başka bir kanıt bulunmamasına karşın, Kritovulos'un hiç olmazsa hayatının son yıllarını Athos'ta [Aynaroz] keşiş olarak geçirdiğini iddia eder. Eserinin V. kitabında, başta İstanbul olmak üzere Trakya ile Makedonya'ya büyük zarar veren 1467 tarihli veba salgınının ayrıntılı tasviri ve kullandığı tıbbi terminoloji Kritovulos'un hekim olabileceğini düşündürür. Bazı araştırmacılar da yazarın II. Mehmed'in kaleminde çalışmış olduğunu iddia ederler. Ancak bu varsayımlar mantıkdışı olmamakla birlikte başka kanıtlarla desteklenmezler.

Kendisi hakkında yazdıklarından hareketle, Kritovulos'un toprak sahibi asil bir aileye mensup olduğu ve 1400-1410 yılları arasında doğduğu söylenebilir. Atıfta bulunduğu kaynaklar ve antik Yunan dilini yetkinlikle kullanması, İstanbul'da iyi bir eğitim aldığını kanıtlar. Siyasi görevler üstlendiği dönemde, Sultan II. Mehmed ve son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un kardeşi Mora Despotu Dimitrios Palaiologos gibi önemli şahsiyetlere kolayca ulaşabilmesi, fetih öncesi yıllarda hem Osmanlı hem de Bizanslı üst düzey yöneticilerle yakın ilişkiler içinde bulunmuş olabileceğini düşündürür. Mektuplaşmaları, kitabında yazdıkları ve başka yazarların ona atıflarından, Georgios Scholarios, İoannis ve Markos Eugenikos, Georgios Amirutzis ve Theodoros Agalianos gibi dönemin aydınlarıyla karşılıklı saygıya dayanan yakın dostluklar kurduğu anlaşılır.

Kritovulos'un tarih sahnesine çıkması İstanbul'un fethinden hemen sonradır. Kuzeydoğu Ege adaları İmroz, Limni ve Taşoz'un ileri gelen ailelerinin, olası bir Osmanlı taarruzundan çekinerek adalarını terk etmeye hazırlanmaları üzerine, Gelibolu'da bulunan Kaptan-ı Derya Hamza Paşa'ya ve Sultan II. Mehmed'e elçiler gönderir. Limni

4 Andriotis, "Kritovulos o Imvrios", s. 169.

ile Taşoz'un Osmanlıya vergiye tabi Midilli'nin yöneticisi Cenovalı Gattilusi ailesine, İmroz'un da aynı ailenin Enez'i yöneten koluna tımar olarak verilmesine aracılık eder. Bu adaların yarı özerk durumunun 1456/7'de lağvedilmesi üzerine, İmroz'un yöneticiliğine getirilir. Limni, Taşoz ve Semandirek'in Papa'nın donanması tarafından işgal edildiği 1457 yazında diplomatik manevralarla istilacıları memleketinden uzak tutar. Hatta 1458/9'da Limni'nin İtalyanlardan geri alınmasını ve iki adanın Sultan'ın vassalı Mora Despotu Dimitrios'a tımar olarak verilmesini sağlar. Bu kez de Dimitrios adına İmroz'un yöneticiliğini sürdürür. 1466'da adanın Venediklilerin eline geçmesi üzerine İstanbul'a gelir. 1467'deki büyük veba salgınını burada yaşar ve 1468 sonbaharında, Georgios Amirutzis'in ona hitaben yazdığı bir mektuptan sonra[5] Kritovulos hakkında hiçbir kayıt bulunmaz.

Kritovulos'un "Tarih"i, eşit uzunlukta olmayan beş kitapta, 1451-1467 yılları arasında gerçekleşen olayları anlatır. Tanığı olduğu dönemin tarihi önemini kavrayan yazar, Bizans İmparatorluğunun tarihten silinmesiyle yerine Osmanlıların geçişini, bu değişimin baş aktörü olarak gördüğü Fatih Sultan Mehmed'in saltanatı çerçevesinde vermeye çalışır. Eserinin sunuş yazısında, genç Sultan'ın methiyesini dizdikten sonra, fetih ve başarılarının "en büyük saygınlığa sahip olan Hellen dilinde yazılmış bir eser" ile gelecek nesillere aktarılması gerektiğine işaret eder. Arapça ya da Farsça yazılacak bir tarihin, çok az insana hitap edeceğinden aynı yaygınlığa ulaşamayacağını iddia eder. Sunuşunda, daha sonra genel bir Osmanlı tarihi yazmayı düşündüğünü söyler, ancak bilinmeyen sebeplerle bunu gerçekleştirmez.

Yabancı dillere ilgi duyduğu bilinen II. Mehmed'in, Topkapı Müzesinde, kendi el yazısıyla Yunan ve Arap alfabesinin harflerini yazdığı bir okul defteri vardır. Çağdaşı Georgios Trapezuntios, 1466'da Papa II. Paul'e yazdığı bir mektupta, "Apertius et latius rem omnem exposui Grece bene intelligit, Latinam minime" cümlesiyle Sultan'ın iyi derecede Yunanca bildiğini belirtir. Julian Raby, Topkapı Sarayında bulunan on altı Yunanca elyazmasından beş ya da altısının doğrudan II. Mehmed'le ilgili olduğunu kaydeder. Bunlardan, Büyük İskender'in biyografisi olan GI 16 kodlu Arrianos'un "Anabasis"ini el yazısı uzmanlarına göre Kritovulos kopya etmişti.[6] Bu durumda Sultan'ın kendisine ithaf edilen kitabı bizzat okuyacak derecede Yunanca bildiğini varsayabiliriz.

---

5 Reinsch, "Kritobulos of İmbros", s. 301.

6 Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", Dumbarton Oaks Papers 37, 1983, s. 15-34.

Eserin yaklaşık üçte birini oluşturan I. kitapta, II. Mehmed'in tahta çıkışı, devletin idari ve mali yapısını düzenlemesi, Rumeli Hisarı'nın yapımı, İstanbul'un kuşatılması ve fethi anlatılır (1451-1453). İkinci kitapta Enez ve Sırbistan seferleri ile İtalyanların Limni, Taşoz ve Semandirek adalarını ele geçirmeleri (1453-1457), üçüncü kitapta Mora seferi (1458-1460), dördüncü kitapta Sinop, Trabzon, Midilli Adası ve Bosna'nın fethi (1461-1463), beşinci kitapta Venediklilerle savaş, ikinci Bosna seferi ve Arnavutluk'un fethi anlatılır (1463-1467). Bölüm başlarında, sayfaların kenarlarına kırmızı mürekkeple bölümün özetini içeren kısa notlar eklenmiştir.

Kritovulos "Tarih"ini en geç 1453 yazında yazmaya başladı ve 1466 sonbaharına kadar yazmaya devam ederek kısa bir sunuş yazısıyla Sultan'a takdim etti. Kitabın bu bitmemiş hali 1461 sonbaharına kadar geliyor, yani (I, IV-8) kitaplardan oluşuyordu. Daha sonra düzeltme ve eklemelerde bulunarak, el yazmasının son şeklini, ikinci bir sunuş yazısıyla 1467 sonbaharında Sultan'a teslim etti[7].

Yazar, yakından tanıdığı ve bizzat taraf olduğu kuzeydoğu Ege adalarının fethinin biricik kaynağıdır. Bizans İmparatorluğunun çöküşü sürecinde vassal devletçiklerin kendi aralarındaki çekişmeleri, Osmanlı ile ilişkileri, Venedik-Ceneviz rekabeti gibi konularda başka yerde bulunmayan değerli bilgiler verir. İstanbul'un fethi gibi, tanığı olmadığı olaylar hakkında, "denildiğine göre" türünden açık olmayan ifadeler kullanarak kaynaklarını belirtmez. Ancak hem Bizanslı hem de Osmanlı görgü tanıklarından yararlanarak döneminin en kapsamlı ve nesnel tarihini yazar. Yazdıklarını başka kaynaklarla kontrol etme imkânını bulduğumuzda inandırıcı olduğunu görürüz. Özellikle İstanbul'un fethini çağdaşları içinde en güzel anlatan odur. Rumeli Hisarı'nın yapımı, topların dökülmesi, şehri kuşatan orduda komutanların hangi noktalarda mevzilendiği gibi konularda ayrıntılı bilgiler verir. Edmunt Pears İstanbul'un fethini anlatan klasik monografisini yazarken anlatımının eksenine Kritovulos'u yerleştirmişti.[8]

Kritovulos'un üzerinde çok durduğu bir konu da İstanbul'un imar ve iskânıydı. Zaman içinde güçsüzleşen, son kuşatma ve savaşla nüfusunu yitiren, yakılıp yıkılan, yağmalanan şehri, imparatorluğunun başkenti yapmak isteyen II. Mehmed enerjisinin büyük kısmını buraya harcar. Şehrin en güzel noktalarına Eski ve Yeni Saray'ı inşa eder, Ye-

---

7 Diether R. Reinsch, Photini Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou Imvriou Istoria, [İmrozlu Kritovulos'un Tarihi], Athens: Ekdoseis Kanaki, 2005, s. 13.

8 E. Pears, The Destruction of the Greek Empire and the Story of the Capture of Constantinople by the Turks, Londra: 1903.

dikule'de bir hisar yaptırır, surları tamir eder, camiler, hanlar, hamamlar yaptırır. Maiyetindeki komutan ve askerlere, konut olarak kullanmaları için şehrin konak ve kiliselerini dağıtır, arsalar ve tarlalar verir. Vezirlerini cami, medrese gibi kamu binaları inşa etmeleri için teşvik eder ve bu alanda en görkemli külliyeyi Mahmut Paşaya yaptırır. İnşaatlarda yüksek yevmiye vererek köleleri çalıştırır, para biriktirip özgürlüklerini satın almalarına imkân sağlayarak onları motive eder.

İstanbul nüfusunun istendiği kadar artmaması üzerine zorunlu iskân seçeneğini işletir. Ele geçirdiği bölgelerden İstanbul'a zorla nüfus taşır. Genç sultanın bu heyecanını en iyi anlayan Kritovulos'tur ve konuya ilişkin en ayrıntılı bilgileri o verir. Onun sayesinde Mora, Trabzon, Eski ve Yeni Foça, Taşoz, Semandirek, Midilli ve Argos'tan İstanbul'a nüfus getirtildiğini biliyoruz. Mora'nın İleia bölgesinden toplanarak çiftçilik yaptırılmak üzere İstanbul dışındaki taşraya yerleştirilen 4.000 köle hakkında olduğu gibi sürgünlerin sayı ve meslekleri, Argosluların "Tis Perivleptou" Manastırı etrafına yerleştirilmelerinde olduğu gibi yerleşme yerleri gibi daha ayrıntılı bilgiler vermekten de geri kalmaz.

Kritovulos, Sultan'ın uzak seferleri hakkında bilgi edinmede zorlanır ve bunu telafi etmek için sonradan eklemeler yapar. Sultan'ın aleyhine bilgiler de içerdiklerinden, bazı araştırmacılar bu notların daha sonra bir başkası tarafından eklendiğini iddia ettiler. Örneğin Belgrat kuşatması esnasında (II, XIX-6) Rumeli Beylerbeyi Karaca'nın öldüğü ve Sultan'ın baldırından yaralandığı bilgisi sonradan eklenmiştir. Grecu, "Kritovulos'un II. Mehmed hakkında bu kadar olumsuz şeyler yazabilmesi mümkün değildir" açıklamasıyla bu pasajı kitabın Romence çevirisine dahil etmez.[9] Ancak Reinschs sonradan yapılan böylesi eklemelerin araştırmalar sonucunda Kritovulos'a ait olduklarının kanıtlandığını söyler.[10]

Kritovulos "Tarih"ini yazarken Thukydides'in etkisinde kaldı. Eserine "Atinalı Thukydides ..." cümlesiyle başlayan üstadına öykünerek "İmvros'un seçkinlerinden adalı Kritovulos ..." diye başlar. Antik Yunan kökenli olmayan ay adlarını kullanmaktan kaçınarak, üstadı gibi zamanı kış başları, sonbahar ortaları gibi ifadeler kullanarak mevsimlerle verir. Sadece İstanbul'un fetih tarihini ay ve günle belirtir. Bazı bölümlerde Thukydides'ten aldığı bazı ifadeleri aynen ya da asıllarını anımsatacak derecede çok az değiş-

9 V. Grecu, Critobul din İmbros din domnia lui Mahomed al II-lea anii 1451-1467, Scriptores Byzantini 4, Bükreş: 1963, s. 205.

10 Diether R. Reinsch, Photini Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou Imvriou Istoria, [İmrozlu Kritovulos'un Tarihi], Athens: Ekdoseis Kanaki, 2005, s. 13.

tirerek kullanır. Ancak o çağlarda intihal yaygın bir pratikti, kötü bir davranış olarak değerlendirilmiyordu. Kritovulos bu yönteme en az başvuran yazarlardan biri sayılır.[11] Thukydides'in, eserinde sıkça nutuk ve konuşmalara yer vermesinden hareketle Kritovulos da aynı yöntemi kullanır. "Epitaphios" adıyla bilinen, Perikles'in Peloponez Savaşında ölen ilk Atinalıları anma töreninde yaptığı konuşmanın benzerini Fetih öncesinde Fatih'e yaptırır. Yazar, Meriç Nehrinin tasvirini de Herodot'tan ödünç alır.[12]

Kritovulos, kitabın ithaf mektubunda, "II. Mehmed'in eserlerinin Makedonyalı İskender'in eserlerinden hiç geri kalmadığını" yazar. Bu benzetme onun bir yakıştırması değildir, Sultan da öyle düşünüyordu. Büyük İskender'i Arap ve Fars edebiyatından ve Osmanlı şair Ahmedi'nin Türkçe yazdığı "İskendername" adlı eserden tanıyordu. Ayrıca kütüphanesinde Kritovulos'un kopya ettiği Arrianos'un "Anabasis"i de vardı. Reinsch, Kritovulos'un Arrianos'tan yoğun bir şekilde etkilendiğini belirtir.[13]

Kritovulos'u örnek aldığı klasik tarihçilerden en çok farklılaştıran özelliği, batıl inançlara düşkünlüğü ve kaderciliğidir. Ona göre, Sultan'ın doğumuyla tahta çıkışına, İstanbul surlarının aşılmasına ya da veba salgınına hep "bir takım alışılmadık, olağanüstü olaylar" eşlik eder. "Beklenmedik, tuhaf yer sarsıntıları, daha önce görülmemiş şiddetli yıldırımlarla şimşekler, gökyüzünde yanan alevler ve ilahi güçlerin dünya düzeninde temelli faklılıklarla değişimler olacağını belirtmekte kullandığı birçok işaret" görülür. Yazar yaşanan olumsuzlukları edilgenlikle kabullenir, kaderden kaçınmanın mümkün olmadığına inanır. Bu konuda, çağdaşı Bizanslı yazarların en dindarı olan ve kitabını yazdığı tarihte keşiş olan Georgios Francis'ten bile daha batıl inançlıdır.[14]

Ağdalı kilise dilinin etkisinde kalan Bizanslı aydınlar, imparatorluğun on yüzyılı aşan tarihi boyunca, bilimsel kavramları ifade edebilecek standart bir yazı dili geliştiremediler. Gündelik konuşma dilinden uzaklaşarak Antik dönem Yunancasına ve özellikle Attika lehçesine yöneldiler. Her yazar örnek aldığı bir klasik esere öykündü, eğitimi ve yeteneği ölçüsünde Attika lehçesinde yazmaya çalıştı. Kritovulos'un eserini yazınsal açıdan inceleyen araştırmacılar, Bizans döneminde yazılmış eserler arasında klasik Yunan edebiyatıyla kıyaslanabilecek en başarılı örneklerden biri olduğunda birleşirler.[15]

---

11 Andriotis, "Kritovulos o İmvrios", s. 188.

12 Kritovulos (İkinci kitap XII, 2) ve Herodot IV, 89-90.

13 Reinsch, "Kritobulos of İmbros", s. 306.

14 Andriotis, "Kritovulos o İmvrios", s. 191.

15 Andriotis, "Kritovulos o İmvrios", s. 197.

Ancak yazar antik Yunan edebiyatına ve diline hayranlığını dizginleyemediğinden bazen aşırılıklara kaçar. Şehir, bölge ve halkların kendi çağındaki adlarını değil, antik dönemdeki adlarını vermekte ısrar eder. Arnavutlar yerine İllyryalılar, Sırplar yerine Trivalliler der. Ulah niyetine kullanmak istediği "Getler ve İskitler" terimlerinde olduğu gibi kullandığı kelimeyle kastettiği kavram çoğu zaman birebir örtüşmez. Bazen daha da aşırıya kaçar, antik çağlardaki adlarını bilmediği Mavria adalarının adını Attika lehçesine çevirerek Kyanides adaları adını türetir. Savaş gemisi yerine trireme, nakliye gemisi yerine olkas terimlerini, sancak beyi, kimi zaman da beylerbeyi yerine satrap unvanını, uzunlukları ölçmek için stadion birimini kullanır. Aynı şekilde hacim belirtmek için medimnos ve hoinikas birimlerini kullanmak isterken miktarları yanlış hesaplar, Atina bandıralı bir gemi olan Paralos'un adını gemi türü niyetine kullanır. Bazen de "paşa" ve "tüfekçi" gibi Türkçe kelimelerden "πασιάς" ve "τουφακοφόρος" şeklinde Yunanca kelimeler türetir. Renkli anlatımını bozmamak için çeviride yazarın kelime tercihlerine saygı gösterilip değiştirilmedi. Günümüzdeki karşılıkları ilk kullanıldıklarında köşeli parantez içinde veriliyorlar, ayrıca dipnotlarda ve kitabın sonundaki dizinde de bulunabilirler.

Kritovulos'un eseri hakkında değerlendirmelerde bulunan tarihçiler, Bizanslı bir yazarın, Bizans'ı tarihten silmiş olan II. Mehmed'in hayatını yazmış olmasını hoş karşılamazlar. Sunuş yazısını dalkavukça, Sultan'ın methiyesini abartılı bulurlar ve Ortaçağda hükümdarına hitap eden bir kulun bazı standart tabirler kullanması gerektiğini görmezden gelirler. Konu hakkında ilk yazan araştırmacı olan Ubicini, eserin bilimsel değerlendirmesini yapmak yerine, "Satırları arasında gerçek düşüncesinin araştırılması, belli belirsiz söylenmiş sözlerden aklından geçenin tahmin edilmesi gerektiğine"[16] hükmederek yazarın kişiliğini yargılar. Çağdaşımız bir tarihçiyi bile, düşüncelerini tahmin etmeye çalışarak yargılamaya kalktığımızda, ona aynen Kritovulos'a yakıştırılan suçlamalarda bulunabilir, emeğini küçümseyebiliriz. Ancak o böyle suçlamaların gelebileceğini düşünerek, gelecekteki okurlarından: "Kendi insanlarımızın mutsuzluğuna merhamet duyacağımıza ve halkımızın yaşadığı talihsizliklere üzüleceğimize, görevimiz başımıza gelen felaketleri mümkün olduğunca gizlemek ve onları hiçbir şekilde göz önüne çıkarmamak olması gerekirken, onları kaydettiğimiz ve alenen ilan ederek kendimizi küçük düşürdüğümüz için bizi akılsızlık ve ahlaksızlıkla suçlamamalarını" istirham ediyor. Romalıların Kudüs'ü fethini objektif bir yaklaşımla anlatan Yahudi tarihçi Titus Flavius Josephus'u örnek alarak, o nasıl: "Romalıların talihleriyle erdemlerini gerçeklere uygun bir şekilde methederken, kendi

16 Semavi Eyice, "Kritobulos ve Eseri", Kubbealtı Akademi Mecmuası" 6/3 , 1977, s. 20.

kavminde görülen kötülükleri lanetliyor ve adaletli davrananları suçlamalarından muaf tutuyor..."sa kendisinin de "Hiçbir şeyi gizlemeyeceğini, her şeyde uygun olanı ve gerçeği muhafaza edeceğini" taahhüt ediyor.

Kritovulos'un taahhüdünü yerine getirip getirmediğine, eserini çağdaşı tarihçilerle ve başka kaynaklarla birebir karşılaştırarak hükmedebiliriz.[17] Ancak "niyetlerine" ve tarafsızlığına yönelik suçlamaların ona biraz haksızlık ettiğini söyleyebiliriz. II. Mehmed'in felsefeye ilgisini ve aydınlara saygılı yaklaşımını överken Notaras'ı öldürtmesini, "Kendisini bu insanları öldürtmeye ikna edenlerin kurnazlıklarıyla kötü niyetleri" sözleriyle dolaylı da olsa yerer. Genç Sultan'ı, başkentinin imar ve iskânına ilişkin çabaları için göklere çıkarırken, daha önce talan edilmesine müsaade ettiği için "Bu yıkım ve talan için birden acıma ve pişmanlık duygularına kapılarak gözleri yaşlarla doldu, derin derin iç çekerek, üzüntüyle 'Nasıl bir şehri talan ve yıkıma terk ettik?' dedi" sözleriyle pişman olduğunu belirtir. Ve eserini ithaf ettiği hükümdarı rahatsız edebileceğini hiç umursamadan, "Büyük bir serinkanlılık, hayran kalınacak onurlu bir anlatım ve derin bir duygusallıkla (...) halkının başına gelen telafi edilemez felaketi"[18] anlatır. Yazar kendi anlayışına göre objektif olmak uğruna bir takım risklere girmeyi göze alır. Eserini sinirli tabiatıyla tanınan II. Mehmed'e bu haliyle sunarken, beş yüzyıl sonra kitabı Osmanlıcaya çeviren çevirmenin bayağı otosansür uyguladığını vurgulamamız gerekir.[19]

Kritovulos'un Sultan II. Mehmed'in hayatına dair yazdığı kitabın tek bir nüshası bilinmektedir. Topkapı sarayında GI 3 koduyla muhafaza edilen, 22x14 cm boyutlarında XII+310 sayfadan oluşan bu elyazması, eserin orijinalidir. Uzun yıllar boyunca dikkatlerden kaçan kitabı ilk olarak 19 Eylül 1859'da Alman edebiyatçı ve teolog Constantin Tischendorf fark etti. Keşfini Rus elçisi Prens Alexander Lobanof'la paylaştı, o da nüfuzunu kullanarak kitaba eşlik eden ithaf yazısının kendisine bağışlanmasını sağladı ve Tischendorf'a verdi. Alman araştırmacı, 1860'ta yayımlanan ve elyazmasını tanıtan bir makalesinde bu ithaf yazısını yayımladı,[20] ancak daha sonra aslını kaybetti.[21] Bu ithaf mektubu, Kritovulos'un kitabın son şeklini II. Mehmet'e teslim ederken yaz-

---

17 İstanbul'un fethine ilişkin tarih, mektup ve yazılan bir araya getiren en kapsamlı eser: Agostino Pertusi, İstanbul'un Fethi, (3 Cilt), (Mahmut Şakiroğlu, ed., çev.), İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2006.

18 Andriotis, "Kritovulos o İmvrios", s. 198.

19 Pavlos Karolidis (çev), Kritovulos: Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni, Târîh-i Osmanî Encümeni Mecmuası, 8. sayı ilâvesi, İstanbul 1912 (Hicri 1328).

20 C. Tischendorf, Notitia editionis codicis Bibliorum Sinaitici , Lips.: 1861 p. 123.

21 C. Müller, Historia, Fragmenta Historicorum Graecorum V, Paris: 1870, s. 52.

dığı ikinci mektup olup elyazmasıyla birlikte ciltlenen birincisinden biraz daha uzundur. Kitabın ileride bahsedeceğimiz baskılarından Müller ve Reinsh baskıları ikinci ithaf mektubunu içerirken, Dethier baskısı birinci mektubu içerir. Ancak Müller baskısında geniş bir dipnotla iki mektup arasındaki farklılıklar ayrıca belirtilir.[22]

Değerli el yazmasının ortaya çıkmasıyla birçok araştırmacı onu yayımlamak için çalışmalara başladı[23]. İstanbul Avusturya Lisesi müdürü ve daha sonra 1872'de İstanbul Arkeoloji Müzesi müdürü olan Alman asıllı Ph. A. Dethier birkaç makalesinde kitabı çevirisi ile bastıracağını haber verdi. Hazırladığı metin, Fransızca çevirisi ve K. Zsabo tarafından yapılan Macarca çevirisi Macar İlimler Akademisinin çıkardığı "Macar Tarihinin Kaynakları" serisinden fasiküller halinde yayımlanmaya başladı. Ancak metin üzerinde çalışan başka bir bilim adamı, Göttingen Üniversitesi Klasik Filoloji Profesörü C. Müller, metni filoloji ve tarih notları ile zenginleştirerek ilk baskı tamamlanmadan önce Paris'te yayımladı.[24] Dethier'in çalışmasında görülen birtakım ciddi hatalar ve Paris baskısının daha erken tamamlanması yüzünden eserin yayımlanması yarım kaldı ve bilim dünyası Kritovulos'un "Tarih"ini Müller'in baskısından tanıdı. Son olarak, Alman Byzantinolog Diether Roderich Reinch, geniş açıklamalar ve ayrıntılı dipnotlarla metni yeniden yayımladı.[25]

Selanik vali yardımcısı Konstantinidis Paşa, kitabın bazı bölümlerini Türkçeye çevirerek "Ruznâme-i Ceride-i Havadis" gazetesinde yayımladı.[26] Daha sonra, İzmir mebusu Karolidis Efendi[27] kitabın tümünü çevirdi. 1910 (Hicri 1326)'da çıkan ilk sayısından başlayarak, üyesi olduğu Tarih-i Osmanî Encümeni'nin dergisinin eki olarak ya-

---

22 Müller, eserin 1870 baskısında, elyazmasıyla birlikte ciltlenen ithaf mektubuna A, Tischendorf'un yayımladığı mektuba da B mektubu adlarını verir. İthaf mektubunun çevirisinin dipnotlarında Müller'in adlandırması takip edilecektir.

23 Eyice, "Kritobulos ve Eseri", s. 18-19.

24 C. Müller, Historia, Fragmenta Historicorum Graecorum V, Paris: 1870, s. 40-161.

25 Diether R. Reinsch (ed.), Critobuli Imbriotae historiae (Corpus fontium historiae Byzantinae 22), Berlin: de Gruyter, 1983.

26 Eyice, "Kritobulos ve Eseri", s. 18. Eyice çevirinin 1875 (Hicri 1292) yılında yayımlandığına dair duyumları olduğunu, ancak bu nüshaların gazete koleksiyonlarında bulunmadığını belirtir.

27 Pavlos Karolidis (1849-1930) Kayseri'nin Endürlük Köyü'nde doğdu. Anadili Türkçeydi ve babası Konstantinos zengin bir hububat tüccarıydı. İyi eğitim görmüş 8 kardeşinden en büyüğü İardanos; dilbilimci, eğitimci ve Saray öğretmeni olarak tanındı. Fener Rum Erkek Lisesi ve İzmir'deki Evangeliki Lisesinde okudu, Atina ve Tübingen'de felsefe eğitimi aldı. İzmir ve İstanbul'da bir süre öğretmen olarak çalıştıktan sonra, 1886'da Atina Üniversitesi Tarih Fakültesinde öğretim üyesi oldu. İlk başlarda Kapadokya tarihine ilgi duyan Karolidis, daha sonra Yunan tarihine yöneldi, çok sayıda kitap ve makale yazdı. 1908'de üniversiteden ayrılarak İttihat ve Terakki Cemiyetinden İzmir milletvekili seçildi. İzlediği Osmanlıcı siya-

yımladı. Kitap, sözü edilen dergi ile birlikte dağıtılarak sonradan bir bütün haline geldi.[28] Eyice'nin aktardığına göre, Karolidis çeviriyi Topkapı Sarayındaki orijinalinden değil Müller baskısındaki metinden yapmıştı.[29] Dönemin anlayışına göre serbest tarzda yapılan çeviride, çevirmen bazen otosansür uygulayarak metne bilinçli olarak müdahale etti.[30] Çeviriyi orijinal metinle karşılaştırarak hangi noktalara müdahale edildiğini tespit etmek, çevirinin yayımlandığı yıllarda siyasi ortamın ve basın özgürlüğünün durumunu değerlendirmek açısından yararlı olabilir. Aynı metin daha sonra Muzaffer Gökman tarafından "günlük yazı dilimize" çevrilerek tekrar yayımlandı.[31]

Kritovulos'un eseri, Robert Kolejde tarih öğretmeni olarak çalışan Ch. T. Riggs tarafından İngilizceye çevrilerek "Fatih Sultan Mehmed'in Tarihi" başlığıyla Amerika'da yayımlandı.[32] Riggs, çevirinin önsözünde Paris edisyonuna ulaşamadığını, Budapeşte edisyonundan yararlandığını belirtir.[33] Orijinal metnin yer almadığı çeviride fazla dipnot verilmez ve metnin C. Müller baskısındaki paragraf numaralandırmasına uyulmaz. Rumen tarihçi Vasile Grecu, orijinal metinle birlikte, etraflıca bir önsöz ve dipnotlarla zenginleştirdiği Rumence çevirisini 1963'te yayımladı. Reinch, Grecu'nun çeviriyi yaparken orijinal el yazmasından ya da onun mikrofilmlerinden yararlanamadığını belirtir.[34] Son olarak, orijinal metnin editörü Prof. Diether Roderich Reich, 1986'da kitabın Almanca çevirisini,[35] 2005'te de Yunanlı Bizantinolog Photini Kolovou ile birlikte çağdaş Yunanca çevirisini[36] yayımladı.

Kitabın çevirisini yaparken orijinal elyazmasının fotokopileri ile Müller ve Rreinch baskılarından yararlandım. Kritovulos Tarihi'nin elyazmasının yüksek çözünürlüklü

---

set yüzünden hem Rum cemaati hem de İttihat ve Terakki Cemiyetine ters düştü. Balkan savaşlarının başlamasıyla bir süre Almanya'da kaldı. 1915'te tekrar Atina Üniversitesine dönerek 1923'te buradan emekli oldu. Bu tarihten 1930'daki ölümüne kadar Yunan tarihine ilişkin çok sayıda kitap yazdı. Karolidis, Yunanistan'ın en büyük tarihçilerinden biri olarak değerlendirilir.

28 Pavlos Karolidis (çev), Kritovulos: Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, 8. sayı ilavesi, İstanbul 1912 (Hicri 1328).

29 Eyice, "Kritobulos ve Eseri", s. 18.

30 Kitabın "günlük yazı dilimize" çevrilmiş 1967 baskısında orijinal el yazmasında yer alan birçok bilgi yer almaz. Örnek vermek gerekirse, II. Mehmed'in İstanbul'u kuşatmasından hemen önce kuşattığı Tarabya kalesinin kayıtsız şartsız teslim olan kırk muhafızının kazığa oturtulmasından hiç söz edilmediği gibi, Fetih'ten sonra İstanbul'un yağmalanması da çok kısa geçilir.

31 Muzaffer Gökmen (ed), Karolidis (çev), Kritovulos, Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni, (İstanbul'un Fethi), İstanbul: 1967.

32 Charles T. Rigg (ed., çev.), History of Mehmed the Conqueror, Princeton: Princeton UP, 1954.

33 Riggs, History of Mehmed the Conqueror, s. ix.

34 Reinsch, "Kritobulos of İmbros", s. 298.

kopyalarını sağlayan ve kitabımıza önsöz yazma lütfünü gösteren, elyazmanın dünyadaki tek orijinal nüshasının bulunduğu Topkapı Müzesi'nin Müdürü Sayın Prof. Dr. İlber Ortaylı'ya en içten teşekkürlerimi sunarım. Pratik nedenlerle, daha kullanışlı olan Reinch baskısından yaptığım çeviriyi, Müller baskısı ve orijinal elyazması ile karşılaştırarak kontrol ettim. Reinsch'ın ve Müller'in paragraf numaralamasını izledim. Sultana ithaf mektuplarından, orijinal elyazmasıyla birlikte ciltlenen ithafı çevirdim. Çeviriyi daha sonra çağdaş Yunanca, İngilizce ve Türkçe çevirileriyle karşılaştırdım, ancak kitabın hacmini gereksiz dipnotlarla fazla büyütmemek için aralarındaki farkları tek tek belirtmeye gerek görmedim. Çağdaş Yunanca çevirinin zengin dipnotları metni daha iyi tanımama ve paralel kaynaklar tespit etmeme yardımcı oldu. Özel isimlerin imlası beni çok düşündürdü. Antik Yunanca kelimelerin Erasmus sistemine göre okunup yazılması genel kabul gördüğünden, literatüre geçmiş kelimeleri öyle yazdım, ('Ηρακλής, okunuşu İraklis, Erasmus sistemiyle okunuşu Herakles). Ancak pek yaygın olmayan, ya da günümüzde de kullanılmaya devam eden bazı kelimeleri akustik imlayla yazdım, ('Ελένη, okunuşu Eleni, Erasmus sistemiyle okunuşu Helene). Sevgili dostum Dr. Elif Bayraktar tarihsel konularda danışmanlık yaptı ve özellikle dipnotları yazmama yardım etti.

Prof. Semavi Eyice, Kritovulos hakkında yazdığı makaleyi "Kritobulos'un Fatih Sultan Mehmed hakkındaki eseri, Topkapı sarayındaki aslından iyi bir metin kopyası alındıktan sonra, kelimelerin tam karşılıkları bulunarak çok dikkat ve itina ile Türkçeye çevrilmesi gerekli olan bir kaynaktır." sözleriyle bitirir.[37] Değerli tarihçinin arzusunu yerine getirebilmiş olma dileğiyle...

Ari Çokona
2011 İlkbahan

---

35 Reinsch, D., *Mehmet II. erobert Konstantinopel. Das Geschichtswerk des Kritobulos von Imbros, übersetzt, eingeleitet und erklärt* (Graz – Wien – Köln 1986).

36 Diether R. Reinsch, Photini Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou Imvriou Istoria, [İmrozlu Kritovulos'un Tarihi], Athens: Ekdoseis Kanaki, 2005.

37 Eyice, "Kritobulos ve Eseri", s. 21.

3

Mss gr. papier XVe Siècle.

Histoire des Conquêtes de Mahomet II écrite en grec par Critopoulos Medecin depuis l'an 1451.

۱۵۰۰ سنه‌سی جلوسنده قیری فوتوغرافی نزیوتی نام مؤرخک یونانه لسانیله یازدیغی استانبول فتحنه دائر تاریخ

۲۹۶
۲۲۹۶۸

طوپقپو سرایی تحریر قومیسیونی

TKS. Müzesi
Ahmed III
No. 3

İthaf

Konusunu tasvir ederek[1] yüce imparatora bu kitabın yazılmasının nedenlerini açıklayan mektup

Bahtiyar, mazhar ve muzaffer, üstün ve yenilmez, Tanrının yardımıyla karanın ve denizin egemeni, şahların şahı, yüce imparator[2] Mehmet'e, kullarının kulu adalı[3] Kritovulos'tan.

(1) Yüce imparator, birçok büyük eser meydana getirdiğini, sadece Perslerle[4] diğer kavimlerin değil, aynı zamanda Romalılarla Hellenlerin de eski zamanların birçok komutan ve kralını ün, yiğitlik, bilgelik ve askeri deha açısından kıyas kabul edilemeyecek derecede kat kat aştığını gördüm. Bu yüzden, onların eserleri ve başarıları Hellen dilinde yazılmış tarih eserleri ve kitaplarda tasvir edilerek o tarihlerden bugüne kadar aralıksız herkesin hayranlığını kazanır, yüzyıllar boyunca hatırlanırken, senin bunca parlak ve büyük olmana, neredeyse güneşin aydınlattığı bütün ülkelere hükmetmene, parlak ve muhteşem eserler meydana getirmene rağmen, yüceliğini gelecek nesillere aktaracak bir tanığının olmamasını adil bulmuyorum.

---

1 B mektubunda "...ve tasvir edilen olayların kısa özetini vererek..." ibaresi vardır. İki mektup arasındaki, metnin anlamını etkilemeyen imla farklılıkları ve kelimelerin farklı dizilişleri belirtilmeyecektir.

2 Yazar II. Mehmed'e hitap ederken, Bizans İmparatorluğunun varisi olduğunu vurgulamak üzere kitabın diğer bölümlerinden farklı olarak "autokrator" (imparator) terimini kullanıyor. Aynı zamanda Pers kökenli devlet geleneğinin de varisi olduğunu vurgulamak üzere, bu hitabın yanına "vasileas ton vasileon" (şahların şahı ya da şehinşah) terimini de ekliyor.

3 B mektubunda "Değersiz kulun..."

4 Yazar Pers terimiyle Türkleri kastetmektedir.

Çağdaşlarımız, çok sayıdaki, muhteşem ve büyük eserini önemsiz ve dikkati çekmeyecek olaylarmışçasına Hellen dilinde tasvir etmeye ya da onlar hakkında bir risale yazmaya değer görmeyerek unutulmaya terk ettiler. Senin eserlerinle kıyaslanamayacak derecede önemsiz olan başkalarının eserleri, Hellenler ve Hellen tarihçiliği sayesinde herkesçe bilinir ve ünlü olurken, çok parlak ve Makedonyalı İskender ile onun düzeyindeki başka komutanlarla kralların eserlerinden hiç geri kalmayan senin eserlerin, sana şan ve şöhret kazandırarak güzel işler başarmak isteyenlere örnek ve parlak bir ders teşkil etmek üzere Hellen dilinde tasvir edilerek Hellenler arasında yayılmadı ve gelecek nesillere aktarılmadı. Oysa krallar arasında; sözleri, eserleri, felsefesi ve yönetim becerisiyle hem iyi bir kral hem güçlü bir asker[5] olmayı sadece sen başardın ya da bunu başarabilen çok az kişiden biri oldun. (2) Bu yüzden, parlak talihinden cesaret alarak bu çalışmaya başlamayı ve sayılarıyla büyüklükleri başkalarının erdem ve başarılarını kat kat geçen erdemlerinle başarılarını elimden geldiğince en iyi şekilde Hellence bir eserle anlatmayı bir hak ve bir görev olarak algıladım.

(3) Birçok Arap ya da Pers yazar, olayları bizzat yaşadıklarından belki de benden daha iyi bilgi sahibi olabilirler, hatta senin eserlerini daha ayrıntılı kaydederek gelecek nesillere daha iyi bir şekilde aktarabilirler.

---

5 "Homeros'tan alıntı, İliada 3, 179

Ancak bu yazacakları eserler, herkesin gözünde en büyük saygınlığa sahip olan Hellen diliyle yazılmış bir kitabın yerini tutamaz[6]. Bu yazılar sadece Perslerle Araplara ve onların dillerini bilenlere hitap edecek. Oysa benim yazdıklarıma sadece Hellenler değil, [bu eseri] kendi dillerine çevirecekleri, Philhellen [Hellen dostu] oldukları ve böyle konulara ilgi duydukları için bütün batılı kavimler, hatta [Herakles] Sütunları[7] ötesinde yaşayanlarla Britanya Adalarında yaşayanlar ve başka birçoğu da hayran kalacak. Bu çalışmaya başlamam için beni daha da yüreklendiren olay, eserimin çok sayıda eleştirmen ve tanığa sahip olacağı düşüncesi oldu.

(4) Yüce imparator, olayların bizzat tanığı olmadığım ve haklarında kesin bilgi sahibi olmadığım için, araştırmak, bilenlere sormak ve bana söylenenleri mümkün olduğunca ciddi bir şekilde incelemek zorunda kaldığımdan büyük zahmetlere katlandım. Anlatımımı babanın ölümünden hemen sonra Asya'dan Avrupa'ya geçtiğin ve saltanatının başladığı tarihten başlatarak bu kitabı yazdım ve beş bölüme ayırdım.

(5) Bu kitap Romalılarla savaşı ve Polis'in[8] fethini içeriyor, Ainos'a [Enez], Fokaialılara [Foça] ve Trivalliler [Sırplar] üzerine çıkılan seferleri; bu seferlerin nasıl gerçekleştiğini ve bu [bölgelerin] nasıl tamamen tahrip edilip [halklarının] nasıl köleleştirildiğini anlatıyor. (6-14)[9] Ayrıca on yedi yıllık süre[10] içinde gerçekleşen: Sultan'ın Peloponez'e [Mora] çıktığı birinci ve ikinci seferleri, bazılarını savaşla, bazılarını da anlaşarak,

---

6 Laonikos Chalkokondyles de, kitabı "Apodeixis İstorion"da benzer bir düşünce öne sürer. "... η γε των Ελλήνων φωνή πολλαχή ανά την οικουμένην διέσπαρτα ..." (I. kitap 2, 12-15, Darko)

7 Cebelitarık Boğazı.

Korinthos, Sparta, Tegea ve Achaia'daki Patra gibi önemli ve iyi tahkim edilmiş birçok şehrini ve birçok iyi korunan kalesini teslim alarak nasıl baştan başa ele geçirip vergiye bağladığını; İllyria [Arnavutluk] üzerine çıkılan birinci seferi, ülkenin yağmalanıp buradan büyük miktarlarda ganimet toplanmasını, büyük ve zengin birer şehir ve krallık olan Sinop [Sinopi] ile Trabzon'un [Trapezunda] çevrelerindeki arazilerle birlikte nasıl Sultan'a teslim olup ona boyun eğdiklerini, Sultan'ın Polis'te görkemli ve gösterişli cami, saray, çarşı ve kaleler inşa ettirmesini, bunlara benzer diğer imar faaliyetlerini ve söylevlerinden en büyük öneme haiz olanlarını içeriyor.

(15) Bütün bunları toplayıp kitabımda anlattıktan sonra, inceleyip değerlendirmen için senin şahane denetim ve bilgeliğine sunuyorum. (16) Eğer kitabımda gerçeğe karşılık gelen, eserlerine uyan bir şeyler bulunur ve şahane onayına erişirse, muhteşem eserlerinle tasvirime böyle bir kaynak yarattığın için Tanrı'ya ve Sultanım sana müteşekkir olacağım. Aynı zamanda, cesaretle bir sonraki çalışmama yoğunlaşarak, büyük bir memnuniyetle, gelecekte Tanrı'nın yardımıyla gerçekleştireceğin diğer eserlerini de anlatacağım. Ancak bunu yapabilmek için, daha önce, bilmediğim ve bilmem gereken birçok şeyi öğrenmem gerekecek.

---

8 Yazar İstanbul'u betimlerken Konstantinopolis, Konstantinos'un şehri, Byzantion ve Polis [Şehir] kelimelerini kullanır.

9 İki ithaf mektubu arasındaki en büyük farklar kitap içeriğinin özetinde görülüyor. B mektubunda yer aldığı şekliyle yazar kitabın içeriğini şöyle özetler: (6) Bunların dışında birinci ve ikinci Peloponez seferleri ile [bu ülkenin] şehir ve kaleleriyle birlikte nasıl ele geçirilip vergiye bağlandığını. (7) Ayrıca, on yedi yıllık süre içinde gerçekleşen: önemli ve meşhur şehirler olan Sinop ve Trabzon'daki olayları ve [bu şehirlerin] çevrelerindeki arazilerle birlikte nasıl Sultan'a teslim olup ona biat ettiklerini (8) Drakulis'in [Drakula, Ulah prensi III. Vlad] isyanını, Get [Ulah] halkının ayaklanmasını ve Sultan'ın sefer düzenleyerek ülkelerini tahrip edip halkını köleleştirmesini, Drakulis'in Sultan tarafından kovulmasıyla kardeşi Rados'un yeni hükümdarları oluşunu (9) Mytilini ve; değeri, büyüklüğü, gücü ve zenginliği ile en önemli adalardan biri olan Lesvos'un tümünün fethini (10) Dalmat [Dalmaçyalı], Vostros [Bosnalı] ve Paionlara

(17) Ancak eğer yazdıklarım eserlerini ifade etmekte yetersiz kalıp yüceliğine erişemezse –ki öyle olması kaçınılmazdır– ve kitabım fuzuli olarak değerlendirilirse, o zaman uzaktan önünde saygıyla diz çökerek sessizliğe gömüleceğim ve eserlerini tasvir etmeyi bunu benden daha iyi başarabilecek olanlara bırakacağım.

[Macar] karşı çıkılan birinci ve ikinci seferleri, ülkelerine boyun eğdirilip tümüyle tahrip edilmesini, yaklaşık üç yüz kalenin ele geçirilip komutanlarının esir alınmasını (11) İyonya Körfezinde yaşayan İllyrialılara karşı çıkılan birinci ve ikinci seferler ile onların bozguna uğratılmalarını (12) Venediklilerle beş yıl süreyle savaşılmasını, satraplar tarafından birinci ve ikinci mağlubiyetlerini ve Sultan'ın onların kibrini nasıl yok ettiğini (13) Polis'te gösterişli cami, tersane, saray, çarşı, han ve hamamların inşa edilişini, Hellespontos [Çanakkale] ve Hersonisos'taki [Gelibolu Yarımadası] boğazla Bosporus'ta [İstanbul Boğazı] son derece yararlı ve gerekli hisarlarla yerleşimler inşa edilip iskân edilmesini, bunlara benzer başka birçok [imar] faaliyetini (14) ve Sultan'ın söylevlerinden en büyük öneme haiz olanlarını içeriyor.

10 1461-1467 yılları.

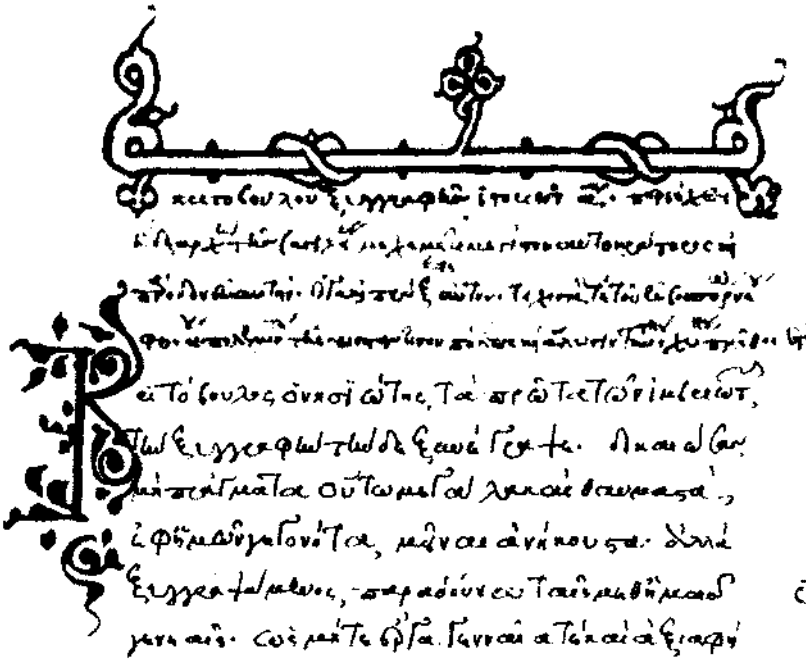

I. Kitap

Bu kitap, Yüce Sultan[1] Mehmet'in saltanatının başlangıcını, tahta çıkışını, eserlerini ve başarılarını, Bosporus'ta yeni bir hisar inşa edilişini, Konstantinopolis uğruna yapılan savaşı ve şehrin fethini içermektedir. Üç yıllık bir süreyi kapsar.

Kitabın yazılışının nedenleri

I (1) İmroz Adasının [Gökçeada] seçkinlerinden Adalı Kritovulos, bu eseri, zamanımızda gerçekleşen bunca önemli ve hayranlık uyandırıcı olayın yankı uyandırması, kayda geçirilmesi ve bizden sonra gelecek nesillere aktarılması gerektiğine inanarak yazdı. Cesaretle hayata geçirilmiş, antik zamanların kahramanlıklarından hiçbir eksikleri olmayan ve anlatılmaya değer olaylar, gelecek nesillerin böylesine yararlı derslerden yararlanabilmesi için zamanla unutulmamalı, insanların gözlerinden silinmemelidir. Bu eserlerin yaratıcıları da, başarılarının bu kitapla kayda geçmesi sayesinde gelecekte yiğitlik ve erdemlerine ilişkin mükemmel bir anıta sahip olacaklardır. (2) Bu kitabı yazmamın kaçınılmaz olduğunu düşünmemi sağlayan başka bir neden de şu oldu: Geçmişte gerçekleşen büyük olaylar, çok eski ve çok önemli olduklarından artık inandırıcılıklarını yitirirler, geçen zamanla kendileri de yaşlanırlar

---

1 Kritovulos Fatih Sultan Mehmet hakkında vasileus ya da megas [büyük] vasileus terimlerini kullanır. Osmanlı Rum anlatılarında padişahlar için kullanılan vasileus terimi on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde yerini autokrator ve sultan ifadelerine bırakmıştı. Bu konuda bkz: Johann Strauss, "Ottoman Rule Experienced and Remembered: Remarks on Some Local Greek Chronicles of the Tourkokratia", The Ottomans and the Balkans: A discussion of Historiography, Fikret Adanır, Suraiya Faroqhi (ed.), Leiden, Boston: Brill, 2002, s. 193-221. II. Mehmed kendisi için; "Sultanü'l -berreyn ve hakanü'l-bahreyn" (iki kıtanın [Anadolu ve Rumeli] sultanı, iki denizin [Karadeniz ve Akdeniz] hakanı) unvanını kullanıyordu, İnalcık, "Mehmed II", EI2 VI, s. 980. Sultan, 1480-81 tarihinden itibaren, İtalya'yla yaptığı resmi yazışmalarda "Bütün Asya ve Yunanistan'ın İmparatoru" unvanını kullanmaya başlamıştır. (Gülru Necipoğlu, "Konstantinopolis'ten Konstantiniyye'ye", Bizantion'dan İstanbul'a içinde, s. 272). Çeviride II. Mehmed'e işaret eden bütün unvanlar "Sultan" olarak çevrilmiştir.

ve belleğimizi sıkça meşgul ettiklerinden sıkıcı olmaya başlarlar. Kimse onları dinlemek istemez. Abartı doygunluğa, doygunluk da bıkkınlığa yol açar. Oysa ilk kez duyuldukları, bize güncel ve tanıdık geldikleri için çağdaş olayların gerçek olduklarını kabullenmemiz, akılda tutmamız ve onlara hayran kalmamız kolaylaşır. Çağdaş olaylar tanıdık ve anlaşılır olmaları itibariyle bize daha ilginç ve daha inandırıcı gelir. İnsanlar yeni olaylara daha fazla ilgi duydukları için onları kabullenmeye daha yatkındırlar. (3) Bu ve buna benzer nedenlerle bu kitabın yazılmasının kaçınılmaz olduğuna inandım. Eski çağlarda Hellenlerin[2], barbarların[3] ve Romalıların başardıklarına eşdeğer, en ünlü insanların erdem ve yiğitliğini kanıtlayabilecek değerde büyük ve hayranlık uyandırıcı olaylar günümüzde de gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, tarihin en güçlü ve uzun ömürlü devleti olan Roma İmparatorluğu, çok kısa bir süre içinde savaşla yenilerek tamamen yok oldu. Bu olay her şeyin alt üst olmasına ve önemli siyasi dengelerin değişmesine neden oldu. (4) Bu yüzden bütün olayları aynen gerçekleştikleri gibi kaydedeceğim. Sözlerimi olaylara göre seçecek, insanlara ve tarihlere ilişkin sıraya dikkatle uyarak hiçbir olayın tarihini değiştirmeyecek ve her konuda mutlak olarak gerçeklere bağlı kalacağım.

---

2 Bizans yazarlarının kullandığı Romaioi ve Hellenes terimleriyle ilgili bkz. Vryonis, "Byzantine Cultural Self-Consciousness in the Fifteenth Century" in Slobodan Curcic and Doula Mouriki (eds.), The Twilight of Byzantium: Aspects of Cultural and Religious History in the Late Byzantine Empire (Princeton, N.J. : Dept. of Art and Archaeology, Program in Hellenic Studies, Princeton University, 1991), 5-14.

3 Medeni Romalılar ve medeni olmayan barbarlardan oluşan iki kutuplu dünya kavramı, Geç Bizans düşünürlerine antik çağdan miras kalmıştı. Hıristiyanlık döneminde bu iki kutup, yerini Hıristiyan-Hıristiyan olmayan karşıtlığına bıraktı. Bizanslılar ise inançtan ziyade kültür temeline dayalı bir kutuplaşmaya yöneldiler. Bu durumda yalnız göçebeler değil, Latinler ve hatta Bulgar Ortodokslar dahi barbar sayılabiliyordu. ["Barbarians", Oxford Dictionary of Byzantium, ed. Kazhdan ve Talbot, (New York, Oxford: Oxford University Press: 1991), Vol I, s. 234-235.]

II (1) Bizden önce gerçekleşen olayları ve bu kavmin bütün tarihini, birbirlerini izleyerek kavmi günümüze kadar yöneten sultanların bütün büyük ve hayranlık uyandırıcı eserlerini, Romalıların büyük devletini adım adım aşağılayan, zayıflatan, boyun eğdiren ve sonunda tamamıyla yıkan savaşlarıyla zaferlerini bizden önce birçok kişi yazdı. Amacımız bu olayları kaydetmek değildir ve kitabın konusunu bunlar teşkil etmeyecektir. Tanrının izniyle, tarihleri, eserleri ve bu eserleri meydana getirenleri ayrıntılarıyla kaydederek hazırlayacağımız ayrı bir çalışmada, yazacağımız başka kitaplarda bunlara değineceğiz[4]. (2) Bu olaylar hakkında yazanlar çok olduysa da bunu sistematik ve yapılması gerektiği şekilde değil, kendi deneyimlerine dayanarak; anladıkları, hatırladıkları ve akıllarına geldiği gibi yazmışlardır. Yazdıklarının ayrıntılarına kadar doğru olması onları ilgilendirmiyordu. (3) Ancak bizi şu anda ilgilendiren konu bu değil. Bizim amacımız, bu çalışmada, büyük eserleri önceki hükümdarların eserlerinden kesinlikle üstün olan şimdiki hükümdar Sultan Mehmet'in başarılarını kaydetmek

4 Kritovulos'un bu dileği bilemediğimiz nedenlerle gerçekleşemedi.

λὰ ταῦτα, ἰδὼν ἐγγεγραμμένα καὶ ἀφωρισμένα δίκαια
μαθήματα ἐφ' ἑαυτῷ· μιμνησκόμενα καὶ ἀεὶ παρόντα καθάπερ
τοῖς σοφοῖς ἐκείνοις τοῖς καὶ ἐν ψυχῇ σὺν λόγῳ τὰ φαι-
νόμενα, ἀεὶ θεωμένοις αὐτά. Τοιοῦτον γὰρ οὗτος οὐμὸν
τὸν αἰῶνα τὸν ἐμὸν οἰκεῖ, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ ἐκείνου
αὐτὸς ἑαυτῷ θεσμοθετεῖ, κατὰ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ὢν,
καὶ σχεδὸν ἅπαντα καὶ τὰ τῶν ἐπὶ τοῖς πολεμίοις ἀγῶσιν
ἐπιτελεῖ ἐν τῷ ἐκκλησιάζειν, ὅταν ἐνδέῃ, τοῖς ἐμοῖς αὐτοῦ
τέκνοις καὶ κατὰ τὸν ἐκείνου τρόπον, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασιν.
Παρὰ τοῦτον δὲ, τοῦτον λέγω τὸν ἐν ἑαυτῷ θεσμοθέτην
ἔχων ἕκαστος ἐκ παιδὸς ἐγγεγραμμένον, μὴ δεήσεται ἀλλοτρίας
διδασκαλίας κατ' ἐξουσίαν ἀγαθῶν. Διὸ καὶ τὰ ἐξ ἀλλοτρίων
τοῖς ἰδιώταις καὶ πανταχοῦ φερόμενα, μήτε δι' ταῦτα δύσκολον
ἐμοὶ ἐφαρμόσαι, ἐν ὑμνήμασι θεῶν καὶ παραινέσεσιν ἐνθέοις
καὶ δι' ὀνείρων ἐμφανίσεσιν καὶ μαντείαις ἐνθέοις ἐκείνοις
καὶ δι' ὅσων ἐγγεγραμμένα μοι ἀγαθὰ ἐν ἐμαυτῷ. Καὶ ἐκ
τούτων ἐκείνοις ἐμφανῆ τὰ ἐν ἐμοὶ ἀγαθὰ γεγένηται. Οὐδὲ
γὰρ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐκείνοις ἐν ἀρχῇ ἐγενόμην, οὐδὲ πάντα
ἐν ἐμοὶ ἐγένετο ἐκ τῶν ἐκείνου τελειότερα ἢ δι' ὃ ἐγὼ
ἐκείνῳ. Ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἐμοὶ, καὶ τὰ ἐκείνου τελειότερα
ἐν ἐμοὶ γέγονε. Οὐ γὰρ ἐμὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὰ ἐκείνου καὶ

ve benzer eserler vermek isteyen cesur kişilere parlak bir örnek sunarak yararlı bir ders vermektir. (4) Bu sultan, sadece kendisinden önce yaşamış diğer kavimlerin krallarından değil, kendi kavminin sultanlarından da erdem, cesaret, komutanlık yeteneği, talih ve savaş deneyimi alanlarında, tıpkı onların çağdaşlarından ve kendilerinden önceki hükümdarlardan üstün oldukları derecede üstündü[5].

Hoşgörü dileği

III (1) Bu kitabın şimdiki ve gelecekteki okurlarından, kendi insanlarımızın mutsuzluğuna merhamet duyacağımıza ve halkımızın yaşadığı talihsizliklere üzüleceğimize, görevimiz başımıza gelen felaketleri mümkün olduğunca gizlemek ve onları hiçbir şekilde göz önüne çıkarmamak olması gerekirken, onları kaydettiğimiz ve açıkça ilan ederek kendimizi küçük düşürdüğümüz için bizi akılsızlık ve ahlaksızlıkla suçlamamalarını dilerim. (2) İlk olarak, biz bu kitabı kavmimizi suçlamak ve daha da önemlisi kötülemek ya da aşağılamak için yazmadık. Böyle bir yaklaşım, bu kitapla, amaçlarımızla ve özellikle kişiliğimizle bağdaşmaz.

5 Tarihi olayları "talih"e (tyche) dayanarak açıklamak, Polybius ve Thukikides gibi Yunan tarihçilerinin de kullandığı bir yöntemdi. Son dönem Bizans tarih yazarlarının kullandığı "talih" ve "erdem" gibi kavramlar için bkz. C.J. G. Turner, "Pages from the Late Byzantine Philosophy of History", Byzantinische Zeitschrift 57 (1964), s. 346-373, J. Harris, "Laonikos Chalkokondyles and the Rise of the Ottoman Turks", Byzantine and Modern Greek Studies 27 (2003), s. 153-170.

Bunca felaketten sonra kavmimizle birlikte acı çekeceğimiz yerde, ona suçlamalar yönelterek kabahatler yükleyecek kadar duygusuz ve katı değiliz. (3) Ayrıca, şans, değişim, istikrarsızlık, belirsizlik ve düzensizlikleri bilemeyecek kadar insani olayların dışında ve bunu anlayamayacak derecede aptal ve değerlendirme yetisinden yoksun değiliz. Bunca kargaşa ve düzensizlik içinde, insanlığa özgü bunca hastalık varken, bütün bunların kendi kavmimizden tamamen uzak kalacağını, çok güçlü olduğu için diğer kavimlerden etkilenerek onlarla birlikte değişime uğramayacağını, her zaman sağlıklı ve durağan kalacağını beklemek anlamsızdır. (4) İnsanlık var oldukça, iktidarın aynı kişilerde kalmadığını ya da tek bir kavme [genos] ve tek bir millete nasip olmadığını kim bilmez? İktidar daimi bir gezgin gibi milletten millete, ülkeden ülkeye dolaşarak, bazen Asurlulara, bazen Medlerle Perslere, bazen Hellenlerle Romalılara uğramış, onları belirli zamanlarda ve belirli süreler için ziyaret etmiş, hiç aynı yerde kalmamıştır.

(5) Bu durumda, talihin ve iktidarın, kendi özelliklerine bağlı kalarak, aynen daha önce başka bir yerden hareketle buralara geldikleri gibi, Romalıları terk ederek başkalarına gitmesi bizi hiç şaşırtmamalıdır. (6) Öyleyse, adil davranmak istersek, refahını, iktidarını ve talihin teveccühünü sonsuza kadar korumayı başaramadığı için kavmimizi nasıl suçlayabiliriz? (7) Belirli bir dönem için siyasi sorumluluk üstlenen bazı kişiler, bireysel yetersizlikleri yüzünden iktidarı doğru kullanamayıp ülkeyi gerektiği şekilde yönetemedilerse bu bütün kavmin değil, o kötü yöneticilerin suçudur. Adil olmak istersek, sorumluluk sadece onlara yüklenmeli, bütün kavim suçlanmamalıdır. Aynı şekilde yeteneklileri övmeli, eserlerine hayran kalarak onları onurlandırmalı, başkalarının düşüncesizliği ve yeteneksizliği yüzünden onurlarını ve erdemlerinin övgüsünü onlardan esirgememeliyiz. Böyle bir davranış hiç adil olmaz. (8) Gerçeklere saygılı ve tarihi olayları iyi bilen Yahudi İosephus[6], [Kudüs'ün] fethini anlattığı kitabında Romalıların talihleriyle erdemlerini gerçeklere uygun bir şekilde överken, kendi kavminde görülen kötülükleri lanetliyor

6 Yahudi asıllı tarihçi Titus Flavius Josephus (MS 37-100), Yunanca yazmış olduğu "Yahudi Savaşı" adlı kitabında Romalıların MS 70'te Kudüs'ü fethiyle biten Birinci Yahudi-Roma Savaşını anlatır. Kritovulos kendini Josephus'a yakın görür. Karşı konulamaz büyük bir güç iki yazarın ülkelerini yenerek başkentlerini ele geçirmiştir. Kritovulos da Yahudi meslektaşı gibi tarihsel değişim yasasına bağlı olarak güçlünün "fetih" hakkını kabul eder. Onun gibi kendi halkının hezimetiyle biten bir savaşı tarafsız bir gözlemci olarak yazmaya çalışır. Kritovulos, teorik konulara ilişkin ve bazı benzer olayların anlatımında Josephus'tan alıntılar yapar.

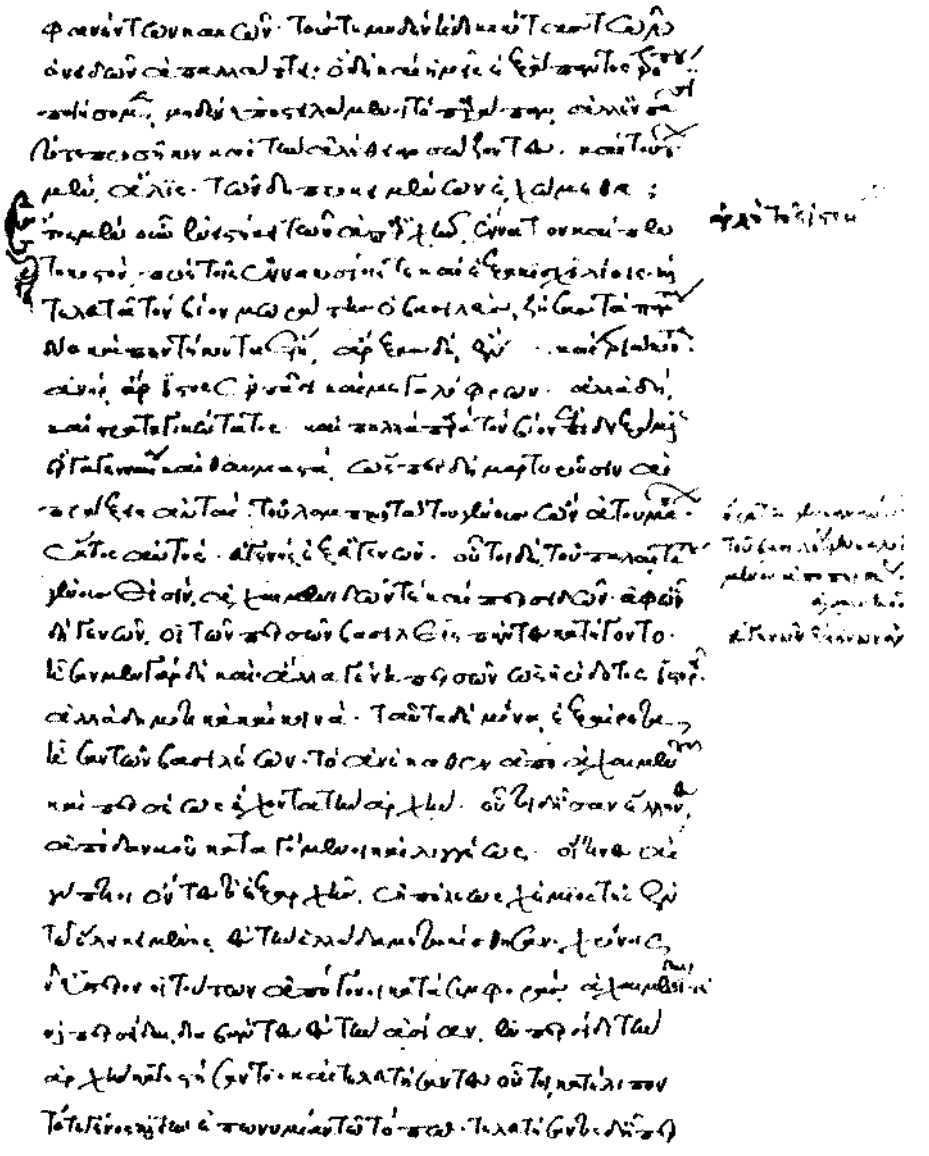

ve adaletli davrananları suçlamalarından ayrı tutuyor. Biz de bu şekilde davranmak istiyoruz. Hiçbir şeyi gizlemeyecek, her şeyde uygun olanı ve gerçeği muhafaza edeceğiz. Ancak biz bunları bırakıp asıl konumuza gelelim.

Tarihin başlangıcı

IV (1) Evrenin yaratılışının 6959. yılında[7] [M.S. 1450/1], Sultan Murat 31 yılı tahtta olmak üzere 52 yıl yaşadıktan sonra vefat etti.[8] Her bakımdan kusursuz ve merhametli, davranışlarının tanıklık ettiği üzere çok sayıda mükemmel ve hayranlık uyandırıcı eserler meydana getiren bir insan, üstün yetenekli bir komutan, asil bir aileye mensup bir soylu ve şanlı Osmanlı soyunun altıncı[9]varisiydi.

Soylu Yunanlılar, Perseus ve Achaimenes'ten başlayan Sultan'ın soyağacı

(2) Osmanlı soyu, Perslerin bütün büyük hükümdarlarının mensup olduğu, Perseus ve Achaemenes'in çok eski soyundan gelir[10]. Herodot'un belirttiği üzere, sıradan ve bayağı başka Pers soyları da vardı; ancak büyük hükümdarlar, kökleri sadece Achaimenes ve Perseus'a inen bu iki asil soya mensuptu. Bu atalar, Danaos ve Lingeas'ın ardılları olan Hellenlerdi. Asılları Mısırlı olup önceleri Mısır'ın Elos bölgesinin Hemmi şehrinde yaşarken, daha sonra Yunanistan'a [Hellas] yerleşmişlerdi. Daha sonraki yıllarda, onların ardılları olan Achaemenidler ve Persidler, yaşadıkları bir takım felaketlerden sonra Asya'ya geçerek Persia'ya [İran] yerleştiler ve ölümlerinden sonra ülkeye soylarıyla birlikte adları da miras kaldı.

---

7 Bizans takvimi, MÖ 5508 tarihinde olduğu varsayılan "Yaratılış"tan itibaren sayılır. İlk başlarda gündüzle gecenin eşit olduğu ilkbahar ekinoksundan (21 Mart) başlatıldığı halde, daha sonra Bizans mali yılının başlangıcı olan 1 Eylül'den başlatılır oldu. Bu durumda, bir Bizans tarihi günümüze çevrilmek istendiğinde, ondan 1 Ocak-31 Ağustos arası için 5508 sayısı, 1 Eylül-31 Aralık arası için 5509 sayısı çıkarılır. Bizans takvimi ilk olarak Akropolis'teki bir yazıtta kullanıldı MS 704 (6212) ve el yazmalarında IX. yüzyıldan sonra kullanılmaya başladı. Bkz. Nicolaides Thymios, "İ metrisi tou hronou sto Byzantio" [Bizans'ta Zamanın Saymı], Arhaiologia & Tehnes, Ocak 2010, 75, s. 15-22

8 II. Murad'ın oğlu Mehmed, Dulkadıroğlu Süleyman Beyin kızı Sitti Hatun ile evlendi ve Edirne'de büyük bir düğün yapıldı. Düğünün ardından II. Murad hastalandı ve 3 Şubat 1451'de 48 yaşında vefat etti. 1446'da yazdığı vasiyetname üzerine Bursa'da defnedildi. (İnalcık, "Murad II", IA Vol. 31, s. 164-172)

(3) Daha önce de belirttiğim üzere, Murat ölünce, oğlu Mehmet soyunun yedinci hükümdarı olarak tahta geçti. Onu, babası tarafından yönetmekle görevlendirildiği Asya'dan[11] çağırdıklarında sadece yirmi bir yaşındaydı.

Sultan'ın tahta çıkışına eşlik eden olağandışı olaylar

(4) Sultan'ın doğumunda olduğu gibi tahta çıkışında da bir takım alışılmadık, olağanüstü olaylar gerçekleşti. Beklenmedik, tuhaf yer sarsıntıları, daha önce görülmemiş şiddetli yıldırımlarla şimşekler, gökyüzünde yanan alevler ve ilahi güçlerin dünya düzeninde temelli faklılıklarla değişimler olacağını belirtmekte kullandığı birçok işaret görüldü. Kâhinler, geleceği okuyanlar ve ilahi işaretleri yorumlayanlar gelecekle ilgili önemli kehanetlerde bulundular. Sultan'ın talihiyle erdeminin her bakımdan mükemmel olacağını, gücünün herkesin gücünü geçeceğini, şan, zenginlik, iktidar gücü ve davranışları açısından, kendisinden önceki bütün hükümdarları kıyas kabul edilemeyecek derecede aşacağını söylediler.

V (1) Büyük bir ülkenin hükümdarı olmasına, büyük miktarda para, silah ve çok sayıda asker, ordu birliklerine sahip olmasına, Asya ile Avrupa'nın en geniş ve en güzel bölümüne hükmetmesine rağmen elindekilerle yetinmiyor, mutlu olamıyordu. Hayalinde bütün dünyayı dolaşıyor, egemenliği altına almak istiyordu. Düşüncelerinde hep Aleksandros [Büyük İskender][12], Pompeius, Sezar ve onların itibarına eşit hükümdarla komutanlar vardı.

---

9 Saltanat yıllarına göre Osmanlı Sultanları: Ertuğrul Gazi, I. Osman (1299-1326), Orhan (1326-1362), I. Murat (1362-1389), I. Beyazıt (1389-1402), I. Mehmed (1413-1421), II. Murat (1421-1451), II. Mehmed (1451-1481) şeklinde sıralanır.

10 Bizanslı kronikçiler, Selçukluları ve daha sonra Osmanlıları ifade etmek üzere erken tarihlerde "Pers" tanımını kullanırlardı. Perslerin tarihi hanedanı "Achaemenidler" tanımını da kullandıkları oluyordu. Ancak Osmanlı hanedanını Perseus ve Achaimenes'e dayandırmak sadece Kritovulos'a özgüdür.

11 II. 3 Şubat 1451'deki ölüm haberi Manisa'ya yedi günde ulaştı. II. Mehmed 18 Şubat 1451'de Edirne'de

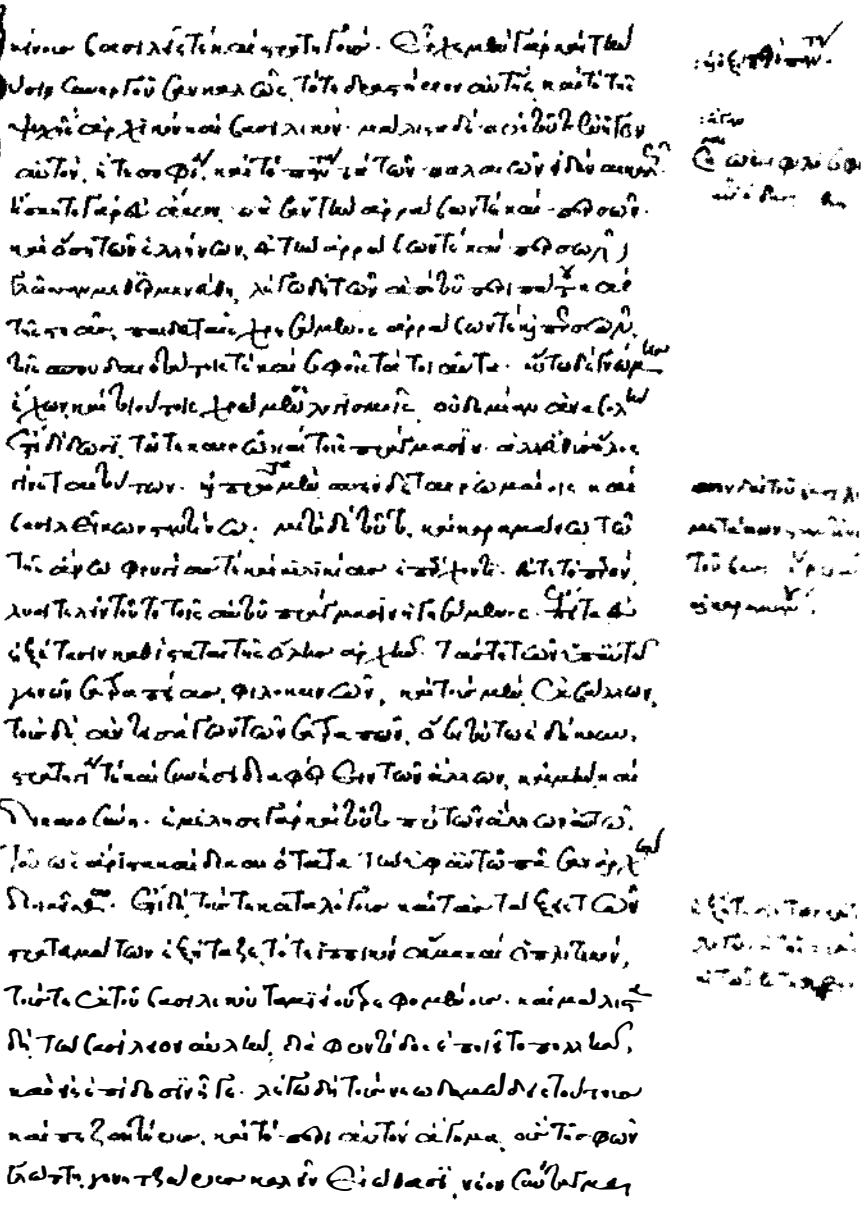

Sultan'ın aynı zamanda filozof oluşu[13]

(2) Kişiliği, her alanda harekete susamış ateşli yapısı ve sultanlara özgü asil ruhu bu konularda ona çok yardımcı oluyordu. Ancak özellikle yararlandığı özellikleri; bilgeliği ve eski çağların düşünürlerinin bilgilerine denk gelen engin bilgisiydi. En yetkin Arap ve Fars öğretmenlerin gözetiminde Arap ve Fars bilimine dair eserlerle birlikte, Hellence eserlerin Arapça ve Farsçaya çevrilmiş olanlarını, yani Peripatetik ekolle Stoacıların öğretilerini derinlemesine incelemişti[14].

Sultan'ın Romalıların kralı Konstantinos ve Karaman'la antlaşmalar imzalaması

(3) Böyle düşüncelere sahip olan Sultan, şartların olgunlaşmasını beklemeden, ivedilik ve kararlılıkla hedeflerine kilitlendi. O anda emellerine ulaşmak için en uygun davranış bu olduğu için, önce Romalılarla ve onların kralıyla[15], daha sonra da yukarı Phrygia ve Kilikya beyi Karaman'la[16] antlaşmalar imzaladı. (4) Devamında, devletin bütün yönetim aygıtını ve egemeni olduğu kavimlerin satraplıklarını denetledi. Satrapların bazılarını görevden alırken, yerlerine değerlendirmesine göre yöneticilik yetileri, zekâları ve özellikle adalet duyguları diğerlerinden üstün olanları atadı. Her şeyden önce ülkesinin mümkün olduğunca iyi ve adil yönetilmesine özen gösterdi.

Asker listelerinin, ordunun ve yüksek rütbelilerin denetlenmesi

(5) Ayrıca, asker listelerini, orduyu, süvari birliklerini ve masrafları devlet bütçesinden karşılanan askeri birlikleri denetledi. Özellikle hassa alaylarına –yeni teşkil edilmiş birlikleri, kendi

---

ikinci defa tahta çıktı. Bu ara dönemde çıkan bir yeniçeri ayaklanması Sadrazam Çandarlı Halil Paşanın otoritesi sayesinde yatıştırıldı. (İnalcık, FDÜ, s. 109-110)

12 Kritovulos eserinin çoğu yerinde II. Mehmed'le Büyük İskender arasında paralellikler kurar. Sultan da Büyük İskender'i ve eserini çocukluğundan beri tanıyor, kendisine örnek alıyordu. Büyük İskender'in bir çeşit biyografisi olan Arrianos'un "Aleksandrou Anabasis" adlı eseri –büyük bir ihtimalle II. Mehmed'in talebi üzerine– Kritovulos tarafından kopya edilerek sarayın kütüphanesine alınmıştı (G. İ. 16 numaralı elyazması). Bkz. Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", Dumbarton Oaks Papers 37, 1983.

13 Kritovulos, el yazmasının kenarlarında kırmızı mürekkeple yazdığı ve çeviride başlık olarak verilen notlarda: "...filozof olduğunu belirt" şeklinde ibareler kullanır. Çeviride bu başlıklar: "...filozof oluşu" şeklinde verilmiştir.

dillerinde yeni asker anlamına gelen yeniçeri[17] adıyla bilinen ve Sultan'ın kişisel muhafızları olan piyadeleri kastediyorum– ve mensuplarının refahına büyük özen gösterdi. Onların, kendi güvenliği ve devletin güvenliği açısından ne kadar önemli olduklarını çok iyi biliyordu. Bütün bunlara ek olarak, silah, ok ve genel olarak savaş için gerekli ve yararlı olabilecek her gerecin toplanmasını emretti.

Kamu maliyesiyle yöneticilerinin denetlenmesi

(6) Daha sonra, hazinedarları çok sıkı bir sorgulamadan geçirerek babasının hazinesini denetledi. Yıllık vergilerin toplanmasını ve görevli memurları ciddiyetle denetleyerek çalışmalarının hesabını vermeye zorunlu kıldı. Enderun ve kamu [Mirî] hazinelerinin büyük bir kısmının israf edildiğini, yararlı işlerde kullanılmadığını saptadı. İsraf, yıllık vergi gelirlerinin üçte biri kadardı. Böyle bir olayın tekrarlanmaması için gerekli önlemleri alarak bu miktarın tekrar Enderun hazinesine yatırılmasını sağladı. Vergilerle yıllık gelirleri önemli oranda arttırdı. Vergilerin toplanması ve harcanmasıyla ilgili memurları korkutarak dürüst çalışmaya yöneltti ya da yerlerine güvenilir ve aklı başında memurlar getirdi; çünkü babası bu konularda aşırı hoşgörü göstermiş, denetimi gevşetmişti. (7) Sultan maliyeyi düzenleyip ülkeyi en iyi şekilde yönetip daha büyük işlere hazırlanırken, saltanatının ilk yılı olan, evrenin yaratılışının 6.959. yılı [1450/1] da sona erdi.

VI (1) Sultan, hemen, bütün ilgisini daha önceden tasarladığı bir amacına yönlendirdi. Bosporus'un Avrupa yakasında, Asya'daki hisarın[18] tam karşısında, boğazın en dar ve akıntının en güçlü olduğu noktada güçlü bir hisar yaptırmak istiyordu. Bu şekilde boğazı kapatmayı, iki kıtayı, yani Asya ile Avrupa'yı birbirlerine bağlamayı, istediği zaman başkalarının iznine tabi olmadan karşı tarafa geçebilmeyi ve artık birleşecek olan iki kıtayı birlikte yönetebilmeyi istiyordu.

---

14 "Peripatetik"in sözlük anlamı "yürüyüş yapan"dır. Peripatetik felsefe ise adını Atina'da Lyceum'da tartışmalarını yürüyerek, gezinerek yapan Aristoteles (M.Ö. 384-322) ve öğrencilerinden alır. Stoisizm Hellenistik dönem felsefe geleneğidir. İlk temsilcisi Zeno'dur (M.Ö. 335-263).

(2) Geçmişte, atalarının ve babasının zamanında bu bağımlılığın ne çok sorunlar doğurduğunu, çıkarlarına nasıl zarar verdiğini, birkaç kez iki kıtadan birini yitirme tehlikesini yaşadıklarını iyi biliyordu. Romalıların kralı Polis'te güven içinde saltanat sürerken, uygun zamanı ve koşulları kolluyor, denizin büyük bir bölümüne hükmediyor, bazen üzerlerine istediği adamları, hatta kendi kavimlerinden olanları bile gönderiyor, zarar veriyordu. Öte yandan İtalyanlar ve özellikle Venedikliler kendi aralarında savaşırlarken, triremeleriyle[19] Bosporus ve Hellespontos'u [Çanakkale Boğazı] baştan başa dolaşıyor, geçişlere engel oluyorlardı. (3) Ancak, hisar yaptırmak istemesinin nedenleri sadece bunlar değildi. Hisar inşa etmenin, tasarısının gerçekleşmesine de yardımcı olacağına inanıyordu. Yakın bir zamanda başlatmayı tasarladığı Polis'in kuşatmasında, onu güçlü bir kale olarak kullanacak, şehrin karadan Asya ve Avrupa ile bağlantısını keseceği gibi, denizde de kuzeyden Bosporus vasıtasıyla Karadeniz'e [Efkseinos Pontos], güneyden Hellespontos vasıtasıyla Ege'ye [Aigaion] ve Hellen Denizinin tümüne açılmasını engelleyecekti. (4) Bu düşüncelerle kış mevsiminde [M.S. 1451/2] hisar yapımı için ihtiyaç duyulacak taş, kereste, demir ve benzeri malzemelerin hazırlanmasını emretti. İnşaatı yapmak üzere en deneyimli ve yetenekli uzmanları görevlendirdi ve baharda çalışmalara başlayabilmeleri için hazırlıkların mümkün olan en kısa zamanda bitirilmesini istedi. Sultan bunlarla uğraşıyordu.

---

15 11. Konstantinos Palaiologos (1449-1453) [Dragases]. İstanbul'un fethi sırasında ölen son Bizans imparatorudur. İmparator II. Manuel'in dördüncü oğluydu ve ağabeyi VIII. İoannes'ten sonra tahta geçti. Ağabeyinin tahta geçebilecek çocuğu yoktu. Konstantinos'un tahta geçmesine kardeşleri Dimitrios ve Thomas karşı çıktıysa da sorunu annesi Eleni çözdü ve 6 Ocak 1449'da tahta çıktı. İstanbul'un kuşatmasında savaşırken hayatını kaybetti. Donald M. Nicol, A Biographical Dictionary of the Byzantine Empire, London: Seaby, 1991.

16 Karamanoğlu İbrahim Bey. Karamanoğlu Mehmed Beyin oğludur. Babası ölünce II. Murad'ın yardımıyla Karaman hükümdarı oldu. 1444'te yapılan anlaşma bir süre sonra bozuldu. 1451'de Karaman üzerine sefer yapıldı. Osmanlılarla Karamanoğullarının inişli çıkışlı bir ilişkisi oldu. II. Mehmed'in halasıyla evliydi. 1464'te ölümünden sonra varisleri arasındaki rekabet, Karamanoğullarının sonunu getiren faktörler-

Kral Konstantinos'un Sultan Mehmet'e hisarın yapılmamasını rica etmek üzere bir heyet göndermesi

VII (1) Kral Konstantinos ve Polis'in sakinleri, gelişmeleri duyunca bunu kendileri için son derece tehlikeli bir durum ve büyük kötülüklerin başlangıcı olarak değerlendirdiler. Hisarın, esir düşeceklerinin açık bir ön belirtisi olduğuna –ki gerçekten de öyleydi– ve şehirlerinin kuşatılmasında kendilerine karşı kullanılmak üzere inşa edildiğine inandılar, bundan çok rahatsız oldular. (2) Bu yüzden, ona bir heyet göndererek; başarabilirlerse, mümkün olabilecek her yolu deneyerek inşaatı engellemeye karar verdiler. (3) Heyettekiler, her türlü kanıtı öne sürerek mevcut antlaşmalarla sözleşmeleri anımsattılar. Sultan'ın atalarıyla babası zamanında imzalanan ve özellikle kendisiyle anlaşılarak onaylanan antlaşmalarda, hiç kimsenin bu noktada hisar ya da herhangi başka bir bina inşa edemeyeceğinin açıkça belirtildiğini söylediler. Antlaşmalarda ayrıca, iki tarafın da her imkânı kullanarak, böyle bir niyet gösteren ya da böyle bir gayret içinde olan herhangi başka birini engellemesi öngörülüyordu ve bugüne kadar bu şartlara uyulmuştu.

"Bölge, herkese açık ve askerlerinizle diğer teçhizatın bir kıtadan diğerine geçmesine olanak veren bir geçitten başka bir şey değildir" dediler. Aynı zamanda, çok kısa süre önce imzalanan antlaşmaların önemsiz bir bahaneyle bozulmamasını ve kendileri bir haksızlık yapmadıklarına göre haksızlığa uğratılmamalarını istediler.

---

den biri oldu. Larende'de türbesine defnedildi. 1468'de alınan Karaman'da kontrol 1469-74 yılları arasında kuruldu. Karamanoğlu İbrahim Bey ile ilgili bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Karamanoğulları devri vesikalarından İbrahim Beyin Karaman İmareti Vakfiyesi, 1937, 57-73; Faruk Sümer, "Karamanoğulları", IA, Vol. 24, 454-460.

17 Yeniçeri Ocağı Çandarlı Kara Halil (Hayreddin) Paşa tarafından 1360'larda kurulmuştu. Yeniçerilerin sayısı I. Murad zamanında 2000'i, II. Murad zamanında ise 3000'i geçmiyordu. II. Mehmed'in zamanındaki gelişmeler, yeniçeri sayısının artmasına yol açtı ve onun döneminin sonuna gelindiğinde 10.000'e yaklaşmıştı. (Rhoads Murphey, "Yeniçeri", EI2 XI, 322-331)

Sultan Mehmet'in elçilere cevabı

VIII (1) Sultan elçilere şu cevabı verdi: "Romalılar, bu yaptıklarımla size karşı bir adaletsizlik işlediğime ya da sözleşmelerle antlaşmaları çiğnediğime inanmıyorum. Ben sadece size zarar vermeden kendi çıkarlarımı korumak istiyorum. Bir kişinin, karşı tarafa zarar vermeden sahip olduklarını koruyup güvence altına alması adil olduğu gibi kınanacak bir davranış da değildir; herkesin hakkıdır. (2) Gördüğünüz gibi, ben iki ayrı kıtanın, Asya ile Avrupa'nın egemeniyim ve her iki tarafta da rakiplerim ve düşmanlarım var. Bu yüzden, iki tarafa karşı yükümlülüklerimi yerine getirebilmek için her yerde bulunmak zorundayım. Aksi takdirde, egemenliğim altındaki toprakları bilerek düşmanlarıma terk etmiş olurum. (3) Babamın zamanında ülkemize saldıran Paionlara karşı sefer düzenlemek istediğimizde, kendi denizimizde dolaşan İtalyan triremelerinin karşıya geçme konusunda bize ne zorluklar çıkardığını çok iyi bilirsiniz[20]. (4) Bu yüzden, bir yapıyla bu tür hareketleri engelleyerek egemenliğimizi güvence altına almak zorundayız, yoksa uğrayacağımız zarar dışında, denizimizi ve ülkemizi koruyamadığımız gibi bir izlenim bırakarak herkesin önünde küçük düşeriz.

---

18 I. Bayezid tarafından 1395'te Bizans'ın Karadeniz'le bağlantısını kesmek amacıyla inşa ettirildi. Varna savaşı zamanında I. Murad'ın Anadolu'dan Avrupa'ya geçişinde önemli bir rol oynadı. II. Mehmed zamanında restore edildi. İstanbul'un fethinden sonra stratejik önemi azaldı. (Anhegger, "Anadoluhisarı", EI2 Vol.I, s. 481)

19 Kritovulos savaş gemilerinden söz ederken antik bir terim olan Triiris (trireme) kelimesini kullanır. Trireme, ilk olarak Korentli Ameinocles'in inşa ettiği, üç katında üç sıra kürek bulunan bir gemi türüydü. Öncelikli olarak kürekle hareket ettiği halde yelken donanımına da sahipti. Pruvasında yer alan, tunç ya da demirden yapılmış mahmuzu ile rakip gemilere hızla çarpıp batırmayı amaçlıyordu. Kritovulos aynı şekilde ticari gemileri belirtmek üzere bazen başka bir antik kelime olan "olkas" terimini kullanır.

20 Varna Muharebesinden önce, 1444 yazının başlarında bir Hıristiyan donanması II. Murat'ın İstanbul ya da Çanakkale Boğazından geçmesini engellemişti. Bkz. Diether R. Reinsch, Photini Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmrviou İstoria [İmrozlu Kritovulos Tarihi], Atina: 2005, s. 73, dipnot I-15.

(5) Hisarı inşa etmek istediğim bu bölge bizimdir, askerlerimiz Asya'dan Avrupa'ya ya da Avrupa'dan Asya'ya geçerken hep bu yolu kullandı. Bu yüzden, eğer barışı korumaya niyetliyseniz bu işe hiç karışmayın; ama bu yolu bize kapatmak istiyorsanız işler değişir. (6) Ben antlaşmaları çiğnemiyorum, öyle bir şey yapmaya da niyetim yok; yeter ki siz kendi yerinizde durun, işlerimize müdahale etmeyin ve pek meraklı davranmayın."

IX (1) Böyle diyerek elçileri kovdu. Onlar şehre dönünce Kral Konstantinos'a ve Romalıların ileri gelenlerine her şeyi, özellikle de inşaatın ikna yoluyla ve kanıtlar ileri sürülerek durdurulmasının mümkün olmadığını anlattılar. Bu sadece, eğer yapabilirlerse, zor kullanarak başarılabilirdi. (2) Ancak durum çok tehlikeli görünüyordu, tepki göstermeye hiçbir imkânları yoktu ve ister istemez kabullenmek zorunda kaldılar.

Sultan'ın denizden ve karadan hareketle hisar inşaatı için Bosporus'a gelmesi

X (1) Baharın gelişiyle [M.S. 1452] bütün hazırlıklar bittiğinde, Sultan Mehmet otuz trireme donattı, bir deniz savaşına katılabilecekleri şekilde silahlandırdı ve çok sayıda nakliye gemisiyle birlikte Kalliupolis'ten [Gelibolu] Bosporus'a gönderdi.

Kendisi de büyük bir orduyla karadan hareket etti. (2) Yedi günde boğaza gelerek orada karargâh kurulmasını emretti. Yanına birkaç komutanıyla, konularında deneyimli olduklarını bildiği birkaç yaşlı alarak at üstünde bölgeyi ve araziyi dolaştı. Boğazın darlığıyla zor geçit verişini, suyun kıvrılarak akışını, denizin içinden çıkarak akıntının yönünü değiştiren kayalıkları, ayrıca akıntının hızını, oluşan girdapları, sahilin kıvrımlılığından kaynaklanan girdaplarla akıntıları ve boğazdan geçişi zorlaştıran diğer engelleri dikkatle inceledi. (3) Antik Hellenler buradan geçişin zorluğunu bildiklerinden bölgeye Symblegades[21] adını vermişlerdi ve rivayete göre buradan önce Herakles, daha sonra İason'un komutası altında Argonotlar ve çok daha sonra büyük gayretlerle kendileri geçmişti. Bu noktada boğaz her taraftan kapalı ve kuşatılmış gibidir; sahilin girintileriyle çıkıntıları birbirlerine çarpacakmış gibi yakınlaşır ve gemiler küçük bir gölün içinde mahsur kaldıkları, hiçbir çıkış yolu bulamayacakları hissine kapılırlar.

21 Symblegades [Öreke] Kayaları Rumelifeneri önlerinde bulunan beş adet büyük boyutlu yekpare kayadır. Mitolojiye göre, sahildeki bu kayaların açılıp kapandıklarına ve gemilerin geçmesine izin vermediklerine inanılıyordu. Kafkasya'dan Altın Post'u getirmek üzere yola çıkan İason yönetimindeki Argonotlar, geçip geçemeyeceklerini denemek için bir güvercin uçurmuşlardı. Kayalar kapanırken güvercinin kuyruğunu koparması üzerine bütün güçleriyle kürek çekerek süratle geçmişler ve o günden sonra kayalar sabit kalmış.

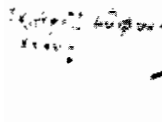

Bütün bunlara ek olarak, kuzeyde büyük ve açık bir deniz olan Karadeniz'den büyük bir hızla ve büyük gürültüler çıkararak akan sular, burada çok dar bir alanda toplanır, sıkışarak hızlanır, köpürür ve uğultular çıkarırlar. Müretteba deneyimsizse ve dikkat etmezlerse, akıntı gemileri savurarak karaya atar, kayalara çarptırıp batırır. (4) Sultan, en dar olduğu o noktada boğazın enini ölçtürdü ve yedi stadion[22] olduğunu öğrendi.

Hisarın inşası

XI (1) Her şeyi iyice düşündükten, inceledikten ve inceden inceye hesapladıktan sonra, hisarın yapımı için en uygun yerin orası olduğuna kanaat getirerek inşaat alanını işaretledi. (2) Hisarın yeriyle kaplayacağı alanı, temellerini, kulelerle burçların arasındaki uzaklıkları, barbataları, kapıları ve her şeyi istediği gibi planladıktan sonra inşaatın sorumluluğunu vezirlerine paylaştırdı[23]. İnşaatı en kısa zamanda bitirmelerini emrederek en iyi çalışanlarla işlerini ilk bitirenlere armağanlar vermeyi vaat etti. Hisarın deniz tarafının inşaatını kendisi üstlendi.

(3) Hisarın yapımı bahar mevsiminin ortalarında, çok sayıda işçi

22 1 stadion yaklaşık 180 metre uzunluğundaki ölçü birimi olduğuna göre 7 stadion yaklaşık 1260 metreye karşılık gelir. Oysa Boğaz'ın en dar yeri olan Rumelihisarı-Anadoluhisarı arası aslında yaklaşık 785 metredir.

23 Rumelihisarı, Osmanlı kaynaklarında Boğazkesen ve Rumeli Orta Hisarı Kalesi olarak da geçer. Fetihten sonra stratejik önemi azalmıştır. Zindan ve gümrük kontrol noktası işlevleri de vardı. Boğazın en dar yerindeki en hızlı akıntı buradadır ve şeytan akıntısı olarak adlandırılır. Planlarını Mimar Muslihiddin'in çizdiği hisarın duvarları 6 metre kalınlığındaydı, kuleler arası yüksekliği yaklaşık 15 metreydi ve kulelerin üzerleri kurşunla kaplanmıştı. Hisarın inşası 1452 Martında başlamış ve yaklaşık dört-beş ay sürmüştü. (1452 Ocak'ından aynı yılın ağustosuna kadar sürdüğü de söylenir) Sarıca Paşa kulesi, Çandarlı Halil Paşa kulesi ve Zağanos Paşa kuleleri isimlerini, bu kulelerin yapımını üstlenen paşalardan alır. Kemalpaşazade kroniğinde kulelerden birini Şahabeddin Paşanın yaptırdığı bilgisi vardır. (K. Kresier, "Rumelihisarı", EI2 VIII, s. 611-612, Abdullah Mehmed Avunduk, "Rumelihisarı", DIA 35, 237-240)

çalıştırılarak, büyük masraflarla, büyük bir hevesle ve rekabet ortamı içinde başlayarak yaz mevsiminde bitirildi. O zamana kadar yapılmış hisarların içinde, her bakımdan en sağlamı, en güvenlisi ve en tanınmışı oldu. Özenle seçilerek bir araya getirtilen çok büyük taşlarla inşa edildi; bağlantılarında bol demirle kurşun kullanıldı. Özellikle çok sayıda yüksek ve sağlam yapılmış burçlarla, kalın tabyalarla, yüksek ve kalın sur duvarlarıyla güçlendirildi.

Hisarın çok sağlam yapıldığı ve inşaat süresinin kısalığı

(4) Sur duvarları en geniş kesiminde on iki piheis [arşın][24] eninde ve bunun dört misli yüksekliğindeydi. Boyutları bir hisardan ziyade müstahkem bir şehre yakışırdı. Hisarın planı, arazi hafifçe meyilli olduğundan, dik açısı yukarıdaki tepede bulunan bir dik üçgen şeklindeydi ve buradaki büyük ve güçlü burç iki kenarını birleştirip koruyordu. Tabanındaki diğer köşeler, aşağıda, deniz kıyısındaydı ve sahile paralel uzanan kenarının uçlarında bulunuyordu. Buralarda da güçlü ve büyük iki burç vardı; ayrıca sahildeki sur boyunca köşelerdekiler kadar yüksek olmasalar da, aynı derecede sağlam başka burçlar sıralanıyordu. (5) Sultan, boğazdan geçmek isteyen gemileri batırabilmek üzere denize yöneltilmiş topları[25] yerleştirdiği

Hisarın şekli

24 Dirsekten elin ucuna kadar olan mesafeye eşit olan uzunluk ölçüsü. Ticaret alanında kullanıldığında 64, inşaat alanında kullanıldığında 75 cm'e karşılık geliyordu. Osmanlı arşını 68 cm'ye eşitti.

25 Kritovulos, kitabında topları tasvir etmek için "taş fırlatan makineler" ya da "makineler" ifadelerini kullanır. Çeviride top kelimesi kullanılmıştır.

sahil tarafının mümkün olduğunca geniş olabilmesi için, bu biçimi ve mevkiyi seçmişti. Ayrıca bu şekilde, yukarı taraftaki tepeye de hâkim olarak, barbatalarda bulunan askerlerini yüksekten yapılacak saldırılardan korumak üzere düşmanları olabildiğince uzakta tutabilecekti.

Topların yerleştirilmesi

(6) Sultan, anlattığımız şekilde hisarı bitirince; içini yaylar, oklar, kargılar, küçük ve büyük kalkanlar ve buna benzer her türden birçok silahla donattı. Bunun dışında, iç ve dış surlarla burçlara büyük ve küçük mancınıklar ve toplar yerleştirdi. En büyük topları sahil tarafındaki surun altında, sık aralıklarla ve denize dönük yerleştirdi. Geçişleri kontrol edebilmek üzere, topların tümü aynı yöne bakmıyordu. Solda yerleştirilmiş olanlar sağa, sağda yerleştirilmiş olanlar da sola yöneltilmişti ve her biri ayrı noktaları hedefliyordu. (7) Toplar muazzam büyüklükte yuvarlak taşlar fırlatıyordu ve bu taşlar su yüzeyinde kayar gibi ilerleyerek karşı

ὠκεανὸν ποταμόν, ἀπὸ τοῦ φεύγειν τοὺς ἀπὸ μεσημβρίας
τοῦ ἥλιου. Καὶ ἀπολλώνιος ὁ ῥόδιος τὸν αὐτὸν
αὐτὸν τοῦτον ποταμὸν εἶναί φησιν. οὐκ ἀφ' οὗ δὲ ἀπὸ τῆς
μεσημβρίας ἐπὶ τὰς ἄρκτους, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν φορτικῶν
καὶ σκληρῶν ἐπὶ τοὺς ἡμέρους καὶ εὐκόλους τοὺς
τοιούτους οὐκέτι ἐξ αὐτῶν γενομένους, καὶ τὸν ἐρυθρὸν
τὸν ὠκεανὸν ἀπολιπόντας. οὕτω γὰρ ἐκεῖνοι ὠκεανὸν
καλοῦσι. Εἰσὶ γοῦν κατὰ τὴν ὠκεανὸν θάλατταν τοῦ φεύγειν
οὕτω καὶ ταῦτα τοῦ φεύγειν ἐστὶν ἀπὸ τοῦ φεύγω, καὶ τοῦτον
τὸν τόπον τὸν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ κεῖσθαι, καὶ τὴν δύσιν ἐκεῖσε
ποιεῖσθαι τὸν ἥλιον. ἐπὶ σκυθῶν δὲ γενόμενος καὶ ὁ ἥρων,
καὶ τοῖς ἐκεῖσε ἀνθρώποις κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπιδημῶν ὅλως
οὐκ οἶδε θέρος, φησὶν ἐκεῖνα διὰ τὴν ἀπόστασιν, ἀλλὰ
καὶ φησὶν ἐκεῖ, ἐὰν ἐπὶ τῶν ἑσπερίων αὐτὸς ἀναβῇ,
τοιαύτην μὲν ἐκεῖ τὴν θέρμην τοῦ καύσωνος τὴν καὶ ἐνταῦθα
λεγομένην, ἐνίους δὲ καὶ ἐκεῖ ἀποθνήσκειν ὑπὸ φλογμοῦ
φλογωθέντας ὅλους. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἐὰν ἐκεῖ τις ἐπὶ
τὰ ἑξῆς ἀναβῇ πρὸς τοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπερκειμένοις, πάγον λευκὸν
τὸν ἐκεῖ. καὶ ἐπὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν πάγον, φησὶν ἐκεῖνος
καὶ ἐπὶ τοῦτον ἀναβάντα ἐκεῖ τὸν ἥλιον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ πάγου
ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἄνω ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἄνω ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἄνω
λίθους τινὰς λευκοὺς καὶ μαρμαρυγὰς λευκοὺς καὶ ἀστραπὰς τοιούτους

hisara kadar ulaşabiliyordu. Menzilleri buraya kadar ulaşan karşı hisardaki topların da kullanılmasıyla, geceli gündüzlü aralıksız izlenen boğazdan sadece ticari gemiler, triremeler ve başka türden ticari mal taşıyan gemiler değil, en küçük bir sandal bile hisar komutanından izinsiz geçmeye kalksa parçalanır, mahvolur ve denizin dibini boylardı[26].

İki kıtanın birleştirilme yöntemi

(8) Sultan hisar inşaatını bu şekilde tamamlayarak iki kıtayı birleştirip geçide egemen olmayı başardı. Hisarı çok iyi donatıp silahlandırarak her bakımdan istila edilemez, daha doğrusunu söylemek gerekirse istila edilmesi imkânsız hale getirince yeterli sayıda asker yerleştirdi, en güvendiği adamlarından birini[27] komutanlığına getirdi. Topları işlerini iyi bilen deneyimli uzmanlara emanet etti ve sonbahar mevsiminin bitimine doğru Adrianupolis'e [Edirne] geri döndü. Saltanatının ikinci yılı olan, 6.960 yılı [1451/2] da bu şekilde bitmek üzereydi.

Sultan'ın Adrianupolis 'e geri dönmesi ve Yeni Saray'ın inşası

XII (1) Sultan aynı süre içinde, Adrianupolis yakınlarında Evros [Meriç] Nehri üzerinde ve şehrin tam karşısında, yapımında parlak taşlarla saydam mermer kullanılan, gümüş ve altınla süslü, içi ve dışı parıldayan görkemli bir saray yaptırıyordu[28]

---

26 Dukas, II. Mehmed'in hizmetine geçen top yapımcısı Urban'ın yaptığı "taş fırlatma honisinin" Rumelihisarına yerleştirildiğini anlatır. Dukas'a göre boğazdan geçen bir Venedik gemisi olan Kaptan Ritzos'un gemisi, hisarın önünden geçerken bu şekilde batırılmıştı. Yanındaki 30 denizciyle birlikte kaptan sultanın huzuruna götürülmüş ve idam edilmişti. (Bilge Umar (çev.), Mikhael Doukas, Tarih: Anadolu ve Rumeli, 1326-1462, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008, XXXV- 1,2, s. 218-219)

27 Rumelihisarının ilk komutanı Dizdar Firuz Beydir, Firuz Ağa olarak da bilinir. Dukas, Firuz Beyin, sultanın en güvendiği adamlarından biri olduğunu belirtir. (Mikhael Doukas, XXXIV- 12.)

Hiçbir masraftan kaçınmadan, değerli sanat eserleri, heykeller ve resimlerle süslemiş, yüksek bir zevkle döşetmişti. (2) Sultan, sarayın etrafında, her tür çiçek ve meyve ağaçları ekilmiş bahçeler yaptırdı. Bahçelerde evcil ve yabani hayvanlar ve kuş sürüleriyle insana keyif, huzur ve mutluluk veren her türden güzellikler vardı. (3) Sarayın yakınlarında gösterişli binalar inşa ettirerek bunlara mümkün olduğunca fazla yeniçeri ve piyade askeri yerleştirdi; böylelikle her yönden gelebilecek saldırılara karşı güvenliğini sağladı.

XIII (1) Şimdi, hiç tereddüt etmeden ve zaman yitirmeden, uzun süreden beri tasarladığı planı, kafasında olgunlaşan düşünceyi, tahta çıkışından itibaren bütün hareketlerini yönlendiren hedefini gerçekleştirmek amacındaydı. Bu düşüncesi, Romalılara ve onların kralı Konstantinos'a savaş ilan ederek Polis'i kuşatmaktı. (2) Polis'i tamamıyla fethederek ona hâkim olduğunda, burayı merkez alarak her tarafa doğru seferler düzenleyebileceğine, kısa sürede her tarafa ulaşabileceğine, her yerin egemeni olabileceğine inanıyordu ve bu düşüncelerinde haklıydı.

---

28 Edirne Saray-ı Cedid-i Amiresi, Tunca Sarayı, Hünkâr Bahçesi Sarayı, Edirne Saray-ı Hümayunu olarak da bilinir. İnşasına 1450 yılında II. Murad'ın emriyle, Tunca Nehrinin iki kolu arasındaki ada üzerinde başlandı. Sarayın ilk inşasında Selanik yakınındaki harabelerden getirilen mermerler kullanıldı. Sultanın ölümü üzerine inşaat bir süre durdu, II. Mehmed sultan olunca devam etti ve onun döneminde genişletilip tamamlanarak Saray-ı Cedid adını aldı. Sonraki padişahlar döneminde yapılan eklemelerle büyüklüğü iki katına çıktı. En parlak dönemini IV. Mehmed saltanatında (1648-87) yaşadı. 1752 ve 1753 depremlerinde çok zarar gördü. Son ikamet eden padişah III. Mustafa, 1182'de (1768-69) kısa süre burada kaldı. 1787-1828 yılları arasında tamir için keşifler hazırlanmışsa da yalnızca harap daireler yıkıldı. 1220'den (1805-6) itibaren askeri malzeme ve cephane depolanmaya başlandı. 1829 Rus işgalinde saray bahçelerinde kurulan ordu karargâhları yüzünden çok zarar gördü. Daha sonra da restore etme girişimleri oldu, fakat 1878 Rus işgali sarayın sonunu getirdi. 1878'de Osmanlı yöneticilerinden biri tarafından verilen bir emirle yakıldı ve yangın üç gün sürdü. Günümüze çok az kısmının kalıntıları kaldı. 1999'da başlayan kazılarda 2005'te bir ilerleme kaydedildi. (Rifat Osman, Edirne Sarayı, yay. Süheyl Ünver, Ankara: TTK, 1989, Semavi Eyice, "Edirne (Mimari)", IA Vol. 10, 431-433, T. Gökbilgin, "Edirne", EI2, Vol.II, s. 684, N. Çiçek Akçıl, "Saray-ı Cedid", IA, Vol. 36, 126-128.)

(3) Bu yüzden, artık onu hiçbir şey durduramazdı; elindekilerle yetinerek barışı korumaya niyeti yoktu. Savaş ilan ederek Polis'i fethetmek istiyordu. (4) Bu hedefini, çok önem verdiği bazı ilahi işaretler ve geleceği tahmin edebilenlerin[29] kullandığı kehanet, alamet ve belirtiler de destekliyordu. İlahi işaretlerin tümü aynı şeyi öngörüyor, Polis'i fethedenin kendisi olacağını söylüyordu. (5) Bunun üzerine bütün devlet büyüklerini, satrapları, ordunun, süvari birliklerinin ve tabur komutanlarını yanına çağırarak onlara aşağıdaki konuşmayı yaptı.[30]

Sultan'ın, atalarının zaferlerini hatırlatarak ve saltanatının kısa bir özetini vererek uyruklarını Polis'e savaş ilan edilmesi konusunda gayrete getirmesi.

XIV (1) "Dostlarım ve uyruklarım! Sahip olduğumuz ülkeyi, atalarımızın büyük çaba göstererek ve büyük tehlikelere maruz kalarak elde ettiklerini, babadan oğula miras bırakıp kavmimizin elde kalmasını sağlayarak bana devrettiklerini biliyorsunuz. İçinizden yaşlı olanlar, atalarımın bazı harekâtlarına bizzat katıldığından bunu ilk elden; genç olanlarınız ise babalarınızdan duyduğunuz için ikinci elden biliyorsunuz. Bu olaylar efsane olacak kadar eski ya da aradan geçen uzun zaman içinde unutulmuş değiller.

---

29 Müneccimbaşılar astronomi ve astroloji işlerinden sorumluydu. İlmiye sınıfından, ilm-i nücuma vakıf kişiler arasından seçilirlerdi. Müneccimbaşıların kurumlaşması II. Mehmed döneminde olmuştur. Başlıca görevleri her sene nevruzda takvim, Ramazandan önce imsakiye hazırlamak ve padişahın şahsi ve devlete ait işleri için eşref-i saat, saat-i muhtar, vakt-i muhtar da denilen en uygun zamanı belirleyen zayiçe hazırlamaktı. (Salim Aydüz, DIA, Cilt 32, 2-4)

30 Kritovulos, burada hayali bir söylev yazarak Thucydides'e öykünüyor. Thucydides'in üslubuna özenmek Bizans tarih yazımı geleneğinde görülen bir özellikti. (Runciman, "Byzantine Historians and the Ottoman Turks" Historians of the Middle East içinde, ed. Bernard Lewis ve P. M. Holt, London: Oxford Univ. Press, 1962, 271-276). Browning'e göre ise Chalkokondyles ve Kritovulos Thucydides'i bilinçli olarak taklit etmek istemişler, fakat başarılı olamayıp daha çok Prokopius'un stiline yakın bir klasik Yunanca kullanmışlardı. Dukas ve Sphrantzes ise daha popüler bir Yunancayla yazmışlardır. (Robert Browning, "The Language of Byzantine Literature", History, Language and Literature in the Byzantine World içinde, ed. Robert Browning, (Northampton: Variorum Reprints, 1989, s. 128). Thucydides'in kahramanlarının ağzından yazdığı uzun söylemler, tarihi gerçeği yansıtmaz, Thucydides'in o durumda kahramanın söyleyebileceği en uygun sözler olarak kurguladığı metinlerdir, bu anlamda yazarın yorumlarıdır. (Robin George Collingwood, The Idea of History, New York : Oxford University Press, 1956, 1976, s. 30) Buna benzer bir konuşma, Taci Beyzade Cafer Çelebi tarafından da nakledilir. Kritovulos ve Tacibeyzade'de verilen nutukların karşılaştırması için bkz. İnalcık, FDÜ, s. 126.

Yakın tarihlerde gerçekleştiklerinden, onlara ağızdan ağza aktarılan sözlü gelenek değil, yaşayanların anlattıkları tanıklık etmektedir.

Askerlerin kahramanlığı hakkında

(2) Ülkemizin her tarafında o insanların eserlerinin kanıtları açıkça görülebiliyor. Yakın tarihlerde yıkılmış kalelerle şehirlerin surları, kendi kanlarıyla sulayarak kızıla boyadıkları toprak, cesaret ve erdemlerinin şanlı kanıtları ve tehlikeler karşısında gösterdikleri cesaretin unutulmaz tanıklarıdır. Bütün harekâtlarında öyle büyük kararlılık ve cesaret gösterdiler ki çok küçük bir bölgeden ve çok zayıf güçlerle başladıkları halde, ilk günlerinden beri Romalıların egemenliğini yıkmayı, Asya ile Avrupa'ya hükmetmeyi kararlaştırmışlardı. Gerçekten de hayalleri onları yanıltmadı.

Asya'nın fethi

(3) Daha önce de belirttiğim gibi, çok küçük kuvvetlerle, ama büyük bir kararlılık ve kendine güvenle, Kilikya'dan [Alanya'dan Tarsus'a Toros Dağlarının güneyi] ve Taurus [Toros] Dağlarından akın ederek Likya [Antalya], Pamfilya [Antalya koyunun sahilleri] ve yukarı Phrygia'yı [Sakarya Irmağı ile Büyük Menderes'in yukarı çığırları arasındaki bölge] fethettiler, Likya, Karya [Büyük Menderes Nehrinin güneyi, Muğla ilinin kuzey kısımları ve içerideki bölge], Mysia [Çanakkale ilinin doğusuyla Balıkesir ilinin kuzeyi], aşağı Phrygia,

İyonya ve bütün Hellen sahillerinin halklarına diz çöktürdüler. Galatlara, Kapadokyalılara, Paflagonlara [Batı Karadeniz sahillerinde yaşayan bir halk], Chalipslere [Gümüşhane ile çevresinde yaşayan bir halk], Bithynyalılara [Doğu Marmara bölgesinde yaşayan bir halk] ve Hellespontos'ta yaşayan halka boyun eğdirdiler. Kısaca söylemek gerekirse, Taurus Dağlarının güneyindeki Kilikya'dan Karadeniz'in Sinop şehrine kadar olan ve aşağı Asya adıyla bilinen bütün bölgeyi çok kısa süre içinde fethederek temelli olarak egemenlikleri altına aldılar.

Avrupa'ya geçişin başlaması

(4) Bütün bu bölgeyi, ona ait sahillerle şehirleri kesin olarak kendilerine tabi kıldıktan ve Bursa'yı [Prusa] kendilerine başkent yaptıktan sonra, küçük kuvvetlerle Hellespontos'un karşı tarafına geçmeye başladılar. Buradaki denize hâlâ Romalılar hâkim olduğundan, karşıya açıkça savaşmak üzere değil, fırsat buldukça korsanlık yapmaya ve yağmalamaya gidiyorlardı. (5) Ancak Helles'in anıtıyla Boğaz'ın karşısında bulunan tepenin zirvesini hileyle ele geçirdikten ve oradaki kaleyi[31] hile ya da savaşla aldıktan sonra, kaleyi harekât merkezi yaparak çevreye yağmalama seferleri ve akınlar düzenlemeye başladılar.

Avrupa'nın fethi

(6) Daha sonra, günden güne çoğalarak yavaş yavaş çevrede bulunan kalelerden kimini hileyle kimini zorla ele geçirerek ovaya

31 Çimpe Kalesi, Osmanlıların Rumeli'de sahip oldukları ilk kale ve daha sonraki Rumeli fetihleri için bir üs noktasıdır. Orhan'ın batı bölgesinden sorumlu oğlu Süleyman, 1352'de Sırp ve Bulgarlara karşı Bizans'a yardım için Edirne'ye gittiğinde Gelibolu'nun doğusundaki Çimpe'ye (Omurbeyli) yerleşti. Daha sonra Kantakuzenos'un ısrarlarına rağmen burayı terk etmeyi reddetti. Anadolu'dan getirdiği birliklerle güçlendirdi ve Gelibolu kalesini kuşatmaya karar verdi. 1354 Martında meydana gelen bir deprem sonucu Gelibolu ve çevresindeki kaleler yıkılınca buralar hemen kontrol altına alındı. Kaleler onarıldı ve içlerine askerler yerleştirildi. (İnalcık, 1300-1600, s. 15-16).

indiler ve karşılarına hiçbir engel çıkmadığından ovalara hâkim oldular. Köyleri yağmalayıp şehirleri fethettiler, kaleleri yıktılar. Karşılarına çıkan orduları yendiler ve birçok büyük ulusa boyun eğdirdiler. Özetlersek, kısa süre içinde bütün Trakya ile Makedonya'yı ele geçirdiler, İstros [Tuna] kıyılarıyla iç taraflarda yaşayan Moisialılara[32] [Bulgar], İllyrialılara, Trivallilere [Sırp], Hellenlere ve başka birçok kavme boyun eğdirdiler. İç taraflarda ve sahillerde birçok güçlü kaleyle birçok büyük şehir fethettiler. (7) Ancak kavimlerle şehirleri sıralayarak vaktimi neden boşuna harcayayım? Sava Irmağıyla birleştiği noktadan Karadeniz'de denize döküldüğü yere kadar İstros'un güneyinde kalan, güneye inen bir çizgi boyunca bir taraftan Vostroslarla Dalmatların, diğer taraftan Sava Nehrinin güneyinde yaşayan Paionlarla İlliryalıların ülkesini içeren bölgeyi İyonya Körfezine kadar bütünüyle fethettiler; halklarına boyun eğdirerek herkesi vergiye bağladılar. Aynı zamanda, İstros'un kuzeyinde kalan Get halkının ülkesini ve yaklaşık 10.000 stadion uzunluğunda sahili olan Peloponez dışındaki bütün sahil kesimini de fethettiler.

32 Kritovulos Kuzey Bulgaristan'la Sırbistan'ın bir kısmını oluşturan Moisia bölgesinin adını, aynı şekilde okunan, ancak kabaca Balıkesir ilini oluşturan Mysia bölgesinin imlasıyla yazıyor.

(8) Ancak, bütün bu fetihler burada kelimelerle anlattığımız kadar kolay olmadı. Bu bölgeleri büyük zahmetlerle, şiddetli direnişle karşılaşıp engeller aşarak, tehlikelere maruz kalıp kan akıtarak fethedip ellerinde tuttular. Bu fetihler uğruna çok yaralar açıldı, çok emek harcandı, kan ve alın teri döküldü. (9) Asya ve Avrupa'nın birçok büyük kavmi silahlarını kuşanarak özgürlükleri için ölene kadar kahramanca savaştılar. Surlarla korunan birçok büyük şehir, silahlarla, servetler harcayarak ve halklarının yiğitliğiyle canla başla kendilerini savundular. Atalarımızı ancak büyük zorluklarla fethedilebilecek güçlü surlar, ulaşılmaz bölgeler, engebeli yollar, zor aşılan nehirler ve başka birçok mani engelledi. Özellikle de Romalıların orduları her zaman karşılarına çıkarak karada ve denizde onlarla açıkça savaştı, ısrarla direndi, büyük bir mücadeleye ve muharebelere neden oldu.

Kahraman askerlerin ve onların sultanlarının övgüsü

(10) Ancak, her yeri fethedip herkese boyun eğdirene, egemenliklerini her bakımdan güvence altına alana kadar, hiçbir engel ilerlemelerini durduramadı, coşku ve kahramanlıklarına ket vuramadı.

İlk başlardaki kararlılık ve iyimserliklerini koruyarak bu konuda çok yetenekli olduklarını gösterdiler. (11) Düşmanlarını yendiklerinde daha ileriye doğru devam ediyor, yenildiklerinde ise gerilemiyor, umutlarını ve kendilerine güvenlerini yitirmiyorlardı. Yiğitliklerine ve geleceğe duydukları güvene, hatta kaderin iniş çıkışlarına dayanarak büyük bir coşkuyla hedeflerine doğru ilerlemeye devam ediyor, güçlerini bile aşan bir cesaret ve insan aklının sınırlarını zorlayan bir pervasızlık gösteriyorlardı. Zor durumlar karşısında iyimser, sıkıntılar karşısında yorulmazdılar. Hiç kuşkuya kapılmadan kendilerine doğru görüneni yapıyor, yüreklilik gerektiren hiçbir harekât öncesinde duraksamıyorlardı. Neler yapılması gerektiğini hemen anlayabiliyor ve yapmaya karar verdiklerini hızla yerine getiriyorlardı. (12) Sahip olmadıklarını elde edebilmek için uzun seferlere çıkmayı seviyor, hiçbir zaman ellerindekilerle yetinmiyor, başkalarının da yetinmesine izin vermiyorlardı. Hep sahip olamadıklarını arzuladıklarından, ellerinde olanlara hiç önem vermiyorlardı. Ele geçirmeye karar verdikleri şeyleri, henüz sahip olmadıklarında bile kendi mallarıymış gibi düşünüyorlardı. Her seferinde daha fazlasına göz koyduklarından, henüz sahip olamadıkları şeyleri ele geçiremedikleri için azap çekiyor, mevcut mal varlıklarından hemen hemen hiç yararlanmıyorlardı.

Başkalarına aitmişlercesine bedenlerine hiç acımıyor, onu yere yıkılana kadar eziyet ve tehlikelerden esirgemiyorlardı. Maneviyatları hiç bozulmadan ömür boyu mücadele ediyorlardı. Bu şekilde emek sarf ederek devletlerini, insan gücü, para, silah ve triremeler açısından ve başka birçok konuda güçlü ve şöhretli kıldılar; savaş ve barış zamanlarında kendine yeterli hale getirerek bizlere miras bıraktılar. (13) Bu yüzden, bizler de bu devleti ihmal ettiğimiz hissini vermemeli, atalarımızın kahramanlıklarına gölge düşürmemeli, yiğitliğimiz, savaşlardaki yeteneğimiz ve erdemimizle nam salan, bugüne kadar yenilmeyen ve yenilmez olarak bilinen bizler uzun yıllar önce kazandığımız şanla şöhreti kendimizden esirgememeliyiz. Ancak kurtulabileceğine inanabilmesi için artık hiçbir dayanağı kalmayan bir şehrin bizi yenmesine izin verirsek bütün bu anlattıklarım anlamsız kalacaktır. Bu şehir sürekli akınlarımız ve kuşatmalarımızla, kalabalık halkını ve bir zamanlar sahip olduğu zenginlikleri tamamen yitirdi. Artık gerçek bir şehir bile değildir; sadece şehir adını taşımaktadır. Şu anda, sizin de gördüğünüz gibi tarlalar, bahçeler, bağlar, çoğu harabeye dönmüş terk edilmiş evler ve boş duvarlardan oluşmaktadır[33].

33 Bu sırada şehrin nüfusu 50.000'i geçmiyordu. (Halil İnalcık, "The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings of the City, Dumbarton Oaks Papers 23, (1969 - 1970), s. 231.) Sfrancis kuşatmanın başında şehri savunabilecek durumda olan 4.773 kişi ve 200 yabancıdan bahseder (Levent Kayapınar (çev.), Yorgios Sfrancis'in Anıları, Chronicon Minus, İstanbul: Kitabevi, 2009, XXXV-6, s. 274). Pertusi, Sfrancis'in yabancılar için verdiği bu rakamın az olduğunu öne sürer ve Venedikli denizcilerle birlikte 2.000 olabileceğini savunur. (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 368)

(14) Egemenlik alanımızın tam ortasında, kara ve deniz yolları açısından mükemmel bir mevkide bulunduğunu görüyorsunuz. Daha ilk başlardan beri hiç ara vermeden bizimle savaşarak, fırsat kollayıp zor anlarımızdan yararlanarak hâlâ bizlere zorluklar çıkarmakta, büyük zarar vermektedir.

Paionların İstros'u geçmesi ve Bayezid tarafından hezimete uğratılmaları

(15) Atam Bayezid[34] zamanında, bu şehrin kralının batılıları; Atlantik Okyanusundan Marsilya'ya kadar batılı Galatları, Pirene Dağlarındakilerle İspanyolları, Ren Nehri çevresinde yaşayan kuzeyli Kelt, Keltiberyalı ve Almanları, karadan büyük bir ordu ve nehirden triremelerle sefer yapan Paionlarla Dakların [Ulah] kralını aleyhimize kışkırttığını bilmeyen mi var? Bunlar İstros Nehrini geçerek çadırlarını bizim egemenliğimizdeki karşı kıyıda kurdular, bütün gücümüzle iktidarımızı yok ederek bizleri Avrupa ve Asya'dan kovmak gibi bir amaç güttüler. Bayezid o günlerde stratejik dehası, tecrübesi ve cesaretiyle bu planlarına engel oldu. Düşmanlarını kesin bir yenilgiye uğratarak perişan etti, topluca kılıçtan geçirip kalanlarını nehirde boğdurdu. Böylece, muazzam bir ordudan ancak çok az kişi, o da büyük zorluklarla kurtulabildi.

34 I. Bayezid (1389-1403) I. Murad'ın büyük oğlu idi. Şehzade Bayezid, 1389 Kosova Savaşının kazanılmasında önemli bir rol oynadı ve savaşta yaralanan babasının yerine geçmesi vasiyet edildi. Tahta çıktıktan sonra, önce Sırplarla anlaşma yapıp sonra Anadolu'yu kontrol altına almak üzere doğuya geçti. Anadolu seferleri sırasında Bizans imparatorunun oğlu Manuel Paleologos da destek verdi. Bu sırada batıdaki uç beyleri ise sınırlan kontrol altında tutarak faaliyetlerine devam ettiler. Fakat Eflak prensi Mirçea Anadolu'daki durumdan faydalanarak Silistre'yi geri aldı. Diğer yandan, Venedikliler Mora ve Arnavutluk'ta, Macarlar ise Eflak ve Tuna Bulgaristanında faaliyet gösteriyorlardı. Bu durumda Bayezid tekrar batıya döndü ve bazı yerleşimleri geri aldı. 1394'te İstanbul'u kuşatmaya aldı, 1395'te Macar kalelerine saldırdı. Batıdaki bu ilerlemeler üzerine Macarlar ve Venedikliler ittifak oluşturdular. 1396'da Bayezid İstanbul'u almaya çalışırken Macar kralı Sigismund idaresindeki Haçlılar Niğbolu'yu kuşattılar. Kuşatmayı kaldınp Niğbolu'ya giden Bayezid 25 Eylül 1396'da zafer kazandı. İnalcık, "Bayezid I", DIA 5, 231-234.

(16) Aynı şehir kısa süre sonra İskit asıllı Timur'u aleyhimize kışkırtarak Babil'den üzerimize sefer düzenlemeye ikna etti. Ondan neler çektiğimizi iyi bilirsiniz. Bütün egemenliğimizle gücümüzü ya da elimizde bulunan iki kıtadan birini yitirmek tehlikesiyle karşılaşmıştık[35]. (17) Ve o günden bugüne bizim insanlarımızı birbirleri aleyhine kışkırtıp silahlandırarak kendi aralarında savaşmaya yönlendirmeyi, devletimizi karıştırmayı ve zarar vermeyi sürdürdüler. Yakın zamanlarda Get İoannis'i [Hunyadi János][36], Paionları ve Dakları aleyhimize kışkırttı, onlar da ordularıyla İstros'u iki ya da üç kez geçerek ülkemize saldırdılar ve babama büyük zarar verdiler. (18) Bizden firar ederek düşman saflarına geçenlerden ve bu yüzden hem kölelerimizin hem de hür uyruklarımızın eksilmesiyle günbegün yaşadığımız zarardan hiç söz etmiyorum bile.

(19) Özetlemek gerekirse, bu şehir isyan etmekten ve bize karşı koymaktan hiç vazgeçmedi, bundan böyle de vazgeçmeyecek gibi görünüyor. Olduğu gibi kalmasına izin vererek onu baştan başa yıkmadığımız ya da ele geçirmediğimiz sürece bize karşı isyan etmeye ve savaşmaya devam edecek.

---

35 Timur önce 1394'te Anadolu'nun doğuda bir kısmını ele geçirmişti. 1400 yılında önce Sivas Kalesini kuşattı ve 1401'de Erzincan emiri Mutahharten'e bıraktı. 28 Temmuz 1402'de Ankara yakınlarındaki Çubuk Ovasında Timur ve Bayezid karşı karşıya geldi. Bayezid yenilerek esir düştü ve esir olarak 1403 Martında Akşehir'de vefat etti. Sonuçta Bayezid'in tüm kazanımları kaybedildi ve sınırlar I. Murad devrinin başındaki hale döndü. Rumeli'nde bütünlüğün korunması, daha sonra toparlanmaya yardımcı oldu. Osmanlı şehzadeleri Timur'un hâkimiyetini kabul etti ve Fetret Devri başladı. İnalcık, "Bayezid I", DIA 5, 231-234.

36 Hunyadi János (1407-1456), Transilvanya bölgesinden Macar-Sekel kökenli bir aileye mensup olup gençliğinde Kutsal Roma Germen İmparatoru ve Macaristan Kralı Sigismund'un askeri hizmetinde bulundu. Bulgarlara ve Osmanlılara karşı savaşlarda yararlılık gösterdi. Macaristan Kralı I. Ulászló tarafında 1441'de Erdel voyvodalığına atandı. II. Murad zamanında Osmanlı ordusunu Belgrat civarlarında birkaç kez bozguna uğrattıysa da, kendisinin de yer aldığı Haçlı ordusu Vama muharebesinde kesin bir yenilgiye uğradı. Savaşta ölen Macar kralının yerine seçilen V. László'nun çocuk yaşta olmasından dolayı naib sıfatıyla 1446-1453 tarihlerinde Macaristan'ın hâkimi oldu. 1456 Belgrat Kuşatması esnasında Osmanlı kuvvetlerinin yenilmesinde oynadığı rol, Macar ulusal kahramanı olarak benimsenmesini sağladı. Kuşatmanın kaldırılmasından üç hafta sonra, şehirde yayılan veba salgınına yakalanarak 11 Ağustos'ta öldü. Oğlu I. Mátyás adıyla Macaristan kralı oldu.

XV Dostlarım, bu şehir bize karşı çıktığı, aleyhimize açıkça ya da gizlice her şeyi yaptığı ve egemenliğimize göz koyduğu halde, biz hareketsiz kalıp onu önemsemiyoruz, bize zarar vermesine fırsat bulamadan onu yok etmeye çalışmıyoruz. Arzu ettiğimiz zaman savaş ilan etmenin sadece bize bağlı olduğunu mu sanıyoruz? Savaşta ve krizlerde elverişli şartların sonsuza dek sürmediğini, kaderin her zaman belirsiz olduğunu, olayların gelişiminin meçhul ve önceden kestirilemez olduğunu bilmiyor muyuz? Akıllı insanların böylesi durumlara karşı önlem almaları ve fırsat kollayarak düşmanlarına saldırmaları gerektiğini bilmiyor muyuz? Kendilerini savunmak için bir felakete uğramayı beklememeli, başlarına bir kötülük gelmeden inisiyatifi ellerine almalıdırlar. Düşmana karşı harekât düzenlemek düşmanın harekâtına tepki vermekten yeğdir ve böyle durumlarda hile ya da şiddet uygulayarak düşmandan erken davranmak büyük bir kazanç sayılmalıdır. Savaşın yasaları bunu emreder. Savaş antlaşmalarla yürütülmez; çoğu zaman gizlice hareket etme imkânını bulan ya da arzu edenlerle bazı alanlarda daha hızlı davrananlar ve ellerine geçen fırsatları değerlendirerek kendilerine üstünlük sağlayanlar zafere ulaşır.

XVI Ben bu düşüncelerle, açıkladığım nedenlere dayanarak ve söz konusu şehrin düşmanca davranışlarından hareket ederek sizleri buraya çağırdım.

Artık bu durumu çekilmez buluyorum ve hepinizin tamamen ikna olup bana hak vermenizi istiyorum. Size, büyük bir heves ve isteklilikle savaş ilan ederek en kısa sürede şehre saldırmamız, onunla savaşmamız ve tamamen yok etmemiz gerektiğini söylüyorum. Aksi takdirde devletimizle bütün sahip olduklarımızı kendimizin saymamalı, onlara gelecekte de bizim olacakları gözüyle bakmamalıyız. (2) Bu şehir fethedilmediği ya da ortadan kaldırılmadığı sürece devletimizin sağlam temellere dayanması, bizim de güven içinde yaşamamız mümkün değil. (3) Kısaca söylemek gerekirse, ya şehirle birlikte ülkeme sahip olurum ya da şehre sahip olamazsam onun uğruna ülkemi de kaybetmeye razı olurum. Bilmeniz gerekir ki bu şehirle birlikte hem elimizdekilere sahip olmaya devam edecek hem de sahip olamadıklarımızı ele geçirme imkânını bulacağız. Ancak şehir elimizde olmazsa ya da şimdiki durum devam ederse, sahip olduklarımızdan hiçbiri mutlak olarak bize ait olmayacak ve sahip olamadıklarımızı ele geçirme imkânını bulamayacağız. (4) Düşmanlarımız şehrin hâkimi olmaya devam eder ve bizden baskı görüp daha güçlü müttefiklerden yardım isterlerse, denizlerimize hükmedecekler, ülkemiz hep savaşlar ve tehlikeler yaşayacak, yüklü masraflar altına girecek ve savaşın sonu belirsiz olacaktır. Böyle durumlarda kimsenin beklemediği ve tahmin edemeyeceği şeyler gerçekleşebilir. Bir savaş uzun sürerse çoğu zaman belirleyici olan şanstır.

(5) Aynı şekilde, bu insanlar şehri ellerinde tutmayı başaramaz, kendilerinden güçlü ve iyi silahlanmış, asker, para, trireme, silah ve her şeye sahip başkalarına devrederlerse; bu başkaları da şehri kendi mülkleri sayarak daha sert direniş gösterirlerse ne durumlara düşeceğimizi bir düşünün! (6) Denizde ve karada bunca seçkin bir konumda bulunan, bizde olanları her zaman yakından takip eden, zayıflıklarımızdan yararlanmak için fırsat kollayan bu büyük şehir bize eşit bir güce kavuşursa bize denk bir düşman olur. Ben size kötü şeyler söylemek istemiyorum –bütün kötülükler düşmanların başına gelsin– ama dinlemesi bile tatsız da olsa bu durumun yararımıza olmayacağını belirtmek istiyorum.

(7) Bu yüzden, önümüzde bol zamanımız varmışçasına tereddüt etmemeli, Tanrı'nın yardımı hâlâ üzerimizdeyken büyük bir hevesle ve bütün gücümüzle şehre saldırmalıyız. Savaşta gerekebilecek hiçbir şeyi, kendi bedenlerimizi, parayı, silahları ve başka benzer şeyleri esirgememeliyiz. Şehri tamamen tahrip edene, ortadan kaldırana ya da fethedene kadar hedefimiz bu olmalıdır.

(8) Dedemle babam zamanında olanları hatırlarsak, hiç kimse fethinin imkânsız olduğunu düşünmesin. Onlar daha ilk baştan kararlarını vermiş, şehre karşı amansız bir savaş başlatmıştı. Büyük bir ordu ve çok sayıda silahla çepeçevre sarmalarına, açlık ve uzun süreli kuşatmayla zayıflatmalarına karşın şehri ele geçiremediler. (9) O tarihlerde askerlerinin yiğitliği ve silahlarının gücüyle direnmiş olsa, daha iyi silahlandırılmış daha çok asker, para ve silaha sahip olsa ya da karşısındakilerin ordusuyla silahları daha az olsa bu korku ve tereddüt anlaşılabilirdi. (10) Ancak ilahi güçlerin insanlara çokça reva gördüğü gibi, hiç kimsenin beklemediği kaderin bir cilvesi sayesinde atam Bayezid'in[37] ellerinden umulmadık şekilde kurtulduğunu kim bilmez? Açlığa ve uzun süreli kuşatmaya dayanamayan halk şehri belirli bir süre içinde teslim etmeye karar vermişken, birden Avrupa tarafından Paion ve Dakların kralı ile

---

37 Bayezid'in İstanbul kuşatması, 1394-1402 yılları arasında sürdü. 1391'de şehrin çevresi kuşatılmıştı, böylece şehrin erzak alışverişi engellenecekti. Denizden giriş çıkışlar da engellenmişti. Bu dönemde Venedik'ten gıda yardımı için gemiler gönderildi. 1396 Niğbolu Savaşı sırasında kuşatmanın şartları biraz hafifledi, ancak sonrasında kuşatmaya devam edildi. 1402'ye kadar şehrin erzağını kesme çabaları ve dolayısıyla açlık, hastalıklar ve şehirden kaçış devam etti. 1402'de Timur'un Anadolu'ya girmesi üzerine kuşatma sona erdi. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nevra Necipoğlu, Byzantium Between the Ottomans and the Latins, 7. bölüm ("The first challange: Bayezid I's siege of Constantinople (1394-1402), s. 149-183)

kısa bir süre sonra Asya tarafından Babilli[38] Timur saldırarak Bayezid'i kuşatmayı kaldırmaya zorunlu kıldılar. [Bayezid'in] dikkati yeni düşmanlarına çevrilince, şehir bu inanılması zor olay sayesinde kurtuldu. (11) Diğer taraftan, babamın da ne kadar hazırlıktan sonra ve ne kadar büyük güçlerle şehrin üzerine yürüdüğünü, kuşatmasıyla onu nasıl dize getirdiğini biliyorsunuz. Şehri savunanlar topların fırlattığı taşlar ve oklarla rahatsız edildiklerinden serbestçe surlara çıkamıyorlardı. Şehir babamın ellerinin içindeydi. Kuşatma altındakilere kişisel çıkarları için yakınlık gösteren, en yakınındaki ve en çok güven duyduğu kendi adamlarının gizli direnişi olmasa, saldırıyla ve silah zoruyla ele geçirecekti. Onlar, sultanı kuşatmayı kaldırmaya zorlayarak şehri kurtardılar[39]. (12) Ancak o zaman kendi imkânlarıyla kurtulduğunu varsaysak bile, bugün artık ne onlar ne de biz aynı şartlarda değiliz. O zamanlar krallarıyla asilleri daha zeki, komutanları daha iyi ve deneyimliydi. O zamanlar halkı daha kalabalıktı, kendi denizinin bir kısmına hükmedebiliyordu; kısmen İtalyanların desteğine sahipti, onlardan yardım alabileceğini umuyordu ve bir dizi başka desteği vardı.

---

38 Timurlenk daha önce Bağdat'ı fethettiği için "Babilli" sıfatıyla anılıyor.

39 Haziran 1422'de başlayan kuşatma 50 günden fazla sürmüş, bir sonuç vermemişti. (İnalcık, "Murad II", **DIA** 31, s. 165) Özellikle 1396'dan sonra Osmanlılarla ticari ve siyasi ilişkilerini bozmak istemeyen Venedik ve Ceneviz, 1422 kuşatması sırasında Bizans'a yardım etmeyeceklerini bildirmişlerdi. Kuşatmanın başlangıcından 3 ay sonra II. Murad, Anadolu'da kardeşi Mustafa'nın yarattığı tehdidi bertaraf etmek amacıyla kuşatmayı kaldırdı. (Necipoğlu, Byzantium Between the Ottomans and the Latins, 187-189.)

(13) Oysa şimdi, halkının büyük kısmını yitirdiği ve denizden çekilmek zorunda kaldığı için daha zayıf ve daha zor konumda bulunuyor. Hele kralla danışmanları, herkesin düşmanının böyle olmasını isteyebileceği türden insanlar. İtalyanların desteğine gelince; bu konuda umutları bile kalmadı. Tam aksine, şimdi dinsel inanışları yüzünden İtalyanlarla araları bozuk ve yine bu yüzden şehirde karışıklık ve isyan var[40]. Durum daha ayrıntılı incelenirse başka olumsuzluklar da bulunabilir. (14) Öte yandan, bizler birçok alanda çok ilerledik. Her zamankinden daha kalabalık, daha iyi silahlanmış, daha iyi süvari ve piyade birliklerimiz, kalabalık ve cesur bir gençliğimiz var. Saray erkânı şimdi gücünün doruğunda, hazinemiz dolu, yıllık vergilerden büyük gelirimiz var ve sadece tek bir şehri değil, birkaç parçaya bölündüklerinde bile ona benzer birçok şehri aynı anda fethedebilecek sayıda silah, top ve cephaneye sahibiz. Yeterli sayıda triremeniz var.

---

40 Yazar, Ferrara-Floransa konsülü (1438/9) sonrası, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleşmesinin yandaş ve karşıtları arasındaki çekişmeye değiniyor. Ferrara'da açılan konsül veba yüzünden Floransa'ya taşındı. Bu konsülde Bizans ve Roma kiliselerinin, Roma'nın lehine birleşmesine karar verildi. Roma'nın üstünlüğü ve teolojik olarak Roma kilisesinin argümanları kabul edildi. Birçok konu üzerinde anlaşmaya varılamayan konsülün kararları, Bizans sona erdikten kısa süre sonra Bizanslılar tarafından reddedildi. (Kazhdan (ed.), "Ferrara-Florence, Council of" The Oxford Dictionary of Byzantium, Cilt 2, s. 783).

(15) Söylediklerime ek olarak, hem bizim hem de onların denizinin egemeniyiz, hem kuzeyden hem de güneyden iki kıtanın boğazlarını hisarlarla kapatıp onları karadan ve denizden kuşatarak çevrelerinden koparmış bulunuyoruz. Bu ve buna benzer birçok başka üstünlüğümüze dayanarak, bize hiçbir şekilde karşı koyamayacaklarını, şiddetli bir taarruz ya da pek uzun sürmeyecek bir kuşatmayla şehri ele geçireceğimizi umuyor ve buna kesinlikle inanıyorum.

(16) Artık fazla zaman yitirmeden ve bize başka zarar vermesine fırsat tanımadan, en kısa sürede cesurca davranarak ona ve bütün insanlara, şehrin bizim korkaklık, cesaret eksikliği ya da güçsüzlüğümüz yüzünden değil, tereddüt, ihmal ve rahat davranmamız sayesinde bugüne kadar yaşamını sürdürebildiğini gösterelim. Bunca büyük olan egemenlik alanımızın tam ortasında bulunan tek bir şehre, aleyhimizdeki her türden davranışlarıyla devletimize eziyet etmesine izin vererek atalarımızın erdem ve yiğitliğine gölge düşürmeyelim, onlara layık olmayan ardılları gibi görünmeyelim. Herkese atalarımızın soyundan geldiğimizi, onların erdem ve yiğitliğine sahip olduğumuzu gösterelim.
(17) Onlar kısa sürede bütün Asya ve Avrupa'yı istila ettiler, emek vererek

ve tehlikelere atılarak fethettiler. Çok sayıda büyük şehre boyun eğdirdiler; güçlü kaleler zapt ettiler ve sayısız kavmi yendiler. Bizler de burayı fethedersek, şehri bir kale gibi kullanarak kısa sürede küçük bir zahmetle her yeri fethedeceğiz. Bizi hiçbir şey durduramayacak; egemenliğimize hiç kimse karşı koyamayacak, kısa sürede denizle karanın hâkimi olacağız.

(18) Artık daha fazla tereddüt etmeyelim; fethetmek ya da gerekirse ölümü de göze alarak fethedene kadar ondan vazgeçmemek üzere kararlılıkla ve bütün gücümüzle şehre saldıralım. (19) Ben sizlerle birlikte ilk saflarda savaşacak, yaşayacağınız zorlukları memnuniyetle paylaşacak, her an başınızda durarak cesur olanlarınızı ve hak edenlerinizi armağanlarla ödüllendireceğim. Herkesi değerine ve göstereceği erdeme göre, tehlikeler karşısında ya da herhangi başka askeri bir alanda sivrilme derecesine göre onurlandıracağım."

Sultan ve maiyetinin savaş için oylama yapması

XVII (1) Sultan bunları söyleyerek savaş için oylama yaptı. Orada bulunanların hemen hemen tümü Sultan'ın sözlerini beğeniyle karşılayıp zekâ, sağduyu, yüreklilik ve erdemini takdir etti. Toplantıda bulunanların bazıları kişisel çıkar ve ihtirasları uğruna savaştan yararlanacaklarını düşünüyordu, bazıları da Sultan'ın gözüne girmek ve bu durumdan bir şeyler kazanmak istiyordu.

Genç ve böylesi durumlara ilişkin deneyimleri olmayan bazıları, savaşta neler olduğunu pek bilmedikleri için düşüncelerini desteklediler ve onu daha da çok savaşa kışkırttılar. (2) Bazı başka nedenlerle ve savaşın çoğu zaman zorluklara neden olduğunu, önceden tahmin edilemeyecek sonuçlar getirebildiğini bilenler ise savaşı engellemek için bir şeyler söylemek istediler. Ancak Sultan'ın itirazlarını dinleyip kararlılığını görünce sanırım korktular. Bu yüzden, istemeden de olsa, düşüncelerini değiştirip çoğunluğa uydular ve oybirliğiyle savaşa karar verildi.

Polis çevresindeki yerleşimlere saldırı ve talan

(3) Sultan hemen Avrupa satrapına[41] bir an önce asker toplamasını, Polis ve dolaylarıyla Romalıların elinde bulunan diğer yerleşimlere saldırmasını emretti. O da hiç zaman yitirmeden topladığı kuvvetlerle Polis çevresindeki bütün bölgeyi ele geçirerek yağmaladı ve şehrin kapılarına dayandı. Silivri[42] ve çevresindeki bölgeye saldırıp yakınlarındaki sahil kesimini, Perinthos [Marmara Ereğlisi] ve dolaylarını ele geçirdi, Epivates [Bivados, bg. Selimpaşa] Kalesi de antlaşma imzalayarak teslim oldu. Aynı zamanda Romalıların Karadeniz sahillerindeki yerleşimlerini de ele geçirdi,

---

41 Rumeli Beylerbeyi "Dayı" Karaca Bey. Tursun Beye göre II. Murad'ın oğlu Alaeddin Çelebi'nin dayısı idi. 1448 Kosova Savaşında Rumeli kuvvetlerinin başında idi. (İnalcık, FDÜ, s. 104), İnalcık & Murphey, Tursun Bey, s. 35.

42 Silivri kuşatıldığı halde ele geçirilemedi. Dukas, kalenin başarıyla kendini savunduğunu belirtir, (Mikhael Doukas, XXXVII - 2). Silivri, İstanbul'un fethinden sonra, direnmesinin hiçbir anlamı kalmadığından kendiliğinden teslim oldu.

Mesymbria [Nesebar, Bulgaristan] Kalesi ise kendiliğinden teslim oldu. Onun dışındaki her yeri yağmalayarak istediği şekilde düzene soktu.

XVIII (1) Kral Konstantinos ve Polis'in sakinleri, kısa süre önce barış antlaşması imzaladıkları halde, ilişkilerdeki bu ani değişikliği, hiç beklenmeyen saldırıyı ve ilan edilmemiş bir savaşla tehdit edildiklerini görünce çok şaşırdılar. Umutsuzluğa kapılarak, durumu görüşmek ve barış antlaşmasını hatırlatmak üzere heyet göndermediler. (2) Sultanın büyük coşkusunun, daha önceden yaptığı hazırlıkların ve bütün bunların iyi bir sonuç vermeyeceğinin bilincinde olarak böyle bir girişimin sonuçsuz kalacağını biliyorlardı. Şehrin yakın bir gelecekte kuşatılacağını, karada ve denizde amansız bir savaş başlayacağını, savaşın bütün kötü sonuçlarını, istilayı ve istilanın sonuçları olan yetişkinlerin kılıçtan geçirileceğini, mal varlıklarının yağmalanacağını, kiliselerin kirletileceğini, kadın ve çocukların köleleştirilip ırzlarına tasallut edileceğini bekliyorlardı. (3) Karada ve denizde yürütülecek böylesi büyük bir savaşa kısa bir süre bile dayanamayacaklarını düşünüyorlardı. Bundan dolayı maneviyatları daha ilk başta bozuldu, bütün umutlarını yitirdiler ve gelecekten hiçbir beklentileri kalmadı. Umutsuzluk ve çaresizliğe

kapılarak hiçbir mukavemet göstermeden kaderlerine razı oldular. Artık kurtuluşlarına dair en küçük bir umutları dahi kalmamıştı. (4) Sebebi de şuydu: Daha önceki kuşatmalarda birçok dayanakları vardı ve her zaman başarılı olacaklarına dair inançları tamdı. Kendi denizlerinin hâkimiydiler. Savaş sadece karadan yürütüldüğünden kolaylıkla üstesinden gelebiliyorlardı. Düşmanlarını tek bir yönden ve karadan karşılarken, denizin her iki tarafı da ticari gemilerle triremelere açıktı. Ticaret sürdürülebiliyor, büyük miktarda yiyecek ve başka ürünler sağlanabiliyordu. Şehir yerli ve yabancı insanlarla doluydu, devletin, kişilerin ve kiliselerin hazinelerinde büyük miktarda para birikmişti. Şehir, silah, gemi, ok ve her türlü teçhizat bakımından hazırlıklıydı. Çatışmalar onlara kuşatma hissini bile uyandırmıyordu. (5) Ancak şimdi her şey tamamen farklı görünüyordu. Gerçekten de farklıydı. Deniz, her iki boğazda, hem yukarıdan hem de aşağıdan hisarlarla tamamen kapatılmıştı: savaş iki kıtaya uzanacaktı. Deniz tarafındaki surlara büyük bir donanmanın saldırması bekleniyordu ve asker sayısının çok az olması yüzünden bütün surları savunmak olanaksız görünüyordu. Ayrıca, ne devlet

hazinesinde ne de kişilerde para vardı. Temel ihtiyaç malzemelerinde yokluk çekiliyordu ve hiçbir yerden herhangi bir yardım beklenmiyordu.

Korkunç ilahi işaretler

(6) Ancak ilâhi işaret olarak değerlendirilen bazı tuhaf olaylar da halkı en az bu elverişsiz koşullar kadar endişeye sevk ediyordu. Alışılmadık tuhaf depremler, toprağın kaynaması, gökyüzünde aniden çakan şimşeklerle gökgürültüleri, korkunç yıldırımlar, gökyüzünde görünen şiddetli ışıltılar, fırtınalar, yıkıcı yağmurlarla seller yaşandı. Hatta düzensiz bir şekilde ortaya çıkarak düzgün yörüngeleri olmayan ve aniden kaybolan ya da yerlerinden hareket etmeden uzun süre duman çıkaran yıldızlar göründü. (7) İlahi güçler, var olan düzenin bozulacağını ve temelden değişeceğini haber veren, bunlara benzer alışılmamış, dehşet verici başka işaretler de gönderdi. Kiliselerdeki ikonalar, sütunlar ve aziz heykelleri terliyor, erkeklerle kadınlar cinnet geçiriyor, gaipten sesler duyuluyor ve hiç de hayra alamet sayılamayacak olaylar gerçekleşiyordu. Kâhinler dehşet verici kehanetlerde bulunuyor, eski kerametler duyuluyor, daha önceki kehanetler de yeniden değerlendiriliyordu. Böylesi durumlarda yaşanan

her şey yineleniyordu ve tatsız sonuçlar verdikleri gibi, insanlara korku ve endişe salıyor, gelecek için umutlarını kırıyordu. (8) Yine de bunca felakete rağmen direnç gösteriyor, ellerinden geldiğinde savaşa hazırlanıyorlardı. Hendekleri temizliyor, yıkık surları inşa ediyor, sur ve hisarların barbatalarını silahlandırıyor, kara ve deniz yönündeki bütün surları tamir ediyorlardı. Aynı zamanda, ok, yay ve her türlü silahı topluyor, şehir dışındaki hisarları silahlandırıp asker gönderiyor, adaları berkitiyorlardı. Sonra da Galata tersanelerinden karşıda Evgenius Kapısı'na[43] kadar uzun bir zincir gererek, en dar noktasından Hrysoun Keras'ı [Altın Boynuz, Haliç] kapattılar.[44] (9) Devlet, kilise ve kişilerden para toplayarak ellerinden geldiğince buğday, başka gıdalar ve her türlü ihtiyaç malzemesi depoladılar, karadan ve denizden yapılacak kuşatmaya karşı şehri ve surları hazırladılar.

XIX Ayrıca, herhangi bir yardım alabileceklerini umut ettikleri her yere elçiler gönderdiler. Kuşatmanın uzun süreceğine ve şehrin, sonuçta gerçekleştiği gibi, bir saldırı sonucu silah zoruyla düşeceğine inanmadıklarından, bir yandan Peloponez'in despotlarından[45] buğday ve asker isterken, diğer yandan ötekilerden daha çok güvendikleri Roma'nın Büyük Başrahibi'ne [Papa V. Nicholas] başvurdular.

Prosphorion Limanına açılan bu kapı, adını yakınlarındaki 4. yüzyıl yapısı Eugenius Kulesi ya da Kentenarion'a borçlu. Mermer kaplı olduğu için Marmaroporta [Mermer Kapısı] adıyla da biliniyordu. Iuliamus'un heykelinin bulunduğu kapı Osmanlı döneminde Yalıköşk Kapısı adını aldı ve 1871'de yıkıldı.

Haliç'in 8. yüzyıl sonlarından itibaren zincirle kapatıldığı kayıtlıdır, bkz. R. Guillard "La chaîne de la Corne d'or", Etudes Byzantines, Paris 1959, s. 263-297.

İmparator XI. Konstantinos'un kardeşleri Dimitrios ve Thomas, Peloponez'in Bizans'ın yönetiminde kalan topraklarında "despot" unvanıyla hüküm sürüyordu. Despot unvanı, 12. yüzyıldan itibaren, imparatorların olası haleflerine veriliyordu, bkz. R. Guilland, "Etudes sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin" Revue des Etudes Byzantines 17 (1959, s. 52-89. Peloponez [Mora] Despotluğu, hukuken imparatorun egemenliğine bağlı özerk idari bölge olarak 1348'de İoannis Kantakuzenos tarafından kuruldu, bkz. D. A. Zakythinos, Le Despotat grec de Morée (1262-1460), 2 cilt, Paris 1932.

İtalya'nın ve diğer batılı ülkelerin prenslerinden de kendileriyle bir an önce bağlaşık olarak yardım göndermelerini rica ettiler.[46] Aksi takdirde, tehlikelerin en büyüğünün tehdidi altındayken daha da büyük tehlikelere maruz kalacaklardı. Onlar bu durumdaydı.

XX (1) Sultan Mehmet, savaşa etkin bir şekilde başlayarak şehrin çevresindeki yerleşimlerin bazılarına saldırıp yağmaladı. Bazılarını anlaşmayla teslim aldı, bazılarını da zorla ele geçirdi.[47] İlkbaharın gelişiyle Polis'e karadan ve denizden saldırmaya hazırlandı. (2) Önce ordularını çağırıp düzene soktu, Asya ve Avrupa'nın her tarafından piyade ve süvari asker topladı. Okçuları, sapan atıcılarını, mızrak atıcılarını ve diğer sınıflardan askerlerini denetledi. Ön saflarda savaşacaklar için kalkanlar, miğferler, göğüslükler, baştanbaşa demirle kaplı uzun zırhlar, oklar, mızraklar, kılıçlar ve kuşatma savaşında gerekli olacağını düşündüğü başka her türlü silahlar yaptırdı. Ek olarak, surları dövmek için birtakım makineler hazırladı.

---

46 İmparator Konstantinos'un yardım talep etmek için gönderdiği heyetler hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz R. Guilland, "Les appels de Constantin XII Dragasés a l'Occident pour sauver Constantinople", Etudes Byzantines, Paris 1959, s. 135-149 ve "Les appels de Constantin Paléologue a Rome et a Venise pour sauver Constantinople", Etudes Byzantines, Paris 1959, s. 151-175.

47 İslam hukukuna göre bir devletin fethettiği toprakların anlaşmayla (sulhen) veya zorla, halkın teslim olmamasıyla (anveten) alınması, bu toprakların vergi sistemini ve yönetimini etkileyen bir faktördü. Örneğin, İstanbul'un sulhen mi anveten mi fethedildiği tartışması, 16. yüzyılda kiliselerin camiye çevrilmesiyle ilgili bir durumda tartışma konusu olmuş, rivayete göre fetih zamanına tanıklık eden üç yaşlı yeniçerinin şahitliğine başvurulmuş, şehrin sulhen fethedildiği yönünde şahitlik etmeleri üzerine kiliselerin camiye çevrilmesinden vazgeçilmişti. (Historia Patriarchica, s. 165) (Bu olayla ilgili bkz. Hasan Çolak, "Co-Existence and Conflict Between Muslims and Non-Muslims in the 16th Century Ottoman İstanbul" Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2008). Kimi zaman vergi miktarlarını artırmak gerektiğinde sulhen-anveten kavramlarının genişletildiği, farklı yorumlandığı da olmuştur. (İnalcık ,"İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi" Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi içinde, İstanbul: Eren: 1993, s. 21-22.)

Aralarında eski tip makineler [mancınıklar] olduğu gibi, taş gülle atan, alışılmadık ve varlıklarına inanılması bile zor olan yenileri de vardı[48]. Bunlar tecrübeyle kanıtlandığı gibi her şeyi yıkabilecek güçteydiler.

XXI (1) Ancak her şeyden önce donanmasına özen gösterdi. Yeni triremeler yaptırdı. Zamanla hasar görenlerini tamir ettirdi, çürüyüp su alanlarını katranlatıp elden geçirtti. Bazıları tamamen zırhlı uzun gemiler ve otuz ya da elli çift kürekle hareket eden hızlı gemiler de inşa ettirip hiçbir masraftan kaçınmayarak onları en iyi şekilde donattı. (2) Ayrıca, kendi yönetimi altındaki Asya ve Avrupa'daki sahil kesimlerinden gemiciler, üst ya da alt güvertede kürek çekmede uzmanlaşmış kürekçiler, güvertede savaşacak asker, subay ve astsubaylar, kaptanlar ve dümenciler topladı. Büyük bir özenle gemilerin tayfa ihtiyacını tamamladı. Kuşatma esnasında, denizdeki donanmasının, karadaki ordusundan daha belirleyici olacağına inanıyordu. Bu yüzden ilgi ve özeninin çoğunu donanmaya ayırarak büyük heves, coşku ve hırsla bu uğurda çalıştı.

---

48 Toplar kastediliyor.

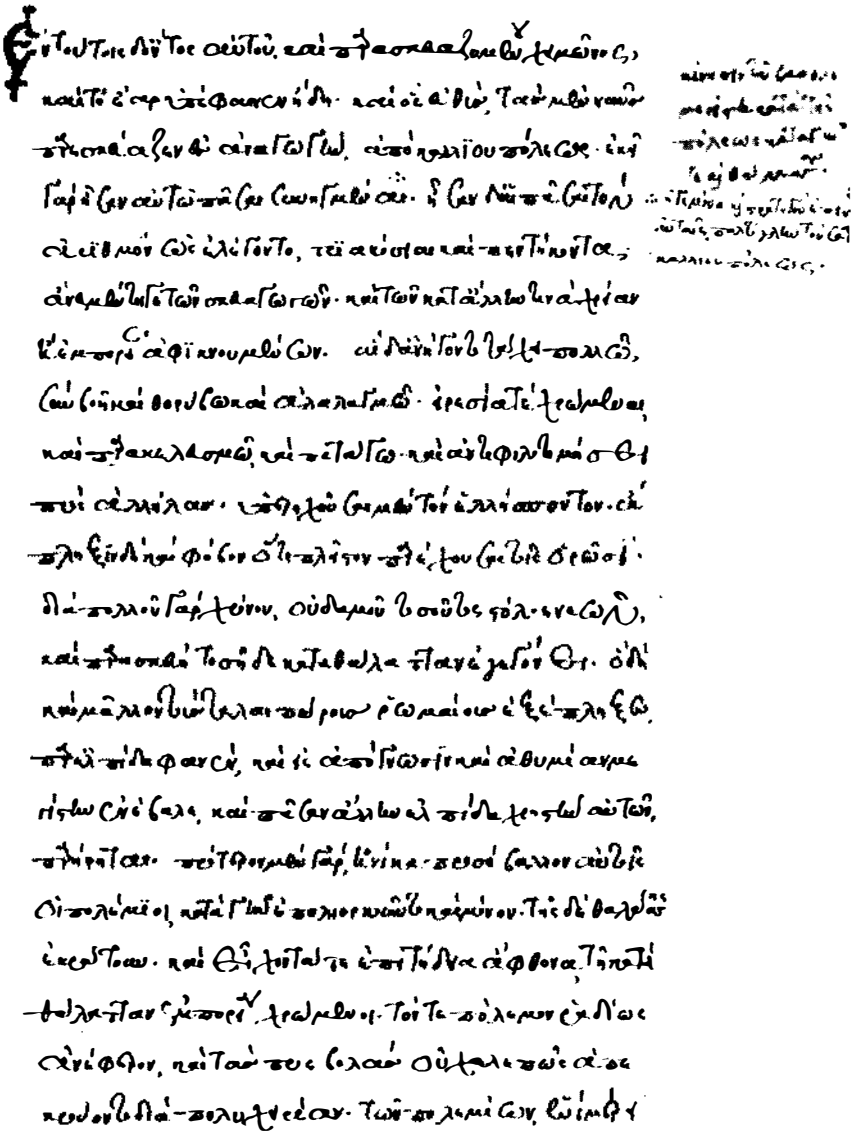

Sultan'ın karadan ve denizden Polis'e büyük bir sefer düzenlemesi

XXII (1) Sultan kış boyunca bu hazırlıklarla uğraşırken bahar mevsimine girildi. Donanmasına toplanmış olduğu Kalliupolis'ten hemen hareket etmesini emrederek, amiral ve kumandanı olarak Kalliupolis Satrabı Baltaoğlu'nu[49] atadı. (2) Denildiğine göre, nakliye ya da başka görevler üstlenen gemilerle, ticaret için gelenler hariç donanma üç yüz elli gemiden oluşuyordu. Donanma büyük bir süratle, bağrışmalar, savaş naraları ve büyük gürültüyle denize açıldı. Çekilen kürekler, verilen emirler, kopan yaygara ve aralarında hız yarışına giren tayfaların çıkardığı gürültü bütün Hellespontos'ta duyuluyordu. Donanmayı görenler şaşıp korkuyordu. (3) Uzun yıllar boyunca bu kadar büyük bir donanma denize açılmamış, deniz savaşı için bu kadar büyük hazırlık yapılmamıştı. Hiç beklenmedik bir anda ortaya çıkan donanma, zavallı Romalıları daha da şaşırtarak, umutsuzluk ve karamsarlığa kapılmalarına neden oldu; son umutlarını da söndürdü. (4) Daha önceki kuşatmalarda sadece kara yönünden saldırıya uğramışlardı ve denize hükmettiklerinden bu yolla gelen bol miktarda erzağa sahiptiler. Bu şekilde savaşa kolaylıkla dayanabiliyor, düşmanları sadece karadan saldırdığından surları savunmaya yeterli sayıda asker ayırabiliyorlardı.

---

49 Gelibolu Sancakbeyi Baltaoğlu Süleyman Bey. Dukas'a göre Palda adında bir Bulgar beyinin oğluydu. II. Murat zamanında devşirme olarak sarayda yetişti. Divan kapıcıbaşısı görevinde bulundu ve II. Murad tarafından Macar kralına elçi olarak gönderildi (Gazavat'a göre). II. Murad tarafından seviliyordu. 1444 Segedin antlaşmasında elçi olarak etkin bir rol oynadı. Çeşitli görevlerdeki başarıları dolayısıyla II. Murad zamanında sancakbeyi oldu. II. Mehmed zamanında Hamidili beyi olarak Karamanlılarla mücadele etti. 1449'da donanmanın başında Midilli'ye gitti. 1451'de Gelibolu sancakbeyi olarak kaptan-ı derya oldu. İstanbul kuşatması sırasında donanma komutanı olarak şehre gelip bugün ismini kendisinden alan Baltalimanı'na yerleşti. Nisan 1453'te Büyükada ve diğer adaları aldı. Fakat kuşatma için Bizans'a yardım etmeye gelen üç Venedik ve bir Bizans gemisiyle olan mücadeleyi kaybetti. Bunun üzerine II. Mehmed tarafından idamının istendiği, katledilmesini araya girenlerin önlediği söylenir. Savaşta bir gözünü kaybetti ve kaptan-ı deryalıktan azledilerek kara ordusunda görev yaptı. Ölüm tarihi belirsizdir. (İdris Bostan, "Baltaoğlu Süleyman Bey", DIA 5, s. 41) (İnalcık, Fatih Devri Üzerinde, s. 25-26) (Umar (çev.), Mikhael Doukas, XXXVIII-7, s. 238)

καὶ μόνῳ τῷ κατὰ τὸν μακρόθυμον. νοῦν, καὶ τὸ τὸν
καὶ θελήσαντα εἶναι οὐ τὸν ὀργῶντα τῷ τοῦ πόλεμον. Εἰ
μὴ τῶν ἐξ ἀλλοτρίου, καὶ εἰ ἀδικοῦσι αὐτοὶ ἀμύνεσθαι ἀλλ' οὐ
μὴν ἐκδικεῖν. καὶ ὅμως καὶ ἀβουλήτως γίνεται ἐκουσίῳ,
οὕτως ἀγνόητον. Ἀ ὑτοὶ δὲ ἀφ' ὧν ἐκ τοῦ ἀδικεῖν αὐτοὺς τὸν
τῶν στρατῶν, ἐπισκῶπτε καὶ ἀναζήτω. Δ' ἐκ τοῦ μεθύειν
ἐχθρὸν ἔτι. ἀδικοῦντα ἐκ τοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
καὶ φίλους ἀδικοῦντας, ἢ φεύγειν τὸ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, καθὸν
ἀγνοεῖτο. ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἀδικοῦντα καὶ τοῦ μεθύειν.
καὶ ἀφιστᾶσθαι ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ δὲ ἐκ τοῦ. καὶ στρατεύεσθαι
τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, ἐγγὺς τοῦ ἐκ τοῦ, ὅτι ἀπὸ τοῦ
τοῦ ἐκ τοῦ, τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
καὶ δίκην ὁρμίζονται ἀλλ' καὶ ἀλλ' τοῦ ἐκ τοῦ, καὶ
τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ. ὅτι στρατὸς ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
καὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ. ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ

Τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ καὶ τοῦ

ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ. Ῥ ωμαίοις δὲ, στρατὸν ἐκ τοῦ,
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
θελήσαν ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, τοῦτο ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ, καὶ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ.

Şimdi savaşın hem karadan hem de denizden yürütüleceğini görünce panikleldiler, büyük çaresizlik ve korkuya kapıldılar. Sultan'ın donanması denize işte böyle açıldı.

XXIII (1) Sultan, piyade ve süvarilerden oluşan bütün ordusuyla Adrianupolis'ten hareket ederek iç kesimlerden ilerledi. Geçtiği her yeri dağıtıyor, alt üst ediyor, herkese korku, endişe ve dehşet salıyordu. Yanında toplar da vardı. On gün sonra Bizans'a vardı ve Romanos Kapısı [Topkapı][50] adıyla bilinen kapıdan yaklaşık dört stadion mesafede, Polis'in surları önünde karargâh kurdu. (2) Gemiler de Polis'in karşı sahillerinde farklı noktalarda demirleyerek bütün karşı sahilleri doldurdu.

Ordunun büyüklüğü

(3) Ordu, rivayete göre, savaşabilecek durumda 300.000'den fazla askerle, onlara eşlik eden kalabalık levazım birliklerinden oluşuyordu[51].

XXIV (1) Romalılar, bu kadar iyi donatılmış, bunca büyük bir kara ordusuyla donanmanın, karadan ve denizden üzerlerine geldiğini görünce, bu olağandışı görüntü ve beklenmedik saldırı karşısında çok korktular. Yine de savaşa hazırlanarak karşı önlemler almayı ihmal etmediler, boyun eğmeden her şeyi yapmaya çalıştılar.

---

50 Dukas, II. Mehmed'in çadırlarını Kharisios kapısı (Edirnekapı) önünde, tepenin gerisinde kurduğunu yazar. (Mikhael Doukas, XXXVII-9)

51 Dukas, çağrı üzerine ya da gönüllü olarak savaşmaya gelenlerin sayısının "casusluk edenler" tarafından 400.000'in üzerinde olduğunun söylendiğini yazar (Mikhael Doukas, XVIII-4). Sphrantzes ise 200.000 sayısını verir. (Sfrancis, XXXV-6) Emecen ise devrin kaynaklarında 100.000-300.000 arası rakamlar verildiğini belirtir ve bu rakamın 100.000'in biraz üstü olabileceğini söyler. (Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", DIA 23, s. 213)

καὶ τὸν ὦτον μου, ὁλικὴ ἀναίρεσις γίνεται· ὥστε τὸ
ἀλυσιτελὲς καὶ τὸ τῶν πολλῶν ἐλεεινὸν ἐν τούτοις
ὑπερβάλλον ὡς μεῖζον· καὶ ὅτι τὰ ἐλεεινὰ μᾶλλον ἐφ' αὑτοῖς·
ὡς τοιαῦτα τοῖς δὲ πολλοῖς τῶν πολεμίων καὶ μισητά.
εἰ τύχοι δὲ τὸ τε τοῦ θεοῦ βοηθὸν ἐν ἐξετάσει ἂν
ἐξ αἰνέσεως· οὐκ ἐν τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ κατ' ἐκείνους
ἦν. καὶ ὁλικὴ ἀναίρεσις γίνεται ἐκ τῆς αἱρέσεως,
καὶ εἰς τὸ μέγιστον. διὸ, ἐξ ἴσου κατὰ τόπον, τοῦ θεοῦ
τὸ ἐναντίον καὶ τῶν πολεμίων. Ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς καὶ τὸ ἀσεβὲς ἐναντίον
ἀσεβοῦντα καὶ τῶν ἀσεβούντων, ἰουδαῖος ὄνομα, ἰδιωτικὸν τὸ καὶ τῶν δι' ἔτους ὄντων. ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλου τὸ
λεγόμενον ἐπὶ πάντας καὶ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς. ἐξαίρεσις δὲ αὐτοῦ,
καὶ ὅτι τῶν μαρτύρων ὁλικὴ ἀναίρεσις. εἰ δὲ ὅτι θεὸς
αὐτοῖς ἐστι σωτὴρ ὁ θεὸς ὁ τῶν πολλῶν καὶ ὡς αὐτῶν
τὸ καὶ ὁ πολὺς σωτήριος, ἐξαίρεσις ἐστὶ καὶ τῶν κατὰ
στρατιὰν τοῦ θεοῦ, αὐτῶν καὶ τὰ φυσικὰ τὸ τρα
υσίου, διότι βοηθὸς τελείου καὶ εἷς καὶ τῶν
δικαίων, λειτουργὸς καὶ τῶν αὐτῶν λαφύρων. οὐ τοῦ
καθ' ὑπόνοιαν πολλῶν ἐστὶ καὶ τῶν, καὶ τῶν ὅσου
τῶν πολλῶν ἐστὶ καὶ ὀρεινὸν καὶ, καὶ τῶν μεγάλ
βοηθείας μεμελετηκότα καὶ αὐτούς, ἢ πλουσίου
πλοῦς αὐτοῖς ὁλικοί, δοκιμάσων ἐστὶ καὶ

(2) İlk olarak, düşmanın geçmesini önlemek için, büyük limanın girişinde ve çekilen zincir etrafında, bitişik düzende ve pruvaları dışa bakacak şekilde büyük ticari gemilerle onların çevresine triremeler yerleştirdiler. (3) Tesadüf eseri, o tarihlerde savaşmak için değil de kendi çıkarları için İtalya'dan altı Venedik triremesiyle, ticaret yapmak üzere Girit'ten büyük ticari gemiler gelmişti. Bu gemileri burada tutarak, kendileriyle birlikte savaşmaya ikna ettiler.

İtalyan Justino'nun yardım etmek üzere iki ticari gemiyle Polis'e gelmesi

XXV (1) O günlerde, çok cesur ve deneyimli bir asker olan, Justino[52] adında kudretli bir İtalyan asilzadesi de gelmişti. Yanında, memleketinde kendi imkânlarıyla inşa ederek, çeşitli silahlar ve dört yüz zırhlı askerle iyi bir şekilde donattığı iki büyük ticari gemisi vardı. O tarihlerde bu gemilerle Hios [Sakız] ve Rodos çevresinde seyrediyor, bazı düşmanlarının yolunu gözlüyordu. Romalılara karşı başlatılan savaşı, kısa bir süre sonra Polis'in kuşatılacağını ve Sultan Mehmet'in bu uğurda yaptığı büyük hazırlıkları duyunca, Romalılara ve Kral Konstantinos'a yardım etmek üzere ticari gemileriyle kendiliğinden geldi.

52 Giustiniani ya da, Justiniani Kuşatma sırasında Bizans'ın savunması için savaşan ve efsane haline gelen Cenevizli denizci. 1453'ün Ocak ayında 400'ü asker 700 adamıyla şehri savunmak için gönüllü olarak gelmişti. (Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", DIA 23, s. 214). Savaş sırasında yaralanması Bizans askerlerinde ve halkta panik yarattı. Kendisiyle ilgili en güncel çalışma için bkz. Marios Philippides ve Walter K. Hanak, The Siege and the Fall of Constantinople in 1453, Ashgate, 2011.

Başkaları, Konstantinos'un çağrısı üzerine geldiğini ve yardımına karşılık olarak ona savaştan sonra Limnos [Limni] Adasının verileceğinin vaat edildiğini söyler. (2) Kısa sürede zekâ ve yeteneklerinden örnekler sunduktan sonra, karşılıklı güvenceler verilerek kral, ileri gelenler ve devlet yöneticileri tarafından gösterişli bir şekilde kabul edilip onurlandırıldı. Savaşa dair bütün konulardan, savaş planlarından, kamuya dair gizli ve açık konulardan, silahlardan, mühimmat ve silahlanmadan sorumlu tutularak ordunun başkumandanlığına getirildi. (3) Bu konuma getirilince şehrin savunulabilmesi için gereken her türlü önlemi aldı. Bütün kara surlarıyla burçları taş atan makineler ve her türlü silahlarla donattı. Surları savunmakla görevli askerleri büyük bir ustalıkla yerleştirerek, herkese mevzilenmesi gereken yeri gösterdi, düşmanlara karşı nasıl savaşmaları ve surları nasıl savunmaları gerektiğini gösterdi[53]. Daha önce anlatıldığı gibi, limanı ticari gemiler ve triremelerle güzelce güvence altına aldı ve kara surlarında yaptığı gibi deniz surlarını da her türlü savaş makinesiyle donattı. Bu adam, daha önce de söylediğim gibi savaş ve özellikle kuşatma savaşı konusunda çok deneyimliydi.

---

53 Emecen'in dönemin kaynaklarına dayanarak yaptığı çalışmada belirttiğine göre şehrin savunmasında Venedikli ve Cenevizli komutanlar şu şekilde mevzilenmişti: Cenevizli Giustiniani sağ cenahta mevzilenmiş, sonra imparatoru korumak için merkeze kaydırılmıştı. Eğrikapı (Kaligaria) ile Haliç'teki Xyloporta arasını Venedikli Teodor Caristino koruyacaktı. Sakızlı piskopos Leonardo ve Langosco kardeşler buradaki hendekte mevzilenmişlerdi. İmparatorun solunda Cenevizlilerin kumandanı Cattaneo ve Silivrikapı'yı koruyacak olan Theologos Palaiologos bulunuyordu. Marmara kıyısından Yaldızlıkapı'ya kadar olan bölgeyi Venedikli Filippo Contari, Yaldızlıkapı'yı da Cenevizli Manuel koruyacaktı. Onun solunda deniz tarafında Dimitri Kantakuzenos yer alacaktı. 2 Nisanda Venedikli Bartolomeo Soligo Haliç'i zincirle kapattı. Langa Limanını Şehzade Orhan ve paralı askerleri koruyacaktı. Hipodrom'un altındaki kıyıda Katalanlar bulunuyordu. Sarayburnu'nda (Akropolis), 200 kişiyle Papa'nın temsilcisi Kardinal İsidore, Haliç'te Ayvansaray-Fener hattından Sarayburnu'na kadar Gabriel Trevisano, Ayakapı'ya kadar ise Notaras'ın kuvvetleri yerleşmişti. Donanma komutanlığını Alvisio Diedo üstlenmişti. (Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", DIA 23, s. 214)

(4) Düşman ordusunun en seçkin birliklerinin, hassa alaylarıyla, sultanın maiyetinin yerleştirildiği, savaşın yoğunlaşacağı yer olarak düşünüldüğü için topların kurulacağı sultanın karargâhının tam karşısındaki surları savunmayı kendisi üstlendi. Bu bölgeyi kendi adamlarıyla ön saflardan savunacaktı, çünkü tayfa ve gemiciler hariç, yanında ağır zırhlı dört yüz asker getirmişti. (5) Polis'i savunanlar o sırada, düzensiz bir saldırı düzenleyerek surlara çok yaklaşan düşman askerlerine karşı küçük bir çıkış harekâtı yaparak bazılarını öldürüp bazılarını esir aldı. Ancak çok sayıda askerin karşı saldırısıyla şehre sığınıp kapıları kapattıktan sonra bir daha çıkış harekâtı denemediler, surları savunmakla yetindiler.

XXVI (1) Sultan Mehmet Mesoteihion[54] ve Myriandrion [Edirnekapı] yakınlarında, ok menzilinin dışında kalacak şekilde, mümkün olduğunca surlara yakın bir noktada karargâhını kurduktan sonra Romalılara bir uzlaşma teklifinde bulunma gereğini duydu. Teslim olup şehri de kendisine teslim ederlerse, anlaşma ve inandırıcı yeminlerin garantisi altında; eşleri, çocukları ve mal varlıklarıyla canları bağışlanacak, şehirde kalabilecek, barış içinde yaşayabileceklerdi. Bu teklifini iletmek üzere haberciler gönderdi.

---

54 Romanos [Topkapı] ile Char(i)sios [Edirnekapı] Kapıları arasında bulunan ve orta sur anlamına gelen Mesoteihion, toprak morfolojisi açısından İstanbul surlarının 1.250 metre uzunluğundaki en zayıf kısmıydı. Kuşatmalarda saldırıların merkez noktası hep burası olurdu.

(2) Romalılar, bu şartları kabul etmediler[55]. Başka her türlü anlaşmaya razı olabileceklerini, ancak şehri teslim etmelerinin mümkün olmadığını söylediler. Sultan bu yanıtı alınca, arazinin ve Polis çevresindeki her şeyin tahrip edilmesini emretti. Devamında, yanındaki en yüksek rütbeli adamları olan Zağanos[56] ve Halil[57] Paşalar ile satrapların bazılarıyla Polis'in kara surlarını dolaşarak, zayıf ve güçlü bölümlerini tespit etti. Onları yerle bir etmek için topların nerelere yerleştirilmeleri gerektiğini saptadı.

Bütün ordunun kara ve deniz surları önüne yerleştirilmesiyle Sultan'ın şehri satraplarına paylaştırması

XXVII (1) Daha sonra, satraplarını, süvari birlikleriyle alayların komutanlarını, paşalarını ve bütün ordusunu yerleştirerek, ordu içindeki konumlarını ve savaşacakları bölgeleri gösterdi; neler yapmaları gerektiğini anlattı. (2) Bütün şehri, kara ve deniz surlarını kısımlara ayırdı[58]. Zağanos Paşa ile askerlerine ve diğer subaylara Galata'yı, Keras [Haliç] ve çevresi ile Tahta Kapı[59] adıyla bilinen bölgeye kadar limanı kuşatmalarını ve Keramika [Hasköy] bölgesinden tam karşısında bulunan surlara kadar Keras'ta bir köprü kurmalarını emretti[60].

---

55 Emecen, teslim çağrısının formaliteden ibaret olduğunun her iki tarafça da bilindiğini söyler. (Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", DIA 23, s. 215)

56 I. Mehmed'in önce lalası, sonra kayınpederi olmuştur. Iorga'ya göre Arnavut kökenlidir. Arnavud ili sancakbeyliğinde bulunmuştur. Sarayda haznedarbaşı iken 1440'ta (H. 843) bu göreve tayin olunmuştur. II. Mehmed'in ilk cülusu sonrasında, Varna Savaşından önce vezirliğe getirilmiş olması muhtemeldir. Çandarlı Halil'in baş düşmanıydı ve savaş taraftarı olanlar arasındaydı. Sonradan Müslüman olduğunu biliyoruz fakat kul olup olmadığına dair bilgimiz yok. (İnalcık, Fatih Devri Üzerinde, 86; Theoharis Stavrides, The Sultan of Vezirs: The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pahsa Angelovic (1453-1474), Brill: Leiden, Boston, Köln 2001, s. 63-64)

57 Köklü bir ulema ailesinden geliyordu. Medrese eğitiminden sonra kadı olarak görev yaptı. 1429'da babasının ölümünden sonra üçüncü vezir oldu. 1430'lardan sonra sadrazam olmuş olmalı. Ayakları yere basan bir barış politikası izledi. II. Murad'ın tahtı oğluna ilk bıraktığı dönemde vezirliğini sürdürdü. Fakat II. Mehmed'in devşirme kökenli Zağanos Paşa ve Şehabeddin Paşayla yakınlığı sebebiyle gerilimli bir ilişkileri oldu. 1444 sonbaharında Macarların Szegedin muahedesini ihlali üzerine Haçlılara karşı komuta etmesi için Mehmed'in isteğine aykırı olarak Murad'ı çağırdı. Murad Varna zaferinden sonra tekrar taht-tan çekildi. 1446'da bir yeniçeri isyanı sırasında Halil tekrar Murad'ı çağırdı. (Bu isyanda Halil'in rolü olduğunu söyleyenler de var). 1451'de II. Murad ölünce, Halil Mehmed'i Edirne'ye çağırdı. Halil'in korkusuna rağmen, Mehmed Halil'i sadrazam olarak tutmaya devam etti. Bu dönemde İstanbul'un fethedilip

Şehri her yönden çevirerek kuşatmayı güçlendirmek için buraya da ağır donanımlı askerlerle okçular taşımayı düşünüyordu. (3) Avrupa Beylerbeyi Karaca ile bazı satraplara, Tahta Kapı'dan Porfyrogennitos Sarayı [Tekfursaray] ile Charisios Kapısı'na [Edirnekapı] kadar olan bölgeyi verdi. Surların zayıf olduğu bu bölgeyi vurmaları için onlara birkaç topla birkaç topçu tahsis etti. (4) O tarihlerde, ikisi de çok cesur asker olan, askeri tecrübe ve cesaretleriyle ün salan, Asya Beylerbeyi İshak[61] ile kont [vezir] Mahmut'a[62] Myriandrion'dan [Edirnekapı'nın başka bir adı] Hryseia Kapısı [Altın Kapı ya da Yaldızlı Kapı] ile oranın denizine kadar olan bölgeyi verdi. (5) Kendisi de, iki paşası Halil ve Saruca[63] ile düşüncesine göre surların en zayıf bölgesi olan kara surlarının orta kısmında mevzilendi. Yanında bütün hassa ordusu, yani ordunun en iyi birlikleri olan piyadeler, okçular ve muhafız alayları vardı.

XXVIII (1) Kara ordusunu bu şekilde yerleştirdikten ve ordusuyla surları her yönden kuşatma altına aldıktan sonra, donanma ile Asya ve Avrupa sahillerinin komutanlığına atadığı

---

edilmemesiyle ilgili tartışmalar sürüyordu. Zağanos, Şehabeddin ve çevreleri fethi isterken, Halil karşı çıkıyordu. Halil, II. Murad zamanında şahit olduğu Varna ve II. Kosova Savaşlarındaki tecrübesine dayanarak bir haçlı seferinden endişe ediyordu. Halil'in bu tavrını fetih esnasında da devam ettirmesi, Bizans'tan rüşvet aldığından şüphelenilmesine yol açtı. Fethin ertesi günü Çandarlı ve oğulları tutuklandı. Edirne'de hapsedildi, malları müsadere edildi ve sonra da idam edildi. Bunun sebepleri hakkında kaynaklarda bir görüş birliği yok. Çandarlı Halil Paşa çok zengindi. Aşıkpaşazade'ye göre Murad zamanında Mekke ve Medine'deki fakirlere gönderilen 3.000 altın para hazineden çıkmayınca Çandarlı'dan borç alınmıştı. Birçok bina yaptırmıştı ve yeniçeriler üzerinde de çok etkiliydi. 1446 isyanında kendisinden de şüphelenilmiş, fakat 1451'de Murad ölünce de isyanı Halil bastırmıştı. Fatih döneminden önceki tüm sadrazamlar gibi ulema kökenliydi, kadılıktan ve kadıaskerlikten gelmeydi. (Bunun tek istisnası 1421'de öldürülen Bayezid Paşa idi). (Stavrides, Sultan of Vezirs, s. 52-56; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Çandarlı Vezir Ailesi, Ankara: TTK, 1986; İnalcık, Fatih Devri Üzerinde, passim)

58 İstanbul surlarının uzunluğu yaklaşık 22 km idi. Uzunlukları ve Bizans'ın maddi sıkıntıları yüzünden, kuşatma öncesi yeteri kadar sağlamlaştırılamamışlardı. Haliç kıyısındaki surların uzunluğu 5,5 km idi. Ayvansaray'dan Sarayburnu'na gelip, buradan 8 km boyunca Yedikule'ye uzanıyordu. (Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", DIA 23, s. 213).

cesur bir asker, deneyimli bir denizci ve başarılı bir komutan olan Kalliupolis satrabı Baltaoğlu'na deniz savaşının sorumluluğunu verdi. (2) O da, gerilen zincir ile etrafında mevzilenen triremeler ve ticari gemiler dahil, Hryseia Kapısı'ndan Galata tersanelerine kadar yaklaşık 43 stadionluk bir mesafe boyunca uzanan deniz tarafındaki surları ablukaya aldı. Limana girerek savaşı Keras surlarına da taşımak amacıyla her gün zincire saldırılarda bulunuyordu. Kara ve denizden ablukaya alınan şehrin çevresi tam olarak 126 stadiondu. Bunlardan sadece zincir içinde kalan 35 stadion uzunluktaki Keras surları savunmasızdı. Surların bütün diğer kısımları savunuluyordu.

XXIX (1) Bu işleri bir düzene soktuktan sonra, topçu ustalarını çağırarak, toplarla surlar hakkında ve surların en kolay nasıl yıkılabileceği konusunda onlarla görüştü. Ellerinde bulunan toplara ek olarak (çünkü daha önceden yapılmış birçok top vardı), kanaatlerine göre suru sarsıp yıkabilecek büyüklükte başka bir top daha yaptırılabilirse surların kolaylıkla yıkılabileceğini söylediler.[64]

---

59 Ayvansaray yakınlarında, Haliç sahillerindeki deniz surlarının Vlaherna Sarayının surlarıyla birleştiği nokta.

60 Fıçılar ve tahtalar üzerinde yapılan köprü, Haliç'in batı kıyısına doğru uzanıp Keramiko bölgesinin doğu kıyısındaki Santa Galatina'a ulaşıyordu. En fazla 500 metre uzunluğunda ve yaklaşık 4,5 metre genişliğinde idi. (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 81)

61 Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa. Aynı dönemde yaşamış ve birbiriyle karıştırılan üç İshak Paşa vardır. İshak Paşa bin Abdullah, Edirne'de II. Murat'ın hizmetine girmiş, Enderun'da yetişerek haznedarlığa yükselmiş, 1446'da II. Murad tarafından vezirliğe yükseltilmiştir. II. Mehmed'in ikinci kez tahta çıkışında Anadolu Beylerbeyi olduğu söylenir. 1454 ve 1456'da Anadolu Beylerbeyi olarak Sırbistan seferlerine katıldığı, Belgrad kuşatması sırasında Vezir Mahmud Paşa ile birlikte top çektirmekle görevlendirildiği, 1461 Trabzon seferinde taht muhafızı olarak Edirne'de kaldığı, sonrasında Eflak seferine katıldığı söylenir. Bir de İshak Paşa bin İbrahim vardır; 1463-64'te Anadolu beylerbeyi ve 1469-70'te veziriazam olmuştur. Kaynaklarda geçen üçüncü bir İshak Paşa da 1472-73'te veziriazanlık yapmıştır. (DİA, "İshak Paşa", Cilt 22, s. 537-538.)

Ancak böyle bir topun yapılması, çok miktarda bakır ve diğer malzemeler gerektirdiğinden pahalıya mal olacaktı. (2) Sultan hiç vakit yitirmeden, ustaların ihtiyaçlarını cömertçe karşılayarak, duyanlara imkânsız ve inanılması zor, görenlere korkunç gelen bir top yaptırdı. Elimden geldiğince bu topun nasıl yapıldığını, şeklini ve nasıl çalıştığını anlatacağım.

Topun yapılışı, şekli ve çalışması hakkında bilgiler

En hafif, en temiz ve en ince topraktan hazırlanan kil günlerce suyla ıslatılarak işlenecek kıvama getirildi. İyice ufalanmış keten, kendir ve bazı başka bağlayıcı ve bir arada tutucu malzemelerle özenle harmanlanıp karıştırıldı, homojen ve ayrışmaz bir kütle hazırlandı. (3) Bu kütleden, çekirdek olarak kullanılmak üzere, kırk karış[65] boyunda yuvarlak, borumsu, uzun bir kalıp döküldü. Uzunluğunun yarısı kadar olan ve taşın yerleştirildiği ön kısmın çevresi on iki karış, votani [şifalı bitki, barut anlamında kullanılıyor] konulan arka yarının, yani kuyruğun çevresi, kalıbın et kalınlığına göre değişerek dört karış ve biraz daha fazlaydı.

---

62 Sırbistan'da yaşayan bir Bizans ailesinden gelen Mahmut Angelovic Paşa. 1456-68'de Sadrazam ve Rumeli Beylerbeyi, 1469-72'de Gelibolu Sancakbeyi (ve donanma komutanı), 1472-73'te Sadrazam olarak görüyoruz. 1474 Temmuzunda Fatih'in emriyle idam edildi. Askeri yeteneklerinin yanı sıra diplomatik yetenekleriyle de öne çıktı. Mahmut Paşanın hayatıyla ilgili detaylı bilgi için ilgili bkz. Theoharis Stavrides, The Sultan of Vezirs: The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pahsa Angelovic (1453-1474), Brill: Leiden, Boston, Köln 2001; Şehabeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", IA. Mahmud Paşa-Chalkokondyles ilişkisi için bkz. Matei Cazacu, "Les parentés byzantines et ottomanes de l'historien Laonikos Chalkokondyle (c.1423-c.1470)", Turcica XVI (1984), s. 95-115.

63 Kritovulos Saracia imlasıyla kaydeder. Kitabın İngilizce çevirisinde Karaja adıyla kaydedildiği halde (Riggs, I-120, s. 42), aynı paşa son taarruz öncesinde Saraja adıyla kaydedilir (Riggs, I-210, s. 65). II. Murad zamanındaki devşirmelerden biri olduğu tahmin edilir. II. Mehmed ikinci kez tahta çıktığı sırada ikinci vezirdi. Rumelihisarı'nın kuzeye bakan burcu onun ismiyle anılır. Hoca Sadeddin Efendi, fetih hazırlıkları sırasında Edirne'de onun nezaretinde 300 kantar barutun kullanıldığı bir top döküldüğünü belirtir. Fetih sonrasında diğer vezirlerle birlikte azledilmiş olması muhtemeldir. 1454'te Gelibolu'da vefat etmiştir. Edirne ve Gelibolu'da vakıfları ve imaretleri bulunur. (İdris Bostan, "Saruca Paşa", DIA 36, s. 169-170). 1415'ten önce ölen bir diğer Saruca Paşa ile karıştırılmamalıdır. İnalcık, Halil'in rakibi sayılabileceğini belirtir. (İnalcık, Fatih Devri Üzerinde, s. 86-87)

Birinci kalıbı içine almak üzere, kılıf görünümünde, içi tamamen oyuk, iki kalıp arasında belirli mesafe bırakacak şekilde daha geniş ikinci bir kalıp hazırlandı. İki kalıp arasındaki mesafe her yerde yaklaşık olarak aynıydı; bir karış ya da biraz daha fazlaydı ve aradaki boşluğa bakır dökülecekti. (4) Bu ikinci dış kalıp da birinciyle aynı malzemeden yapılmış, ancak her tarafından demirle desteklenmişti. Dışından da dökülecek bakının ağırlığını kaldırabilmesi ve kırılmaması için tahtalar, toprak ve taşlarla desteklendi. (5) Bakırı eritmek için kalıbın çok yakınında ve iki yanında, sağlı sollu iki sağlam ve dayanıklı ocak yapıldı. Ocakların içi ateşe dayanıklı tuğlalar ve iyi yoğrulmuş kalın kil tabakasıyla örülmüştü. Dışları ise tamamıyla büyük taşlarla örülmüş, kireç ve aynı işi gören ona benzer başka malzemelerle güçlendirilmişti. (6) Ocaklara, denildiğine göre 1.500 talant[66] ağırlığında bakır ve kalay kondu.

---

64 II. Mehmed zamanında top, Osmanlıların savaşlarda etkin bir şekilde kullandıkları bir teknolojiydi. Top teknolojisi şehrin duvarlarına zarar vermekle kalmamış, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında gemilerin geçişini de engellemiştir. Osmanlı askeri tarih uzmanı Gabor Agoston, bu teknolojinin ilk ne zaman kullanıldığının değil, en etkili bir şekilde ne zaman kullanılmaya başlandığının önemli olduğunu belirtir ve bu dönem 15. yüzyıl ortasıdır. İstanbul'un fethi de bunu gösterir. (Gabor Agoston, Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire, Cambridge University Press, 2005).

65 Bizans karışı 23,4 santimetreye karşılık geliyordu. Bu durumda, söz konusu topun namlusu 9.36 metre, namlunun çapı 89, barut haznesinin çapı 30, namlunun et kalınlığı 25 santimdi. Başka kaynaklardan bilindiği üzere, çok büyük toplarda ancak 5-6 metreye varan uzunluk dışında bu boyutlar gerçekçi görünüyor.

66 Roma'nın imparatorluk döneminde kullanılan talant ağırlık birimi 20,4 kg'a karşılık geliyordu. Bu durumda, top için kullanıldığı belirtilen 30 ton metal biraz abartılı bir miktar.

ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ τῆς οὔσης ἐν Ἰουδαίᾳ, οἱ καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ παθήματα ἔπαθον καθὼς καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τὸν καὶ τὸν προφήτην ἀποκτεινάντων καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσιν λαλῆσαι ἵνα σωθῶσιν εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε· ἔφθασεν δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Ἡμᾶς δέ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντας ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, οὐ προσώπῳ ἀλλὰ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ· διότι ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ; ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά.

Διὸ μηκέτι στέγοντες εὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ θεοῦ καὶ συνεργὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσιν ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα· καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν προελέγομεν ὑμῖν μέλλειν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο καὶ οἴδατε. Διὰ τοῦτο κἀγὼ μηκέτι στέγων ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μή πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν.

Ağızları dışında altları, üstleri ve her tarafları tamamen örtülecek derecede büyük miktarda kömür ve ağaç kütükleriyle kaplandı. (7) Ocakların çevresine, üç gün üç gece aralıksız hava üfleyerek yakıtın aralıksız yanmasını sağlayan büyük körükler yerleştirildi ve sonunda bakır eridi, tamamıyla sıvı ve akışkan oldu. Daha sonra ocakların ağzını açarak, onu tamamen dolduracak, iç kalıbı içine alacak ve yukarıya doğru bir karış taşacak şekilde ergimiş sıvıyı borularla iki kalıbın arasındaki boşluğa döktüler. Top işte böyle yapıldı. (8) Daha sonra, metalin soğumasıyla iç ve dış kalıplar çıkarıldı, her tarafı kazılıp özenle eğelendi ve top ışıl ışıl parlamaya başladı. Topun yapılışı ve şekli işte böyleydi. Şimdi de nasıl çalıştığını anlatayım.

XXX (1) Önce içine votani denilen şeyi koyarlar. İyice sıkıştırarak, bütün arka hazneyi ve birinci oluğu, taşın yerleştirileceği ikinci oluğun başladığı noktaya kadar tamamen bu maddeyle doldururlar. (2) Sonra, ikinci oluğa sert tahtadan yapılmış büyük bir kazık koyarak, iyice sıkışana ve votaniyi sımsıkı sıkıştırana kadar demir çubuklarla topun içine çakarlar.

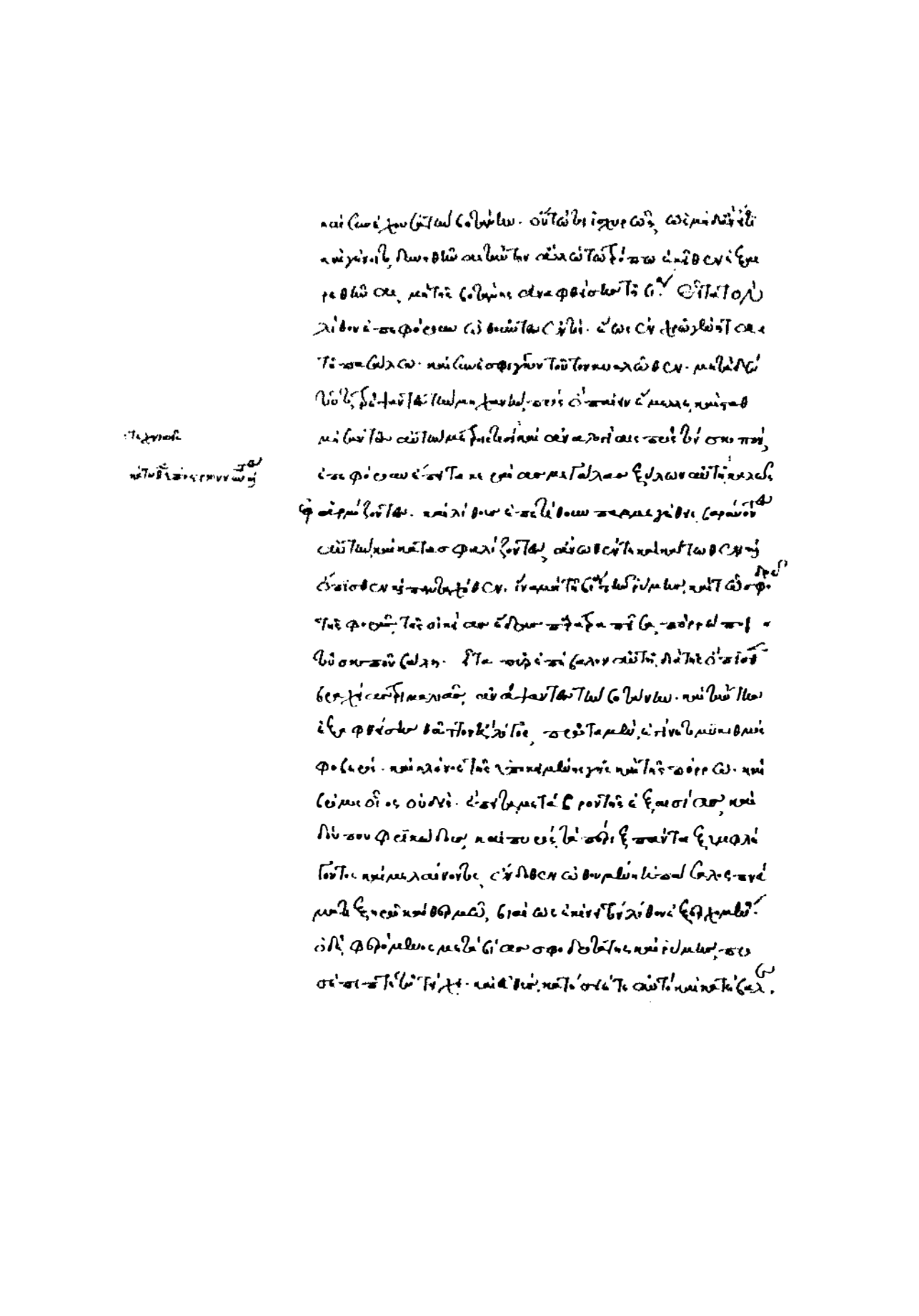

Kazık artık votaninin ateşlenmesi dışında hiçbir şekilde oradan çıkarılamaz. Daha sonra taşı getirip, kazığa dayanana kadar topun içine iterler, etrafını sıkıca sararlar. (3) Devamında topu, vurmak istenen hedefe doğru yöneltir, çeşitli teknik hesap ve orantılarla ayarını yaparlar. Sonra, altına özenle büyük kalaslar yerleştirir, ağırlık verebilmek için üstüne kocaman taşlar koyar, patlamanın şiddetiyle yerinden oynayarak hedefini kaçırmaması için, altından, üstünden, arkasından ve her tarafından iyice desteklerler. (4) Bunlardan sonra, arkadaki küçük bir delikten votani tutuşturularak ateşlenir, müthiş bir böğürtü sesi gelir, altındaki toprak uzak mesafelere kadar titrer ve kulakları sağır edici bir ses duyulur. Sonra, içeriden gelen sıcak ve kuru havanın ittiği kazık, muazzam bir şimşek gibi, korkunç gürültü ve etrafındaki her şeyi yakıp kartan alevler çıkararak önündeki taşı şiddetle iter. (5) Büyük bir hızla fırlatılarak surlara çarpan taş, onları iyice sallayarak yıkar, parçalar ve saçılan parçalar çevresinde bulunanları öldürür.

Bazen bütün sur, bazen surun yarısı, bazen daha fazlası ya da azı, bazen bir burç, bir korugan ya da bir barbata yıkılır. En kalın surlar da dahil olmak üzere, topun attığı taşların büyük hız ve şiddetine karşı koyabilecek, direnebilecek kadar güçlü ve sağlam hiçbir şey yoktur.

(6) Eski kral ve komutanların sahip olmadığı, hatta tanımadığı bu top işte öyle inanılmaz ve tasavvur edilemez bir şeydir. Sahip olsalardı eğer, kuşatmalarda hiçbir şey onları engelleyemeyecek, hiçbir şey onlara direnemeyecekti, en sağlam surları sarsıp yıkabilmek için bunca teçhizata ihtiyaç duymayacaklardı. Şehirler fethedip kaleler ele geçirmek için saldırı surları inşa etmek, hendekler kazmak, toprak yığarak korunaklar yapmak, lağımlar kazmak ve buna benzer bir sürü önlem almak için bunca uğraşmaları gerekmeyecekti. Toplar karşılarına çıkan her şeyi temellerine kadar sarsarak yıkacak, herkes onlara boyun eğecekti. Ancak bu toplar eskiden yoktu. (7) Almanların ve Keltlerin yeni bir icadı olup[67], yüz elli, belki de biraz fazla yıl kadar önce ortaya çıktı. Çok zekice ve özellikle; güherçile, kükürt, kömür ve çeşitli otlar gibi sıcak ve kuru malzemelerden oluşan votaninin bileşimi ve hazırlanışıyla karmaşık bir icattır.

---

67 Barutun icadından sonra Çinliler ve Araplar tarafından kullanılmaya başlandı. Ateşli silahların önemini keşfeden Avrupalılar tarafından 14. yüzyılın ilk birkaç on yılında askeri kuşatmalarda kullanılmaya başlandı. Bu dönemde kullanılan toplar küçük ve az etkiliydi. 14. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren gösterilen teknolojik gelişmeyle daha etkili olmaya başladı. (Gabor Agoston, "15. yüzyılda Batı Barut Teknolojisi ve Osmanlılar", Toplumsal Tarih 18, Haziran 1995, s. 10.) Argoston bu makalesinde Osmanlıların topu ilk defa kullanmalarıyla ilgili tartışmalara yer verir.

Yalıtılmış, sağlam ve yekpare bakır haznenin içinde oluşarak sıkışan kuru ve sıcak gaz, çıkabileceği tek yöne doğru baskı uygulayarak taşın büyük bir güçle fırlatılmasına, bazen de bakırın çatlamasına neden olur. (8) Bu makine [top] için eski bir ad yoktur, belki "elepolis" ya da "afetirion" denilebilirse de günümüzde ona "skevi" [teçhizat] deniliyor. Top için bunları söyleyebilirim, elimden geldiğince onu tarif etmeye çalıştım.

XXXI (1) Sultan Mehmet, toplar konusunun istediği gibi hallolmasından sonra, topçulara, topları surların önüne getirmelerini, en büyük ve en güçlü üç topu seçerek, önünde karargâhını ve otağını kurmuş olduğu Mesoteihion'un karşısına yerleştirmelerini, suru bu noktadan dövüp yıkmalarını emretti. Surun en zayıf ve dayanıksız kısımlarını seçerek diğer topları da karşılarına yerleştirmelerini istedi. Surlara aynı anda birkaç noktadan birden saldırırsa, onları kolaylıkla ve fazla zorlanmadan yıkabileceğine inanıyordu ve gerçekten de öyle oldu.

(2) Toplar surların önüne getirtildiler ve onları sarsıp yıkarak kendilerinden beklenen işlevi gördüler. Bu arada Sultan, surlar yıkıldığında ağır teçhizatlı askerlerinin geçebilmesi için, topların önünde bulunan hendeği taş, tahta, toprak ve topladığı başka malzemelerle doldurttu. (3) Lağımcılarına da geceleyin şehre gizlice asker sokabilmek için yeraltından tünel kazmalarını emretti. Tüneller kazıldı[68] ancak toplar bütün işi gördükleri için, sonradan boşuna zahmete girildiği anlaşıldı.

Sultanın Therapeion Kalesine seferi ve iki günde ele geçirmesi

XXXII (1) Bunlar olurken, Sultan yanına ordusunun bir kısmını ve muhafız alayının tümünü alarak, çok sağlam bir kale olan Therapeion'a[69] [Tarabya] doğru ilerledi. Toplarla surlarının büyük kısmını tahrip edip yıktı. Kaledekilerin çoğu topların fırlattığı taşlarla öldü ve kale muhafızlarından kalanlar artık dayanamadıkları için kayıtsız şartsız teslim oldular. Kırk kişiydiler; sultan onları kazığa oturttu.

Studion Kalesine başka bir sefer ve bir günde ele geçirilmesi

(2) Sultan oradan Studion[70] adındaki başka bir kaleye sefer yaptı ve toplarıyla yıktıktan sonra aynı gün ele geçirip otuz altı muhafızını esir aldı. Polis halkının görmesi için, esirleri surların önüne getirterek kazığa oturttu.

---

68 Başka kaynaklardan, Novo Brdo'dan getirtilmiş Sırp lağımcıların yedi tünel kazdıklarını, ancak şehri savunanların her seferinde onları tahrip ettiğini biliyoruz.

69 Bu olayı sadece Kritovulos zikreder.

70 Kalenin yeri tespit edilemedi. Pertusi, kalenin Burgaz Adasında bulunduğunu iddia eder (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 73). Bu olayı sadece Kritovoulos zikreder.

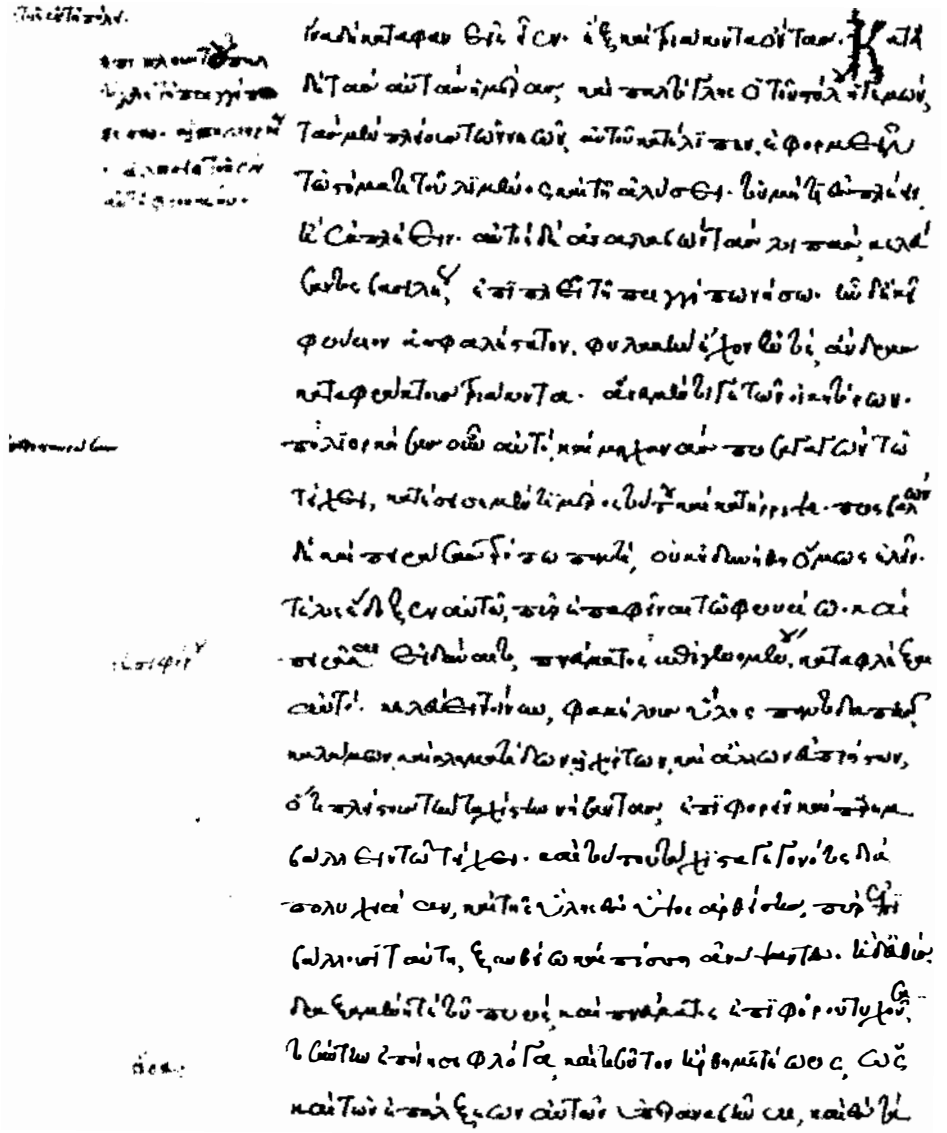

Baltaoğlu'nun Pringipos Adasına yaptığı deniz seferi, oradaki kalenin kuşatılması ve ele geçirilmesi

XXXIII (1) Donanmanın başkomutanı Baltaoğlu, o günlerde gemilerinin çoğunu düşman gemilerinin giriş çıkışlarını engellemek üzere liman girişinin ve zincirin yakınlarında demirlemiş bırakarak, sultanın emriyle diğerlerini alıp Pringipos Adasına[71] [Büyükada] doğru hareket etti. Orada, ada halkı dışında otuz zırhlı muhafız tarafından korunan çok sağlam bir kale bulunuyordu. (2) Kaleyi çepeçevre sarıp toplarını yerleştirdikten ve surların bir kısmını dövüp yıktıktan sonra saldırılar düzenleyip elinden gelen her şeyi yaptığı halde kaleyi almayı başaramadı. Sonunda uygun rüzgâr bulursa kaleyi ateşe verip, yakmaya karar verdi. (3) En kısa zamanda, kamış, asma dalı, ot gibi çeşitli yanıcı maddelerden mümkün olduğunca çok demet hazırlatarak surların önüne konmalarını emretti. Çok sayıda asker işe koşulduğu için, kısa sürede demetlerden yüksek bir yığın oluşturularak kükürt ve katranla tutuşturuldu. Uygun rüzgârın esmesiyle çıkan muazzam alevler o kadar yükseldi ki surları aşıp kalenin içine yayıldı. Orada bulunanların çoğu öldü. Az kalsın kaledekilerin tümü ölecekti.

Bu olayı sadece Kritovulos zikreder.

(4) Büyük tehlike atlatarak canlarını zor kurtaran kaledekiler, kayıtsız şartsız teslim oldular. Paşa herkesi esir alıp ada halkını köle olarak sattı; hayatta kalan muhafızları ise öldürttü.

XXXIV (1) Romalılarla Justino, iç ve dış surların[72] top atışlarıyla sarsılıp yıkıldığını görünce, önce surlara uçlarına ilmikler bağlı büyük kalaslar koyup, yün ve yün benzeri malzemeler doldurdukları çuvallar astılar. Bu şekilde, mümkün olduğunca gelen taşların tesirini azaltmaya çalıştılar. (2) Ancak bu önlemin önemsenecek bir yarar sağlamadığını görünce (dıştaki küçük surların önemli bir kısmı, büyük iç surlardan ise iki büyük ve bir küçük burç yıkılmıştı), başka bir çare düşündüler. Uzun kazıklar getirip dış surun yıkılan kısımlarına çakarak birbirlerine sıkıca bağladılar. Sonra oraya; taş, tahta, çamurla karıştırdıkları ot, asma dalı ve kamış demetleri gibi malzemeler toplayarak yüksek bir yığın oluşturacak şekilde çaprazlama yerleştirdiler.

---

72 Vlahernai Sarayının kuzeyindekiler hariç, kara surları çift sıraydı. Dış surun önünde 5 metre derinlik ve 18 metre genişliğinde bir hendek vardı ve bölümlere ayrılarak suyla doldurulabiliyordu. Dış surların yüksekliği 8, kalınlığı ise 3 metreydi. Daha gerideki büyük surun ortalama yüksekliği 15, kalınlığı 4,5 metreydi. Bkz. B. Meyer-Plath – A. M. Schneider, Die Lendnauer von Konstantinopel, cilt II, Berlin 1943. Şehrin savunma hattı dış surlar olarak tespit edilmişti.

(3) Kazıkların ve yanıcı malzemenin ateşli oklardan zarar görmemesi için üstlerini deri ve postlarla örttüler. Yüksek hızla gelen taşların sert ve kırılgan malzemeyi kırıp dökmemesi, yumuşak ve esnek toprağa gömülmesi için, kazıkları desteklemek ve sur benzeri bir engel oluşturmak üzere arkalarına toprak yığdılar. (4) Mazgal siperi işlevini görüp askerleri oklardan korumak üzere, kazıkların ve toprağın üzerine aralıklarla içleri toprak dolu büyük ahşap amforalar [fıçılar] yerleştirdiler.

Sultanın surlara ilk taarruzu ve başarısızlık

XXXV (1) Sultan Mehmet kalelere karşı çıktığı seferden döndükten birkaç gün sonra, surların yıkıldığı yerden bir taarruzla şehri ele geçirmeyi denemeye karar verdi. Ağır silahlı piyadeleri, okçuları, mızrak atıcılarını ve bütün hassa birliklerini alarak, toprakla doldurulmuş hendeklerin üzerinden surlara güçlü bir taarruz düzenledi. (2) Hassa birlikleri savaş naraları atarak hemen hendeği geçip surlara saldırdılar. Önce kazıklarla yanıcı maddeleri yakmak ve ani saldırılarıyla düşmanı şaşırtarak kargaşa yaratmak amacıyla yangın çıkarmak istediler. Ancak kazıkları savunanlar iyi savaştığı ve yangını söndürdüğü için başarılı olamayınca başka bir şey denediler.

(3) Mızraklarının uçlarına çengeller bağlayıp yukarıda bulunan ve surları savunanlara mazgal vazifesi gören ahşap kapları aşağıya çekerek, okçuların, sapan ve mızrak atıcılarının fazla zorlanmadan hedeflerini vurmalarını sağlamaya çalıştılar. Kimisi de iskeleler getirip surlara dayadı, yukarıya çıkmaya çalıştı. Toplar da sürekli taşlar fırlatarak büyük zarar vermeye devam etti.

XXXVI (1) Surların yıkıldığı noktayı savunan Justino, adamları ve onlarla birlikte savaşan çok sayıda Romalı, ağır zırhlarla korunduklarından ok atışlarıyla diğer saldırılardan pek etkilenmeden, cesaretle mücadele ettiler. Kahramanca savaştılar, karşı önlemler aldılar ve düşmanlarını durdurmayı başardılar. (2) Sonunda Justino ile Romalılar galip geldi, saldıranları fazla zorlanmadan geri püskürterek surlardan uzaklaştırdılar, çoğunu yaralayıp bir kısmını da öldürdüler. Surların farklı noktalarına ve özellikle yıkılmış kısımlarına her gün saldırılar oluyordu ama Polis'i savunanlar da hiç geri kalmıyorlardı. Cesurca savaşıyor, yiğitçe karşı koyuyorlardı.

XXXVII (1) Baltaoğlu kaleyi ele geçirdikten sonra, diğer triremelerin demirlemiş olduğu limana geri döndü. Birkaç gün sonra, sultan ona iyi hazırlanarak gemilerini savaş düzenine sokmasını ve liman girişiyle zincirin etrafında demirlemiş olan ticari gemilerle triremelere saldırmasını, zor kullanarak bir yolunu bulup limana girmeye çalışmasını emretti. (2) Polis'e, hem karadan hem de denizden, her taraftan saldırabilmek için, her yolu deneyerek limanı ve Keras'ı denetimi altına almaya kararlıydı. Surların bu kesimini de savaşa açarak Polis'i kolay fethedebileceğine inanıyordu ve bu inancında haklıydı. Çünkü insan azlığından dolayı, çok büyük olan sur çevresini savunmaya yeterli sayıda asker bulamayacaklardı.

Baltaoğlu'nun liman girişiyle zincir etrafındaki ticari gemilere saldırması, şiddetli deniz savaşı ve başarısızlık

(3) Baltaoğlu bütün gemilerini savaş düzenine sokup askerlerini silahlandırdıktan sonra, büyük bir gayret, coşku ve şiddetle, çığlıklar ve savaş naralarıyla ticari gemilerle zincire doğru hareket etti. Gemilerini silahların menziline girecek şekilde biraz geride tutarak, uzaktan ok ve top atışlarıyla taarruzu başlattı. Sonra şiddetle ticari gemilerin üzerine doğru ilerledi.

Güvertelerdeki ağır teçhizatlı askerlerden bazıları gemileri elleriyle yakmaya çalışırken, bazısı ateşli oklar atıyor, demirlerin halatlarını kesmeye çalışıyor, çengeller ve iskeleler atıp gemilere tırmanmaya çalışıyor, bazıları da mızrak, uzun mızrak ve kargılarla düşmanlara saldırıyordu. Herkes büyük bir coşku ve hevesle savaşıyordu.

(4) Ancak ticari gemilerin tayfaları, daha yüksekten, yani serenlerden savaşıyor (denizde savunmayı yönetmekle görevlendirilmiş büyük dük[73] onları bu konuda eğitmişti) yukarıdan taş, mızrak, uzun mızrak ve kargılar atarak birçok askeri yaralıyor, ya da öldürüyorlardı. Ayrıca daha önceden hazırlayıp yukarıya astıkları küplerden su döküyor, iplerle bağladıkları kayaları savuruyor, büyük zarara neden oluyorlardı. (5) Bir taraf galip gelerek zorla limana girmek, diğer taraf da iyi savunma yaparak limanı ve gemileri korumak, saldırıyı püskürtmek için canla başla savaşıyordu. Sonunda yiğitçe savaşan ticari gemilerin tayfaları saldırıyı püskürterek karşıtlarını geri çekilmeye zorladılar ve çarpışmanın sonunda gerçek birer kahraman olduklarını gösterdiler.

---

73 Notaras İstanbul doğumlu bir Bizans devlet adamıydı. 1449-1453 yılları arasında megas douks (donanma komutanı) olarak görev yaptı. (Megas douks pozisyonunun tarih içindeki gelişimi hakkında detaylı bilgi için bkz. Kazhdan (ed.), "Megas Douks", The Oxford Dictionary of Byzantium, Cilt II, s. 1330) Notaras'ın Venedik ve Ceneviz vatandaşlıkları ve İtalyanlarla ekonomik bağları vardı. (Kazhdan (ed.), "Loukas Notaras", The Oxford Dictionary of Byzantium, Cilt III, s. 1494-1495) Dukas'a göre son imparator Konstantinos'un başvekilharcı idi (mesazondas). Notaras'ın kuşatma sırasında söylediği meşhur sözü "Kentin içinde Latin başlığının egemen olduğunu görmektense Türk sarığının egemen olduğunu görmemiz yeğdir" Dukas tarafından nakledilir. (Mikhael Doukas, XXXVII- 10).

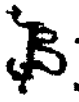

Yeni tür bir topun icat edilişi

XXXVIII (1) Sultan Mehmet, saldırının püskürtülmesi üzerine, yeni bir topun yapılmasını istedi. Mühendislerini çağırarak liman girişindeki ticari gemileri top atışlarıyla batırmanın mümkün olup olmadığını sordu. Onlar böyle bir şey yapılamayacağını, özellikle Galata surlarının top atışlarına her yönden engel olduğunu söylediler. (2) Sultan bunun üzerine başka bir çözüm ve yeni tür bir topun yapılmasını önerdi. Eğer isterlerse, küçük değişikliklerle gamma harfinin şeklini verecekleri yeni tür bir top yapabileceklerini söyledi. Bu şekilde gülleyi yükseğe doğru atacak, gülle de yüksekten hızla düşerek gemileri ortalarından vurup batırabilecekti. Ancak topun konacağı yer, gemileri menziline alacak şekilde çeşitli hesaplamalarla iyi tespit edilmeliydi. Onlara yeni topun şeklini anlattı. (3) Mühendisler konu üzerinde düşündüler, yapılabileceğine kanaat getirdiler ve sultanın tarif ettiği şekilde bir top yaptılar. Bölgeyi dikkatlice inceledikten sonra, topu Galata sahilinden biraz uzakta, gemileri karşıdan gören alçak bir tepenin üzerine kurdular. Özel hesaplamalarla ayarladıktan sonra ateşlediler. Top gülleyi çok yükseğe fırlattı, ancak gülle düşerken ilk atışta gemileri ıskalayarak denize düştü[74].

74 Kritovulos burada tarihin kayıtlara geçen ilk havan topunu anlatıyor.

Alışılmadık bir olay

(4) Topu ikinci kez hazırlayıp bu kez farklı bir eğim vererek yeniden ateşlediler. Gülle çok yükseklere çıktı, büyük bir uğultu çıkararak hızla yere düşerken gemiyi tam ortasından vurdu, parçalayarak denizin dibine gönderdi. Mürettebatının bir kısmını anında öldürürken bazılarının da boğulmasına neden oldu. Hayatta kalan az sayıdaki tayfa büyük zorlukla yüzerek yakınlarındaki ticari gemilerle triremelere çıktı.

(5) Bu beklenmedik olay şehri savunanları şaşırtarak büyük korku ve endişeye yöneltti. Yine de mümkün olduğunca diğer trireme ve ticari gemileri oradan taşıyarak daha korunaklı bir yere çekip daha dikkatli davranmaya başladılar. Bundan böyle güllelerden zarar görmediler, limanı ve Keras'ı azimle savunmaya devam ettiler.

XXXIX (1) Bu olaydan üç dört gün geçmeden, deniz açıklarında Roma'nın büyük Başrahibi'nin İtalya'dan gönderdiği, Polis'e erzak ve askeri yardım taşıyan büyük ticari gemilerden üçü göründü. Savaşı ve beklenen kuşatmayı duymuş, donanmasını silahlandırıp hazırlayana kadar öncü kuvvet olarak bu gemileri göndermişti.

Daha sonra, Kral Konstantinos ve Polis'e yardım etmek üzere otuz trireme ve ticari gemi göndermeyi düşünüyordu, ancak bunlar vaktinde yetişemediler.

(2) Deniz açıklarında ticari gemiler görülünce Sultan'a haber verildi. O da hemen donanmanın başkomutanı Baltaoğlu'nu huzuruna çağırarak en kısa zamanda bütün donanmayı, tayfaları, kürekçileri ve diğer gemi mürettebatını hazırlamasını, güvertede savaşacak deniz piyadelerini çeşitli silahlarla baştanbaşa zırhlı olacak şekilde silahlandırmasını emretti. Yuvarlak ve uzun kalkanlar, tolgalar, zırhlar, oklar, mızraklar, kargılar, kopisler[75] ve savaş esnasında gerekli olabilecek her şeyi gemilere büyük miktarlarda yükletti. Bunların dışında, mümkün olduğunca çok sayıda ağır teçhizatlı askerle okçu ve hassa birliklerinden en deneyimli, cesur ve iyi donatılmış askerlerini gemilere bindirdi. Donanmayı asker ve silah açısından en iyi şekilde donattıktan sonra ya ticari gemileri esir alıp önüne getirmelerini ya da kendilerinden hiçbirinin canlı olarak karşısına çıkmamasını söyleyerek denize açılmalarını emretti.

XL (1) Baltaoğlu, bütün donanmasıyla büyük hız, azim, hırs ve zafer umuduyla ticari gemilerin üzerine yürüdü.

---

75 Kopis, Trakların 45 – 60 cm uzunluğundaki geleneksel kıvrık şekilli kılıcıydı. Özgün şekli sayesinde çok etkili bir silah olduğundan klasik dönemde Yunanlılar arasında da yaygınlaştı. Büyük İskender'in Asya seferi ile Gurkaların "Kurki"sinin, Romalıların batı seferleriyle İspanyolların "Falkata"sının esin kaynağı oldu. Kritovulos, kopis kelimesiyle yatağanı tasvir ediyor.

Sultan'ın donanmasının deniz açıklarında görülen ticari gemilere saldırısı, şiddetli deniz savaşı ve başarısızlık

Onları daha şimdiden ele geçirdiğini sanıyordu. Savaş alanına vardığında, gemilerini biraz geride tutarak büyük bir şiddetle ok ve taşlar atmaya, yangın çıkarmak için yelkenlerine ve gemilerin güvertelerine ateşli oklar yağdırmaya başladı. (2) Ancak ticari gemilerin mürettebatı da kahramanca savaşıyordu. Daha yüksekten, özellikle yelken direklerinden ve çanaklıklarından son derece etkili şekilde ok, mızrak ve taş atıyorlardı. İki taraftan da çığlıklar yükseliyor, çok sayıda asker yaralanıp ölüyordu. (3) Bir süre böyle devam ettikten sonra, Baltaoğlu bütün gücüyle bağırarak diğerlerine de kendisini izleyip aynı şekilde davranmalarını emretti. Büyük bir hızla ve küreklerin çıkardığı gürültü altında ticari gemilere saldırdı. Herkes yakın dövüş silahları kullandığından artık göğüs göğüse savaş başladı. Bütün korkunç şeyler aynı anda oluyordu. Askerlerden kimisi ateş getirip gemileri alttan yakmaya, kimisi balta ve hançerlerle delikler açmaya çalışıyor, kimisi mızrak ve kargılarla gemilerin mürettebatına saldırıyor, kimisi de ok ve taş atıyordu.

Kimi askerler ise demir ya da iplere tutunarak yukarıya tırmanıp güverteye çıkmaya çalışıyor, öteki askerler de başka şekillerde savaşarak öfke ve hiddetle vuruyor ve vuruluyordu.

(4) Ticari gemilerin daha yüksekten savaşan baştanbaşa zırhlı askerleri, saldırılara azimle karşı koydu. Önce asmış oldukları su dolu küplerden su dökerek yangını söndürdüler, iplerle bağladıkları ağır taşları atarak birçok askeri öldürdüler. Taşlar ağırlıkları ve düşerken kazandıkları hızlarıyla çarptıklarını ya denize atıyor ya da eziyordu. (5) Bazıları saldıranlara kargı, mızrak ve uzun mızraklarla müdahale ediyor, bazıları yukarıdan taş atıyor, bazıları kılıçlarıyla aşağıdan güverteye çıkmaya çalışanların ellerini kesiyor, bazıları da yukarıdan kuvvetle indirdikleri balyoz ve sopalarla kafalarına vurup dağıtıyordu. Kendi adamlarını gayrete getirmek için bağıran, vuran, vurulan, ölen, öldüren, iten, itilen, küfreden, hakaretler yağdıran, tehdit eden, inleyen ve akla gelebilecek her korkunç şeyi yapan kalabalıktan büyük bir uğultu yükseliyordu. (6) Ancak ticari gemilerin mürettebatı azimle savaştığı halde, daha çok olduklarından ve değişerek savaşabildiklerinden donanmanın askerleri yavaş yavaş üstünlüğü sağlamaya başladı.

Yaralanan ya da ölenlerin yerine hemen başkaları geçiyordu. Ticari gemileri savunanlar savaş uzadıkça daha da yorulacaktı ki aniden esen şiddetli güney rüzgârı yelkenleri şişirerek büyük bir hızla hareket etmelerini sağladı. Triremeler yelkenlilere yetişemeyerek arkada kalınca çatışmalar yavaşladı ve ticari gemiler limanın önündeki diğer gemilere ulaşarak hiç beklenmedik bir şekilde kurtulmayı başardılar. Yok olmalarına ramak kalmıştı.

XLI (1) Sultan sahilde, atının üzerinde deniz savaşını izliyor, varlığıyla askerlerini gayrete getirerek savaşın sonucunu bekliyordu. Donanmasının ticari gemileri mutlaka yeneceğine, onları tutuklayıp esir alacağına inanıyor, önceden seviniyordu. Ancak rüzgârın şiddetle estiğini ve ticari gemilerin kurtulduğunu görünce sevinci bir anda büyük bir üzüntüye dönüştü, atını kamçılayarak sessizce oradan uzaklaştı.

Νοεραὶ εἰσὶν αἱ φρονήσεις τῶν ἀνθρώπων
τῶν ἀπὸ τῆς γῆς τῶν ἀπὸ τῆς γῆς. τῶν λόγων τῶν
ὀλίγων ἀλλὰ τῶν πολλῶν. φρονήσεις δὲ μεῖζόν ἐστι τῶν
ὑψηλοτάτων τῶν οὐρανίων. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις
ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐστιν. ἡ δὲ σοφία καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον
ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπὶ τῶν ὀλίγων λόγων
ἐστίν. ἡ δὲ σοφία καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν λόγων
ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων
πραγμάτων ἐστίν. ἡ δὲ σοφία καὶ ἐπὶ τῶν θείων
πραγμάτων ἐστίν. οὐκοῦν μείζων ἐστὶν ἡ σοφία
τῆς φρονήσεως. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος
ἐπὶ τῆς γῆς τὴν φρόνησιν ἔθηκεν. καὶ ἐπὶ
τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐστίν. ἡ δὲ σοφία
ἐπὶ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπὶ τῶν θείων
πραγμάτων ἐστίν. καὶ ὁ Παῦλος ἐν ἑτέρᾳ
ἐπιστολῇ φησὶν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
ἐπιστολῇ. ἐν πολλῇ ὑπομονῇ ἐν θλίψεσιν
ἐν ἀνάγκαις ἐν στενοχωρίαις. ἐν πληγαῖς
ἐν φυλακαῖς ἐν ἀκαταστασίαις ἐν κόποις ἐν
νηστείαις. ἐν ἁγνότητι ἐν γνώσει ἐν μακροθυμίᾳ
ἐν χρηστότητι ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐν ἀγάπῃ
ἀνυποκρίτῳ. ἐν λόγῳ ἀληθείας ἐν δυνάμει θεοῦ
διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν
καὶ ἀριστερῶν. διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας διὰ
δυσφημίας καὶ εὐφημίας. ὡς πλάνοι καὶ
ἀληθεῖς. ὡς ἀγνοούμενοι καὶ ἐπιγινωσκόμενοι.
ὡς ἀποθνήσκοντες καὶ ἰδοὺ ζῶμεν. ὡς παιδευόμενοι
καὶ μὴ θανατούμενοι. ὡς λυπούμενοι ἀεὶ δὲ
χαίροντες. ὡς πτωχοὶ πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες.
ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες.
πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἀπὸ τῆς τοῦ σταυροῦ
ἀπολλυμένους λογισμὸς ἐστὶν οὐρανίου
πολιτείας καὶ ἀγγέλων συνοδίας. καὶ
τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν. οὐκοῦν
μείζων ἐστὶν ἡ σοφία τῆς φρονήσεως.
ἐπειδὴ καὶ ταύτης ἦν ἡ φρόνησις ὑπερέχουσα
ὡς. ὥστε καὶ
διὰ τοῦτο καὶ ξένην αὐτὴν καλεῖ. καὶ οὐδὲν
γὰρ ἀνθρώπινον ἐπιφέρουσιν οἱ ἀπόστολοι.
ἀλλὰ

(2) Rivayete göre, ticari gemilerin mürettebatından toplam yirmi iki kişi ölmüş, yarısından çoğu yaralanmıştı. Aynı şekilde donanmanın kaybı yüzden biraz fazla ölü, üç yüzün üzerinde yaralıydı. (3) Donanmanın başkomutanı Baltaoğlu da gözüne gelen bir taşla yaralanmıştı. Bu olay, ticari gemilerin kurtulmasına yardımcı olduğu gibi, gemilerin kaçmasına hiddetlenen Sultan'ın, korkaklık ve ödleklikle suçladığı, onun ihmalkârlık ve tembelliği yüzünden çıkarlarının zarara uğradığına inandığı Baltaoğlu'nun idam edilmemesini sağladı. (4) Sultan ticari gemilerle yaşanan bu başarısızlığın hedeflerine ulaşma konusunda uğursuzluk getireceğine inanıyordu. Baltaoğlu'nu hemen görevden alarak, donanmanın başına ve Kalliupolis satraplığına, yakın çevresinden çok güvendiği bir asker olan Hamza'yı getirdi.

(5) Bu beklenmedik olay, Romalıların rahatlayıp avunmalarına neden oldu. Gemilerin kurtulması ve getirdikleri iyi haberler, kötülükler başlayana ve acı çekecekleri günler gelene kadar onları ümitlendirdi. Ancak boyun eğecekleri ve esaret, kölelik, ölüm, yağma, kadınlarla çocukların kirletilmesi gibi kötülüklere maruz kalacakları için sevinçleri uzun sürmeyecekti.

XLII (1) Sultan Mehmet, limanı ele geçirmenin ve Keras'ı gemilerine açarak, orada demirlemelerini sağlamanın hedeflerine ulaşmaya yararlı olacağına inanıyordu. Bütün çabalarına ve kullandığı bütün yöntemlere karşın başarılı olamadığını görünce, her şeye son vererek hedefine ulaşmasına çok yararı dokunan, sadece parlak zekâsının düşünebileceği, son derece zekice bir çözüm buldu. (2) Gemilerin sorumlularına, dış denizden iç denize, yani limandan Keras'a, özellikle de Diplos Kion[76] adıyla bilinen bölgede süratle kanallar kazmalarını ve bunlara kalaslar döşemelerini emretti. (3) İki deniz arasındaki mesafe, bu noktada yaklaşık sekiz stadiondur. Yolun yarıdan fazlası oldukça dik bir yokuş olup tepeye vardıktan sonra yine dik bir eğimle Keras'ın iç denizine doğru alçalır. (4) Çok sayıda işçinin çalışmasıyla beklenenden kısa sürede kazılan kanallara hemen gemiler getirtildi. Altlarına büyük mertekler döşendi, dik durmaları için sağlı sollu dayanaklarla desteklendi, halatlarla iyice bağlandı. Dirsek oluşturan köşeleri urganlarla çevrildi ve askerlerin bazıları elleriyle, bazıları da çeşitli makine ve palangalarla gemileri çekmeye başladı.

Hayran kalınacak bir düşünceyle bir karar

76 Kritovulos başka kaynaklarda Diplokionion (Çifte Sütun) adıyla geçen bölgeyi Diplos Kion olarak kaydeder. Osmanlı donanması İstanbul Boğazının girişinde, Galata yakınlarında, Tophane ya da Beşiktaş'ta demirlemiş bulunuyordu.

(5) Gemiler bu şekilde hızla çekilirken, mürettebatları alay eder ya da olanlarla eğlenircesine, denizde seyrediyormuş gibi davranıyordu. Bazıları denize açılırcasına, askeri komutlarla rüzgâr alıp şişen yelkenleri açıyor, kimisi ellerinde küreklerle kürek çekiyormuş gibi yapıyor, subaylar güvertede sağa sola koşturuyor, ıslık, komut ve kamçılarla kürekçilere kürek çekmelerini emrediyordu. Ve denizde seyredercesine karada hareket eden gemilerden bazıları tepeye doğru yokuş yukarı çıkarken, bazıları da şişmiş yelkenleriyle, savaş naraları ve büyük gürültü eşliğinde limana doğru yokuş aşağı iniyordu.

(6) Duyulduğunda inanılamayacak, ille de görülmesi gerekecek derecede alışılmadık bir görüntüydü. Gemiler; mürettebatları, açılmış yelkenleri ve bütün donanımlarıyla denizde seyreder gibi karada ilerliyordu. (7) Bu olay, kanımca Ksekses'in Athos kıstağında kanal kazmasından[77] çok daha önemli ve inanılması zor bir olaydı. Hatta bu olayın yakın zamanlarda herkesin gözünün önünde gerçekleşmesi, diğerinin de inandırıcılığını arttırmakta, gerçekten olduğuna, bir efsane ya da bir gevezelik olmadığına inanmamızı sağlamaktadır.

---

77 Pers hükümdarı Kserkses, II. Pers seferi esnasında (MÖ 480) gemilerini geçirmek üzere Aynaroz kıstağında bir kanal kazdırmıştı (bkz. Herodot Tarihi, VII. kitap, 22-24 bölümler). 2008 yılında yapılan kazılarda kanalın 2 km uzunluğunda, 30 metre genişliğinde ve en derin noktasında 15 metre derinliğinde olduğu bulundu. Zamanla kanalın üstü toprakla kaplandı.

ἀπειθοῦντες οὐδὲ τοῖς ἐν τῷ πλοίῳ
σῴζεσθαι δύνανται. ὡς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος, μὴ θέλων τὸν θάνατον
τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀλλὰ τὸν μετανοεῖν καὶ ζῆν, πάλιν ἐπὶ τὸν
πλοῦν τὸν ἐπὶ τὸν παράδεισον ἐκάλεσεν. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς
τὸν ἀδελφὸν ἐπιστρέφοντες, ἐπὶ τὸν ἴδιον κόπον καὶ τὴν ἐργασίαν
ἐπανάγομεν αὐτόν. Ὁ δὲ μὴ ἐπιστρέφων τὸν ἀδελφὸν
ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἰδίου κόπου, πῶς ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ
τῆς κρίσεως ἀπολογούμενος; οὐ φοβούμενος τὸν τοῦ κυρίου λόγον,
ἐξ οὗ ἐκβάλλεται τῶν ἐργατῶν ὁ μὴ ἐργαζόμενος
τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν; καὶ ἐστὶν ἀργὸς ὁ μὴ
ἐργαζόμενος. ἀλλὰ δὴ καὶ ἀναπαύεται καὶ τρυφᾷ
λαὸν ἐκτήσατο ἑαυτῷ ὁ τοιοῦτος ἀφειδῶς, καθὼς
ἐγγὺς ἐστὶ καὶ οὗτος, οὐδὲ οὕτως ἔτι χρόνον ἀφιστᾶται
τῆς ἀπωλείας ἑαυτοῦ. ἀλλὰ καὶ φιλοπονεῖ τὰ καὶ καλῶς.
οὗτοι δὲ εἰσὶ, οὗτοι ἔργα. ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔργων δοκιμὴ
γίνεται, ἔστιν ἐν ἀγαθοῖς ἐργάταις αὐτοὺς. καὶ δὴ καὶ ἐν
τῷ ἐπιστρέφειν τὸν ἀδελφὸν καὶ ἐν τῷ ἐπιστρέφοντι αὐτὸν
ἔστιν, ἐπαινεῖται μᾶλλον καὶ ἀποδέχεται ὁ κύριος
μετανοοῦντι, ἢ μὴ ἁμαρτάνοντι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήσασι. ὅθεν
δικαίως ἀναπαύεται, καὶ τρυφᾷ οὕτως ἀφειδῶς
τοῦ ἀδελφοῦ ἕνεκεν. καὶ καὶ αὐτὸς τῶν ἐγκαταλειπόντων
καὶ ἀπειθούντων οὐ μόνον, φιλοπονεῖ δὲ καὶ αὐτός. οὐδὲ

(8) Gemiler böylece, Galata'nın az ilerisindeki Psihra Ydata [Soğuk Sular=bg. Kasımpaşa] adıyla bilinen körfeze taşındı. Oldukça büyük olan ve altmış yedi gemiden oluşan donanma oraya demirledi.

XLIII (1) Romalılar kendilerini hazırlıksız yakalayan bu hiç beklemedikleri olaya tanık olunca ve düşman gemilerinin Keras'ta seyrettiğini görünce çok şaşırdılar. Hayret, ıstırap ve çaresizlik içinde kaldılar. Artık ne yapacaklarını bilemiyorlardı. (2) Şimdiye kadar, yaklaşık otuz stadion uzunluğundaki Keras surlarını savunmasız bırakıp diğer surları savunmak için ne şehir halkı ne de yabancılar yeterliydi. İki ya da üç mazgalı tek bir asker savunmak zorunda kalıyordu. Ancak şimdi, surun bu kesiminin de savaşa açılmasıyla, diğer taraflardan asker alıp buraya taşımak ihtiyacı doğmuştu. Surların diğer taraflarını savunan askerlerin sayısının azalması çok tehlikeliydi, çünkü kalanlar etkili bir savunma yapamayacaktı.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἄνευ τοῦ φύσει τὸ ἐπιτήδειον ἔχειν
ὁ ἄνθρωπος εἰς λόγον καὶ τὸ ἔξωθεν, διαφανὲν τοῦτο τῷ τέχνῃ
καὶ ἐπιφυλακῇ. καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμελητὴν τοῦ λόγου
Καὶ τὰ ἀλλότρια οἰκεῖα ποιεῖται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ διὰ οὖν ἐν
νῷ ἐν τῷ λόγῳ. φυλακὴν δὲ ἡμῶν ἐν ἀλλοτρίοις,
ὧν ἡ διάνοια ἐν ἔξωθεν ἐπιτηδείοις ἐστί. ἀλλὰ τὸ
οὖν ἀνθρώπῳ ἐπιτήδειον καὶ ἀναγκαῖον. ἀλλὰ τῶν οὐκ
μᾶλλον ἐστὶν ἐν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὐσίαν ἔφαμεν
καὶ αὐτῶν ὁλικὴν λόγον εἶναι, ἐπιστήμην ἐν ἀνθρώπου,
ἡ τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶν ἀρετή, ἐπεὶ ἐπιστήμη ἀνθρώπου
καλόν, οὐκ ἐφαίνετο ἐπιστήμη ἀνθρώπου ἀγαθόν· ἡ οἰκεία ἐστὶ
αὐτῷ. ἴσως δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀνθρώπου ἀγαθόν, καὶ ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν
ἐπιστήμονες τινὲς αὐτῶν καλοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἐπιστήμη
ἐν ἀνθρώπου ἀγαθόν, ἐπεὶ καὶ ἐν ἀνθρώπου ἀγαθόν, καὶ
μᾶλλον. μεγίστη γὰρ ἐν ἐπιστήμη ἀνθρώπου ἀγαθόν,
βίου. καὶ ἐν ἡμῖν ἐν ἀνθρώπου ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθὸν
λογικὸν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ ἐν ἀνθρώπου ἀγαθόν, οὐ
ἐφαίνετο ἐν αὐτῷ ἡ ἀνθρώπου ἀγαθόν· ἡ δὲ ἀνθρώπου ἀγαθόν
τῶν τῶν. οὐκ ἀνθρώπου ἀγαθόν, ἐπιστήμη αὐτῶν
ἀνθρώπου ἐν αὐτῶν, ἡ ἀνθρώπου ἀγαθόν ἐστι ἐν ἀνθρώπου. καὶ
ὅλων τῶν, ἐν ἀνθρώπου ἐν ἀνθρώπου ἀγαθόν ἐστι ἀνθρώπου.

(3) Ancak sorun bu kadarla bitmiyordu. Tamamlanmış olan köprüye, surlara doğru hareket eden ağır teçhizatlı askerlerle okçular çıkıyordu ve oraya da muhafız yerleştirilmesi gerekiyordu. Son olarak, liman girişiyle zincir yakınlarında demirlemiş bulunan ticari gemilerle triremeleri de artık daha iyi korumak gerekiyordu; çünkü hem içeriden hem dışarıdan yapılacak saldırılara açıktılar. Durumları hangi açıdan bakılırsa bakılsın çaresiz görünüyordu ve gerçekten de öyleydi. Yine de kısıtlı olanaklarıyla ellerinden geleni yapmaya çalışıyorlardı.

XLIV (1) Justino, liman girişinde bulunan kendisine ait nakliye gemilerinden biriyle İtalyan triremelerinden üçünü alarak Sultan'ın donanmasının demirlemiş olduğu körfez girişine doğru hareket etti. Düşman gemileriyle savaşarak onları körfez içinde kalmaya mecbur etmek, körfezden çıkarak limana ya da orada demirlemiş bulunan gemilere zarar vermelerini engellemek istiyordu. En azından o an için yapabileceği en iyi karşı hamlenin bu olduğunu sanmıştı. (2) Sultan Mehmet, olanları görünce hemen şu karşı hamleyi yaptı: Topçularına, topların geceleyin gizlice düşman triremeleri ile ticari geminin demirlediği noktanın tam karşısına getirtilip yerleştirilmesini emretti. Onlar da emri hızla yerine getirerek topları ateşlediler. Triremelerden biri tam ortasından isabet aldı ve yüzerek diğer gemilere sığınan birkaç kişi hariç, bütün mürettebatıyla birlikte battı.

ὁρᾶτε

ὁρᾶτε

Diğer gemiler hemen demir alarak mümkün olabilecek en uzak noktaya çekilip demirlediler. Süratle uzaklaşmasalar, hem ticari gemi hem triremeler mürettebatlarıyla birlikte yok olacaktı. Ne kadar büyük bir tehdit altında olduklarının ayırdına varamamışlardı. Toplar onlara taş fırlatmaya hazır olduğundan bozgunun eşiğinden döndüler. (3) Romalıların bu önlemleri de sonuçsuz kalınca, başka ne yapabileceklerini bilemediler. Surlardan oklar ve mancınıklarla taş atarak ellerinden geldiğince gemilerin serbestçe hareket etmelerini engellemeye çalışmakla yetindiler. Liman girişindeki triremeler de devriye gezerek düşman gemilerini kovalıyor, limana zarar vermelerini engelliyordu. Bazen düşman gemilerini sıkıştırarak sahile, kendi askerlerinin yanına sığınmaya zorluyorlardı. Ancak oradan uzaklaşınca düşman gemileri uzaktan atışlar yapıp kendileri de atışlara hedef olarak tekrar peşlerinden geliyordu. Bu şekilde her gün çatışmalar oluyordu.

Bazı alışılmadık olaylar

XLV (1) O günlerde, yakınlarda Polis'in başına gelecek korkunç olayların ilahi işareti ve kehaneti sayılabilecek bazı olaylar oldu. Büyük saldırıdan üç ya da dört gün önce, Polis'in bütün halkı, kadınlarla erkekler bir arada litaneia[78] yaparak Hz. Meryem'in ikonasını şehir içinde dolaştırırken, kendiliğinden onu taşıyanların ellerinden kayarak yüzüstü toprağa düştü.

---

78 Kutsal ikonalar ya da azizlerin kutsal emanetlerinin kilise dışına çıkarılarak ilahi ve dualar eşliğinde dolaştırılması. Başta dini görevliler olmak üzere, müminlerin ve devlet erkânının katılımıyla yapılan dini törenlerdir. Ortodoks inancına göre, Paskalya'dan önceki cuma akşamı Hz. İsa'nın naaşını simgeleyen Epitafios bütün kiliselerin çevrelerindeki sokaklarda, anılarının kutlandığı günlerde de azizlerin kutsal emanetleri, koruyucusu oldukları şehrin sokaklarında dolaştırılır.

ἐκκλησιαστικὴ ἀναγκαίως ἐπιτελεῖται, ἀπρονόητον ἔστω
ἐπὶ πᾶσι φόνου. ἀποκτείνων οὖν ἀνὴρ ἐκ προνοίας ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τῶν
ἀκουσίων ἔστι φόνος ἐκ προνοίας, οὐδεπωποτὲ ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν ὁ
ἐγκλήματος ἐπὶ τῷ ἀκουσίῳ φόνῳ ἐπιτίμιον ἐπιτίθεται τῷ ἐκ προνοίας
ἀνθρωποκτόνῳ. ἐπὶ τοῦτο γὰρ ἐλθὼν ἐκ προνοίας ἀνθρωποκτόνος
ἐγένετο. καὶ ὅλως ἐπὶ πᾶσι φόνοις ἐκ προνοίας ἢ ἀκουσίοις ἐπιτίμιον
ὡρισμένον ἐστίν. ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσίοις φόνοις ἐπιτίμιον ἐπιτίθεται
μόνοις τοῖς ἐκ τῶν ἀκουσίων, οἵτινες ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες ἀκουσίως
ἀπέκτειναν τοῦτον. καὶ διὰ τοῦτο φόνου τῶν ἀκουσίων ἐπὶ πᾶσιν
ἐπιτίμιον ἐπιτίθεται. οὗτος πάλιν ἔμπροσθεν γόνος, φεύγειν τὸν ἀκουσίως καὶ ἐκ τοῦτο ἐν
πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ ἀδελφοῖς καὶ ἐκ τοῦτο ἐν ἑαυτῷ. διὸ καὶ ἐκ τοῦτο
ἐστὶν, ἐπειδὴ ἀκουσίως ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐστὶν.
ἐπὶ οὐκ ἔστιν ἐκ προνοίας ἐκ τοῦτο, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦτο, καὶ ἐκ τοῦτο
οὐδὲν ἐκ τοῦτο, ἐκ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦτο
ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο
ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦτο ἐκ

Müminler, çığlıklar atarak ikonayı yerden kaldırmaya koştuğunda, onun kurşun gibi ağırlaştığını, yere yapışmış gibi aşağıya doğru çekildiğini ve kaldırılmasının zorlaştığını gördüler. (2) Bu olay, din adamlarıyla taşıyıcıların büyük gayretleriyle, ikonanın dualar ve yakarışlar eşliğinde yerden kaldırılarak omuzlara alınmasına kadar uzun süre devam etti. (3) Bu alışılmamış olay herkesi korkutarak dehşete düşürdü, büyük endişelere sevk etti. Çünkü ikonanın düşüşünün hiç de iyi bir alamet olmadığına inanıyorlardı ve bu konuda haklıydılar.

Başka bir olay daha

(4) Devamında, daha birkaç adım atmışlardı ki gün ortasında korkunç bir fırtına çıktı. Bulutlar gökyüzünü kapladı, şimşeklerle yıldırımlar çaktı ve doluyla birlikte sağanak halinde yağmur yağmaya başladı. Din adamları, ikonayı taşıyanlar ve peşlerinden gelen kalabalık, yağan yağmurla düşen dolunun şiddetinden daha ileriye gidemez oldu. (5) Kafileye eşlik eden çocuklardan çoğu, bazı erkekler hemen müdahale edip zorlukla çekip almasa, yağmurla oluşan seller tarafından götürülme tehlikesi atlattı.

Bu sağanak yağmurla birlikte yağan dolu hiç alışılmadık ve tuhaftı. Her şeyin büyük bir hızla yiteceğini, engellenemez seller ve şiddetli su akıntılarıyla sürüklenircesine yok olup gideceğini belirtiyordu.

Başka bir alışılmadık olay daha

XLVI Bu bir gün önce oldu. Ertesi gün, tan vaktinden akşama kadar şehri yoğun bir sis kapladı. Bu olay, Tanrı'nın Polis'ten ayrılıp onu kendi halinde bıraktığını, tamamen terk ederek ona sırtını döndüğünü gösteriyordu. Çünkü Tanrı bir bulutun içinde gizlenerek gelir ve yine aynı şekilde geri döner. Söylediklerimden kimse kuşku duymasın, olayların birçok yerli ve yabancı tanığı vardır.

XLVII (1) Şimdi Sultan Mehmet için her şey hazırdı, hiçbir engel kalmamıştı. İç ve dış kara surları toplarla temellerine kadar yıkılmış, hendek tümüyle toprakla doldurulmuş, Keras ve onun sahillerine bakan deniz surları savaşa açılmış, şehir her yönden sıkıca çevrilmiş, merdivenler, ahşap kuleler[79] ve diğer teçhizat iyi hazırlanmıştı. Kuşatma uzunca bir süredir devam ediyordu. Kuşatmaya başlayalı yaklaşık elli gün oluyordu ve artık durum değişebilirdi; deniz tarafından bir yerlerden yardım gelme tehlikesi doğmuştu. Sultan, daha şimdiden Hios'tan İtalyan gemilerinin gönderildiğini duymuştu.

---

79 İlk ve ortaçağda şehirleri zapt etmek için kullanılan, kare tabanlı, yükseklikleri 5 metreden 60 metreye kadar değişen yürür kulelerdi. Yürür kulelerle ilgili bkz. Hüseyin Dağtekin, "İstanbul'un Fethinde Kullanılan Yürürkuleler", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (1951) 9 / 1-2, 153-163. Pertusi, Türkler'in 18 Mayıs'ta bir gecede ahşap bir kule yapıp hayvan derisi ile kapladıklarını, Xylokerkos kapısının karşısına getirdiklerini anlatır. (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 81)

Bundan dolayı, duraksayarak zaman yitirmemeye, sonuç verecek saldırıyı başlatmaya karar verdi. Şehre bütün gücüyle, hem karadan hem denizden taarruz edecek, en şiddetli son saldırısını yapacaktı. (2) Bütün komutan ve danışmanlarını, yani satrap, paşa, süvari birliklerinin komutanlarını, binbaşı, yüzbaşı ve alay komutanlarını, hassa ordusunu, muhafız birliğini, donanma komutanlarını, kaptanlarını ve donanmanın başkomutanını yanına çağırıp kurultay toplayarak aşağıdaki gibi konuştu:

Sultan'ın, kahramanca savaşmaları halinde neler kazanacaklarını, bunların ne kadar çok ve değerli olacağını belirterek herkesi kahramanca savaşmaya teşvik eden ikinci konuşması.

XLVIII (1) "Sevgili dostlarım ve bu savaştaki yoldaşlarım! Sizi buraya, şimdiye kadarki savaşta ilgisiz ya da gönülsüz davrandığınızı iddia ederek suçlamak, ya da savaşa karşı daha arzulu kılmak için toplamadım. Uzun süredir gözlemlediğime göre, bazılarınız bu görevin yerine getirilmesi için öyle gayret ve azim gösteriyorsunuz ki başarıya ulaşamadan geri dönmemek için her türlü fedakârlığa katlanmaya razısınız. Bazılarınız da bununla yetinmeyerek, diğerlerine de kendilerini bu amaca adamalarını telkin ediyorsunuz. (2) Sizi böyle bir niyetle değil, öncelikle şunu anımsatmak için çağırdım:

Sahip olduğunuz her şeyi, isteksizlik ve tembellikle elde etmediniz; bizimle birlikte büyük zahmetlere katlanarak, büyük mücadeleler vererek ve tehlikelere maruz kalarak kazandınız. Onlara şans eseri değil, cesaret ve yiğitliğinizin ödülü olarak sahip oldunuz. İkinci olarak, savaşımızın büyük amaçlar uğruna yapıldığını iyice anlamanız için, size bu savaşın hangi ödülleri ne kadar kazandıracağını, maddi kazançtan başka nasıl bir onura ulaşacağınızı belirtmek istiyorum.

(3) Her şeyden önce bu şehirde, bir kısmı kralın sarayında, bir kısmı ileri gelenlerin konaklarında, bir kısmı da halkın konutlarında olmak üzere büyük ve çeşitli zenginlikler vardır. Ancak bu zenginliklerin en büyüğü ve en değerlisi kiliselerde muhafaza edilmektedir. Altın, gümüş, değerli taşlar ve incilerden yapılmış adaklarla kutsal emanetler, büyük miktarda gösterişli ve güzel mobilyalar ve muhtelif ev eşyalarıyla diğer hazineler, bunların hepsi sizin olacak. (4) Ayrıca, şehirde yaşayan birçok asil ve seçkin erkekten bazıları köleniz olacak, bazıları da pazarda satılacak. Çok sayıda çekici, güzel yüzlü genç kadın, asil ailelere mensup, bazıları güçlü ve tanınmış şahsiyetlerle evlenmeye hazırlanan, erkek gözü değmemiş, asil, evlilik çağında çok sayıda bakire de var.

Bunlardan bazılarını kendinize eş alacak, bazılarını cariye olarak kullanacak, bazılarını da pazarda satacaksınız. Keyif almak, hizmet görmek ve maddi yarar sağlamak açısından çok yönlü kazancınız olacak. Ayrıca çok sayıda genç, güzel ve asil erkek çocuğu, onlara bakanların gözünü dinlendiren, mutluluk, keyif ve huzur veren muhteşem kiliselerle kamu binaları, güzel konaklar, parklar ve benzeri yapılar da vardır. (5) Ama bunları size anlatarak neden zamanımı boşuna harcayayım? Çok büyük ve kalabalık, kadim Roma İmparatorluğunun başkenti olmuş, refahın, mutluluğun ve şöhretin doruklarına ulaşmış bir şehri, dünyanın en güzel şehrini, muazzam hazinelerini, erkeklerini, kadınlarını, erkek çocuklarını, servet ve donanımını talan etmek ve yağmalamak üzere size sunuyorum. Büyük bir şölende yer alırcasına bütün bunların sefasını sürecek, keyfini çıkaracak ve çocuklarınıza muazzam zenginlikler miras bırakacaksınız. Ama en önemlisi, şanı şöhreti bütün dünyaya yayılmış olan büyük bir şehri fethedeceksiniz. Böyle bir şehri ele geçirirseniz, kahramanlığınızla gücünüzün namı, bu şehrin şanıyla şöhretinin ulaştığı en uzak yerlere kadar yayılacak.

XLIX (1) Düşmanımız hakkında konuşmama gerek var mı? Sayıları çok az ve çoğunun ne silahı ne de savaş tecrübesi var. Gizlice kaçıp bize sığınanlardan öğrendiğime göre her kuleyi ve her iki kule arasını savunacak ikişer ya da üçer askerleri var. Bu durumda, bir asker üç ya da dört mazgalı tek başına savunmak zorunda kalıyor ve bu askerlerden bazıları ya tamamen silahsız ya da etkisiz silahlara sahipler. (2) Bunca kalabalık ordumuza nasıl karşı koyabilirler? Üstelik bizler değişerek savaştığımızdan dinç olabiliyor, yatmaya, yemek yemeğe ve dinlenmeye fırsat bulabiliyoruz. Oysa onlar büyük baskı altında sürekli savaştıklarından, biz de ara vermeden onları savaşa zorlayıp rahatsız ettiğimizden yatmaya, yemek yemeğe, bir şeyler içmeye, dinlenmeye ya da herhangi bir şekilde rahatlamaya vakit ayıramıyorlar. (3) Şimdiye kadar yaptığımız ve onların alışmış olduğu uzak mesafeden silah atışlarıyla, basit hücum ve saldırılarla, kısa süren taarruzlarla yetinmeyeceğiz. Taarruza başlayınca, gece gündüz ara vermeden, hiçbir ateşkes yapmadan, şehri ele geçirene kadar sürekli savaşacağız. Bundan dolayı, aralıksız savaş, çekecekleri sıkıntılar, açlık ve uykusuzluk sayesinde kolaylıkla teslim olacaklarına inanıyorum.

(4) Surun yıkık kısmını savunan İtalyanlar, iyi silahlanmış ve savaşta, özellikle de kuşatma savaşında deneyimli olduklarından, bazılarınıza karşı konulamaz ve saldırıları püskürtebilecek konumda görülebilirler. Ancak bana kalırsa son derece güvenilmezdirler.

(5) Birincisi, akılları varsa, kendilerine hiçbir çıkar sağlamadan başkalarının mülkünü korumak için zahmete girmek, tehlikelere katlanmak istemeyeceklerdir. İkincisi de, her biri başka yerden gelen, savaşta ölmeyi değil, sadece bir şeyler kapıp götürmeyi düşünen birbirlerinden farklı bir insanlar güruhudurlar. Biz aralıklarla saldırıp oyun oynar gibi savaşırken, şimdilik dayanıyor, yerlerinden ayrılmıyorlar ve bizim hep öyle devam edeceğimizi sanıyorlar. (6) Savaşın her yönden bütün şiddetiyle alevlendiğini, onları dehşete düşürdüğünü, ölümün kol gezdiğini görünce, eminim, bir an bile tereddüt etmeden silahlarını atıp arkalarına bakmadan kaçacaklar. Hiçbir şey kaçışlarını yavaşlatamayacak, onları durduramayacak. (7) Yine de bir şekilde yerlerinden ayrılmayacaklarını düşünsek bile, gücümüz, tecrübemiz ve cesaretimizle onları kaçmaya zorlayacağız. Bu yüzden kanımca onları önemsememeli, hiç düşünmemeliyiz.

L (1) Bütün bunlar, zaferin bize yakın olduğunu ve şehri fethedebilecek durumda olduğumuzu açıkça gösteriyor. Gördüğünüz gibi, şehir bir ağla sarılmış gibi, karadan ve denizden çepeçevre kuşatıldı; ellerimizden ve silahlarımızdan kurtulması mümkün değil.

(2) Cesaretinizi gösterin ve iyi bir askerin özelliklerinin azim, onur ve üstlerine itaat olduğundan hareketle, askerlerinize sizi cesaretle izlemelerini, azimle ve istekle savaşmalarını telkin edin. Bunun anlamı şudur: Herkes bulunduğu yeri sadakatle korumalı, ona verilen emirleri açıkça duyacak ve diğerlerine iletecek şekilde, sessizce ve disiplin altında görevini yapmalı, sessizce saldırmamız gerektiğinde sessiz kalmalı, savaş naraları ve korkutucu çığlıklarla saldırmamız gerektiğinde ise öyle yapmalıdır. Savaşlarda, özellikle de kale kuşatmalarında bu çok önemlidir. Her şeyden önce herkese her şeyi doğru, disiplinli ve düzenli yapmalarını emredin. (3) Şanınıza ve daha önceki cenklerinize yaraşır şekilde yiğitçe savaşın. Neler için savaştığınızı iyi bildiğinizden duraksamayın ve sizinle birlikte savaşanların duraksamalarını engelleyin.

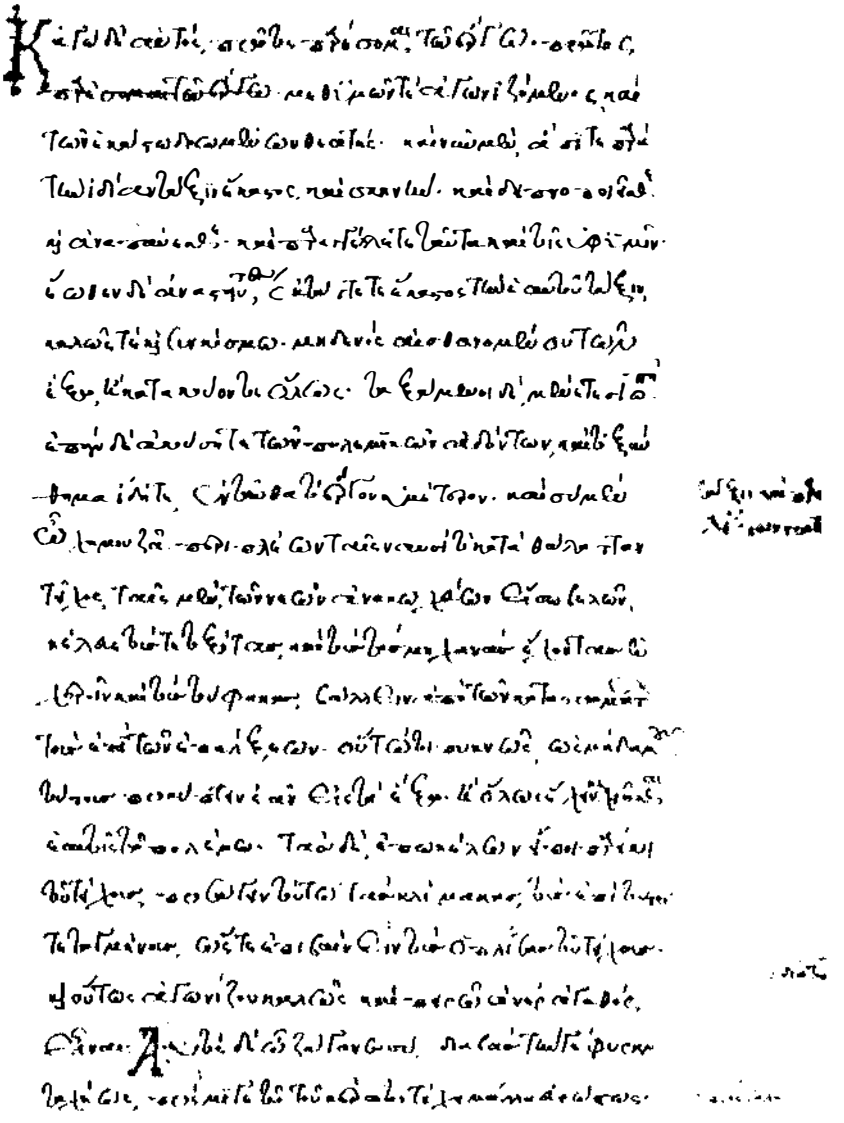

Ben de yanınızda olacağım; sizinle birlikte savaşacak, herkesin neler yaptığını göreceğim. (4) Şimdi herkes bölüğüne ve otağına çekilsin. Yemek yiyip iyice dinlenin ve emriniz altında olanlara aynısını yapmalarını emredin. Yarın erkenden uyanarak, dışarıdan kimsenin bir şey sezmeyeceği ve duymayacağı şekilde, herkes kendine ayrılan yerde birliğini düzene soksun. Yerinizi aldıktan sonra sessizce bekleyin. Savaş naralarını duyduktan ve işareti gördükten sonrası size aittir.

Komutanların görev dağılımı ve onlara verilen emirler

LI (1) Hamza, sen gemilerinle deniz surlarının önüne gel, bir kısmını ok menzilinde tutarak okçu, zemberekçi ve tüfekçilere, güvertelerden sur mangallarını savunanları hareket edemeyecek ve herhangi bir şekilde savaşamayacak duruma getirene kadar ateş altında tutmalarını emret. Diğer gemiler, mümkün olabilecek noktalarda surların altına demirlesin. Ağır teçhizatlı askerlerin tırmanabilmesi için görevli askerlere surlara merdiven dayamalarını emret. Azimle savaş, cesur bir asker olduğunu göster. (2) Zağanos, sen köprüyü süratle geçerek bütün gücünle Keras surlarına saldır.

Yanında limandaki gemiler de olacak ve mücadelene yardım edecekler. Cesur bir asker olduğunu göster. (3) Karaca, sen de aynı şekilde hendeği geçerek surun yıkılmış kısmına saldır, karşındaki askerleri zorlayarak surun üzerine çıkmaya çalış ve kahramanca savaş. (4) İshak ve Mahmut, sizler fazla tehlikeye atılmadan alaylarınızla hendeği geçin ve merdivenlerle sura tırmanmaya çalışın. Aynı anda, tırmanışınızı kolaylaştırmak için mazgalları savunan düşman askerlerine ok, zemberek ve tüfeklerle şiddetli ateş açılsın. Halil ve Saruca, sizler alaylarınızla sağımda ve solumda savaşacaksınız. Benim hareket ettiğimi ve surun yıkık kısmından, orayı savunan İtalyanları zorlayarak şehre girmeye çalıştığımı gördüğünüzde, iki tarafımdan da karşınızdaki askerleri yoğun ateş altında tutarak meşgul edin, benim zorladığım tarafa yardıma gelmelerini engelleyin. Bundan ötesinin sorumluluğunu tümüyle ben alıyorum. Şimdi otağlarınıza, alaylarınıza çekilin, yemek yiyip dinlenin. Şansımız açık olsun!"

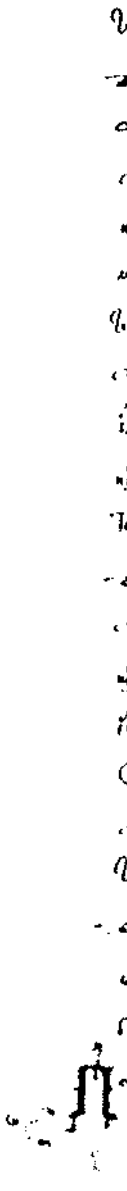

LII (1) Sultan bunları söyledikten sonra herkes otağına, alayına çekildi. Kendisi de yemek yiyerek dinlendi. Ertesi sabah erken uyandı. Topçulara, topları surun yıkık kesimini nişan alacak şekilde yerleştirmelerini, zamanı gelince orayı savunanları topa tutmalarını emretti. (2) Sonra kendine bağlı alay ve birlikleri, yani ağır ve hafif silahlı piyadeyi, okçuları ve hassa alayının tümünü symmoria, syssitia, synomotia[80] ve bin ya da daha fazla askerden oluşan alaylar düzenine göre dizdi; emirlerini bekleyerek dönüşümlü savaşmalarını emretti. Şöyle ki bazıları savaşırken diğerleri uyuyacak, yemek yiyecek ya da dinlenecek ve dinlenmiş olarak savaşa girmeye hazır olacaktı. Onlar savaşa girdiklerinde başkaları dinlenmeye çekilecek ve düşmanların dinlenmesine fırsat tanımadan dönüşümlü olarak hiç ara vermeden sürekli savaşılacaktı. Herkese yerini, savaşa gireceği saati ve görevini bildirerek nasıl, nerede ve ne zaman savaşacaklarını belirtti.

---

80 Symmoria[çete] antik Atina'da altmış kişiden oluşan siyasal bir örgütlenme modeliydi, daha sonra askeri birlikler için de kullanıldı. Synomotia, antik Yunan ordularında bölük anlamında kullanılan lochos'un başka bir adıydı. Yaklaşık üç yüz askerden oluşan birlik, genelde sekiz sıra halinde dizilen phalanx'ın kırk askerlik cephesini oluştururdu. Syssitia [ocak] Roma'nın imparatorluk dönemi yazarlarının kullandığı bir askeri birlik adıdır. Kritovulos bu terimleri ve özellikle ocak terimini yeniçerilerin özel örgütlenme şeklini belirtmek için kullanıyor.

(3) Atına binerek diğer birlikleri de denetledi; askerleri ve özellikle adlarıyla hitap ettiği alay komutanlarını tek tek ve topluca cesaretlendirip gayrete getirdi. (4) Bütün orduyu ve surları bir denizden diğerine kadar dolaşarak herkese gerekli buyrukları verdi, askerlerini savaşmaya teşvik etti, yiğitlik göstermeye çağırdı ve borazanların çalması ile işaretin verilmesine kadar yemek yiyerek dinlenmelerini söyledi. Bütün bunları yaptıktan sonra, otağına çekildi, yemeğini yiyerek dinlendi.

LIII Romalılar, rakip ordudaki bu alışılmadık derin sessizlikle suskunluğu fark edince şaşırdılar ve farklı şekillerde yorumladılar. Bazıları yanlış düşünerek düşmanların kuşatmayı kaldırmak üzere olduklarını düşündüler; kimisi de doğru akıl yürüterek, yakında gerçekleşmesini bekledikleri nihaî saldırıya hazırlık yapıldığını düşündüler. Birbirlerine sükûnetle işaret verdiler, sur üstündeki mevkilerine geçerek savaş hazırlıklarına başladılar.

LIV (1) Sultan, akşama doğru[81], hesapladığı üzere güneş düşmanlarının tam gözlerine, kendi askerlerinin ise arkasına geldiğinde, borazanlarla mehter takımının, yani zurna, nakkare ve davulların mümkün olabildiğince yüksek sesle çalmalarını emretti.

Nicolo Barbaro'ya göre bombardıman gün doğmadan bir saat önce başlamış (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 115), Sakızlı Leonardo'ya göre tanyeri ağarıp güneş doğunca Türkler saldırıya geçmiş (Pertusi, İstanbul'un Fethi, s. 172), son saldırının detaylarına girmeyen Sfrancis'e göre sabaha karşı (Sfrancis, s. 278), Dukas'a göre ise günün ilk saatlerinde şehre girmişlerdi (Mikhael Doukas, s. 254) Tursun Bey'e göre askerler surlara ulaşmış, şafak vakti Sultan da atıyla gelince saldırı başlamıştı. (İnalcık ve Murphey, Tursun Beg, s. 36).

Sırasıyla diğer birliklerin borazanlarıyla mehter takımları da bütün güçleriyle çalmaya başladı, çıkan gürültüyle yer yerinden oynadı.

(2) Sonra sancaklar çekildi. İlk önce okçu, sapancı, zemberekçi ve tüfekçiler aldıkları emir uyarınca ağır ağır surlara doğru ilerlediler ve atış menziline girince durup savaşmaya başladılar. İki taraf da yaylarla ok, sapanlarla taş, zemberek ve tüfeklerle demir ve kurşun bilyeler atarak şiddetle karşılıklı ateşe başladı. Daha yakına geldiklerinde kargı, mızrak ve uzun mızraklar da devreye girdi. Büyük bir hırs ve hiddetle acımasızca birbirlerini vuruyor ve vuruluyorlardı. İki taraftan da karşılıklı savaş naraları, küfürler ve hakaretler yükseliyor, birçok kişi yaralanıyor, bazıları da ölüyordu ve bu durum iki ya da üç saat boyunca, günbatımına kadar sürdü.

Savaş

LV (1) Sultan, bundan sonra, muhafızlarına, ağır piyadelere ve bütün orduya: "Dostlarım ve çocuklarım, ileri! Nasıl yiğitler olduğunuzu göstermenin tam vaktidir!" diye seslendi.

Onlar da dehşet verici çığlıklar ve naralar atarak hendeği aşıp dış surlara saldırdılar. Surlar toplarla tamamen yıkılmıştı; duvar yerine sadece büyük kalaslarla yapılmış setler, asma dalı ve başka otlarla hazırlanmış demetlerle toprak dolu kaplar vardı. (2) Orada yakın dövüş silahlarıyla göğüs göğüse çarpışmalar başladı. Muhafızlarla ağır piyadeler yıkık surları ve kalaslardan yapılmış seti aşmaya çalışıyor, Romalılarla İtalyanlar da onları püskürtüp seti savunmaya çalışıyorlardı. Piyadeler bazen hiçbir şeyden çekinmeden setin üzerine hırsla çıkıyor, bazen de püskürtülerek geri çekiliyorlardı. Sultan da yanlarında cesurca savaşarak onları teşvik ediyordu. (3) Bunun üzerine topçularına topları ateşlemelerini emretti. Toplar ateşlenerek surları savunanların üzerine taşlar yağdırdı ve orada çarpışan iki tarafın askerlerinden çoğu öldü. (4) Gecenin büyük kısmı iki tarafın azim ve cesaretle savaşmasıyla geçti ve Romalılar galip geldi. Justino ile askerleri üstün başarı göstererek seti azimle savundular; saldırıları kahramanca püskürttüler. Bu tarafta durum böyleydi.

LVI (1) Diğer komutanlar, satraplar ve donanmanın başkomutanı da surlara kendilerine bağlı birliklerle karadan ve triremelerle denizden saldırarak azimle savaşıyorlardı. Bazıları ok atıyor, tüfeklerle ateş ediyor, bazıları da özellikle Zağanos ve Karaca'nın yanında savaşanlar, merdiven, köprü ve tahta kuleler gibi teçhizatla surlara tırmanmaya çalışıyordu. (2) Zağanos fazla zarar görmeden köprüyü geçtikten sonra, limanda bulunan gemilerin güvertelerinden açılan ok ve tüfek atışlarının desteğiyle, merdivenler ve köprüler dayayarak ağır piyadelerini surun üzerine çıkarmaya çalışıyordu. (3) Karaca ise, hendeği geçip kahramanca savaşarak surun yıkık kısmından şehre girmeye gayret gösteriyordu. (4) Ancak Romalılar onu ve adamlarını azimle durdurarak bütün güçleriyle geri püskürttüler. Cesaretle çarpışarak muharebeden galip çıktılar ve yiğit askerler olduklarını gösterdiler.

οὐ κόλπος ἐστὶ καὶ ἀλλαχοῦ· οὐδὲ παράπλους ἐστὶ
καὶ ἐκεῖ τῶν ὀρῶν· καὶ ὀφθαλμοῦ πάντων,
τῶν φιλοσόφων τοῦ λόγου, ὥστε εἰ δοῦναι πάντα τὰ
τοῦ σώματος οἱ μαθηταὶ ἐπιθυμοῦσι. ἀλλὰ τὸ μὴ ἐστὶν ἐν
τῷ ἐμοὶ ἐστὶ διὰ τοῦτο, ὡς καὶ ἐν τῷ
τῷ σώματι οὐδὲν ἐστὶν. ἀλλὰ κἀκεῖνος ὁ ἐστὶ. ἐν τῷ
στόματι ἐστὶ καὶ οἱ ἐν ἐξουσίᾳ ὄντες, ἐν τῷ
νοητῷ καὶ πάντα τὰ ὄντα ἐν τῷ ἐστὶ καὶ τὸ ἐξῆς, καὶ
ὑπὸ τῶν καὶ τῶν ἐστὶ καὶ τῶν ἐστὶ καὶ
τῶν ἐστὶ καὶ τῶν ἐστὶ καὶ τῶν ἐστὶ καὶ
ναὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ
ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ
μετὰ τῶν. οὐ δὲ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ ἐστὶ καὶ
ἐστὶ καὶ ἐστὶ

Ne açlık ne uykusuzluk ne bitmek bilmeyen sürekli çarpışmalar ne yaralanmalar ne gözlerinin önünde öldürülen yakınları ne de tanık oldukları başka korkunç olaylar; hiçbir şey onları yıldıramıyordu. Başlardaki azim ve kararlılıkları hiç azalmıyor, geri çekilmiyorlardı. Vefasız ve habis yazgıları onlara ihanet edene kadar, her konuda, savaşa başlarken gösterdikleri direnci soğukkanlılıkla sürdürüyorlardı.

LVII (1) Sultan Mehmet savaşa soktuğu alayların zor durumda kaldıklarını önemli bir başarı kazanamadıklarını, Romalılarla İtalyanların muharebeden galip çıkmak üzere olduklarını görünce hiddetlenerek bu duruma daha fazla katlanamayacağına kanaat getirdi. Daha sonrası için yedekte beklettiği bütün alayları savaş meydanına getirtti. Bunlar son derece iyi silahlarla donatılmış, cesur ve korkusuz, deneyim ve güçlülük açısından diğer askerlerden kat kat üstün, ordusunun en seçkin birlikleriydi. Bu birlikler, ağır zırhlı piyadelerden, okçulardan, mızrak atıcılarından ve aralarında yeniçeri adıyla bilinen askerlerin de bulunduğu hassa alaylarından oluşuyordu. Onlara yüksek sesle yüreklendirici sözler söyledi ve bizzat başlarına geçerek sur önündeki hendeğin önüne götürdü. (2) Biraz geride dizilmiş bulunan ok, sapan ve tüfek taşıyan askerlerine, setle surun yıkık kısmını savunanları yoğun ateşe tutarak, üstlerine kar gibi yağacak olan ok ve kurşunlardan savaşamayacak, hatta yerlerinden kımıldayamayacak hale getirmelerini emretti.

Ağır piyadelerle hassa alaylarına ve bütün diğer askerlerine, hendeği geçerek bütün güçleriyle sete saldırmalarını emretti. (3) Onlar da korkutucu savaş naraları atarak hiddet ve hırsla, çıldırmış gibi saldırdılar. Genç, güçlü ve cesur olduklarından ve sultanın gözü önünde savaştıklarından, hızlarını hiç azaltmadan ve hiçbir şeyden çekinmeden üstün bir azimle sete dayandılar. Düzensiz savaşıyor, seti korumak üzere konan toprak dolu kapları indiriyor, kalasları yere yıkıyor, safra niyetine konmuş malzemeyi dağıtıyor ve bütün güçleriyle düşmanı kaçmaya zorlayarak seti geçmeye çalışıyorlardı.

LVIII (1) O bölgeyi savunmakla görevli Justino ile askerleri ve Romalılar, savaş artık göğüs göğüse devam ettiğinden kargı, balta, mızrak ve başka yakın dövüş silahlarıyla cesaretle karşı koyarak saldıranların hızını kesip seti geçmelerini engellediler. (2) İki taraftan da çığlıklar atan, hırs ve hiddetle küfreden, hakaret eden, tehditler savuran, iten, itilen, vuran, vurulan, ölen, öldüren ve akla gelebilecek her türlü kötülüğü yapan askerlerin uğultusu yükseldi.

Cesur ve yüksek iradeli askerler en yüksek ödüller için göğüs göğüse amansızca savaşıyordu. Bir taraf bütün gücüyle rakiplerini zorlayarak suru ele geçirip şehre girmeye, erkek çocuklarını, kadınları ve değerli hazineleri ele geçirmeye çalışırken; diğer taraf düşmanını püskürtmek ve sonunda amaçlarına ulaşamadıysa da sahip olduklarını korumak üzere yiğitçe çarpışıyordu. (3) Ama zavallı Romalıların kaderinde, günün birinde kölelik boyunduruğu altına girmek ve onun getirdiği çilelere katlanmak vardı. Kahramanca savaşır, azim ve cesaretle mücadele ederlerken, Justino arbaletle atılarak zırhını delen bir okla göğsünden ağır yaralanıp[82] yere yıkıldı. Çok kötü durumda çadırına taşındı. Bu yaralanmadan morali bozulan adamları, Kral Konstantinos çeşitli vaatlerde bulunarak biraz daha, hiç olmazsa çarpışmalar yatışana kadar beklemeleri için yalvardığı halde, savundukları seti ve suru terk ederek yaralıyı bir an önce limandaki ticari gemilerine taşıyıp buradan sağ olarak kurtulmak istediler. Bunca ısrara rağmen kalmayı kabul etmediler; geride kalanları hiç umursamadan, komutanlarını taşıyarak ve silahlı halde koşarak gemilerine yöneldiler.

---

[82] Birçok kaynak Giustiniani'nin yaralanarak askerleriyle birlikte limana çekildiğini kaydeder, ancak neresinden yaralandığı ve yaranın ağır olup olmadığı konusunda farklı değerlendirmeler vardır. Genovalılarla husumet içinde bulunan Venediklilere yakın kaynaklar, yaralanmadığını, paniğe kapılarak mevkiini terk ettiğini yazar.

LIX Kral Konstantinos'un, giden askerlerin boş bıraktığı mevzilere gönderecek başka askerleri yoktu, çünkü savaş birden kızışmıştı ve kimse mevzisini bırakıp başka yere yardım etmeye gidemiyordu. Bütün umudunu kaybetmişti, ne yapacağını bilemiyordu. Yine de orada kalan Romalılarla ve çok az askerden oluşan maiyetiyle setin önünde kahramanca savaşmaya devam etti.

Sultan'ın derin kavrayış yeteneği

LX (1) Yakınlarda savaşan Sultan Mehmet, setle yıkık surun diğer taraflarının boşalıp savunmasız kaldığını, savunmacıların mevzilerini terk ettiğini, kalan az sayıda askerin de zayıf bir direniş gösterdiğini görünce, bir askeri birimin topluca kaçarak suru boş bıraktığını anladı. Bütün gücüyle askerlerine seslendi: "Dostlarım şehri fethettik, artık onu fethettik! Düşmanlarımız önümüzden kaçıyorlar, dayanacak güçleri kalmadı. Suru savunanlar mevzilerini terk ettiler. Biraz daha gayret gösterirsek şehri fethetmiş olacağız. Sakın gevşek davranmayın, kahramanca savaşmaya devam edip kendinizi gösterin. Ben de yanınızdayım!"

τότε ἦσαν. ὁ λεπτὸς πόνος τοῦ ὄφεως, καὶ ἡ πολλὴ ἀλλαγὴ
καὶ μεταποίησις αὐτοῦ. ἀλλὰ μένει τὸ σῶμα τοῦ ὄφεως
ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον καὶ ἀπαθές. καὶ τῶν μελῶν
θείων. ταῦτα θεωρῶν, εἰς ἑαυτὸν ἐπέστρεψε καὶ εἶπε.
ἀλλαχοῦ ἔφυγεν ὁ νοῦς καὶ ἡ φρόνησις, ἀπὸ τοῦ
τόπου τούτου ἐκείνου. ἐγὼ οὖν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ μέ-
νων μόνος ἐν ἰσχυρῷ γεγονὼς ἐφύλαττον τὸν
τοῦτον τοῦτον τρόπον καὶ ὅπως. καὶ δι' οὗ ὡς ἐν ἐκείνου
τοῦ τόπου ἀπόντος. καὶ οὕτως τοῦ μὴ αὐτῶν ἐν
αὐτῷ οὐ κατὰ δύναμιν ἐκείνος τοῦ μὴ δι' ἐμοῦ τοῦ μὴ ὄντος
τοῦ θείου καὶ τοῦ σώματος ἐκείνου ὄντος ἐν
δυνάμει ἐξ ὑπάρχοντος. καὶ ἐν τῷ ἀφανισμῷ τῶν
αὐτοῦ. τοῦ δὲ ζῴου διὰ τὸν πολὺν ἰὸν αὐτοῦ.
ἐν οὖν ὡς ἐν ἐντῷ μεγάλῳ τόπῳ, ὃ ἐκ
πολλῶν ἐξανθισμάτων αὐτὸ τὸ σῶμα. καὶ
ἦσαν ἐκ τῶν βιωμένων ἐν τοῦτο, καὶ φόνος τῶν
τυχόντων πολλῶν, ἀπὸ τῶν ὁπλιτῶν. ἐξ ἧς ὧν
δὲ ἐκ μικρῶν τῶν καὶ ἐκ τῶν οὐκ ὁπλιτῶν ἐκβαίνουσι,
πολλοὶ ἐν πολλοῖς ἀπόλλυνται. οὐ δὲ καὶ ἐκ πολλῶν
κακῶν πολλῶν τὸ ἐξ ἑνὸς μόνου μεθ' ἑαυτῶν ἐκείνου
τοῦ ὄφεως. οἱ δὲ ὁπλῖται, ἐκ τοῦ ὁμοίου δὲ διὰ τὴν
πολλὴν αὐτῶν πολιτείαν. οἱ δὲ, καὶ διὰ βοὴν κατεπεί-
γουσι τοῦ πολλοῦ θεοῦ. τὸ δὲ σῶμα
τοῦ θηρίου, ἐπὶ πλεῖον ζῶν ἐκ καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ

Polis'in fethi

(2) Bu sözleri söyleyerek askerlerinin başında ileriye doğru atıldı. Onlar da savaş naraları ve korkunç çığlıklarla koşarak sultanın önüne geçip sete saldırdılar. Uzun süren çatışmalardan sonra Romalıları kaçmaya zorlayarak güçlükle setin üstüne çıktılar. Oradakilerin bir kısmını surla set arasındaki derin hendeğe atarak hepsini kılıçtan geçirdiler, diğerlerini de Justino'nun sete kolaylıkla ulaşabilmek için büyük surda açtığı küçük kapıdan[83] içeriye doğru püskürttüler.

Kral Konstantinos'un ölümü

(3) Orada büyük bir kargaşalık oldu. Ağır piyadeler önlerine çıkan birçok kişiyi öldürdüler, çünkü kapı önünde büyük gürültüye doğru düzensizce koşuşan çok sayıda insan toplanmıştı. Maiyetindekilerle birlikte kahramanca çarpışan kral Konstantinos da orada öldü.

LXI (1) Ağır piyadeler artık küçük kapıyla büyük surun yıkılmış bölümünden şehre giriyorlardı. Arkalarından gelen ordunun diğer kesimleri de birbirlerini ezerek büyük bir süratle girdiler ve şehrin her tarafına dağıldılar. (2) Sultan, büyük surun önünde büyük bayrakla sancağın[84] çekildiği noktada bekliyor, olanları seyrediyordu. Gün ağarmak üzereydi.

Dukas da Kerkoporta denilen ve "yeraltından geçmeyi sağlayan küçük yan kapı"yı açık gördüklerinde eli askerin içeri girdiğinden bahseder. (Mikhael Doukas, XXXIX-11) Tursun Bey, "top yıkdıgu gedükten" şehre girildiğini belirtir. (İnalcık, Fatih Devri Üzerinde, s. 131, n. 289). Söz konusu kapının yeri tam olarak tespit edilememiştir.

Pertusi, üzerinde hilal olan kırmızı renkli bayrağın Orhan Gazi'den beri kullanıldığını ifade eder ve Babinger'e dayanarak, II. Mehmet'in buna bir de yıldız eklediğini söyler. II. Mehmed'in sancağı "şerefli" ve "mukaddes sancak" terimleriyle ifade edilirmiş. (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 2: Dünyadaki Yankısı, Şahinoğlu (çev.), 2006, s. 315, dipnot 5).

Büyük felaket ve çok sayıda ölüm

Sonra, orada bulunan birçok insan kılıçtan geçirildi. Evlerinden çıkarak seslerin geldiği tarafa doğru koşan bazıları, başlarına geleceklerden habersiz, askerlerin kılıçlarıyla karşı karşıya gelerek yolda; bazıları da düzensizce, tereddüt etmeden ve zorla evlerine giren yeniçerilerle diğer askerler tarafından öldürüldü. Karşı koymaya çalışanlarla dua etmek üzere kiliselere sığınanların tümü, erkek, kadın ya da çocuk olduklarına bakılmaksızın acımasızca öldürüldü. (3) Askerler, hem uzun süren kuşatma esnasında çektikleri sıkıntılar, hem de savaş sürerken mazgalları savunan bazı düşüncesizlerin yağdırdığı hakaret ve küfürlerden dolayı büyük bir hiddet ve öfkeyle saldırıyorlardı. Ancak öncelikle bu kıyımla her tarafa korku salmak ve herkese boyun eğdirmek istiyorlardı.

Polis'in yağmalanması

(4) Kıyım konusunda doyuma ulaştıktan ve şehri ele geçirdikten sonra, askerlerden bazıları birliklerine göre dizilmiş halde asillerin konaklarını yağmalayıp talan ettiler, diğerleri kiliseleri yağmaladılar. Kimileri de yağmalamak, çalmak, ganimet toplamak, yaş ve sınıf farkı gözetmeksizin erkek, kadın, çocuk, genç, yaşlı, din adamı ve keşişleri öldürmek, kirletmek ve esir almak üzere evlere dağıldılar.

Burada da yürekler acısı felaket

(5) Korkunç, yürekler acısı ve herhangi bir trajediden daha acıklı olaylar sergileniyordu. Bütün yaşamlarını evlerinin içinde geçirerek eşiklerini hiç aşmamış, seçkin ailelere mensup, asil, erdemli genç kadınlar, erkek gözünün değmediği, en iyi ailelere mensup, bakımlı ve güzel bakireler, arsızca bir kabalıkla odalarından zorla çekilip götürüldüler. Kimi ise yataklarında uyumaktayken karşılarında bir kâbus gibi; kılıç kuşanmış, elleri kanlı, hiddetle soluyan, katil bakışlı, anlaşılmaz müstehcen sözler bağıran ve en kötü şeyleri yapmaya hazır askerler gördüler; çünkü bu kitle her türlü millet, ırk ve sosyal sınıfın karışımıydı. Hangi kötülüğü yapmadılar ki? Yırtıcı vahşi hayvanlar gibi evlerin içine atlayarak kabaca çekiştiriyor, sürüklüyor, parçalıyor, hayasızca kaçırarak yolun ortasında kirletiyorlardı. Rivayete göre, kadınlardan bazıları sadece onları görüp seslerini duyunca öyle korkmuşlar ki az kalsın ölüyorlarmış.

(6) Saygıdeğer yaşlılar ak saçlarından sürüklenip acımasızca dövülüyor, asil ve güzel çocuklar kaçırılıyor, din adamları aşağılanıyordu. Kendilerini Tanrı'ya adamış, manastırlarından dışarıya adım atmamış erdemli bakire rahibelerden bazıları hücrelerinden, bazıları da sığındıkları kiliselerden çıkartılıp yerlerde sürüklenir, küfür ve aşağılamalarla kaçırılırken, iç paralayıcı çığlıklar ve gözyaşlarıyla saçlarını başlarını yoluyor, acıyla dövünüyorlardı. Küçük çocuklar kabalıkla annelerinin kucağından kopartılıyor, yeni evli gelinler acımasızca kocalarından alınıyor, saldırganlar her türlü kötülüğü yapıyordu.

Kiliselerin talan edilerek yağmalanması

LXII (1) Kiliselerin kirletilmesi, talan edilerek yağmalanması kelimelerle nasıl anlatılabilir? Kiliselerin ikona, heykel ve diğer kutsal eşyalarını aşağılayarak yere atıyor, süslemelerini koparıyor, bazılarını ateşe veriyor, diğerlerini yırtıp parçalıyor, sokağa atıyorlardı. Kutsal emanet sandıklarını açarak, azizlerin kemiklerini çıkarıp parçalıyor, ufalıyor sonra da havaya üflüyor ya da sokağa atıyorlardı.

(2) Mihraplardan aldıkları kutsal kaplarda içki içip sarhoş oluyor ya da onları kırıp eritiyor, sonra da satıyorlardı. Ayinlerde kullanılan kutsal eşyalar, altın, değerli taş ve incilerle dokunmuş ihtişamlı din adamı giysileri, kötü amaçlar için kullanılmak üzere Yahudilere satılıyor ya da altın süslemelerini eritmek üzere ateşe veriliyordu. (3) Kutsal dini kitaplar olduğu kadar, bilimsel ve felsefi kitaplar da ateşe veriliyor ya da hayasızca tekmeleniyordu[85]. Ama çoğu, maddi kazanç sağlamaktan ziyade onları aşağılamak için iki ya da üç sikkeye [nomisma][86], bazen de birkaç ovolosa[87] satılıyordu. (4) Kutsal masalar[88] devriliyor, kiliselerin girilmemesi gereken bölümlerinin duvarlarıyla azizlerin türbeleri altın bulmak üzere kazılıp yıkılıyor ve bunlara benzer birçok saygısızlığa cüret ediliyordu.

LXIII (1) Kara surlarının diğer taraflarıyla deniz surlarını savunan zavallı Romalılar, henüz neler olduğunu bilmediklerinden şehrin güvende ve çocuklarla kadınların özgür olduğunu sanıyor, bütün güçleriyle savaşa devam ediyor, hücumları azimle püskürtüyor, surlara çıkmaya çalışanlara engel oluyordu. (2) Düşmanlarının arkalarından geldiğini, şehrin içinden saldırılar düzenlediğini, çocuklarla kadınların esir alınıp hayasızca kaçırıldığını görünce, büyük bir umutsuzluğa kapıldılar.

---

85 Çağdaş tanıklar ve Dukas (Mikhael Doukas, XLII-1) İstanbul'un fethi esnasında tahrip edilen kitaplara değinirler. 15 Temmuz 1453'te Girit'ten yazan Lauro Quirini, kaynağı olarak Kievli İsidorus'u göstererek 120.000 ciltten fazla kitabın yok edildiğini iddia eder, bkz. Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", s. 15.

86 Nomisma terimiyle genellikle Bizans altın sikkeleri kastedilir, fakat 1350'den sonra altın para basılmadı, yerine gümüş sikkeler kullanılmaya başladı. 14. yüzyılın başında II. Andronikos tarafından Venedik gümüş sikkelerine benzeyen basilikon darp edildi. Gümüş darlığından dolayı 1330-1340'larda değeri düşürüldü ve yüzyılın ikinci yarısından itibaren basılmamaya başlandı. Bunun yerine stavratonlar ortaya çıktı. Adlarını üzerlerindeki haçtan alan stavratonun değeri, artık darp edilmeyen teorik altın sikkenin yarısı kadardı. İstanbul'un fethini anlatan kroniklerde bahsedilen stavraton'lar ancak 20. yüzyılın sonunda ortaya çıktı. Bundan önce varlıklarından şüphe ediliyordu. (Philip Grierson, Byzantine Coinage, DOAKS 1999, 16-17)

Orhan'ın ölümü

Kimisi, ellerindeki silahlanyla kendilerini surdan atarak hayatlanna son verdiler; kimisi de artık yorgunluktan kaldıramadıklan ellerinden silahlarını düşürerek, hiç karşı koymadan kayıtsız şartsız düşmanlanna teslim oldular.

LXIV(1) Tesadüf eseri, o sırada surun üzerinde savaşanlann arasında, Osmanlı hanedan ailesinden, sultanın amcası Orhan[89] da bulunuyordu. Uzun süre önce, kendisini öldürtmek isteyen ağabeyinin korkusundan Polis'e sığınmıştı ve ona umut bağlayan Kral Konstantinos tarafından büyük ihtimam ve saygıyla konuk ediliyordu. Şehrin fethedildiğini görünce, hayatını kurtarmak için, onlarla aynı giysileri giydiği ve dillerini konuştuğu askerlerin arasına kanşarak gizlice kaçmak istedi. Ancak, kendisini tanıyanlar vardı. Tanındığını ve peşine düşüldüğünü görünce hemen kendini surdan aşağı atarak hayatına son verdi. (2) Askerler koşarak kafasını kesip sultana götürdüler; çünkü sultan ısrarla amcasını ölü ya da diri görmek istiyordu.

Küçük şiş anlamına gelen ovolos terimi, antik Yunanistan'da kullanılan ve ince uzun şişlerden oluşan ilk demir paralardan gelir. Daha sonra yuvarlak sikke şeklini aldı. Bir elin tutabileceği, kavrayabileceği [δράττω=dratto] ovolos miktarı anlamına gelen drahmi kelimesi de dolaylı olarak ovolostan türemiştir. Antik dönemde 6 ovolos bir drahmiye karşılık geliyordu. Zamanla değeri düşük bakır paraları tanımlamada kullanılmaya başladı. Antik terimlere düşkün olan Kritovulos kelimeyi mecazi anlamda kullanıyor. Bizans'ın son dönemlerinde assario, tornikio ve follari adlı düşük değerli bakır sikkeler kullanımdaydı.

Kiliselerin mihrabında bulunan ve Theia Euharistireia ayininin yapıldığı, masa görünümündeki sunak, altar.

Orhan Çelebi ya da Şehzade Orhan, aralarında Kritovulos'un da bulunduğu bazı kaynaklara göre II. Murat'ın kardeşi, başka kaynaklara göre ise Fetret Devri padişahlarından Süleyman Çelebi'nin torunuydu. Osmanlı tahtında hak iddia etmiş, ayaklanmalar çıkarmış ve Bizans'a sığınmıştı. Bizanslılar, onu İstanbul'da tutarak, Anadolu'ya geçip isyan çıkarmaması karşılığında Osmanlılardan yılda 300.000 gümüş vergi alıyordu. İstanbul'un kuşatılması esnasında Türk asıllı paralı askerlerden oluşan bir birliğin başında Langa limanı çevresindeki surları savunuyordu.

LXV Bu arada, donanmanın başkomutanı Hamza da şehrin fethedildiğini ve askerler tarafından yağmalandığını görünce, hemen zinciri kırıp limana girdi. Karşısına çıkan Romalıların bütün gemilerini ya batırdı ya da mürettebatlarıyla birlikte esir aldı. Ancak İtalyanların triremeleriyle ticari gemileri daha önce ablukayı kırarak denize açılmışlardı[90]. Gemilerini Vasiliki Pyli [Kral Kapısı][91] adıyla bilinen kapının önünde demirledi, kilitleriyle zincirlerini kırarak kapıyı yere devirdi. Ordusuyla şehre girince, (şehrin diğer bölümlerini yağmalamakta olan kara ordusu henüz buralara gelmemişti) karşısında savaş düzenine girerek direnmeye çalışan birçok Romalı buldu. Onlarla çatışmaya girerek kaçmaya zorladı ve hepsini öldürdü, kapının önünde çok kan akıttı.

LXVI (1) Bu arada ordunun geri kalanı da gelmiş, aynı şekilde deniz kıyısındaki sur kapılarını kırıp yıkarak şehre girmişti. Böylece şehre dağılmış olan donanmanın askerleri yağmaya başladılar. Ellerine geçen her şeyi gasp ettiler, yangın ya da yıldırım gibi yakıp yok ettiler, sel gibi sürükleyip mahvettiler. Onlar, her tarafı didik didik arayarak, atasözlerine konu olan, Dates'in Eretria'yı yağmalamasından daha da ayrıntılı yağmaladılar[92].

---

90 Kaçmayı başaran Venedik gemileri 3 Haziran günü Eğriboz Adasında Venedik donanma komutanı Jacopo Loredan ile karşılaştılar. (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 86)

91 Basilike Rıhımı, ya da Basilike Kapısı. Buradan yukarıya, ticaret merkezine çıkan yol (Markos Embolos Maurianon) şehrin en faal caddesiydi ve Osmanlılar döneminde Uzunçarşı olarak anılıyordu. (İnalcık, "İstanbul", DİA 23, s. 223)

92 Persler, MÖ 490'daki birinci Yunanistan seferleri esnasında, Evboia Adasında bulunan Atina'nın müttefiki Eretria'yı kuşatmışlardı. Altı günlük kuşatmadan sonra Dates ve Artaphernes komutasındaki Persler şehri ele geçirip yağmalamış, tapınaklarını yakmış, bütün halkını köleleştirmişti. Bkz. Herodot Tarihi VI kitap 101, 3

Kiliseleri, kutsal mekânları, kutsal emanet sandıklarını ve mezarları talan ettiler. Yeraltı tünellerini, sığınakları, mahzenleri, mağaraları, kaya oyuklarını ve bütün saklı yerleri aradılar, gizlenen her şeyi ve herkesi bularak günışığına çıkardılar. (2) En büyük kiliseye, Aya Sofya'ya girdiklerinde ise oraya sığınarak dua eden çok sayıda erkek, kadın ve çocuk buldular. Onları bir ağla toplar gibi yakalayarak teslim olmaya zorladılar, hepsini esir alarak bazılarını triremelere bazılarını da karargâha götürdüler.

LXVII (1) Bütün bunlar gerçekleşirken, Galata'nın sakinleri de Polis'in fethedilerek yağmalanmakta olduğunu görünce, başlarına bir kötülük gelmemesi şartıyla hemen sultana teslim oldular [93]. Kapılarını açarak Zağanos'la ordusunu buyur ettiler. Gerçekten de başlarına hiçbir kötülük gelmedi.

Galata'nın sultana teslimi

(2) Kara ve deniz askerlerinin tümü Polis içine dağılarak, sabahtan hatta gündoğumundan akşama kadar yağmaya devam ettiler. Ganimetlerini karargâha, bir kısmını da gemilere taşıdılar. Bazıları da yanlarına birkaç parça alarak, hırsızlar gibi gizlice kapılardan çıkarak evlerine döndüler.

İstanbul'un anveten fethedilmesine karşılık Galata sulhen alınmıştı. Bunun üzerine Galata Ahidnamesi verilmişti. Galata'da yaşayan halkla Osmanlı devleti arasındaki anlaşmanın şartları İslam hukuku çerçevesinde bu ahidnameyle belirlenmişti. Ahidname için bkz. İnalcık, "Ottoman Galata, 1453-1553", Première Rencontre Internationale sur l'empire Ottoman et la Turquie Moderne içinde (E. Eldem ed.) İstanbul, 1991, 17-105. (Aynı makale İnalcık (ed.), Essays in Ottoman History içinde, İstanbul: Eren, 1998)

(3) Bu şekilde, ordu şehri tamamen boşaltarak viraneye çevirdi, yangın geçirmiş gibi mahvetti. Onu bu halde görenler, bir zamanlar burada insanların yaşadığına, buranın bir şehrin zenginlik ve servetine sahip olduğuna, binalarında herhangi bir seçkinlik ve süslemeler bulunduğuna inanamıyordu. Bunca parlak ve büyük bir şehir olmasına karşın, şimdi sadece, görenleri korkunç boşluklarıyla dehşete düşüren bomboş evlerden ibaret kalmıştı.

Savaşta ölen ve esir düşen Romalıların sayısı

(4) Rivayete göre, savaş boyunca ve fetih esnasında Romalılarla yabancılardan, erkek, kadın ve çocuk olmak üzere toplam 4.000 kişi öldü, 50.000'den biraz fazla kişi de esir alındı[94]. Askerlerin kaybı 500 kadardı.

Sultanın Polis'e girişi, içinde bulunanları teftişi ve ona acıması.

LXVIII (1) Bunlardan sonra, Sultan, Polis'e girerek, büyüklük, konum, parlaklık ve güzelliğini, kiliseleriyle kamu binalarının sayıca çokluğunu, görkem ve güzelliğini, sıradan halkla seçkinlerin evlerinin ihtişamını ve limanla tersanelerinin konumunu büyük bir özenle teftiş etti, doğanın şehre her açıdan cömert ve ayrıcalıklı davrandığını saptadı. Tek kelimeyle söylemek gerekirse bütün yapısını ve tezyinatını teftiş etti.

---

[94] Pertusi, kuşatma ve fetih esnasında; Dukas'a göre 2.000, Floransalı Girolamo ve Cronaca di Bologna'ya göre 3.000, Dotti'ye göre 17.000, Nicola da Foligno'ya göre 18.000, Dalle Tuccia'ya göre 40.000 kişinin öldüğünü kaydeder. (Pertusi, İstanbul'un Fethi, Cilt 1, s. 85)

(2) Ölenlerin çokluğunu, evlerin boşaldığını, şehrin tümüyle uğradığı yıkımı ve gerçekleşen felaketi ve tahribatı da gördü. Yapılan bu yıkım ve talan için birden acıma ve pişmanlık duygularına kapılarak gözleri yaşlarla doldu, derin derin iç çekerek, üzüntüyle: "Nasıl bir şehri talan ve yıkıma terk ettik?" dedi. Canı bu derecede yanmıştı. (3) Gerçekten de, şehirde gerçekleşen yıkım çok büyüktü. Söylencelerde ve tarihi eserlerde anılan, bu şehrin dengi olabilecek büyüklükteki başka eski şehirlerden hiçbirinin fethi bu kadar sert ve haşin olmamıştı. Bu yıkım, olayın anlamsızlığıyla olağandışılığı ve felaketin aşırılığıyla alışılmamışlığı açısından herkesi ve özellikle onu uygulayanlarla onun cefasını çekenleri şaşırttı.

Sempati

(4) Troya da fethedildi[95]; Hellenler tarafından ve on yıllık kuşatma sonrasında. Ölenlerle esir alınanların sayısına bakıldığında felaket daha küçük değildi, belki daha da büyüktü. Ancak iki şey bu şehre bir tür ferahlama ve teselli sağlıyordu. Hellenler, insanların ortak kaderine saygı duyarak fethedilenlere daha insancıl davranmıştı ve uzun yıllar boyunca aralıksız süren savaşla günbegün yaşanan fetih beklentisi kuşatılanların yıkımı algılama duygusunu köreltmişti. Ancak şimdiki felaketin tesellisi yoktu.

Başka fetihlerle karşılaştırma. Troya'nın fethiyle karşılaştırma

---

5 Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında konu edilen Troya'nın fethi, arkeolojik buluntulara göre MÖ 12. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir.

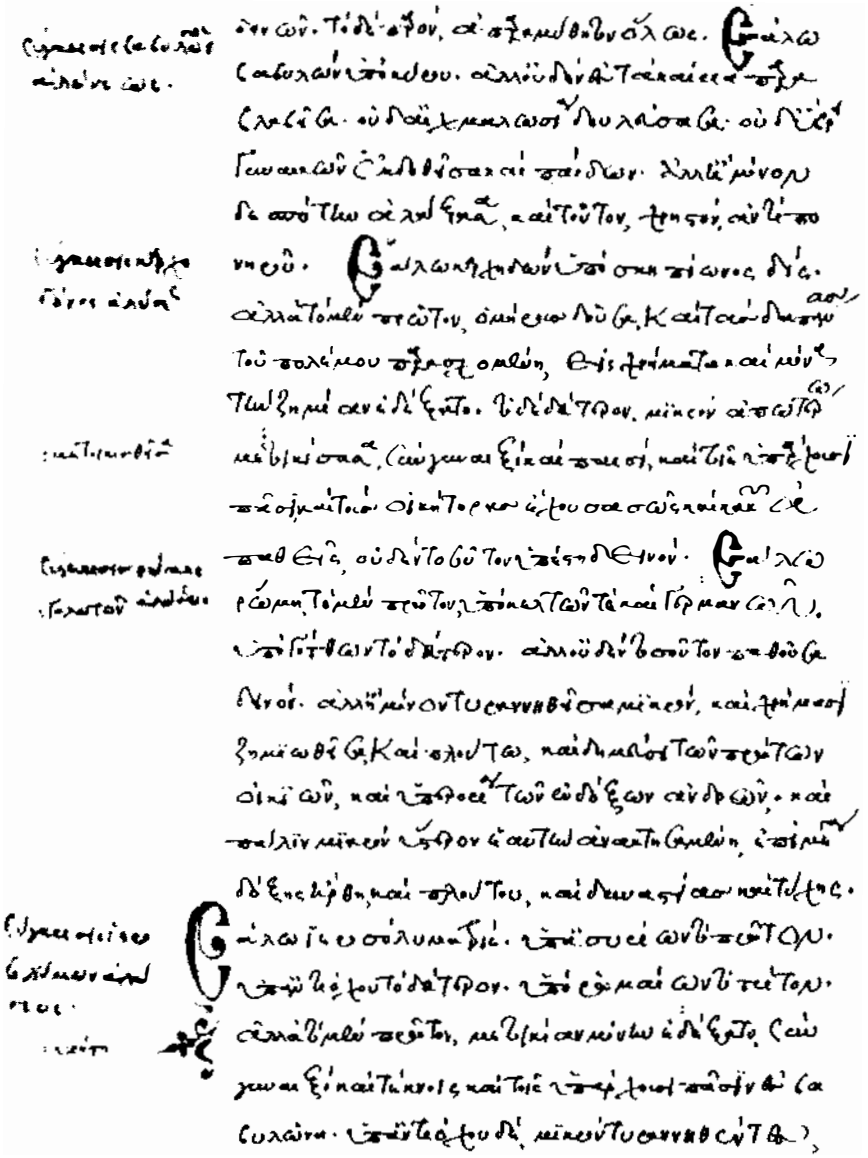

Babil'in fethiyle karşılaştırma

(5) Babil[96] Cyrus tarafından fethedildi; ancak ölümcül bir yara almadığı gibi köleleştirilmedi, kadınlarıyla çocuklarına onursuzca davranılmadı. Sadece egemeni değişti, hatta ahlaksız yöneticisinin yerine daha ahlaklı biri geçti.

Kartaca'nın fethiyl karşılaştırma

Kartaca, ikisi de Scipio adında farklı iki komutan tarafından iki kez fethedildi[97]. (6) Birincisinde rehinler verdiği ve savaş tazminatı ödediği için sadece maddi zarara uğramış oldu. İkincisinde ise, bulunduğu konuma pek uzak olmayan başka bir yere, kadınları, çocukları ve bütün mal varlığıyla birlikte taşınmaya zorlanarak halkı sağ ve salim kaldı; o kadar büyük bir felakete uğramadı.

Roma'nın fethiyle karşılaştırma

(7) Roma[98] ilk seferinde Keltler ve Galatlar, ikinci seferinde Gotlar tarafından fethedildi, ancak bu kadar büyük yıkıma uğramadı. Sadece kısa bir süre için tiranlar tarafından yönetildi, parasını ve zenginliklerini yitirdi, seçkin ailelerinin mülklerine el kondu ve şöhretli insanları sürgün edildi. Ancak kısa süre sonra tekrar kendine geldi, büyük şan, zenginlik, güç ve refaha kavuştu.

---

96 Pers Kralı Cyrus, Babil ülkesiyle başkentini MÖ 539'da fethetti, bkz. Herodot I, 188-191

97 MÖ 202'deki Zama muharebesinden sonra, P. Cornelius Scipio Africanus Maior, Kartacalıları barış imzalamaya zorladı, ancak şehri ele geçirmedi. P. Cornelius Scipio Africanus Minor Aemilianus ise 3. Pön savaşları sonunda MÖ 146'da şehri ele geçirerek tümüyle yakıp yıktı. Kritovulos'un dediğinin aksine, Kartaca'nın halkı kılıçtan geçirilip köleleştirildi.

98 Roma tarihte birkaç kez yağmalanmıştır. Kritovulos, MÖ 387'de Allia Muharebesinden sonra Galyalılar ve MS 410'da Vizigot Kralı Alarich tarafından yağmalanışını kastediyor.

πολίτου ἐξ ἄστεως πολίτου· ὁ δὲ ξένος πολίτης
τοῦ πολίτου οὐ διαφέρει, ἀλλὰ
τὸν αὐτὸν τρόπον ἐστὶν ἀμφότερα· καὶ
ἡμέρα καὶ νύξ· καὶ
ἡμέρα καὶ ἄστρα· καὶ σφαῖρα καὶ φόβη·
τῶν ἀνομοιομερῶν τὰ καὶ τῶν ὁμοιομερῶν ἀντικείμενα.
Καὶ τοῦτο πολλαχῶς, καὶ ἐν αὐτοῖς τὸ πολλαχῶς.
ὥστε καὶ ἐν ἑνὶ ἴσως τὸ αὐτὸ πολλαχῶς τοῦτο
πολλὰ ἀλλήλοις. οἷον τὸ μὲν
ἡγεμονικὸν ἐν ἀνθρώπῳ ὁ νοῦς, τὸ δὲ τῶν μὲν
καὶ τὸ δουλικόν. οὕτως οὐδὲ τὰ τούτων πολλὰ ἀλλήλοις
ἐστὶν ἀντικείμενα, ἀλλὰ τούτοις, ἐφ' οἷς ἐστὶν ὁ εἷς,
καὶ πρὸς ἓν ἀντικεῖται. Καὶ ἀλλως δὲ πολλαχῶς ἐστὶ
πολλαχῶς καὶ μᾶλλον, οὗτος οὗτος καὶ ἀφ' οὗ.
ἀλλαχῶς. καὶ πολλαχῶς δὲ ἕξις. καὶ στέρησις καὶ
στέρησις τῶν ἐν ἑνὶ τούτων. Καὶ πολλαὶ ἀλλαὶ
αὐτοῦ ἑκάστου διαφοραὶ· ἀλλὰ δὲ καὶ τούτων πολλαχῶς·
λέγεται γὰρ τὰ μὲν ὡς τὸ
Καὶ ἀπλῶς καὶ αὐτὸ πρός τι, τὰ δὲ τῷ
ὁ ποσαχῶς ἐστιν ἕκαστον. ἐξαίρετα δὲ τὰ τελευταῖα.
Καὶ πολλοῦ καὶ ἐφ' ἑνὸς πολλαχῶς. καὶ οὐ διαφέρει
τῶν ἱερῶν, πολὺς ἐστι καὶ πολλαχῶς· καὶ πολὺ
τελεῖ· καὶ τὰ λοιπὰ ὅτι καὶ ἐπὶ ἑνὸς καὶ ὅτι πολλαχῶς.
τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ καθ' ἕκαστα, ὑπὲρ δὲ ὅτου
μετὰ ταῦτα ποιήσεται τὴν πρόθεσιν, ἐστὶν ὅτι ἐξ ἑνὸς

Kudüs'ün fethiyle karşılaştırma

(8) Kudüs, birincisi Asurlular, ikincisi Antiochos ve üçüncüsü Romalılar tarafından olmak üzere üç kez fethedildi[99]. Halkı ilk seferinde, kadınları, çocukları ve mülkleriyle birlikte sadece Babil'e göç ettirildi. Antiochos da sadece kısa bir süre için iktidarı gaspetmekle yetindi, şehir daha sonra sahiplerine iade edildi. Romalılar döneminde ise, fetih süreci dayanılmaz derecede ağır geçmesine karşın, savaştan önce de şehir içinde isyanlar, iç savaşlar ve yağmalamalar oluyor, halk arasında hatta aile içlerinde bile öyle acımasızca katliamlar ve cinayetler işleniyordu ki halk yaşanan felaketlerden ölüm ya da köleleşme yoluyla kurtulmayı umut ederek şehirlerinin işgal edilmesi için dua ediyordu. Bundan dolayı, diğer şehirlerin fethiyle başlarına gelen felaketler bu şehrin felaketiyle hiç kıyaslanamaz.

Başka şehirlerle karşılaştırma

(9) Asya ve Avrupa'nın; zenginlikleri, şöhretleri, halklarının bilgeliği ve erdemiyle ünlü birçok başka büyük ve zengin şehri de fethedildi, ama onların felaketi de şimdiki dehşetle kıyaslanamaz.

---

99 Kudüs MÖ 587'de Babil Kralı II. Nabukadnezar tarafından fethedilerek yağmalandı ve halkı Babil'e sürüldü. Daha sonra MÖ 168'de IV. Antiochos Epiphanes tarafından fethedildi. MS 70'te Titus Flavius Vespasinus tarafından fethedilip yağmalandı, tapınağı yıkıldı ve halkının çoğu öldürüldü ya da sürgün edildi. Kritovulos, Pompeius (MÖ 63), Herodes (MÖ 37) ve korkunç bir katliamla sonuçlanan Pers (5 Mayıs 614) fetihlerinden söz etmez. Bkz. Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmrviou İstoria, s. 261, dipnot I-91.

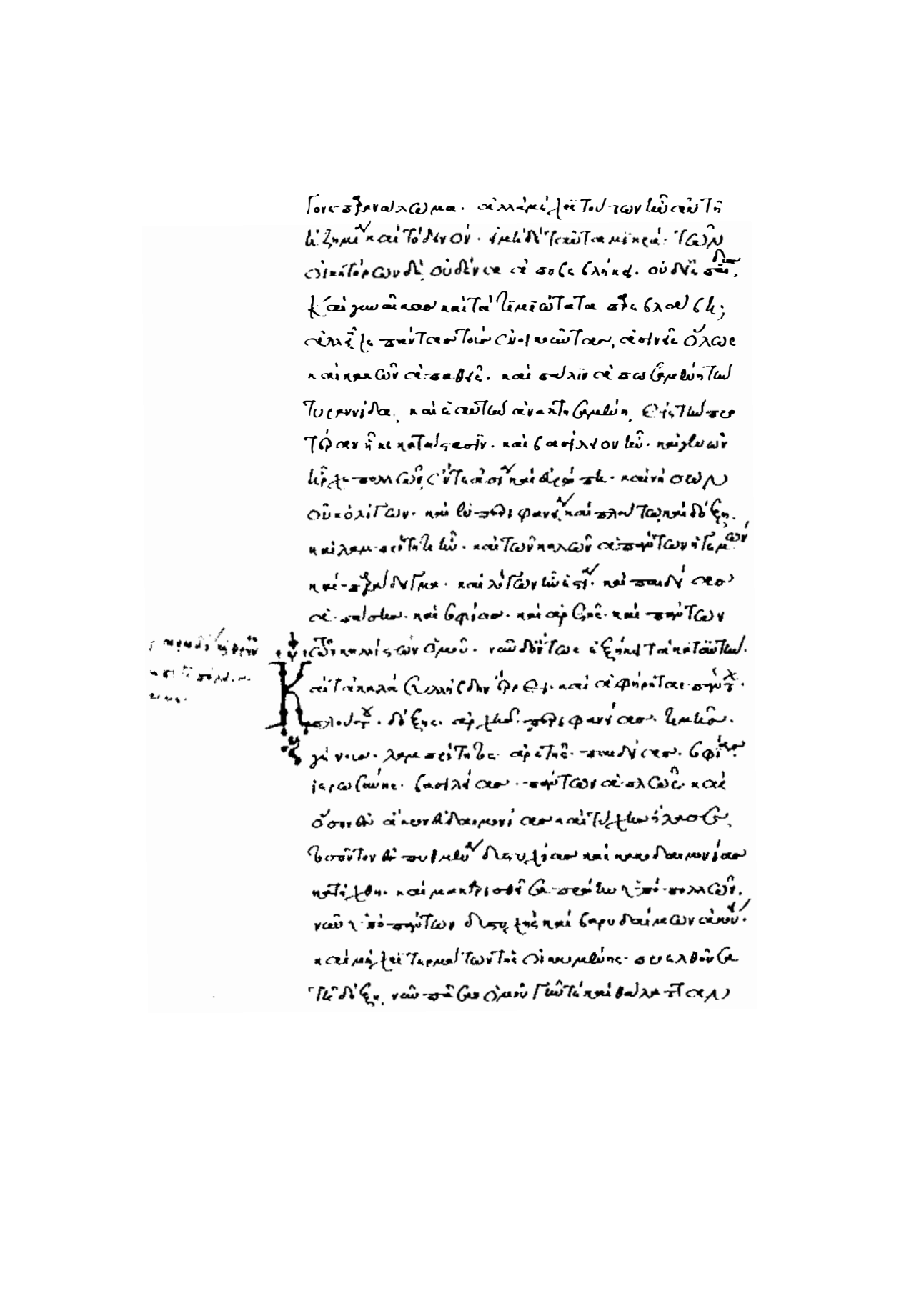

Polis'in kendisiyle, yani Latinler tarafından fethiyle şimdiki durumun karşılaştırılması

LXIX (1) Bu zavallı şehir, daha önce batılı kavimler tarafından bir kez daha fethedilerek altmış yıl boyunca iktidarı gaspedilmişti[100]. O dönemde büyük maddi zarara uğradı, kiliselerinden birçok değerli ve gösterişli adak çalındı, dünya çapında nam salmış parlak, kutsal ve herkes tarafından gıpta edilen sanat eserlerinden bir kısmı batıya götürüldü; bir kısmı da şehir içinde yakılıp yok edildi. Ancak bütün bunlar önemsiz kayıplar olmasa da, uğradığı zarar ve felaket bunlarla sınırlı kaldı. Sakinlerinden hiçbirini yitirmedi, çocukları, kadınları ve sahip olduğu değerli varlıkları zarar görmedi, bütün sakinleri sağ salimdi ve başlarına hiçbir kötülük gelmedi[101]. İşgalcilerin idaresine son verip kendini toparlayınca tekrar eski haline geldi, yeniden imparatorluk başkenti oldu, Avrupa ve Asya'da birçok kavmi ve çok sayıda adayı egemenliği altına aldı. Saygın, zengin, şanlı ve parlaktı. Bütün iyilik ve güzelliklere örnek alınacak bir model, kültür, eğitim, bilgelik, erdem ve bütün diğer manevi nimetlerin merkeziydi.

Özel olarak Polis'e adanan tirad ve ağıt

(2) Ancak bu kez her şey bitti ve bütün güzellikleri ondan alındı. Her şeyini; zenginliğini, şanını, iktidarını, onurunu, şerefini, halkının parlaklık, eğitim ve bilgeliğini, kutsallığını, imparatorluğunu yitirdi. Tek kelimeyle her şeyini kaybetti.

---

100 IV. Haçlı Seferinde İstanbul Latinler tarafından işgal edildi. 1204-1261 yılları arasında Latinlerin elinde kaldı ve 1261'de Michael VIII Palaiologos tarafından Bizanslılar tarafından geri alındı. Bu dönemde İznik'te Theodoros Laskaris, Tesalya ve Epirus'ta Michael Komnenos Doukas ve Trabzon'da Alexios ve David Komnenos bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Yeni bir patrik 1208'de Laskaris'e Bizans İmparatoru olarak taç giydirdi. Latin döneminde İstanbul'daki Bizanslıların durumu için bkz. David Jacoby, "The Greeks of Constantinople under Latin Rule 1204-1261", The Fourth Crusade: Event, Aftermath and Perceptions içinde, (Thomas F. Madden ed.), Ashgate 2008, 53-73.

101 Kritovulos'un, İstanbul'un 1204'teki Latin işgaliyle karşılaştırıldığında bu yorumu yapması ilginç. 1204 işgaliyle ilgili birincil kaynakların İngilizce metinleri için bkz: http://www.myriobiblos.gr/afieromata/1204/enindex.html

Mutluluk ve varsıllığın doruklarında ne kadar yükseklere çıktıysa mutsuzluk ve kadersizliğin o kadar derinlerine gömüldü. Eskiden ona herkes gıpta ederken şimdi mutsuz ve kadersiz olarak anılıyor. Geçmişte şanı dünyanın dört bir yanına yayılmışken, bütün denizlerle karaları yaşamış olduğu felaketle doldurdu, utancıyla suladı. Erkek, kadın ve çocuklarıyla bütün halkı, yaşadığı yıkımın canlı tanıkları olarak, utanç verici bir şekilde esareti, köleliği ve onursuzluğu yaşamak üzere her yere dağıldı. Eskiden onur, şan, zenginlik ve kıvançla birçok halkın egemeniyken, şimdi yoksulluk, utanç, hor görülme ve kölelikle başkalarının egemenliği altında. Bütün güzelliklerin örnek alınacak modeli ve refah simgesiyken, şimdi mutsuzluk simgesi, en korkunç felaketlerin anıtı, kadersizliğin sembolü ve hayat için ibret alınacak bir ders oldu.

İnsani olayların önemsizliğini, bugünün değişkenliğini ve hiçbir şeyin Kalıcı ve kesin olmadığını hatırlatma

(3) Demek ki insanlığa dair hiçbir şey güvenilir ve kalıcı değildir. Her şey hayatın değişimlerine uyarak, Euripos'un [Eğriboz] suları[102] gibi girdap halinde bir aşağı bir yukarı akar durur. Hayat denilen oyunun bazen öznesi, bazen de nesnesi olur. Bu istikrarsız akış ve hareketle bu düzensiz gelgit ve değişim dünya var oldukça hiç durmayacak. (4) Ancak, yaklaşık bin iki yüz yıllık uzun bir süreden sonra, koşulların farklılığına karşın isimlerin benzerliği benim özellikle dikkatimi çekiyor.

102 Yunanistan'ın en büyük adası olan Evboia [Eğriboz], Halkida şehri yakınlarında uzun ve dar bir boğazla anakaradan ayrılır. Genişliği 1,5 km'den 40 metreye kadar değişen 8 km uzunluğundaki bu boğazda, güneş ve ayın çekim kuvvetlerinden kaynaklanan bir akıntı oluşur. Med ve cezirle hareketlenen deniz suları, adanın kuzeyiyle güneyine farklı sürelerde ulaştığından, oluşan yükseklik farkı akıntıyı doğurur. Ay döngüsünün 24 gününde 6 saatlik aralarla yönü değişen şiddetli akıntı, kalan günlerde zayıflayarak tamamen düzensizleşir, 14 kez yön değiştirebileceği gibi hiç değişmeden gün boyunca aynı yönde akabilir.

Bu şehri, Eleni'nin oğlu mutlu imparator Konstantinos kurup refah ve mutluluğun doruklarına çıkarırken; şehir yine bir Eleni'nin oğlu olan kadersiz imparator Konstantinos'un zamanında fethedilerek utanç verici kölelik ve mutsuzluğa gömüldü[103]. Şimdilik bu kadar.

Fetih tarihi

LXX (1) Roma'nın Büyük Başrahibi'nin Polis ve Konstantinos'a yardım etmek üzere gönderdiği otuz trireme, ters esen rüzgâra yakalanarak Hios'ta demir atmış, uygun hava koşullarını bekliyorlardı. Bir süre sonra Polis'in fethedildiğini öğrenince, artık yardım etmek için çok geç kalmış olduklarından, hiçbir şey yapamadan geriye döndüler. (2) Demek ki bu kadersiz şehrin alın yazısında, fethedilmesi ve bunca felakete uğraması yazılmıştı. Bu yüzden, bir yerlerden ortaya çıkarak ona destek olabilecek herhangi bir yardımdan mahrum kaldı. Tanrı öyle istediği için her şey bu yönde gelişti.

LXXI Polis Palaiologos hanedanının[104] yedinci varisi Konstantinos döneminde, Romalıların takvimine göre evrenin yaradılışından 6961, kuruluşu ve iskânından 1124 yıl sonra Mayıs[105] ayının yirmi dokuzunda fethedildi.

---

103 İstanbul, Konstantios Chloros (Aurelius Valerius Constantius) ve daha sonra azize mertebesine yükseltilen Eleni'nin oğlu Büyük Konstantinos tarafından 11 Mayıs 330'da kuruldu. II. Manouil ve Eleni Dragaş'ın sekiz çocuğundan dördüncü oğulları Konstantinos Palaiologos (XI. Konstantinos) döneminde Osmanlılar tarafından fethedildi.

104 Bizans İmparatorluğunun son hanedanı olan Palaiologoslar aşağıdaki gibiydi: VIII. Mihail (1259-1282), II. Andronikos (1282-1328), III. Andronikos (1328-1341), V. İoannis (1341-1391), II. Manouil (1391-1425), VIII. İoannis (1425-1448) ve XI. Konstantinos Dragazis (1448-1453)

105 Kritovulos Thucydides'e öykünerek tarihleri yaz mevsiminin ortası, baharın gelişi gibi ibareler kullanarak mevsimlerle ifade eder. Kitabında sadece İstanbul'un fethini ay ve gün belirterek verir.

Kral Konstantinos'a mersiye

LXXII (1) Söylediğim gibi, Kral Konstantinos savaşarak öldü. Her zaman bilgelik ve erdemle hareket etmeye gayret gösteren, özel hayatında bilge, alçakgönüllü, aklı başında ve son derece kültürlü bir insandı. Siyasi ve idari konularda kendisinden önceki krallardan hiçbir eksiği olmadığı gibi, yapılması gereken şeyleri herkesten önce kavrayabiliyor, herkesten hızlı karar verebiliyordu. İyi bir hatip, iyi bir düşünür ve iyi bir siyasetçiydi. Birinin Perikles için söylediği gibi[106], şimdiki olayları hatasızca yorumlarken, çoğu zaman geleceği tahmin etme konusunda da çok başarılıydı. Her zaman, vatanı ve tebaası için her şeyi yapmaya, her şeye katlanmaya hazırdı. Polis'i bekleyen büyük tehlikeyi açıkça gördüğü ve birçok kişinin ona tavsiye ettiği gibi kendini kurtarma olanağına sahip olduğu halde öyle davranmadı, vatanı ve tebaasıyla birlikte ölmeyi tercih etti. Daha doğrusu, vatanının düşmanlarının eline düştüğünü, tebaasının acımasızca öldürülüp utanç verici şekilde esir edildiğini görmemek için, ilk ölenlerden biri olmak istedi.

106 Kritovulos, Thucydides'e (I. 138, 3) atıfta bulunuyor, ancak sözü geçen alıntıda yazar Perikles hakkında değil Themistokles hakkında konuşmaktadır.

θεν ἐν ἑαυτοῖς, ὅταν καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν ἡμῖν ᾖ,
καὶ τῶν αἰκιστόρων τυράννων σφαττομένων ὑπ' αὐτῶν,
μεθ' ἡδονῆς καὶ τῶν αἰκισμάτων αἰσθησόμεθα. ἔτι δὲ
τῶν ἐν ᾅδου πολλαπλασίων, ἐκπλησσομένων τὰ αὐτὰ καὶ
μᾶλλον ὑπὸ τῶν καθ' ἡμέραν, ἐκπλησσομένων ἐπὶ τοῖς
πολλὴν ἔχουσι φρίκην, ἐκπλησσομένων ἐπὶ τοῖς
τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκπεσεῖν καὶ ζῷον ἄφρον
εἶναι, καὶ οὕτως ἀπεμβριθῆ πολλαπλάσιον, ὡς μὴ τὰ ἐπὶ
καιρὸν ἐκπλήττειν. οὕτως ἀμαθὴς αἰσθάνεσθαι ἐστίν, καὶ ὅτι
πολυειδὴς ἀπώλεια. διὰ τοῦτο ἐπὶ τῷ τοῦ Θεοῦ
ἀπωλείᾳ. καὶ οὕτως τελείως διαπέπτωκεν. Ἀπὸ δὲ
καὶ τὰ ἐπὶ καιρὸν ἐκπλήττοντα τῶν ἀνθρώπων ἐκπλήττει. οὐ γὰρ
δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκπλῆξαι καὶ ἀπὸ καιροῦ. οὐ γὰρ
ἴσασι καὶ οὗτοι τὸν τρόπον ὃν εἰσί, καὶ πολλοστὸν μέρος τῶν οὐ τοῦτον
ἐπιστάμενον, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐπὶ καιρῷ ἐκπλήττεται. ἔτι δὲ
δύναται καὶ πλοῦτος, καὶ ἀρχή, καὶ δυναστεία, καὶ τιμή,
καὶ βίος ἄλλος. τοσοῦτον ἐκπεπτωκότες, οὕτως ἐστὶν
ἀλλότριον. Καὶ οὐ λαὸς ἀπὸ ἐκκλησίας, τοῦτο καὶ πάλιν καὶ
ἐπὶ τούτου τοῦ τρόπου ἐκπλήττεται, ἐπὶ τῷ τοῦ
ἀνθρώπου ἐκπεσεῖν. καὶ ἀπὸ τοῦ βίου καὶ ἐπὶ τοῦτο πάλιν.
Καὶ τοῦτο μὲν λαὸς ἐπὶ θεοῦ ἐκπλήττεται ἀπὸ ἀνθρώπου αὐτοῦ,
τοῦτο δὲ φρενῶν. ἐπὶ τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦτο

(2) Düşmanların onu gerilemeye zorladığını ve yıkılan surdan şehre girmekte olduklarını görünce, bütün gücüyle: "Polis elden gidiyor ve ben hâlâ yaşıyor muyum?" diye haykırdığı ve bunların son sözleri olduğu rivayet edilir. Bu sözlerle düşmanlarının üzerine yürüdü ve öldürüldü. Öyle ahlaklı ve halkının koruyucusu bir insandı. Bütün hayatı boyunca bahtsızdı, sonu daha da bahtsızca oldu.

Epilog

(3) Şan, zenginlik, iktidar, güç, büyüklük ve başka her alanda nam salmış kendisinden eski bütün şehirleri kat kat geçerek, şan, güç ve refahın doruklarına ulaşan Konstantinos'un büyük şehri için her şey işte böyle bitti.

Ganimetlerin ve yağmalanan malların paylaşımı

LXXIII (1) Sultan Mehmet, Polis'i ve içindeki her şeyi büyük bir özenle dolaştıktan sonra ordugâhına dönerek ganimetlerin paylaşımını düzenledi. Önce kendi olağan payını aldıktan sonra, asil ailelere mensup güzel bakirelerle güzel erkek çocukları gibi, kalan ganimetten en iyi parçaları seçti.

Seçtiklerinin bir kısmını askerlerinden satın aldı. (2) Asiller arasından asalet, bilgelik ve erdem açısından diğerlerinden üstün olanları seçti. Bilgelik, zenginlik, erdem ve siyasi gücüyle nam salmış güçlü bir adam olan Notaras'ı huzuruna çağırarak onurlandırdı, onunla teselli edici şekilde konuştu. Sadece onu değil, yanında bulunanları da umutlandırarak maneviyatlarını yükseltti. Bu insanların daha önce her şeye sahipken başlarına gelen felaketi düşünerek onlara ve kadersizliklerine üzülüyordu. Haklarında iyi şeyler düşünüyordu; ancak kısa süre sonra, düşünceleri [bazı danışmanlarının] kıskançlığı yüzünden gerçekleşemedi. (3) Bu işleri ve askerleriyle ilgili konuları adilce ve istediği şekilde düzenledi. Askerlerden bazılarını rütbe ve makamlarla, bazılarını para, erzak ve her türlü başka hediyelerle onurlandırdı. İyi savaşanları armağanlarla ödüllendirip huzuruna davet etti ve onurlandırıcı bir teşekkür konuşmasıyla orduyu terhis etti.

(4) Sultan devlet büyükleri ve maiyetiyle şehre girerek onu nasıl iskân edeceğine dair planlar yapmaya başladı.

Sultan'ın Polis'i iskân etme kararı

Sadece eski haline getirmeyi değil, mümkün olduğunca tümüyle yeniden düzenleyerek, karanın ve denizin seçkin bir noktasında bulunan bu şehri devletinin başkenti yapmak istiyordu. Sonra devlet büyükleriyle yakınlarına, daha önce asillere ait olan görkemli saraylarla şehir içinde bulunan bahçe, tarla ve bağlar hediye etti. Bazılarına da konut olarak kullanmaları için güzel kiliseler verdi. (5) Sarayını inşa etmek üzere, kendisi için şehrin en merkezi ve güzel bölgesini seçti[107]. Daha sonra, ganimetten kendi payına ayırdığı bütün esirleri, eşleri ve çocuklarıyla birlikte limanda sahil boyunca yerleştirdi. Eskiden Stenites[108] adını taşıyan ve gemici olan bu insanlara evler verip birkaç yıl vergilerden muafiyet tanıdı. (6) Sahiplerine para ödeyerek kendilerini satın alanlara ya da belirli bir süre içinde kendilerini satın alma bedellerini ödemeyi taahhüt edenlere de, eğer Polis'e yerleşmek isterlerse vergiden muafiyet tanıyarak kendi evlerini geri verdi ya da başka evler tahsis etti. (7) Aynı yere Romalı seçkinler arasından seçtiklerini de eşleri ve çocuklarıyla birlikte yerleştirmek, onlara evler, araziler ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için maddi imkânlar tanımak, her bakımdan rahat ettirmek de istiyordu.

---

107 Forum Tauri'de (bugünkü Beyazıt semti) yapılan bu ilk sarayın inşası 1455'te sona erdi fakat hiç kullanılmadı. Sultan 1459'da yeni bir sarayın yapılmasını istedi (Topkapı Sarayı). G. Necipoğlu'na göre Eski-saray, II. Mehmed'in ihtişam düşüncesini tatmin etmiyordu ve sembolik bir anlamı vardı.

108 Bu terim, İstanbul Boğazının başka bir adı olan "Steno" da yaşayanlar anlamına gelir. Bizans İmparatoru'nun gemilerindeki kürekçiler onlardan toplanırdı, bkz. Constantine Pophyrogennitos, De administr. imp. 51,11-14.91-92 Moravcsik.

(8) Hatta içlerinden Notaras'ı Polis'in eparhosu [subaşı ya da vali] yaparak şehrin iskânıyla görevlendirmeyi düşünüyordu ve bu konuda ondan danışman olarak yararlanmıştı. Ancak onlar hasedin oklarına hedef olarak ölümcül yaralar aldılar ve haksız yere ölüme mahkûm edildiler.

Devlet büyüklerinin Sultan'a esirlerin idamını tavsiye etmeleri

(9) Devlet büyüklerinden bazıları –ne amaç güttüklerini bilemiyorum, ancak kin ve nefretle hareket ettikleri kesin– seçkin Romalıların bu şehirde yaşamalarının ve koruma altında olmalarının sakıncalı olduğunu belirterek Sultan'ı bu insanları ortadan kaldırması gerektiğine ikna ettiler.[109] Onlar hakkında: "Senin toprağında yaşayıp ortalıkta dolaşmamaları gerekir. Biraz toparlanıp kölelikten de kurtulunca artık rahat durmayacaklar, eskiden sahip olduklarını ve özellikle özgürlüklerini özleyecekler. İster düşmanlarımıza sığınsınlar ister burada kalsınlar, şehir aleyhinde her şeyi yapacaklar" diye konuştular.

Aleyhlerindeki karar

(10) Sultan ikna olduğu ya da daha doğrusu onlar tarafından yanlış yönlendirildiği için bu insanların idam edilmelerini emretti. Onlarla birlikte Büyük Dük'le iki oğlu da idam edildi[110].

---

109 İnalcık, Kritovulos'un Sultan'a ithaf ettiği bir kitapta Bizanslı aristokratların idamından duyduğu rahatsızlığı açıkça ifade etmesini dikkat çekici bulur. Bkz. Halil inalcık, The Policy of Mehmed II. Toward the Greek Population of İstanbul and the Byzantine Buidings of the City, Dumbarton Oaks Papers, Vol 23-24, (1969/1970), s. 245.

110 Dukas, II. Mehmed'in, Notaras'ın 14 yaşındaki küçük oğlunu şölenine istemesi ve Notaras'ın bunu reddetmesi üzerine, Notaras'ın, diğer oğlunun ve damadının başının kesildiğini nakleder. (Mikhael Doukas, XL, 6-7). İnalcık, batı literatüründe yaygın olan bu anlatıya değinir ve II. Mehmed'in Bizans elitine karşı negatif yönde değişen politikasıyla ilgili bu anlatı yerine Kritovulos tarafından yukarıda sunulan açıklamayı öne çıkarır. İnalcık'a göre Venedik donanmasının Ege'de bulunduğu bu dönemde zorlukla fetholunan şehri riske atmak doğru değildi. (İnalcık, "The policy of Mehmet II towards Greeks", s. 239-240)

Cesur bir yürek

(11) Rivayete göre, [Notaras] idam edilmeye götürülürken, çocukları ölüm korkusuyla dinlerini inkâr etmesinler diye cellâttan önce gözlerinin önünde çocuklarını, ondan sonra da kendisini öldürmesi için yalvarmış. Gözünü kırpmadan ve ruhunda korku duymadan çocuklarının infazını izledikten sonra, çocuklarıyla kendisini yanına alacağı için Tanrı'ya dua edip teşekkür ettikten sonra boynunu kılıcın altına uzatmış.

Büyük Dük için mersiye

(12) Bu adam Tanrı'ya son derece bağlı ve basiretliydi. Gönlünün yüceliği, zekâsının keskinliği ve ruhunun özgürlüğü açısından herkesten üstündü ve her zaman fiziksel gücüyle cesaretini sergilerdi. Siyasi ünüyle siyasetteki etkinliğini bu vasıflarıyla kazanarak şöhret ve zenginliğin zirvesine çıkmıştı. Sadece Romalılar arasında değil başka birçok ülkede de büyük saygınlığı vardı. Onunla birlikte olan dokuz kişi de cesaretle, hiç korkmadan ve yiğitçe öldüler.

(13) Sultan daha sonra, kendisini bu insanları öldürtmeye ikna edenlerin kurnazlıklarıyla kötü niyetlerinin farkına vararak onlardan nefret etti ve gözünün önünden uzaklaştırdı. Bazılarını idam etti, bazılarını da rütbe ve makamlarından uzaklaştırdı. Böylece bu insanlara karşı işledikleri suçun cezasını ödediler. Ancak bütün bunlar kısa bir süre sonra oldu.

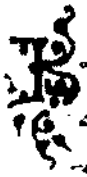

(14) Sultan bunun üzerine, çok zeki ve yetenekli, ancak aynı zamanda dürüst bir insan olan Süleyman'ı[111] Polis ve çevresinin eparhosu olarak tayin etti ve ondan başka görevlerinin yanında özellikle şehrin iskânıyla ilgilenmesini emretti.

LXXIV (1) Sultan bunlardan sonra, yazın Adrianupolis'e dönerek[112] Trivallilerin ülkesi, İllirya, Peloponez, Mytilini [Midilli], Hios [Sakız] ve başka birçok yerden heyetler kabul etti. Bütün heyetlerle ılımlı görüşmeler yürüttü. Bazılarıyla karşılıklı yeminler ederek antlaşmalar imzaladı, bazılarına kendisinden istediklerini verdi, bazılarına alacağı vergilerden indirim yaptı, bazılarına da başka iyiliklerde bulundu. Ancak herkesle barışçı görüşmeler yaptı. (2) Ayrıca Perslerin ve Mısır'ın krallarıyla Kilikya beyi Karaman'dan da heyetler kabul etti. Başarıları için onu tebrik ettiler, yiğitliğini, erdemini ve kavmi için yaptıklarını övdüler. Onları büyük bir memnuniyetle konuk etti, bir kısmı elde ettiği ganimetlerden olmak üzere çeşitli hediyelerle onurlandırdı ve görkemli bir törenle yolcu etti.

Sultan'ın Adrianupolis'e gidişi

(3) Daha sonra, kendine ayırdığı asil erkek çocuklarının değerlerine göre en iyilerini seçerek bazılarını özel muhafızı ve maiyeti olarak, bazılarını da başka hizmetlerini görmeleri için görevlendirdi.

---

111 Karışdıran Süleyman Bey İstanbul subaşısı olarak tayin edilerek surların tamiriyle görevlendirildi. Emrine 1.500 yeniçeri verildi. Aynı tarihlerde Hızır Bey de şehrin kadısı tayin edildi. (İnalcık, "İstanbul", DI-A 23, 221)

112 Fatih, fetihten sonra İstanbul'da 20 gün kadar kaldı ve bu süre zarfında Tekfur Sarayında konakladı. Daha sonra büyük bir törenle Edirne'ye gitmek üzere şehirden ayrıldı. Dukas Fatih'in İstanbul'dan ayrılma tarihini 18 Haziran 1453 olarak verir. (Mikhael Doukas, XLII-4). İnalcık, "Mehmed the Conqueror (1432-1481) and his Time" makalesinde bu tarihi, dönemin tımar kayıtlarından da teyit eder ve Babinger'in yazdığı çelişkili ifadeleri eleştirir. (İnalcık, "Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time", Speculum 35/3, 1960, s. 412)

Zekâ, yetenek ve eğitimlerine hayran kalmıştı. Bu çocuklar, şanlı ailelerden geldikleri, mükemmel fiziksel meziyetlere sahip oldukları ve saraylarda iyi eğitim aldıkları için; fiziksel güzellikleri, asil ruhları, zekâları, özellikle de karakterleri ve manevi özellikleriyle dikkati çekiyorlardı.[113] Aynı şekilde bakire kızların edep, görgü ve güzellikleriyle, kendi cinslerine özgü her vasıfta üstünlüklerine de hayran kaldı.

Kritovulos'un Sultan'a İmroz ve Limnos adalarını teslim etmek üzere bir heyet göndermesi

LXXV (1) Tam o günlerde, bu satırları yazan İmrozlu Kritovulos'un, daha önce Kral Konstantinos'un yönetimi altında olan Ege adaları İmroz [Gökçeada], Limnos [Limni] ve Thasos'u [Taşoz] teslim etmek üzere gönderdiği heyet de Sultan'ın huzuruna çıktı. Kralın daha önce görevlendirdiği yöneticiler Polis'in fethi ile kralın ölümünü öğrenince bütün umutlarını yitirerek hemen adalardan ayrılmıştı. Limnoslular, Polis'ten kaçışları esnasında evlerine dönerken adanın bir limanına demirleyen İtalyan triremeleriyle, İmrozlular da adanın Kefalos Burnunda demirleyen ticaret gemileriyle ayrılmışlardı.

113 II. Mehmed, daha sonra Enez ve Trabzon'un fethinde de yapacağı gibi Bizans asil sınıfının gençlerini yetiştirerek yüksek mevkilere getirdi. Bu gençler arasında en bilinenleri, Fatih döneminde sadrazam olan Rum Mehmet Paşadır (1464-1469). Son imparator Konstantinos'un çocukları olmadığından, Bizans tahtında hak iddia edebilecek olan kız kardeşinin oğulları da sonraki yıllarda yüksek mevkilere geldi. Bunlardan Has Murad Paşa, İstanbul'da Vatan ve Millet Caddelerinin kesiştiği yerdeki cami ve külliyeyi yaptırmış, Otlukbeli Savaşında ölmüştü. Kardeşi Mesih Paşa ise II. Bayezid döneminde (1499-1501) sadrazam olmuştu.

(2) Adaların sakinleri, yöneticilerinin kaçtığını görünce, Sultan'ın Kalliupolis'e dönmekte olduğunu öğrendikleri donanmasının saldırmasından çekindiklerinden göç etmeyi düşünüyorlardı. Gerçekten de iki yüz Limnoslu erkek, eşleri ve çocuklarıyla adalarını terk ederek, Kriti'ye [Girit], Hios'a ve Evboia'ya göç etmeye hazırlanıyordu. (3) Kritovulos onları tatlı sözlerle umutlandırarak gitmelerine engel oldu. Kalliupolis satrapı ve donanmanın komutanı olan Hamza'ya güvenilir bir adamını gönderdi, ona birçok hediyeler vererek bir anlaşmaya vardı ve adalara saldırmamaya, ada sakinlerine herhangi bir kötülük yapmamaya, hatta öyle bir şeyi hiç düşünmemeye ikna etti. Onun aracılığıyla, hediyeler sunarak adaları teslim etmek üzere, adanın papazı ile yerli bir asilden oluşan heyeti Sultan'a gönderdi. Heyet aynı zamanda, adaların yönetsel konumunun değişmemesini, yani eskiden olduğu gibi belirli bir yıllık vergi ödeyerek arhontlarını[114] kendilerinin seçmelerine izin verilmesini rica edecekti.

Adaların Sultan tarafından Ainos [Enez] ve Mytilini Adasının hükümdarları Palamidis ile Dorieus'a bırakılması.

(4) Sultan heyeti dostça kabul etti, kendisinden istenen şeyleri bağışladı ve adaların yönetiminin imparator döneminde olduğu gibi kalmasına, yani İmroz'un Ainos hükümdarı Palamidis'in[115],

---

114 Arhont, Rumların önde gelen ailelerinin bireyleri için kullanılan bir terimdir.

115 Palamede Gattilusio 1409-1455 yılları arasında Enez'in hükümdarıydı. Enez hükümdarı II. Francesco ile V. İoannis Palaiologos'un kızının oğluydu. Cenovalı Gattilusio ailesinden I. Francesco, Bizans'taki iktidar mücadelesine katılması sonucu ödül olarak 1355'te Midilli adasının hükümdarı olmuştu. 1376'da Enez'i işgal ederek kardeşini I. Niccolo adıyla şehrin hükümdarı yaptı.

Κατὰ δὲ τοῦτον
τὸν καιρὸν ἐπανέστησαν τῷ βασιλεῖ
Καισαρείας. οὐ μόνον δὲ τοῦτον ἐπανέστησαν
μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἐπολιόρκησαν. καὶ ἐπειδὴ οὐ
κατώρθωσαν. καὶ τὸν μὲν ἐπολιόρκησαν ἐν
καὶ ἐπιμόνου καὶ ἐπὶ πολὺ χρόνου καὶ ἐπειδὴ
ἐπὶ πολὺ χρόνου καὶ ἐπειδὴ οὐ κατώρθωσαν
καὶ ἐπειδὴ οὐ κατώρθωσαν

Limnos ve Thasos'un ise Mytilini hükümdarı Dorieus'un[116] yönetimi altında olmasına izin verdi. Bir tesadüf eseri, o günlerde tam da bu adaları istemek üzere, Dorieus oğlunu, Palamidis de en güvendiği adamlarından birini elçi olarak Sultan'a göndermişlerdi. Kritovulos'un aynı şeyi talep etmek üzere gönderdiği heyet de beylerin bu isteklerini hararetle destekledi. (5) Bunun üzerine adalar tehlike tehdidinden korunmuş oldular; çünkü donanmanın Polis'ten Kalliupolis'e dönüşü esnasında yaşayabilecekleri tehlike hiç de küçümsenecek gibi değildi.

Halil'in tutuklanarak idam edilişi

LXXVI (1) Sultan o günlerde en önde ve güçlü adamlarından biri olan Halil'i tutuklatarak zindana attırdı ve uzun süren işkencelerden sonra idam ettirdi[117]. Bu adam; şöhret, zenginlik ve güç açısından asillerin arasında sivrilmiş olduğundan, kendisinin ve atalarının toplamış olduğu büyük miktarda altın, gümüş ve her türlü zenginliğin sahibiydi. Sultan, oğullarına kalmasına izin verdiği küçük miktarlar dışında bütün servetini devlet hazinesine aktardıysa da, bir süre sonra her şeyi oğullarına geri verdi. (2) Sultan'ın paşasına kızması için başka sebepleri de vardı ama en önemlileri şunlardı: Üzerinde büyük nüfuz sahibi olduğu babasının döneminde

---

116 I. Dorino Gattilusio 1427-1455 yılları arasında Midilli Adasının hükümdarıydı.

117 Çandarlı'nın idam sebebiyle ilgili birçok görüş var. Kuşatma sırasındaki muhalefeti ve bazı kaynaklara göre fetihten sonra Notaras'a "Neden teslim olmadınız?" diye soran sultana onun bazı vezirlerden teslim olmamaları yönünde mektuplar aldıklarını ifade etmesi de etken oldu. Chalkokondyles ve Oruç Beye göre Edirne'ye gönderilip öldürtüldü. Mal ve mülkü müsadere edildi, ancak II. Bayezid zamanında varislerine iade edildi. (Uzunçarşılı, Çandarlı Vezir Ailesi, s. 67-86). Çandarlı'nın idamı, Osmanlı devletinde ulema ailelerinin üstünlüğünün sonunu ve kulların yükselişinin başlangıcını temsil eder. (Stavrides, The Sultan of Vezirs, s. 59) Çandarlı'nın Bizans'la ticari ilişkileri için bkz. Cemal Kafadar, "A Death in Venice (1575): Anatolian Muslim Merchants Trading in the Serenissima", Journal of Turkish Studies, 10 (1986), 191-218. (Türkçe çevirisi için bkz. Kafadar, Kim Var İmiş Biz Burada Yoğiken, s. 73-122)

birçok konuda kendisine karşı çıkmıştı ve babası kendi arzusuyla ülkenin yönetimini oğluna bıraktığında Halil'in önerisiyle tekrar devletin başına geçmişti. Ayrıca her zaman Polis'e savaş ilan edilmesini engellemeye çalışıyor, Romalılarla gizli temaslar yürüterek onlara devlet sırlarını açıklıyor, her yolu deneyerek Sultan'ın aleyhine çalışıyor, ona karşı çıkıyordu.

İshak Paşanın Halil'in mevki ve unvanına getirilmesi

(3) Halil'in tutuklanışıyla idamına ilişkin açıkça konuşulan nedenler bunlar olmakla birlikte başka gizli nedenler de vardı. Sultan onun yerine, birçok konuda deneyimli, çok akıllı, başarılı ve cesur bir komutan olan İshak'ı[118] getirdi.

Zağanos'un mevki ve unvanından azli

LXXVII (1) Sultan birkaç gün sonra Zağanos'u da mevki ve unvanından uzaklaştırarak, kısa bir süre önce evlenmiş olduğu kızından boşandı. Kızıyla birlikte Asya'ya göndererek geçimini sağlamak üzere ona oldukça büyük miktarda toprak tahsis etti.[119]

Mahmut Paşanın Zağanos'un mevki ve unvanına getirilmesi

(2) Zağanos'un mevki ve unvanına ve her şeyin yönetiminin sorumluluğuna Zağanos'un diğer kızının eşi olması dolayısıyla akrabası olan Mahmut'u getirdi. Mahmut hem anne hem de babası tarafından asil Romalıların soyundan geliyordu.

---

118 Kritovulos İshak Paşa olduğunu söylese de Çandarlı'dan sonra kimin vezir olduğu konusu da yine kaynaklarda farklılık gösteren bir meseledir. Diğer kaynaklardaki veriler göz önüne alındığında Zağanos'un sadrazamlığa getirilmiş olması daha muhtemeldir. Fakat bir süre sonra Zağanos da azledilecek ve yerine Mahmud Paşa getirilecektir. (İnalcık, Fatih Devri Üzerinde, s. 134-135)

119 İnalcık, Zağanos'un Balıkesir'e sürülmesinin bu tarihte olduğunu belirtir. Neşri'ye göre Zağanos Balıkesir'e II. Murad'ın tahta ikinci defa geldiği zaman sürülmüştür, fakat İnalcık'a göre bu doğru değildir. Zira Zağanos'un Balıkesir'deki camii H. 865'te (1460-61) bitmiştir. (İnalcık, Fatih Devri üzerinde, s. 135, dipnot 312)

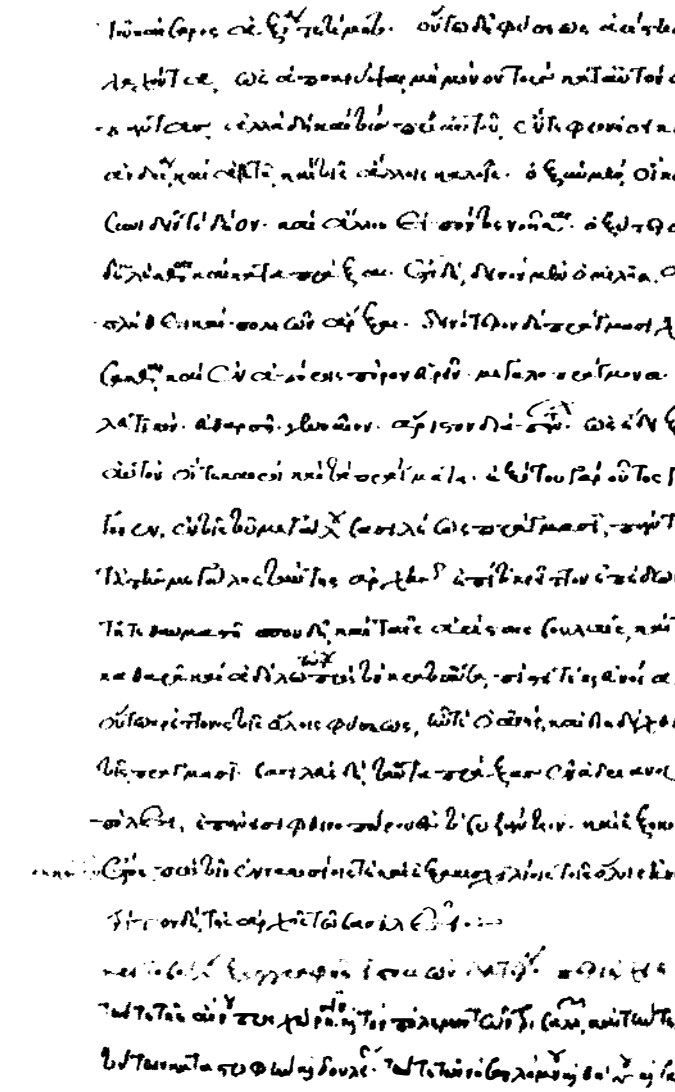

Baba tarafından dedesi Filanthropinos, Yunanistan'ın yöneticisi olup kaisar[120] unvanıyla onurlandırılmıştı. Doğa onu öyle yeteneklerle donatmıştı ki bilgelik, cesaret ve diğer erdemleriyle sadece çağdaşlarını değil kendisinden öncekileri de gölgede bırakıyordu. Yapılması gerekenleri çok hızlı kavrayabiliyor, kendisine söylenenleri hemen anlayabiliyor, daha da hızlı karar verip kararlarını uygulayabiliyordu. Aynı zamanda iyi bir hatip ve başarılı bir yöneticiydi, olaylara müdahale etmede ve sorunlara çözümler üretmede çok başarılıydı. Yüksek hedefler peşinde koşan iyi bir danışman, gözü pek, cesur, zaman içinde ve değişik şartlar altında kanıtladığı gibi her bakımdan mükemmeldi. (3) Sultan'ın hizmetinde bu yüksek konuma getirilmesinden itibaren, mükemmel çalışmaları, doğru tavsiyeleri, hünkârına karşı beslediği temiz ve samimi bağlılık ve güven sayesinde bu büyük ülke her alanda başarılı oldu. İşte bu adam, doğası itibariyle ve değişik şartlar altındaki yetkinliğiyle kanıtladığı gibi mükemmel biriydi. (4) Sultan Adrianupolis 'te bu işleri düzene koyduktan sonra sonbahar mevsiminde Byzantion'a geri döndü. Evrenin yaratılışının 6961. [MS 1452/3] ve Sultan'ın saltanatının üçüncü yılı bitmek üzereydi.

120 Daha önceki dönemlerde imparator oğulları (ve bazı istisna durumlarda yeğenleri) için kullanılan bir unvan iken I. Alexios tarafından mertebesi düşürüldü. 14. yüzyıldan itibaren ise yabancı prensler için kullanılan bir unvan oldu. (Kazhdan, "Caesar", The Oxford Dictionary of Byzantium, Cilt I. s. 363)

II. Kitap

Bu kitap Ainos'un ele geçirilişini, Trivallilerle yapılan savaşı, onlara tamamen boyun eğdirilip köleleştirilmelerini, İtalyanlardan Limnos, Thasos ve Samothraki adalarının alınışını içerir. Üç yıllık bir süreyi kapsar.

I (1) Sultan, Konstantinos'un şehrini fethettikten sonra, özellikle iskânına, bakımına ve tamirine öncelik verdi. Bütün hükümranlık alanına saltanat buyrukları göndererek şehre sadece Hıristiyanlardan değil, kendi kavminden ve Musevilerden de çok sayıda insan yerleştirdi.

Top atışlarıyla yıkılan surlarla, deniz ve kara tarafındaki diğer surların restorasyonu, yeni sarayın ve Hrysi Pyli'deki hisarın inşası.

(2) Sonra, şehrin surlarının top atışlarıyla yıkılan kısımlarının en iyi şekilde yeniden inşasını, kara ve deniz surlarının zamanla hasar görmüş olan diğer taraflarının da onarılmasını emretti. Daha önce de söylediğim gibi, şehrin en güzel ve en geniş alanını seçerek sarayının temellerini attı. (3) Bunlara ek olarak, Hrysi Pyli [Yedikule] yakınlarında, bir zamanlar imparatorların hisarının bulunduğu yerde sağlam bir hisar inşa[1] edilmesini buyurdu. Bütün bu işlerin süratle bitirilmesini, buralarda esir Romalıların çalıştırılmasını, her birinin altı ya da daha fazla sikke[2] yevmiye almasını emretti. (4) Bu davranışı Sultan'ın esirlere ilgisini gösteriyordu.

---

1 II. Mehmet zamanında hazinenin önemli bir kısmı bu kaleye yerleştirildi. Sonradan sarayda durması daha uygun bulundu ve burası zindan olarak kullanılmaya başlandı. Genç Osman (II. Osman) da buraya kapatılmıştı.

2 Burada sikke kelimesiyle Osmanlı akçesi kastediliyor. Osmanlıda ilk akçenin basıldığı 1326-27 yılları ile 1444 arasında akçenin gümüş içeriği istikrarlıydı. Akçenin ağırlığı 1,15 -1,20 gramdı ve içine bakır veya başka maden katılmıyordu. Nümizmatik verilere göre, II. Mehmed'in müdahaleciliği ve tağşiş (paranın saflığını bozmak) politikası, dönemin şartlarıyla birleşince 1481'e kadar akçenin değerinde altı kez değişiklik yapılarak düşürülmüştü. Bu dönemde akçenin içeriği ve Venedik dükasıyla karşılaştırılan kur değeri için bkz. Şevket Pamuk, Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 52-53. Osmanlıların kendi adlarına bastırdıkları ilk altın sikke II. Mehmed tarafından H. 882'de (M. 1477-78) İstanbul'da kestirildi. 1477'den itibaren yabancı sikkelerin akçe cinsinden kur de-

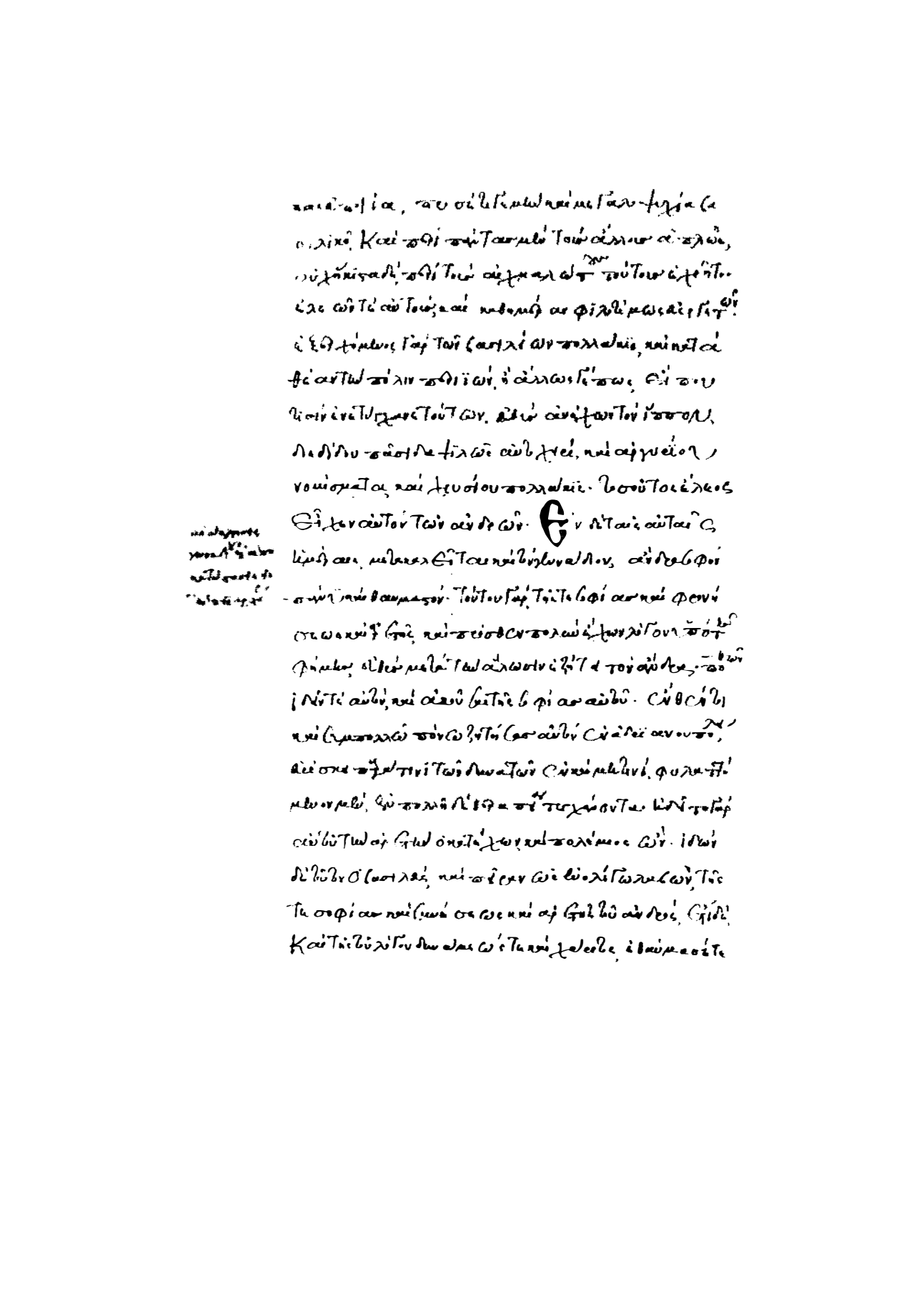

Çalışmalarıyla yaşamlarını kazanacakları gibi, para biriktirip özgürlüklerini satın alabilecek, efendilerine ödeme yaparak şehirde özgürce yaşayabileceklerdi. Sultan bununla yetinmeyerek, herkese ve onların yanında esirlere de büyük hayırseverlik, merhamet ve sultanlara yaraşır yücelik gösteriyor, her gün sadaka dağıtıp cömertçe bağışlarda bulunuyordu. (5) Şehri dolaşmak için ya da başka nedenlerle saraydan çıktığında, onlardan birileriyle karşılaşınca, çoğu zaman hemen atını durduruyor, herkese kendi elleriyle çok sayıda gümüş bazen de altın sikkeler[3] dağıtıyordu. İnsanlara bu kadar merhametle yaklaşıyordu.

Gennadios'un çağrılarak patriklik makamına getirilmesi

II (1) Sultan o günlerde bilge ve saygıdeğer bir insan olan Gennadios'u[4] yanına çağırttı. Hakkında iyi şeyler duymuştu, Hakkında duyduklarıyla, eskiden beri bilgelik, sağduyu ve erdemine büyük saygı duyuyordu. Fetihten sonra onunla görüşmek ve bilgeliğine tanık olmak amacıyla bulunmasını istedi. Büyük zahmetlerle aradıktan sonra, onu Adrianupolis'in bir kasabasının ileri gelenlerinden birinin evinde buldu. Gözetim altındaydı, ancak düşmanı olan sahibi bile erdemine saygı duyduğundan ona büyük özen gösteriliyordu. (2) Sultan onu yakından görüp, bilgelik, sağduyu ve erdemini, hitabet yeteneğiyle karizmatik kişiliğini algılayınca ona hayran kaldı; büyük saygı ve yakınlık gösterdi.

ğerleri için de bkz. Pamuk, Paranın Tarihi, s. 69. II. Mehmed döneminde darbedilen madeni paralar için aynca bkz. Nuri Pere, Osmanlılarda Madeni Paralar, İstanbul: 1968, 89-91. O tarihlerde bir inşaat işçisinin yevmiyesi, 1444'deki karışıklıklardan sonra 3,5 akçeye yükselen yeniçeri yevmiyesinin iki katıydı, bkz. Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmvriou İstoria, s. 333, dipnot II-3.

3 O tarihlerde tedavülde olan altın sikkeler Bizans ya da Venedik kesimiydi. II. Mehmed ancak saltanatının sonlarına doğru altın sikke bastı.

4 Georgios Scholarios, II. Gennadios ismiyle Osmanlı döneminin ilk Ortodoks patriği oldu. Bilgili ve kültürlü bir din adamı olduğu Fatih tarafından duyulduğu için köle olarak bulunduğu Edirne'den getirtildi. Fatih'in Gennadios'a verdiği imtiyazların niteliği, yazılı olup olmadığı, bu hakların içeriği, verilen imtiyaz-

Onunla sohbet etmekten, ona sorular sorup yanıtlar almaktan hoşlandığı için huzuruna çıkma ve serbestçe konuşma iznini verdi; değerli hediyelerle cömertçe onurlandırdı. Önemli bir makam olan Hıristiyanların Patrik'i ve Başrahibi konumuna getirerek, başka birçok şeyle birlikte, ona kilisenin yönetimini ve daha önce Bizans döneminde sahip olduklarından az olmayan başka yetki ve sorumluluklar verdi. (3) Onu onurlandırmak için, saray görevlileri ve ulema ile ziyaretine giderek, huzurunda, serbestçe ve hiç çekinmeden Hıristiyanların inanç ve teolojisi hakkında güzel konuşmalar yapmasına izin verdi[5]. Bu şekilde, sadece hasmı olan bir kişinin değil, krallar, zorbalar ve hükümdarlardan oluşan bütün bir sınıfın erdemine de saygı duyabileceğini gösteriyordu. Sultan bu şekilde Tanrı'nın inayetiyle, servetinin büyük bir kısmıyla birlikte Hıristiyanlara kiliselerini geri verdi[6].

Sultan'ın Asya'ya geçerek oradaki işleri düzenlemesi

III (1) Sultan İstanbul'daki işleri bu şekilde düzenledikten sonra Asya'ya geçerek Bursa'ya [Prusa] gitti. Babasının kabrini ziyaret ederek onu anmak için büyük bir tören yaptırdı, mezarını değerli adaklar ve krallara yaraşır hediyelerle süsledi.

---

ların kişisel olup olmadıkları gibi konular Osmanlı dönemi patrikhane tarihçileri tarafından tartışılan konulardır. Dukas ve Chalkokondyles Gennadios'un patrik tayin edilmesinden bahsetmez. Sphrantzes'in yazdığı düşünülen fakat Melissenos isimli bir rahip tarafından 16. yüzyılda genişletilerek yazıldığı ortaya çıkan Chronicon Maius, Gennadios'un patrik tayininden bahsederken, Sphrantzes'in yazdığı orijinal Chronicon Minus'ta bahsedilmez. Gennadios Ferrara-Floransa konsülüne katılmış olmasına rağmen, sonradan Latin-Ortodoks kiliselerinin birleşmesine karşı çıkmıştı. Doukas da buna değinir. Patrik olarak seçilmesinin sebeplerinden birinin de bu olduğu söylenir. Gennadios ile ilgili en önemli kaynaklarımızdan biri de kendi yazdıklarıdır. Bununla ilgili bkz Tsourka-Papastathi, Despina. "À Propos des Privilèges Octroyés par Mehmed II au Patriarche Gennadios Scholarios: Mythes et Réalités" Le patriarcat oecuméniqu e de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles: Rupture et Continuité: Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 décembre 2005 içinde, eds. Augustine Casiday, et al., Paris: Centre d'études Byzantines, Néohelléniques et Sud-est Européennes, École des Hautes études en Sciences Sociales, 2007, s. 253-275.

5 Gennadios Scholarios'un Fatih'e sunduğu, Hıristiyan dinini anlatan yirmi maddeden oluşan İtikadname için bkz: Ragıp Özdem, "Gennadius'un İtikatnamesi", Ülkü Halkevleri Dergisi X/60, Şubat 1938, Ankara, Ulus Basımevi, 529-540. Bu itikadname Karaferye kadısı Ahmet tarafından Osmanlıca'ya çevrilmişti.

(2) Sonra Asya'daki işlerini düzenledi. Herhangi bir bölgede bir isyan, oradaki halk ve yöneticilerin karıştığı siyasi bir karışıklık ya da herhangi bir sorun varsa onu çözüme kavuşturdu. Satraplar ve yöneticiler atadı ve otuz beş gün içinde her şeyi istediği şekilde düzenledikten sonra Hamza'yı Asya eparhosluğuna [Anadolu Beylerbeyi] getirerek Byzantion'a geri döndü.

Sultan'ın Adrianos'un şehrine varması ve Yunus komutanlığındaki donanmanın Rodos Adası civarına ve Naksos'a gönderilmesi

(3) [Sultan] inşaatları denetlemek, bundan sonra yapılması gereken işler hakkında emirler vermek ve işlerin mümkün olabilecek en kısa sürede bitirilmesini sağlamak için bir süre burada kaldıktan sonra kışı geçirmek üzere [MS. 1554/5] Adrianos'un şehrine gitti. (4) Oraya varır varmaz, Kalliupolis satrapı ve donanmanın başkomutanı Yunus'u[7] huzuruna çağırarak donanmayı ivedilikle hazırlamasını, Naksos ile Rodos çevresindeki Paros, Rhineia[8], Kos [İstanköy] ve diğer adalara bir sefer düzenlemesini emretti. (5) Bütün diğer adalar Sultan ile barış antlaşması imzaladıkları ya da imzalamak üzere oldukları halde sadece Rodoslular buna yanaşmıyordu.

---

6 Osmanlı döneminde patrikhane kilisesi olarak kullanılan ilk kilise Havariyyun Kilisesi'dir. Buraya Fatih Külliyesi'nin inşasına karar verilince, yerine patrikhaneye 1456'da Pammakaristos verildi. Pammakaristos 1586'da Fethiye Camiine çevrilince, Fener'deki Vlahsaray Panayia Kilisesi yeni patrikhane kilisesi oldu. 1597'den sonra Ayvansaray'daki (Xyloporta) Ag. Dimitrios, ve nihayet 17. yüzyıl başında Fener'de Aya Yorgi (St. George) Kilisesi patrikhane kilisesi oldu ve günümüze kadar bu işlevini korumaktadır. (Aristeidis Pasadaios, O Patriarchikos Oikos tou Oikomenikou Thronou, Salonica: Institute of Balkan Studies, 1976)

7 Babinger, Yunus Paşanın İspanyol veya Katalan kökenli olduğunu ve yeteneğinden çok dış görünüşünün öne çıktığını belirtir. (Babinger, Mehmed the Conqueror and His Time, Hickman (ed.), Manheim (çev.), New Jersey: Princeton University Press: 1978, s. 133-134)

8 Syklad takımadasına ait, Mykonos'a yakın 13.8 km²'lik ada. Yakınındaki kutsal Delos Adasının gölgesinde kalan Rhineia, Delos'ta ölülerin gömülmesine izin verilmediğinden nekropol, yani mezarlık işlevi görüyordu. Burada faaliyette bulunan Therapeutirion'da [hastane] Delos'ta kalmalarına izin verilmeyen ağır hastalar tedavi ediliyordu. Bugün yerleşim olmayan adada Mykonoslular koyunlarını otlatıyor.

Batılı İber ve Alanların korsan gemilerinin limanlarına gelmelerine izin veriyor, kendileri de gemiler donatarak Sultan'ın sahillerine zarar veriyorlardı. Aynı şekilde Naksoslular da adalarına korsanları kabul ediyor, onlara su, yiyecek ve başka ihtiyaç maddeleri temin ederek Sultan'ın ülkesine zarar veriyorlardı. Sultan bu yüzden donanmayı üzerlerine gönderdi.

IV (1) Yunus seksen gemi donatıp silahlandırdı ve topları taşımak üzere çok sayıda nakliye gemisi hazırladı. Kalliupolis'ten hareketle Hellespontos Boğazına girerek doğruca Aigos Potamoi [Cumalı Deresi] mevkiine doğru yelken açtı. Sestos[9] ile Abydos'u[10] ve Kynos Kephales'i[11] geçerek Boğaz'ın ağzındaki Dardania'ya [Çanakkale] geldi. Troia Rion'unun [tepesinin] ve Akhilleus'un mezarının önünden geçerek Tenedos'a [Bozcaada] vardı. (2) Orada iki gün bekleyerek su ikmali yaptı ve sahil köylerinden kürekçi toplamak üzere geciken diğer gemilerinin toplanmasını bekledi. Sonra, mümkün olduğunca kimseye görünmek istemediğinden, gece vakti gizlice hareket etti. Sağ tarafına Kyanides Adalarını,[12] sol tarafına da Lesvos'u [Midilli] alarak Ege'ye açıldı.

---

9 Eceabat'a dört km. uzaklıkta, Yalova köyü yakınlarındaki antik kent. Çanakkale Boğazının en dar noktasında kurulmuştu. Fatih Sultan Mehmet Kilitbahir Kalesini yaptırırken Sestos Kalesinin taşlan kullanılmıştı.

10 Çanakkale'nin altı km. kuzeyinde, Sestos'un tam karşısında bulunan ve antik Troia kentinin bağlaşıklarından biri olarak geçen kent. Geç Bizans dönemine kadar önemli bir gümrük istasyonu işlevini gördükten sonra Çanakkale'nin gölgesinde kalarak önemini yitirdi.

11 Kritovulos burada Tesalya'da bulunan Kynos Kephales Dağı ile Abydos karşısında bulunan Kynos Sima [Akbaş] Burnunu karıştırıyor. Burada MÖ 411'de Atinalılarla Spartalılar arasında aynı adlı deniz savaşı olmuştu.

12 Kyanides adaları başka hiçbir kaynakta zikredilmez. Ancak Kritovulos'un tarifine göre, Bozcaada'nın 10 km. kuzeyinde antik dönemde Kalydnai, Ortaçağ'da ise Mavriai adıyla bilinen, meskûn olmayan iki ada bulunur. Tarihi yer adlarına düşkün yazarın, adaların antik adlarını bilmediğinden, siyah, kara anlamına gelen çağdaş adlarını antik dile çevirerek Kyanides adını türettiğini varsayabiliriz. Bu adalardan en büyüğü 800 dönüm yüzölçümlü Tavşan Adasıdır, bkz. "Οἱ «Κυανίδες νῆσοι» στὴν Ἱστορία τοῦ Κριτόβουλου", (Kritovulos Tarihinde Kyanides Adaları) Stylianos Lambakis, erişim tarihi 20.10.2011, http://www.byzsym.org/index.php/bz/article/viewArticle/812

Korkunç bir fırtına ve gemilerin yaşadığı tehlikeler

(3) Birden hava bozdu ve Ege'de sıkça görüldüğü gibi sağanak halinde yağan yağmur, şimşekler, yıldırımlar, kuvvetli esen rüzgâr ve havanın kararmasıyla birlikte korkunç bir fırtına çıktı. İlk başlarda bütün gemiler amiral gemisinin meşalesini izliyor, yakınında seyrediyorlardı. Ancak gecenin zifiri karanlığında, korkunç fırtına, aralıksız yağan yağmur ve sert esen rüzgâr altında gemiler düzensiz yol almaya, birbirlerine çarpmaya başladılar. Çarpışan gemilerden çoğu denizin dibini boyladı ve eğer kaptan farkına varıp meşaleyi söndürmese hepsi birden amiral gemisinin üzerine düşecek, onu da batıracaklardı. Şiddetli fırtınayla gece boyunca sağa sola sürüklenen gemiler, gün ağarınca bulundukları yerde karaya yaklaşarak büyük bir zorlukla demir atmaya muvaffak oldular. (4) Bazıları sahile yaklaşırken karaya varmalarına az kala resiflere çarparak battılar. Deniz akıntıları ve fırtına ile sürüklenen nakliye gemilerinden bazıları resiflere çarparak parçalandılar, taşıdıkları toplar denizin dibini boyladı, bazıları da büyük zorluklarla ancak kurtarılabildiler.

Fokaia'nın Yunus'a teslim olması

V (1) Altı gemiyle birlikte sürüklenen Yunus, gün boyunca fırtına ile mücadele ettikten ve dalgalarla sarsıldıktan sonra ikindiye doğru Hios limanına varabildi. O kadar büyük bir tehlike atlatmıştı ki gemisi su alıyordu ve güvertesinde bulunan her şey denize dökülmüştü. (2) Üç gün Hios'ta bekleyerek donanmasından elinde kalan gemileri bir düzene soktu ve yelken açarak Kos [İstanköy] Adasına yöneldi. Karaya asker çıkararak araziyi yakıp yıktı ve adanın kalesini çevirerek üç gün boyunca kuşattı. Kaleyi almayı başaramadığı için kale dışındaki evleri yaktı ve adanın diğer yerleşimlerine saldırarak talan etti. Büyük miktarda ganimet topladıktan sonra ele geçirdiklerini gemilere yükleyerek geri döndü.

(3) Yunus, Hioslulara ait olan ve "Yeni" adıyla tanınan Fokaia'ya[13] [Foça] çıkarma yaparak antlaşma ile şehri teslim aldı. Bunu daha önce varılmış olan barış antlaşmasına rağmen yaptı. Çünkü adalarını ziyaret ettiğinde kendisine layık olan karşılamayı yapmayan ve uygun armağanlarla onurlandırmayan Hioslulara çok kızgındı. (4) Fokaia'da işleri istediği gibi hallettikten sonra, bir muhafız birliği yerleştirip yanına yerli halktan genç çocuklar alarak Kalliupolis'e geri dönüp donanmayı dağıttı.

13 Ortaçağda Foça'nın önemi, 13. yüzyılın ikinci yarısında, Cenevizli Zaccaria ailesinin belirli bir yıllık bedel karşılığında şehir yakınlarında bulunan şap yataklarının işletme haklarını satın almasıyla arttı. Dokumacılığın en önemli hammaddelerinden biri olan şap tekelinin Cenevizlilere verilmesi Ege'de Cenevizlilerle Venedikliler arasındaki rekabeti tetikledi. Şap yataklarını saldırılardan koruyabilmek için 22 km. kuzeyde bir kale ve onun etrafında bir kasaba kurularak kasabaya Yeni Foça adı verildi. Şehrin savunmasında önemli yeri olan Sakız adası da bundan böyle Yeni ve Eski Foça ile birlikte amlır oldu. Bölge bir süre Cenevizli Mahone şirketinin kontrolünde kaldıktan sonra Eski Foça 1402'de Midilli Hükümdarı Francesco Gattilusi'nin ve son olarak 1455'te Osmanlıların eline geçti.

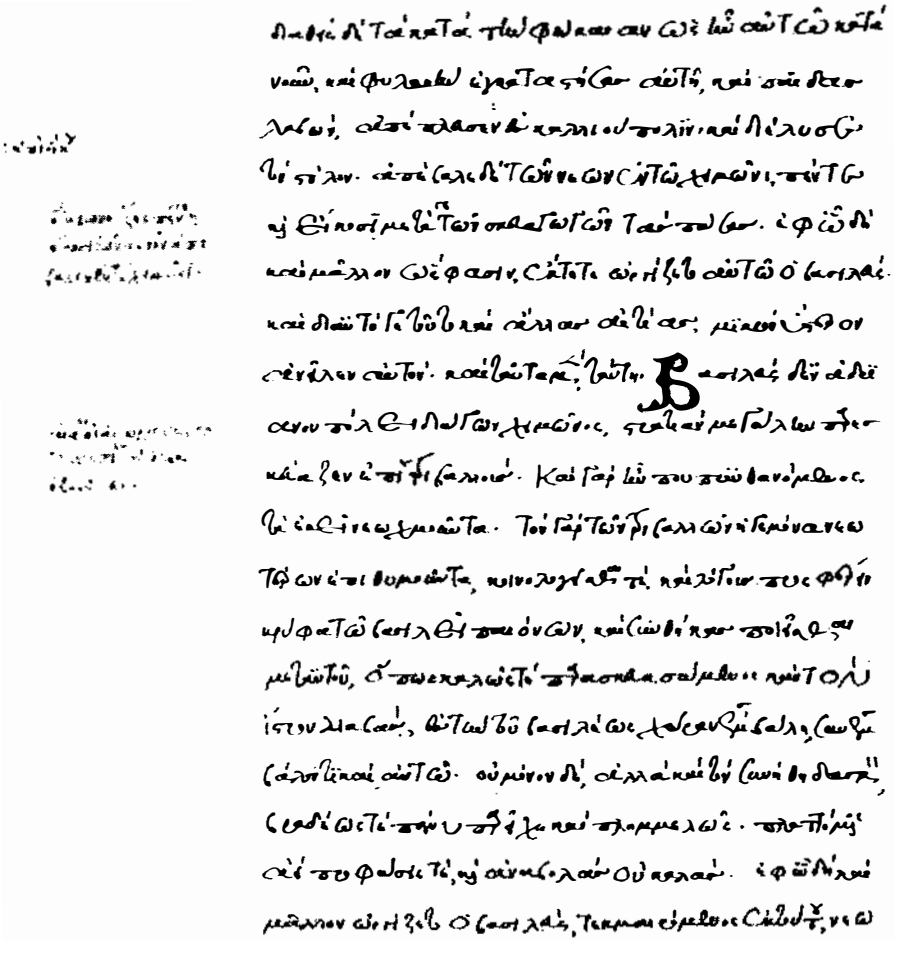

Yunus'un fırtınada yirmi beş gemi kaybetmesi

(5) Yunus nakliye gemileri dahil toplam yirmi beş gemi kaybetti. Rivayete göre, Sultan bundan dolayı ona çok kızdı, bu ve başka sebepler yüzünden kısa süre sonra onu öldürttü.

Sultan'ın Trivallilerin ülkesine sefer açmasının nedenleri

VI (1) Sultan kışı Adrianupolis'te geçirdi ve Trivallilerin [Sırp] ülkesine çıkacağı sefer için büyük bir ordu hazırladı. Trivallilerin hükümdarı[14] isyan etmeye hazırlanıyordu. Paionların kralı[15] ile gizlice görüşüp antlaşma imzalayarak, iyice silahlandıktan sonra İstros'u [Tuna] geçmeyi ve onunla birlikte Sultan'ın ülkesine saldırmayı düşünüyordu. (2) Bununla da yetinmiyor, sahte ve hiç inandırıcı olmayan gerekçeler ileri sürerek, ödemesi gereken vergileri geciktiriyor ya da eksik ödüyordu. Sultan en çok buna hiddetleniyor, Trivallilerin hükümdarının isyan etmek istediğinin kanıtı olarak görüyordu. (3) Ancak onu hareket geçiren tek neden bu değildi. Trivallilerin ülkesi, Paionlar ve Daklarla olan savaşı için mükemmel bir konumda bulunuyordu; buradan düşmanlarının ülkelerine kolaylıkla saldırılar düzenlenebilirdi.

---

14 Sırp Despotu Yorgi Brankovic (1377-1456), Osmanlı kaynaklarında Vılkoğlu diye geçer. (İnalcık, Fatih Devri Üzerine, s. 3.) Sırbistan'ın Brankovic hanedan sülalesinin ilk hükümdarı (1427-1456) ve Macaristan Krallığının baronuydu. Irene Kantakouzenos'la evliydi, kızları Mara Brankovic ise II. Murad'la evlenmişti. Irene, Georgios Kantakouzenos'un kızkardeşiydi. Bir diğer kızkardeşi Trabzonlu Amirutzis ile evliydi.

15 Ladislaus Postumus (1440-1457). 1440'tan itibaren Avusturya Dükü, 1444'ten itibaren V. Ladislaus adıyla Macaristan Kralı ve 1453'ten itibaren Bohemia Kralıydı. Reşit olmadığından, 1456'dan sonra Macaristan'ı fiilen Hunyadi János yönetiyordu. Genç yaşta Bohemia'daki siyasi rakipleri tarafından zehirlenerek öldürüldüğüne inanılıyordu. Ancak 20. yüzyılda, o tarihlerde bilinmeyen bir hastalık olan kan kanserinden öldüğü kanıtlandı.

Trivallilerin ülkesinin konumu

VII (1) Trivallilerin ülkesi yukarı Trakya'nın stratejik bir bölgesinde bulunur. Haemus Dağı [Balkanlar] ile yukarı Moisia'dan başlayarak İstros'a kadar uzanır ve onun vasıtasıyla Dak ve Paionların krallığıyla sınırdaş olur.

İstros Nehrinin tasviri

Avrupa'nın en büyük nehri olan İstros, Kelt Dağlarından doğarak Paion ve Dakların ülkesi ile birçok başka kavmin yaşadığı geniş toprakları kat eder, ona katılarak büyümesini sağlayan birçok nehirle birleşerek Getlerin ve İskitlerin[16] ülkesine ulaşır ve buradan Karadeniz'e dökülür. (2) Havzasında birçok savaşçı halk ve özellikle Paionlarla Daklar yaşar. Daha önce komşuları olduğunu söylediğim Trivallilerin ülkesi de uzun bir mesafe boyunca yanlarında uzanır, iç taraflarında çok sayıda güzel şehirler, nehir kıyısında sağlam kaleler vardır. Sultan bu yüzden ülkeyi ele geçirmesinin, nehir boyunca sıralanan kaleleri almasının şart olduğuna inanıyordu. Bu şekilde geçiş yolunu denetleyecek, istediği zaman Trivallilerin ülkesine kolaylıkla sefere çıkarken onların nehri geçmesini engelleyebilecekti.

16 Kritovulos yaşadığı tarihlerde var olmayan bu halkların adlarını kullanarak Ulahları belirtmek istiyor. Kastettiği coğrafi bölge Doğu Avrupa'dır.

Trivallilerin ülkesinin verimliliği ve her alandaki zenginliği

Sadece bunlar değil, ülkenin verimliliğiyle her alandaki zenginliği de onu sefere çıkmaya özendiriyordu. Toprak verimli ve her çeşit ürünün yetişmesine uygundu. Her mevsime özgü hububat ve meyveler; keçi, koyun, domuz ve sığır sürüleri, güzel atlar, hem evcil hem yabani, yenebilir ve yararlı birçok hayvan türü bol miktarda vardı. (3) Diğer ülkelerden kat kat üstün olmasını sağlayan en önemli yanı ise, her tarafında pınarlardan fışkırır gibi çıkan gümüş ve altındı. Ülkenin herhangi bir yeri kazıldığında, büyük miktarlarda kaliteli ve Hindistan'da çıkarılandan daha üstün altın ve gümüş elde ediliyordu. (4) Bu yüzden Trivallilerin ülkesi zenginlikleri ve gücüyle gurur duyan, zengin ve güçlü bir krallıktı. Çok sayıda büyük ve zengin şehre, sağlam ve ele geçirilemez kaleye sahipti. Hatırı sayılır sayıda askeri, güçlü ordusu, iyi silahları vardı. Halkı mükemmeldi, çok sayıda cesur genç yetiştiriyordu; hayran kalınacak, imrenilecek ve aynı zamanda kıskanılacak bir ülkeydi. Onu beğenenler olduğu kadar istila etmek isteyenler de çoktu.

Trivallilerin ülkesinin daha önce Sultan Murat tarafından da fethedilmesi

(5) Sultan'ın babası Murat, daha önce üzerine sefer düzenlemiş, büyük ve güçlü ordusuyla hücum ederek Trivallilere boyun eğdirmişti. İç taraflarda ve İstros'un kıyısında bulunan birçok şehriyle bazı kalelerini silah zoruyla ele geçirip bazılarını da anlaşmalar sonucu teslim alarak hükümdarı Lazaros'u Paionlara sığınmaya mecbur etmiş, ülkesini baştanbaşa fethetmişti[17].

(6) Sırp hükümdar [Paionların yanında] uzun süre kaldıktan sonra, Sultan kısmen kendi arzusuyla kısmen de dostlarının ricaları üzerine (çünkü düşünce ve davranışlarında başka hiç kimsenin olamayacağı kadar sağduyuluydu) ona acıdı. Aynı zamanda, ona dostça yaklaşıp lütuflarda bulunarak Paionlar ve Daklara karşı savaşta müttefiki ve yandaşı olmasını istiyordu. Çünkü cesur bir asker ve iyi bir komutan olduğu gibi, bu halklarla uzun süreli komşuluk ilişkilerinde bulunduğundan ülkelerini ve geleneklerini iyi tanıyordu. Bu nedenle, ondan aldıklarından hiçbir şeyi esirgemeden ülkesini ve iktidarını iade ettiği gibi, kendisine ait olan birçok şeyi de bağışladı. Yakınlarından kimseyi rehin almadı, sadece yeminlerle kendisine bağlayarak olağan vergileri ödemesi şartıyla iktidarı ona emanet etti[18].

---

17 Sultan II. Murat, Macar kralı Sigismund'un bir erkek çocuk varis bırakmadan ölmesi üzerine, 1438'de Macaristan seferine çıkarak Sırp Despotluğu'nu işgal etti ve Osmanlı eyaleti ilan etti. 1435'te güzelliğiyle meşhur kızı Mara'yı II. Murat'a eş olarak sunan Yorgi Brankoviç, ülkesinin büyük bir kısmını yitirerek Macarlara sığınmak zorunda kaldı. Kritovulos Sırp hükümdarı anne tarafından dedesinin adı olan "Lazaros" adıyla anıyor.

18 1444 yılının Ağustos ayında imzalanan Szegedin Antlaşmasıyla.

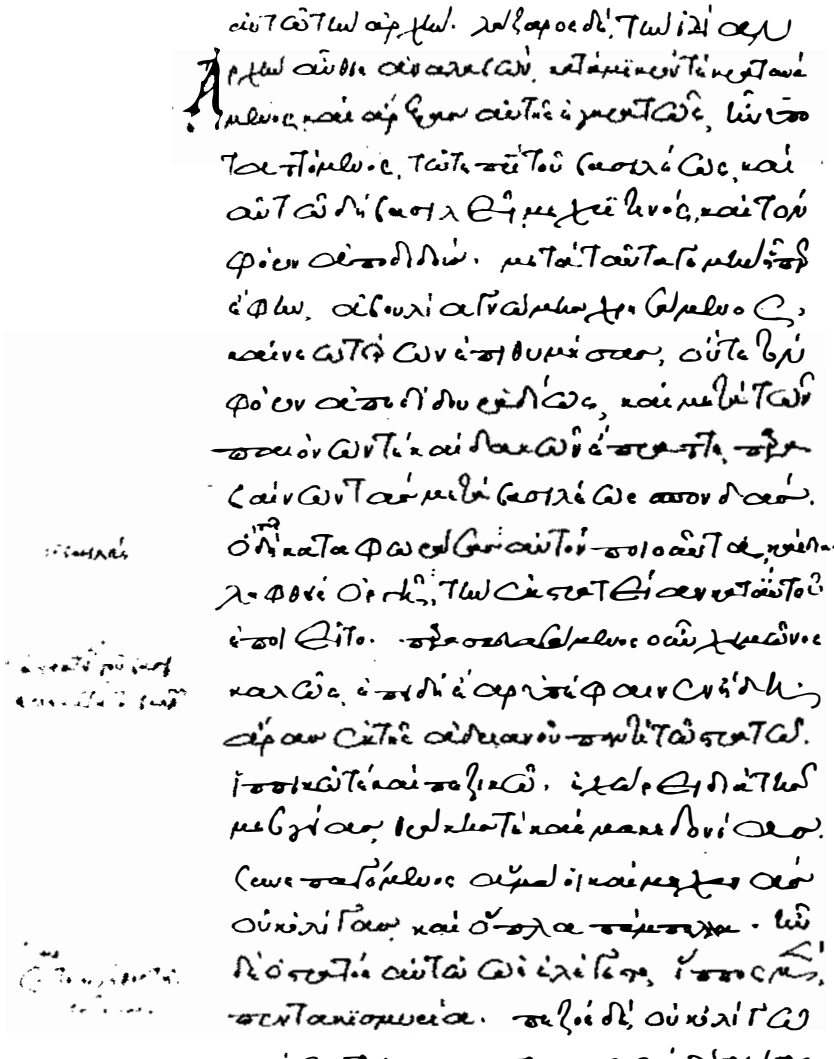

VIII (1) Lazaros iktidarı devraldıktan sonra zamanla güçlenerek ülkesine hâkim oldu. Sultan'ın babasına ve bir süre için Sultan'a karşı itaatkâr davrandı, vergisini muntazaman ödedi. Ancak daha önce de söylediğim gibi, düşüncesizlik edip isyan etmeye niyetlenerek vergisini düzenli ödememeye, Sultan'la anlaşmasını hiçe sayarak Paionlar ve Daklarla işbirliğine girdi.

Sultan'ın Trivallilere karşı düzenlediği sefer

(2) Sultan [Lazaros'un] neler yaptığının farkına varınca haklı olarak hiddetlendi ve ona karşı sefer hazırlıklarına girişti. Kış boyunca hazırlık yaptıktan sonra, baharın gelişiyle [1455] piyade ve süvarilerden oluşan bütün ordusu, çok sayıda top ve silahla Adrianos'un şehrinden hareket ederek Trakya ve Makedonya'nın içlerine doğru ilerledi.

Ordunun büyüklüğü

(3) Rivayete göre, ordu elli bin süvari ve onlardan daha fazla piyadeden oluşuyordu.

μοίαν καὶ τὸ αἰώνιος ὅτι ὁ Χριστὸς
ἐλθὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τοῦ τοιούτου σώματος ὃ
νῦν ἔχομεν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἐκ τῆς
τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως
καὶ τῶν ἐν αὐτῷ χαρισμάτων. καὶ
καὶ ὅτι ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι
λοιπὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐστὶν ἡ
ὁλότης. τοῦτο δὲ καὶ φανερὸν ἐκ τῆς
ὁλότητος τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χαρισμάτων.
καὶ προφητεία καὶ
γλῶσσαι καὶ ἰάματα καὶ ἀνάστασις
νεκρῶν καὶ πάντα ὁμοῦ τὰ
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐνεργούμενα
καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι
καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι
καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι

Sultan'ın Trivallilerin ülkesini istilası, saldırı ve kalelerin ele geçirilmesi

Moisia'yı ve geçidin bulunduğu yer olan Haemus Dağını ele geçirip bütün ordusuyla güvenli bir şekilde bölgeyi bir hafta içinde geçti. Buradan da üç gün içinde Trivallilerin ülkesine girdi. Büyük bir kısmını yakıp yıktı, talan etti, bazılarını silah zoruyla, bazılarını da anlaşmayla teslim alarak birçok kaleyi ele geçirdi.

Novo Brdo'nun kuşatılması

(4) Sultan, ülkeyi istilasından sonraki yirmi beş gün içinde bütün işlerini bir düzene soktuktan sonra, iyi tahkim edilmiş zengin bir küçük şehre varıp yakınlarında karargâh kurdu. Trivallilerin dilinde şehrin adı Novo Brdo[19] idi ve burada çok miktarda altın ve gümüş elde ediliyordu. (5) Önce şehrin sakinlerine teslim olmaları çağrısında bulundu. Karşılıklı güven içinde antlaşma imzalayıp kendilerini ve şehri teslim ederlerse, krallarına ödedikleri verginin aynısını ödemeye devam ederek eskiden olduğu gibi eşleri, çocukları ve mal varlıklarıyla sağ ve salim kalacaklar, barış içinde yaşayacaklardı.

19 Üsküp'ün kuzeyinde, Goljak Planina Dağının eteklerinde kurulu Novo Brdo şehrinde XIV. yüzyıldan itibaren zengin altın, gümüş ve kurşun ocakları işletiliyordu. Şehir XV. yüzyılda Sırbistan'ın büyük ticaret merkezlerinden biriydi.

(6) Ancak halk bu teklifi kabul etmeyince, şehrin yakınlarındaki araziyi yakıp yıktı, şehri ablukaya alıp ordusuyla çevresini sardı; toplarını kurarak kuşatmaya başladı.

IX (1) Trivallilerin hükümdarı Lazaros, Sultan'ın şiddetli saldırısını, kalelerin ele geçirildiğini ve Novo Brdo'nun kuşatıldığını öğrenince olanlara çok şaşırdı ve ne yapacağını bilemez hale geldi. Mümkün olduğunca diğer kalelerini güçlendirmeye çalıştı. Aşağı kesimlerde yaşayan erkek, kadın ve çocukların bir bölümünü kalelere, bir bölümünü de ülkenin dağlık kesimlerine taşıttı. Halkının hayvan sürülerini, servetlerini ve ev eşyalarını iç kesimlere taşıtarak ülkenin geri kalan kesimlerini savunma için güçlendirdi.

(2) Samandria'ya [Semendire, Smederevo][20] yeterli miktarda muhafız yerleştirip başlarına güvendiği adamlarından birini getirdi,

---

20 Smederevo, Belgrat'ın 40 km. güneyinde, Tuna üzerinde müstahkem bir kaleydi. Yorgi Brankovic, 1430 yılında inşa ettirdiği kaleyi, iki aylık bir kuşatmadan sonra Osmanlıların eline geçtiği 1439'a kadar ülkesinin başkenti yapmıştı. 1444'te Szegedin Antlaşmasıyla tekrar Sırpların eline geçen kale, nihai olarak 1459'da Osmanlıların eline geçti.

τῶν αὐτῶ πάντων ἐμαθητεύσατο τὴν
σοφωτάτην, ταύτην ἐπιστήμην ἀφθόνως
ἔμεινεν ἐμοί, καὶ οὐδεμιᾶς φειδοῦς ἔσχεν
ὅπως ἂν αὐτὴν ἐμοὶ ἐνδείξηται, μᾶλλον
τοῦ ἴσου ζῆλον ἐπιδεικνύμενος καὶ εὐνοίας
καὶ φιλίας ἕνεκα. καὶ ἔστιν τῶν πάντων
ἀδιάφθορος ὁ λόγος καὶ σαφὴς ὅτι
ἐκ θείας ἐστὶν δυνάμεως καὶ σοφίας
ἀπόρροια· διὰ τοῦτο οὐδὲν μεμιασμένον
ἐν αὐτῷ ἁλισκόμενον εὑρήσεις· ἀπαθὴς
γὰρ καὶ ἄφθαρτος ἡ φύσις τῆς σοφίας
ἐστίν. καὶ ἔστιν ἀτμὶς τῆς τοῦ θεοῦ
δυνάμεως καὶ ἀπόρροια τῆς τοῦ παντο-
κράτορος δόξης εἰλικρινής· διὰ τοῦτο
οὐδὲν μεμολυσμένον παρεμπέπτωκεν
αὐτῇ. ἀπαύγασμα γάρ ἐστιν φωτὸς
ἀϊδίου καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς
τοῦ θεοῦ ἐνεργείας καὶ εἰκὼν τῆς
ἀγαθότητος αὐτοῦ. καὶ μία οὖσα πάντα
δύναται καὶ μένουσα ἐν ἑαυτῇ τὰ πάντα
καινίζει· καὶ κατὰ γενεὰς εἰς ψυχὰς
ὁσίας μεταβαίνουσα φίλους θεοῦ καὶ
προφήτας κατασκευάζει· οὐδὲν γὰρ
ἀγαπᾷ ὁ θεὸς εἰ μὴ τὸν μετὰ σοφίας
οἰκοῦντα. εὐπρεπεστέρα γάρ ἐστιν
ἡλίου καὶ πάσης ἀστρικῆς διατάξεως·
φωτὶ γὰρ συγκρινομένη εὑρίσκεται
πρωτοστατοῦσα· τῷ γὰρ φωτὶ νὺξ
ἐπιγίνεται, σοφίᾳ δὲ οὐ δύναται κακία
κατισχύσαι.

Διδαχὴ τῆς Νικοπόλεως

Lazaros'un Daklara sığınması ve orada kalması

içine bol miktarda yiyecek ve uzun süreli bir kuşatmaya dayanabilmesi için gerekecek başka malzemeler taşıdı. Sonra da kadınlar, çocuklar, mal varlıkları ve maiyetinden birkaç adamıyla İstros'u geçerek Daklarla Paionlara sığındı ve orada kaldı.

Lazaros'un Sultan'a bir heyet göndererek barış antlaşması imzalaması

(3) Ancak kısa süre sonra, Sultan'a bir heyet gönderip her yolu deneyerek onunla bir barış antlaşması imzalamaya çalışmanın iyi olacağını düşündü. Maiyetinden yüksek rütbeli, sağduyulu ve kültürlü adamlar seçti; onlara çok sayıda altın ve gümüşten yapılmış gösterişli hediyeler ve tabii ki ödemesi gereken olağan vergileri vererek [Sultan'a] gönderdi. (4) Onlar Sultan'ın huzuruna çıkıp hediyelerle vergileri sundular ve hükümdarlarının tekliflerini ilettiler. Sultan heyeti ılımlı bir biçimde karşıladı, dostça davrandı, barışçı görüşmelerde bulunup karşılıklı yeminlerle antlaşma imzaladı.

Buna göre, kaleler ve ülkenin savaşla ele geçirdiği bölgeleri kendisinde kalacak, ülkenin kalan kısmı ise daha önce kararlaştırılandan az olmamak şartıyla vergi ödenmesi ve Sultan'ın seferlerine belirli sayıda asker gönderilmesi karşılığında hükümdarın egemenliğinde kalacaktı.

Novo Brdo'nun Sultan'a teslim olması

(5) Kırk gün kuşatma altında olan Novo Brdo şehri, artık uzun süreli kuşatmaya dayanamadığı ve surları toplarla yıkıldığı için anlaşma sonucu Sultan'a teslim oldu. Buna göre içinde yaşayan halkın başına hiçbir kötülük gelmeyecek, eşleri, çocukları ve servetleriyle şehirde yaşamaya ve topraklarını işlemeye devam edecekti.

(6) Sultan karşılıklı yeminlerle barış antlaşmasını imzaladı, elçileri değerli armağanlarla onurlandırıp onları dostça konuk ettikten sonra geri gönderdi. Elçiler neler yaptıklarını anlatınca, hükümdarları Lazaros hayalini bile kurmaya cesaret edemediği bu beklenmedik barış antlaşmasına çok sevindi. Bu kadar büyük bir ordu toplayarak savaşa bunca hazırlık ve masraf yaptıktan sonra Sultan'ın kendisiyle barış imzalayacağını beklemiyordu. Her şeyini birden kaybedeceğini düşündüğünden, kaybettiklerini hiç sorun etmedi ve elinde kalanlarla mutlu oldu.

Lazaros'un yeniden daha önce sahip olduğu iktidarına kavuşması

(7) [Lazaros] Eşini, çocuklarını ve bütün mal varlıklarını alıp İstros'u geçerek ülkesine geri döndü. (8) Sultan, ele geçirdiği kaleleri iyice tahkim edip yeterli sayıda muhafız yerleştirdi, askeri konularda yetenekli ve cesur bir adamı olan Ali'yi ülkeye satrap olarak atadı.

Ganimetleri askerlerine dağıttı; bir bölümünü de kendisine ayırdı ve yaz mevsiminin bitimine yakın Adrianos'un şehrine geri döndü. Kısa bir süre burada kalıp işlerini düzene soktuktan sonra, sonbaharın ortalarına yaklaşırken kışı geçirmek üzere Byzantion'a geri döndü. Sultan'ın saltanatının beşinci yılı olan 6963 yılı [1454/5] bu şekilde sona erdi.

Sultan'ın Polis'e gösterdiği ihtimam

X (1) Sultan, Polis'e vardığında, görkemli sarayının tamamlandığını, Hrysi Pyli'deki hisarın ve surların güzel bir şekilde inşa edildiğini gördü. Yapılan işlerden memnun kalarak inşaatların sorumlularına para, elbise ve başka birçok armağanlar verdi. Zamanla hasar görüp yıkılmış olan Athyra [Büyükçekmece] ve Rigion [Küçükçekmece] körfezlerindeki köprülerin bir an önce yeniden inşa edilmelerini emretti. Ulaşımı kolaylaştırıp daha güvenli kılmak için, Polis'e ulaşımı sağlayan yollardan bataklık ve geçilmesi zor olanlarının düzeltilmesini, düzleştirilmesini, taş ve plakalarla döşenmesini de emretti. (2) Bunun dışında, kara yoluyla Polis'e seyahat edenlerin kalıp dinlenebilmesi için hanlar, kervansaraylar yapılmasını, şehrin merkezinde ve sarayın yakınlarında, dış tarafı güçlü surlarla korunan, içi büyük ve güzel galerilere ayrılmış, üstü pişmiş kiremit kaplı ve şeffaf taşlarla döşenmiş büyük ve güzel bir çarşı[21] inşa edilmesini emretti. Ayrıca, görkemli ve gösterişli hamamlar[22] yapılmasını; şehre suyollarıyla bol miktarda su[23] getirtilmesini emretti.

---

21 Sonradan Cevahir Bedesteni adını alan Büyük Bedesten veya İç Bedesten. Duvarları, tüccarların değerli eşyalarını hırsızlıktan ve yangından korumak amacıyla kale gibi sağlam inşa edildi. 15 kubbesi vardı. Bir subaşından adını alan Çakır Ağa Mahallesinde kuruldu. Şehrin ekonomik merkezi idi. Daha sonra ipekçiler için Sandal Bedesteni de eklendi. Bugünkü Kapalıçarşı'nın inşa edilen ilk binaları bu iki bedestendi. (İnalcık, "İstanbul", DIA 23, s. 223)

22 Fatih döneminde: Azebler Hamamı, Eyüb Sultan Çiftehamamı, Yedikule Hamamı, Karaman Irgadlar Hamamı, Molla Gürani Hamamı, Murad Paşa Horhor Hamamı, Nişancı Hamamı, Rum Mehmed Paşa Hamamı, Acemi Oğlanlar Hamamı, Alaca Hamam, Balat Kapısı Hamamı, Bostan Hamamı, Cami Mahallesi Hamamı, Çavuşbaşı Hamamı, Çukur Hamam, Davud Paşa Çifte Hamamı, Davud Paşa İskelesi Hamamı, Direklice Hamam, Eski Yeni Hamam, Gedik Paşa Hamamı, Hoca Paşa (Sinan Paşa) Hamamı, İshak Paşa Hamamı, Kadıasker Hamamı, Kule Hamamı, Küçük Hamam, Mahmud Paşa Hamamı, Sırt Hamamı, Şengül Hamamı, Tahta Kale Hamamı, Tophane Kapısı Hamamı, Üsküdar Hamamı ve Yıldız Hamamının faaliyette olduğu kaydedilmiştir. Bu hamamların bir kısmının günümüzde yeri bile bilinmemektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481), Cilt IV, İstanbul: 1974, s. 590-611.

23 Fatih döneminde çeşmeler ve şadırvanlar yapıldı. Fatih devrinden sonra kemerler fazlalaşmıştır. Çeşmeler için bkz. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, s. 611-617.

Şehrin imarı ve süslenmesi, halkın yararı, kullanımı ve refahı için buna benzer birçok başka emir verdi. (3) Ancak özellikle şehrin yerleşimi ile ilgilendi. Onu daha önce olduğu gibi insanlarla doldurmak üzere, hem Asya'dan hem Avrupa'dan, ülkesinin her tarafından, mümkün olabilecek en hızlı ve düzenli şekilde her kavimden insanlar ve özellikle Hıristiyan nüfus nakletti.[24] Polis'i iskân ederek eski refahına kavuşturmak üzere ruhunda bu kadar derin bir tutku doğmuştu.

Sultan'ın Ainos'a sefere çıkmasının nedenleri

XI (1) Sultan bu işlerle uğraşırken, kış ortasında Ainos ile İmroz ve Samothraki adalarının hükümdarı Dorieus'un isyana meyilli olduğunu ve isyan etmek istediğini öğrendi. Kısa süre önce ölen babası Palamidis, vasiyetinde kendisiyle birlikte eşit derecede ağabeyinin dul karısıyla çocuklarını da bütün mal varlığının ve iktidarının varisi olarak tayin etmişti.

24 Fetihten sonra yapılan 1455 tarihli ilk tahrir kayıtlarında, sur içinde hangi bölgede oturanların nereden geldiklerine dair ilginç bilgiler vardır. İnalcık'ın bu çalışması İş Bankası Kültür Yayınları'ndan yayımlanacaktır. Çalışmanın ilk sonuçları için bkz. İnalcık, "The Ottoman Survey of Istanbul, 1455", Archivum Ottomanicum 25 (2008), 5-13.

Hatta yasal mirasçısı büyük oğlu olduğu ve sağlığında bütün iktidarı ona devrettiği için mirasının en büyük payını dul eşiyle çocuklarına bırakmış, Dorieus'a sadece Mytilini'deki arazilerini vermişti.[25] (2) Ancak [Dorieus] adaleti ve babasının vasiyetini önemsemediği gibi kendi güvenliğini de tehlikeye attı. Ağabeyinin dul eşiyle çocuklarının haklarına saygı gösterseydi, kendisi için daha güvenli olacaktı. Kadınla çocuklarını bir kenara iterek, tek başına ailesinin mal varlığının ve iktidarın mutlak hâkimi oldu; kadınla çocuklarına hiçbir şey vermedi.

(3) Ancak [kadın] bu durumdan büyük rahatsızlık duydu ve haklarının elinden alınmasına razı olmadı. Sadece kendisi değil, aynı zamanda akrabaları da olan ve ülke yönetiminin tehlikeye düşmesinden endişe eden çevresindeki aklı başında ve sağduyulu kişiler, [hükümdarı] bu açgözlülüğünden, önce konuşarak vazgeçirmeye çalıştılar. (4) Yanına giderek, babasının mirasına saygı göstermesi ve ağabeyinin eşiyle çocuklarına zorbalıkla davranmaması doğrultusunda dostça tavsiyelerde bulundular.

25 1455'te ölen Palamede'nin büyük oğlu Giorgio Gattilusio 1449'da öldü. Kardeşi II. Dorino Gattilusio babasının ölümünden sonra 1456'nın Ocak ayına kadar Enez'i yönetti.

Ayrıca, her tarafı dolaşarak insanların davranışlarını yargılayan, haksızlık yapanlarla haksızlığa uğrayanları ve özellikle iktidar sahiplerinin bunlara yaklaşımını gören ilahi Nemesis'ten[26] korkmasını, bazı şeylerin şiddetle gerekli ve değiştirilemez olduğunu, haksızlığa uğrayanların sessiz kalmayacağını söylediler. (5), "Her yola başvurarak haklarını arayacaklar, söylenebilecek hatta söylenmemesi gereken şeyler söyleyerek seni Sultan'a şikâyet edecekler. Ve işin nerelere varacağına bak! Kendini, hepimizi ve ülkeyi düşünüyorsan söylediklerimizle ikna olmalısın, çünkü sana en doğru tavsiyelerde bulunuyoruz. Adil olabilmek için mirası ve iktidarı ağabeyinin çocukları ve karısıyla paylaş. Bu şekilde, iyi ve doğru düşünüp hareket etmiş olacak, kendin için olduğu kadar hepimiz için de yararlı ve barış içinde bir gelecek sağlayacak, payına düşen iktidarı sürdüreceksin" dediler.

(6) Müteaddit defalar bu ve buna benzer şeyler söyledikleri halde onu ikna edemediler. Kadın da günün birinde onu ikna edebileceğinden umudunu yitirince Sultan'a başvurdu, elçi ve ricacı olarak ona dayısını gönderdi. Üzgün ve haklı olarak hiddetli bir halde Sultan'ın huzuruna çıkan adam, adaletsiz davranandan intikam almak uğruna herkesin iktidarı kaybetmesi tehlikesine rağmen –ki sonunda öyle oldu– Dorieus aleyhine birçok suçlamada bulundu.

26 Yunan mitolojisinde aşırı gurur ve bencillik gösterenleri cezalandıran, adaleti sağlamak için intikam almayı savunan merhametsiz tanrıça.

Sultan aleyhine düşmanca duygular beslediğini, isyan etmek istediğini, İtalyanlarla ilişkiye girdiğini, silah toplayarak parayla muhafızlar tuttuğunu, Ainos ve adalara işgal ordusu yerleştirmek istediğini söyledi. Özetle isyan hazırlıklarında bulunduğunu ve en kısa zamanda durdurulmazsa planlarını hayata geçireceğini söyledi.

XII (1) Bu ve buna benzer birçok şey söyleyerek Sultan'ı kızdırıp hiddetlendirdi. [Sultan] kendini tutamaz hale geldi, daha fazla oyalanmaması, Ainos meselesini ihmal etmemesi, büyük gelire, stratejik konuma ve verimli topraklara sahip olan, başka birçok açıdan değerli olan böyle bir şehir karşısında ilgisiz kalmaması gerektiğine karar verdi.

(2) Ainos eskiden beri şöhreti, zenginliği ve gücüyle gurur duyan, yakınlarındaki sahil kesimiyle birkaç adanın hâkimi olan Aiolya'nın en büyük şehridir. Trakya ve Makedonya sahillerinin en güzel noktasında bulunur. Güneyinde Ege Deniziyle İmroz, Limnos ve oradaki diğer adalar bulunur, bunlarla yaptığı ticaretten büyük gelir sağlar. Kuzeyinde de Evros Nehri yer alır.

Evros Nehrinin tasviri

Bu nehir yukarı Moisia ile Haemus Dağında doğar, Trakya ve Makedonya'nın iç kısımlarını geçerek hep güneye doğru akar.

Biraz daha ilerleyip Adrianupolis yakınlarından geçerek, Kontadesdos, Agrianis ve Tearos Nehirleriyle[27] birleştikten sonra genişleyerek üzerinde gemilerin seyahat etmesine olanak tanır.

Tearos Nehriyle diğerlerinin tasviri

(3) Karadeniz'deki Heraion[28] ve Apollonia [Sozopol, Bulgaristan] arasında bulunan bir dağdaki bir kayadan fışkıran sulardan kaynaklanan Tearos, bölge sakinlerinin ve oradan geçenlerin söylediklerine göre, bütün diğer nehirlerden daha güzel, daha serin ve her bakımdan daha yararlı sulara sahiptir.

(4) Evros güneye doğru akarak Doriskos'un dışından geçer ve Ainos limanına varmadan önce Ege Denizine kavuşur. (5) Burada büyük ve küçük, özellikle yağlı birçok balık çeşidi yaşar. [Nehir] Şehir sakinlerine, iç taraflara ve yakınlardaki birkaç şehre, ürünlerini nakliye gemileriyle taşımaları imkânı tanır. (6) Önünde ve yakınlarında bulunan birkaç küçük göl, yarımadaya benzemesine yol açar. Eskiden Stentoris adını taşıyan, kuzeydeki dağın arkasında bulunan başka büyük bir göl de sularını bu göllere döker. Buralarda da çok sayıda balık çeşidiyle kuğu sürüleri ve göllerle ırmaklarda yaşayan yenilebilir kuş türleri vardır.

---

27 Kritovulos, nehirler hakkındaki bilgileri Herodot'tan alarak antik adlarını kullanıyor. Brysis [Pınarhisar] yakınlarında doğan Tearos Suyu, Kondadesdos'a [Karaağaç Deresi], o da Meriç'in kollarından Agrianis'e [Ergene] dökülüyordu, bkz. Herodot IV, 89–90.

28 Marmara Ereğlisi'nin 25 km. batısında bulunan antik şehir (bkz. Herodot IV, 90). Roma döneminde Via Egnatia üzerindeki küçük bir istasyondu.

Eskiden olduğu gibi günümüzde de şehir bütün bu zenginliklere sahiptir. (7) Ancak zenginlik ve gelir açısından yakınlarındaki diğer bölgelerden üstün olmasını sağlayan ürünü, başka her yerden daha kaliteli ve daha bol miktarda çıkarılarak Trakya ve Makedonya'ya satılan, ona pınarlardan akarcasına gümüş ve altın kazandıran tuzdur.

Ainos'un eskiden nasıl olduğuna dair

Bu şehir eskiden refah içindeydi, zengindi, güçlüydü, tanınmıştı ve birçok güzel şeye sahipti. (8) Zamanla başka Hellen şehirleri gibi istila edildi, tahrip oldu ve uzun bir süre için boş kaldı. Uzun süre sonra, Roma kralları bölgenin üstünlüklerinden dolayı, limana yakın kısmını yeniden inşa ettiler ve eskiden akropolisinin[29] bulunduğu yeri yerleşime açtılar. Şehir zaman içinde gelişti, ün salarak zenginleşti, yeniden mükemmel insanlardan oluşan sakinlere sahip oldu.

XIII (1) Şehrin yönetimi, 150 yıl kadar önce, Gattilusio[30] adında çok güçlü İtalyan bir asilin eline geçmişti. Romalıların kralı onu kız kardeşiyle evlendirmiş, çeyiz olarak Ainos ve Mytilini'yi vermişti.

---

29 Akropolis, eski Yunan şehirlerinde kentlerin yanı başındaki yüksekliklere verilen addır. Yukarıda bulunan şehir anlamına gelen bu tepelerde tapınaklarla çeşitli kurumlar yer alır, hazineler saklanırdı. Saldırı durumunda halk akropolise sığınır sonuna kadar savunurdu.

30 Cenevizli Francesco Gattilusio 1354'te V. İoannis Palaiologos'a tahttaki rakibi İoannis Kantakouzenos karşısında yardım ettiğinde ödül olarak imparatorun kız kardeşi Maria ile evlenmişti. Midilli Adası gelinin çeyiziydi. Bu durumda Gattilusio ailesi Midilli'ye 150 değil 100 yıl hükmetmiş oldu. Ailenin Bizans hanedan ailesiyle yakın dostluk ve akrabalık ilişkileri vardı. I. Dorino Gattilusio'nun kızı Caterina, son Bizans İmparatoru XI. Konstandinos'un eşiydi ve ilk çocuğuna hamileyken 1442'de öldü.

ἐκστῆναι φρονήσεως, τῶν τε σωφρόνων
καὶ φρονίμων. οὐκοῦν ἡδονὴ μετὰ τυφλότητος. οὐδὲ καὶ
ἐστὶ τὸ ζῆν μᾶλλον τοῦτον τὸν τρόπον, τοῦ ζῆν οὕτω.
τοιοῦτος καὶ ὁ τῶν ἀδίκων βίος ἅπας ἐστὶ φαῦλος. καὶ
ἔτι μᾶλλον ἐξ ἐκείνου τοῦ λόγου ὃν ἀκούσῃ, ὅτι ἔφη τὸν
δίκαιον μᾶλλον εὐδαίμονα εἶναι τοῦ ἀδίκου, ἐκ τοῦ καὶ
θεοφιλέστερον εἶναι τὸν δίκαιον τοῦ ἀδίκου. δῆλον
γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ οἱ θεοὶ τῶν ἀδίκων
ἐπιμελοῦνται, καὶ διὰ ταῦτα ἐξ οὗ τὸν δίκαιον
ἀπολλύναι δικαιοῦσιν, ἐκ τούτου δῆλον ὅτι καὶ
πάσχειν ὁποῖον πάσχοντα, ἀνωφελῆ ἡγοῦνται
νομίζειν τῶν ἀνομιῶν εἶναι αὐτῶν, καὶ τῶν ἄλλων
ἁπασῶν φόρων. οὐκοῦν ἀφοσιοῦνται; ἆρ' οὐ τῶν
ζώντων, καὶ τῶν πάλαι ὡς οὐδὲν ὄντων.
καὶ γὰρ ἐν ᾅδου εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι λεγόμενοι.
ὡς οὐδὲν ὄντα καὶ ἐκεῖ νεκρά. καὶ οὐκοῦν
ὠνούμενος δὲ καὶ ἀλλάττων ζῶντα ὡς, ὅτι οὐδὲν
ὄντα ὠνοῦται καὶ ἀλλάττεται, καὶ οὐκ ἂν ἐθέλοι
ἐν ἀνοσίοις εἶναι ὡς, τὸ σεσηπὸς εἰδώς, καὶ
ἐν ἀνοσίοις οὐκ ἂν ἐθέλοι εἶναι. καὶ τοιαῦτα μὲν
ἀσεβῆ οὐκ ἂν ἐνθυμοῖτο, τοιαῦτα δὲ καὶ πολλὰ
καὶ πάσχοι ἂν ἐκεῖνα, ἅπερ ἐστὶν
αὐτῶν ἀνομιῶν μισθὸς ἀποδιδόμενος τοῖς αὐτῶν.

Bu adam şehri daha iyi duruma getirdi ve zaman içinde her bakımdan daha da geliştirdi. (2) İktidar, Sultan'ın şimdi şehri ellerinden aldığı Palamidis ve oğlu Dorieus'a kadar, dört nesil boyunca bu hanedanın elinde kaldı. Onlar ve ardıllarının tümü, Avrupa'ya geçerek bütün Trakya ve Makedonya'yı ele geçirdiklerinden beri Sultan'ın atalarıyla kendisine vergi ödediler. Tuzdan gelen gelirle topladıkları diğer vergilerden iki pay[31] ödedikten sonra, sultanların izniyle kalanı kendileri alıyor, şehri yönetiyorlardı. Sultanlar istedikleri zaman şehri ele geçirebilirlerdi; nitekim öyle de oldu.

Yunus'un Kalliupolis'ten Ainos seferine çıkması

XIV (1) Yunus, Sultan'ın emriyle en kısa zamanda on trireme donatarak Gelibolu'dan hareket etti. Bir günde Eleunda'ya [Seddülbahir] vardı. Hersonisos'un [Gelibolu Yarımadası] çevresini dolaşarak gece saatlerinde Melas [Saros] Körfezini geçti ve ardından Ainos yakınlarındaki Pacheia Akti Burnuna vardı.

31 Kritovulos Osmanlılara ödenen yıllık vergi oranının iki pay olduğunu söyleyerek belirsiz bırakıyor. Bu oran İngilizce çeviride onda iki, Türkçe çeviride üçte bir, Yunanca çeviride üçte iki olarak çevrildi.

Rivayete göre, Kserkses Yunanlılara karşı sefere çıktığında su alan gemilerini buraya çekerek tamir ettikten sonra, Doriskos'ta[32] bir kez daha bütün ordusunun askerlerini tek tek saymıştı. [Yunus] ertesi gün Ainos limanına vardı.

Sultan'ın karadan Ainos'a seferi

(2) Sultan Mehmet, yanına hassa ordusunu ve iki süvari birliği alarak, çok kötü hava koşulları altında kara yoluyla hareket etti, çünkü bu olaylar kış ortasında oluyordu.

İlginç bir olay

Yol boyunca yoğun kar yağışı, soğuk hava ve keskin kuzey rüzgârı onları çok zorladı, birçok piyade daha Polis'in banliyölerinde ve yolculuk boyunca karla kaplanarak öldü. Soğuktan donan diğerleri de burunlarını, kulaklarını ve başka organlarını kaybettiler. (3) Ancak kötü hava koşullarına, soğuğa ve kara rağmen İstanbul'dan hareket ederek dört günde, şimdi büyük bir köy, eskiden ise ün salmış bir şehir olan ve kara yoluyla Ainos'tan yaklaşık yüz stadion mesafede bulunan Kypsela'ya [İpsala] vardı[33].

XV (1) Ainos şehrinin sakinleri, limanlarına donanmanın geldiğini görüp Sultan'ın kalabalık ordusuyla Kypsela'ya vardığını öğrenince çok şaşırdılar.

32 Olayı Herodot kaydeder, VII 58-100. Dedeağaç'ın 15 km. doğusunda kurulu sahil şehri ve kalesi. Yıkıldıktan sonra İmparator Traianus (MS 98-117) burada Trainanoupolis şehrini kurdu. Günümüzde yıkıntıları üzerinde Loutros Köyü kuruldu, Doriskos adı da komşu Rumcuk Köyüne verildi.

33 Kritovulos mesafeyi yüz stadion, yani yaklaşık 18 km. olarak veriyor, oysa mesafe 38 km'dir.

Bu seferin nedenlerini açıklayamadıkları için çaresizlik içinde kaldılar, ne yapacaklarını bilemez durumda umutsuzluk ve korkuya kapıldılar. (2) Sultan karadan ve denizden saldırdığı için kadın ve çocuklarıyla birlikte hemen esir alınıp götürüleceklerini sandılar. (3) Hükümdarları Dorieus kısa bir süre önce kışı geçirmek üzere Samothraki'ye gittiği için orada değildi. Yine de en uygun davranışın bu olacağı düşüncesiyle aralarından en yüksek konumda olanları seçerek başlarına kötü şeyler gelmemesi karşılığında kendilerini ve şehri teslim etmek üzere Sultan'a elçi gönderdiler.

Ainos'un Sultan'a teslim olması

(4) Sultan elçileri alçak gönüllülükle karşıladı; onlarla barışçı bir şekilde konuşup isteklerinden bazılarını kabul ettikten sonra geri gönderdi. Şehri teslim almak üzere onlarla birlikte Mahmut Paşayı da gönderdi. Ertesi gün kendisi de şehre girerek Dorieus'un sarayında bulduğu bütün zenginlikleri, altın, gümüş ve diğer değerli eşyaları alıp götürdü. Aynı şekilde Dorieus'la birlikte giden güçlü kişilerin evlerini de yağmaladı.

(5) Şehirde üç gün kalarak her şeyi istediği şekilde düzene koydu. En iyilerinden 150 genç seçti ve şehrin yönetimini Murat adında, ahlaklı ve sağduyulu bir adamına bırakarak Edirne'ye geri döndü.

XVI (1) Yunus, Dorieus'u alıp getirmek için Samothraki'ye elli kürekçili bir gemi gönderdi. Kendisi de İmroz'daki işleri düzene sokmak ve Dorieus'un yöneticilerini görevden almak üzere oraya doğru demir aldı.

(2) Hava koşulları kötü olduğundan limana yanaşamadı, dalgalar ve rüzgârlardan korunan İmroz'un güneyindeki Kefalos Burnuna demirledi. Bir haberci göndererek Kritovulos'u çağırdı ve üzerindeki kalelerle birlikte bütün adayı, savunmak ve yönetmek üzere ona verdi. Kendisi Dorieus'un yöneticilerini yanına alarak Kalliupolis'e geri döndü.

Yunus'un Dorieus'un yöneticilerini kovarak, yönetmek üzere İmroz'u Kritovulos'a vermesi

(3) Dorieus –tahminimce korkusundan– Samothraki'den elli kürekçili gemiye binmediği gibi Yunus'a da gitmedi. Paralos'uyla[34] Ainos'a geçti, oradan da Adrianupolis'e gitti. Sultan, huzuruna çıktığında ona dostluk gösterdi, bağışlayıcı ve koruyucu davranarak, İmroz, Limnos ve Samothraki adalarının yönetimini tekrar ona verdi. Yunus, Dorieus'un kendisini çiğneyerek aracılığına gerek duymadan Sultan'ın huzuruna çıkmasını kendine yapılan bir saygısızlık olarak algıladı, hiddetlenerek ondan intikam almak istedi. Dorieus daha Adrianupolis'ten ayrılmadan, gizlice Sultan'a elçiler gönderdi.

---

34 Paralos, antik dönemde Atinalıların altı "kutsal" gemisinden birinin adıydı. Sunion Burnunun batısındaki "Paralou Gi" adındaki limanda demirli bekler, genellikle acil durumlarda dini ve siyasi görevlerde kullanılırdı. Thucydides'e göre (VIII, 72), Paralos'un mürettebatı ve görevlerinden dolayı onunla yolculuk edenler mutlaka Atina vatandaşı olmalıydı. Kritovulos burada bu geminin adını gemi türü olarak kullanıyor.

Ada sakinlerinin onu yöneticileri olarak istemediklerini, düşmanca niyetler beslediği için adalarda serbest hareket etme imkânını bulunca isyana kalkışabileceğini, bu yüzden adaların ona teslim edilmemesi gerektiğini söyledi. Onun yerine, yaşamını sürdürebilmesi için iç kesimlerden bir tımar verilebilirdi.

Dorieus hakkında notlar

(4) Sultan elçilerin dedikleriyle ikna olup adaları ona vermedi, gelirlerinden yararlanması için Zihna[35] yakınlarında toprak verdi. (5) Dorieus oraya gitti ve kısa bir süre kaldıktan sonra Mytilini'ye, oradan da Naksos'a geçti. Tinos Adasında adanın güçlü kişilerinden birinin kızıyla evlenerek oraya yerleşti.

Sultan'ın Belgrat seferi için hazırlıkları ve sefere çıkışı

XVII (1) Sultan Adrianupolis'te kaldığı kış mevsimi boyunca büyük bir ordu hazırladı. Sahip olduklarına ek olarak güçlü toplar döktürdü, silah topladı ve bir sefer için gerekli bütün diğer hazırlıkları yaptı. Ancak düşüncelerini açıklamadı; sefer hazırlıklarının kime karşı yapıldığını kimse bilmiyordu. (2) Kararlaştırdığı şekilde iyice hazırlandıktan sonra, ilkbaharın gelişiyle [MS 1456] Adrianupolis'ten hareket etti. Trakya ve Makedonya'nın iç kesimlerinden Yukarı Moisia'ya ve bizim zamanımızda Sofia adıyla bilinen Haemus Dağının geçidine doğru ilerledi. Orayı da geçtikten sonra Trivallilerin ülkesine girdi.

35 Serez ile Drama arasında, Ahinoi Gölünün doğusunda bulunan Bizans döneminin köyü. Zihna, İznik İmparatoru III. İoannis Vatatzis'in (1222-1255) Trakya'daki mülklerinin batı sınırını oluşturuyordu.

Belgrat'ın savunma hattı

Ülkenin büyük bir kısmını geçerek yakıp yıktı ve devamında İstros Nehri üzerindeki Belgrat adını taşıyan Paion şehrine vardı. Burası her bakımdan güçlü ve güvenli, hatta diğer savunma donanımıyla ve özellikle iki tarafında doğal bir sınır oluşturan iki nehirle kesinlikle ele geçirilemezdi. Kuzey tarafından İstros, güney tarafından ise ona dökülen Saos [Sava] Nehirleri akıyordu. Belgrat yüksek ve dik nehir kıyıları, güçlü akıntılar, derin girdaplar ve dalgalarla iyi bir şekilde korunuyordu. İstila edilmesi daha kolay ve top atışlarına karşı daha zayıf olan kara tarafı ise yüksek çifte surlar ile su ve çamurla dolu derin hendeklerle tahkim edilmişti. İçinde de deneyimli ve tamamen zırhlı Paionlardan oluşan yeterli sayıda muhafızı vardı.

Belgrat kuşatması

Sultan işte orada karargâh kurdu, şehri çevirerek toplarını yerleştirdi ve kuşatmaya başladı.

Lazaros'un Dakia'ya kaçması

XVIII (1) Trivallilerin hükümdarı Lazaros, Sultan'ın ülkesine saldırdığını öğrenince kadın, çocuk ve varlıklarının tümüyle hemen İstros'u geçerek Dakia'ya [Ulah ülkesi] sığındı ve savaşın bitimine kadar orada kaldı. (2) Sultan şehri kuşattı, toplarıyla surların bir kısmını şiddetle sarstı, bir kısmını tamamen yıktı. Ordusunu bölümlere ayırıp ağır piyadelerinin surlardan geçişini kolaylaştırmak için hendeği toprakla doldurttu. Çok sayıda çalışan olduğu için bu iş kısa sürede tamamlandı. (3) Şehrin içindekiler cesurca direndiler. Surların yıkılan kısımlarında kalaslarla ve taş, tahta gibi her türden malzemeyle barikatlar kurdular. Sur içinde derin hendekler kazıp duvarlar inşa ettiler, her çareye başvurarak hücumları durdurmaya çalıştılar. Ancak pek başarılı olamadılar, çünkü topların fırlattığı taşlar yaptıklarını devirip dağıttı, surları yıktı.

(4) Paionların ve Dakların hükümdarı İoannis [Hunyadi János] şehrin karşısında ve İstros'un öte tarafında karargâh kurmuş, ağır teçhizatlı dört bin piyadeyle olanları izliyordu. Surların yıkılıp hendeğin toprakla dolduğunu ve Sultan'ın her an bütün ordusuyla nihai saldırıya geçeceğini anlayınca şehrin düşebileceğinden korktu. Bu yüzden piyadeleriyle gizlice nehri geçerek şehre girip mevzilendi ve dışarıdakilerden hiç kimse gelişinin farkına varmadı.

(5) Sultan'ın düşüncesine göre her şey hazır olduğunda (surlar yıkılıp yere serilmiş, hendek toprakla doldurulmuş ve sur önündeki savaş için gereken bütün hazırlıklar yapılmıştı) tereddüt edip zaman yitirmeden, en kısa zamanda bütün ordusu ve gücüyle saldırması gerektiğine karar verdi. (6) Ordusunu savaş düzenine soktu, askerlerini teşvik etti, onlara cesaret verici ve neler yapılması gerektiğini belirten, kendilerini savaşta göstermelerini isteyen konuşmalar yaptıktan sonra başlarına geçerek surlara saldırdı. Askerler, savaş naraları ve korkunç çığlıklarla koşarak sultanın önüne geçip surların yıkık kısmından zorla şehre girmeye çalıştılar. (7) Paionlar kahramanca savaşarak saldırıya karşı koydular. Orada, Sultan'ın gözleri önünde göğüs göğüse büyük bir çarpışma ve kıyım oldu. Saldıranlar zorla suru geçip şehri ele geçirmeye, Paionlar da onları püskürtüp şehri savunmaya çalışıyordu. Sonunda Sultan'ın askerleri üstünlük sağladı. Paionları püskürtüp surlara çıktılar ve kahramanca savaşarak onları kaçmaya zorlayıp şehrin içine doğru sürdüler. Askeri düzenlerini bozarak şehrin içine dağılan askerlerin peşine düşüp onları acımasızca öldürmeye başladılar.

Sultan'ın şehre taarruzu ve şiddetli savaş

XIX (1) Birden karşılarına İoannis çıktı ve askerleriyle onlara saldırdı. Yüksek sesle atılan naralar onları telaşlandırıp korkuttu ve ilerlemelerini durdurdu. (2) Orada kızgınlık ve hiddet dolu şiddetli bir çatışma başladı. Piyadelerden ve Paionlardan ölenler çok oldu. Saldıranlar şehri hemen hemen ele geçirdiklerine inandıkları için kaybetmeyi kabullenemiyor, Paionlar ise yenilmekten ve böyle bir şehrin ellerinin içinden kayıp gitmesinden utanıyorlardı. Birbirlerini geçmek ve cesur olduklarını göstermek için iki taraf da kahramanca savaştı.

Sultan'ın askerlerinin yenilip kaçışması ve Paionların onları karargâhlarına kadar kovalaması

(3) Sultan'ın askerleri zor durumda kalmıştı. Hem ön taraftan hem de arkalarındaki mazgallarla surların üzerinden vuruluyorlardı. Düşmanları her taraftan bastırıyordu, artık saldırılara dayanamayarak geri çekilmek zorunda kaldılar.

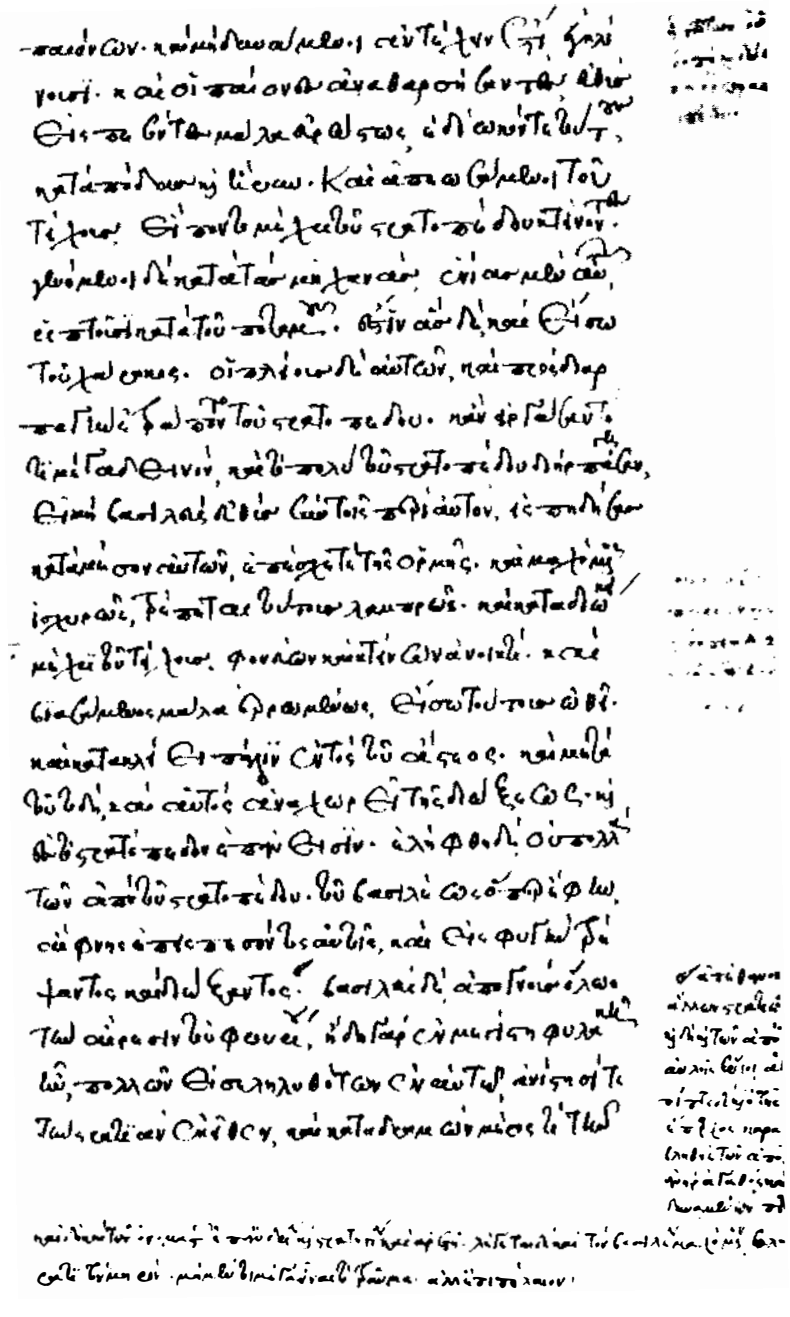

Paionlar cesaretlenip bütün güçleriyle taarruza geçtiler, askerleri kaçmaya zorlayarak surların dışına püskürttüler. Göğüs göğüse çarpışarak onları karargâhlarına kadar takip ettiler. (4) Topların yanına varınca, bazılarını nehre, bazılarını da hendeğe attılar ve çoğu karargâhı yağmalamaya koştu. Sultan yanındakilerle hemen üzerlerine yürüyüp hızlarını kesmese, çok daha büyük zarar verecek, karargâhın büyük kısmını yağmalayacaklardı.

Sultan'ın Paionlara bir sonraki saldırısı, şiddetli çatışma sonucu onları kaçmaya zorlayarak kovalaması ve tekrar şehre sığınmaları

Sultan şiddetli bir saldırıyla onları başarılı bir şekilde kaçmaya zorladı ve surlara kadar kovalayarak acımasızca öldürüp katletti. Bütün gücüyle bastırarak geriletti, şehre sığınmak zorunda bıraktı. Bundan sonra düşmanlarını kovalamaktan vazgeçerek karargâhına geri döndü. (5) Böylece Sultan'ın karargâhının büyük kısmı yağmalanmaktan kurtuldu. Çünkü daha önce de söylediğim gibi düşmanların üzerine yürüyerek onları kaçmaya zorlayıp kovaladı.

(6) Askerlerden ölenler çok oldu, aralarında Sultan'ın hassa alayından birkaç cesur asker de vardı. Topla fırlatılan bir taş isabet eden Avrupa eparhosu Karaca da orada öldü. Cesareti, komutanlık yeteneği ve erdemiyle nam salmış, Sultan'ın yakın çevresinden güç sahibi, güçlü ve cesur bir kişiydi. Rivayete göre çarpışmalar sırasında Sultan da bir kargıyla baldırından yaralandı; ancak yarası pek derin ve önemli değildi.

(7) Sultan, içinde çok sayıda asker olduğu için iyi korunan kaleyi ele geçireceğinden umudunu kesince, ordusunu alarak Trivallilerin ülkesinin bir kısmına saldırarak yağmaladı, kaleleri ele geçirip köyleri talan etti. Kendisi için ve ordusuna dağıtmak üzere mümkün olduğunca fazla ganimet topladı; ülkeye satrap olarak yine Ali'yi atadı ve yaz sonlarına doğru Adrianupolis'e geri döndü. Sonbaharı orada geçirdikten sonra kış mevsiminin başında Byzantion'a gitti. Saltanatının altıncı yılı olan 6964 yılı [1455/6] bu şekilde sona erdi.

XX (1) Trivallilerin hükümdarı Lazaros, Sultan'ın gittiğini öğrenince tekrar İstros'u geçerek ülkesine geri döndü ve Samandria'da kaldı. (2) İoannis'in Belgrat valisi olan kayınbiraderi Mihailos[36], Lazaros'a çok kızgındı, her yolu deneyerek onu yakından izliyor, tutuklamak istiyordu. Ancak bunu gerektirecek bir nedeni yoktu ve Lazaros bunun farkında değildi. (3) [Mihailos] hasmını izleyip kısa bir süre sonra kalelerinden birinde hileyle tutukladı ve Belgrat'ta hapsedip sıkı gözetim altında tuttu.

(4) Lazaros oradan başka türlü kurtulamayacağı için altın karşılığında serbest bırakılması için Mihailos'a yalvardı.

36 Bu olay, iki asil Macar ailesi: Michael Szilagyi'nin evlilik yoluyla akrabalık ilişkisi kurduğu Hunyadi ailesiyle Yorgi Brankovic'in akrabası olan Cilli ailesi arasındaki husumetten kaynaklanıyor. Ancak düşmanlığı daha da büyüten başka bir olay da yaşanmıştı. Brankovic'in adamları Belgrad dışında Michael Szilagyi'ye saldırmışlar, bu saldırıda kardeşi Ladislaus'u öldürmüşlerdi. Bkz. Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmrviou İstoria, s. 375, dipnot II-31.

Beriki önce razı olmadı, belki de alacağı fidyeyi yükseltmek istediğinden karşılık olarak toprak ve kaleler talep etti. Aradan uzun bir süre geçti, zorlukla ve birçok yakarıştan sonra onu 30.000 altın karşılığında serbest bıraktı.

(5) Lazaros çektiği üzüntülerden harap olmuş durumda krallığına döndü; daha kendine gelemeden ağır bir hastalığa yakalandı ve iktidarının halefi olarak eşiyle oğlu Lazaros'u[37] bırakarak öldü. (6) Sonuncusu annesiyle babasına kötü davranmış, sağlığında babasını birçok konuda üzmüştü. Özellikle babası Mihailos'un tutsağı iken fidye vermek istememiş, ancak annesinin yalvarmaları sonucu ve büyük zorluklarla ödemeyi yapmaya razı olmuştu. Babasının ölümünden sonra da annesini çok üzmüş, iktidardan tamamen uzaklaştırmıştı. Babasının mirasını ve saklı tuttuğu kendi servetini vermesi için onu her gün sıkıştırıyor, ona eziyet ediyordu.

Lazaros'un annesi, sultanın eşi olan kız kardeşi ve kardeşi Grigorios'un kaçışı

(7) Annesi oğlunun küçük düşürücü davranışlarına ve saldırganlığına artık dayanamadığından yanında servetini de götürerek sabık amirissa[38] [sultan eşi] olan kızı ve kör oğlu Grigorios'la[39] gizlice kaçtı. (8) Lazaros olanları öğrenince hemen annesinin peşine düşerek ona kalelerinden birinde yetişti. Böylece annesi gitmekte olduğu Sultan'ın ülkesine sığınamadı.

---

37 III. Lazar Brankovic, Yorgi Brankovic ile İrene Kantakouzene'nin oğluydu. 1446 Aralık ayından sonra babasıyla birlikte Sırbistan Despot'u oldu. Babasınının ölümünden sonra ise iktidarı annesiyle paylaştı.

38 Mara Brankovic (1412-1487), 1435'ten itibaren II. Murad'ın eşlerinden biriydi. Evliliği esnasında Hıristiyan inancını terk etmeyen Mara, eşinin ölümünden sonra Sırbistan'a babasının yanına döndü, ancak üvey oğlu II. Mehmed'le ilişkilerini kesmedi. Evlilik yoluyla siyasi destek arayan Bizans İmparatoru XI. Konstantinos, Georgios Sfrantzes'in önerisiyle ona evlenme teklif etti, ancak teklifi kabul edilmedi. Mara Brankovic İstanbul'a geri döndüğünde, üvey oğlu II. Mehmet'le saygı ve sevgiye dayalı ilişkisini hayatının son yıllarına kadar sürdürdü.

39 Smederevo Kalesinin fethinden sonra, II. Murad'ın emriyle Yorgi Brankovic'in büyük oğlu Gregory'nin gözlerine mil çekilmişti. Daha sonra Aynaroz'da keşiş olarak orada 1459'da öldü. Küçük kardeşi Stefan'ın gözlerine de aynı şekilde 1439'da mil çekilmişti. Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmrviou İstoria, s. 379, dipnotlar II-36 ve 38

Lazaros'un annesinin ölümü

Ancak Grigorios'la kız kardeşi gizlice ya da kardeşlerinden önce kaçmayı başararak (çünkü iki olasılık da konuşuluyordu) Sultan'ın kalelerinden birine sığınmayı başardılar[40]. Daha sonra Sultan'ın huzuruna çıktıklarında iyi kabul gördüler, konumlarına yaraşır özenle onurlandırıldılar. (9) Yaşlı olduğu için geride kalan anneleri, çektiği üzüntüler dolayısıyla hastalandı ve kısa bir süre sonra ölerek orada defnedildi. (10) Oğul Lazaros dini gerekliliklerini yerine getirip annesinin yanında götürdüğü her şeyi alarak Samandria'ya geri döndü ve akrabalarından hiç kimse iktidarına ortak olmadığından Trivallilerin ülkesinden geride kalan küçük kısmının tek başına hükümdarı oldu. Kardeşleri kördü, daha önce söylediğim gibi onlardan biri olan Grigorios kız kardeşiyle birlikte kaçmıştı. Orada kalan diğeri, yani Stefanos da sorun yaratmıyordu. (11) Genç ve tecrübesiz olan Lazaros, yanında siyasi konularda sağduyulu ve güvenilir bir adamı olmadığı ya da olsa bile onu dinlemeyip önerilerini hiç dikkate almayacağı için ülkesini iyi yönetmiyordu. Trivallilerin ülkesinde siyasi durum çok karışık ve düzensizdi. Hükümdar birçok başka konuda yanlış davrandığı gibi, özellikle Sultan'a ödemekle yükümlü olduğu vergileri ödemedi. Sultan bu yüzden ona daha da kızdı. Baharın gelişiyle ülkesine sefere çıkmak için hazırlıklar yapmaya başladı.

40 Peç ile Priştina arasında bulunan Rudnik Kalesi. Diether Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou Imbriou Istoria, s. 379, dipnot II-37.

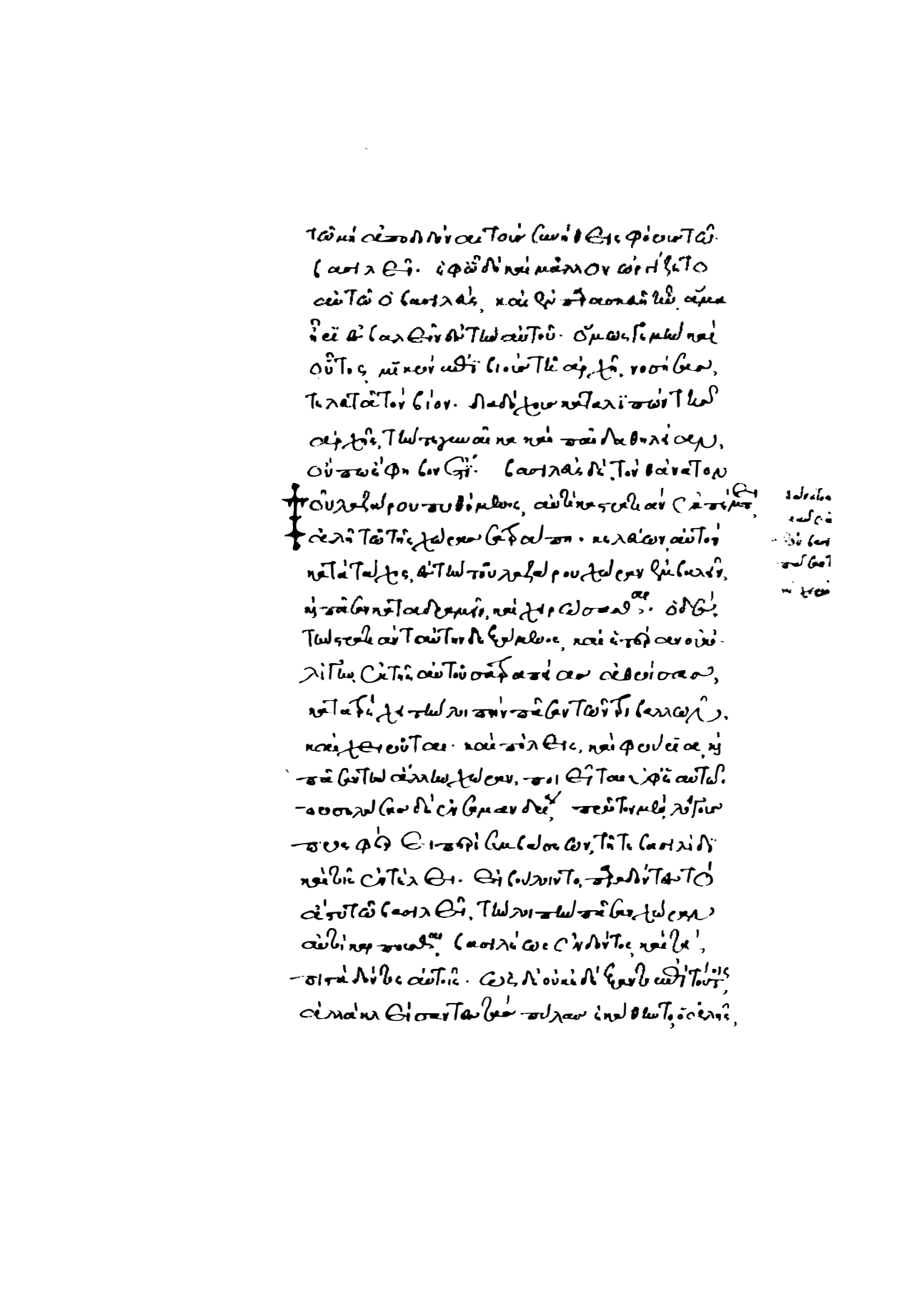

Lazaros'un ölümü ve ülkesini ele geçirmek üzere Sultan'ın ordu göndermesi

(12) [Lazaros] kısa bir süre iktidarda kaldıktan sonra hastalanarak öldü ve varisi olarak eşiyle henüz ergenlik çağına girmemiş olan kızını bıraktı.

XXI (1) Sultan, Lazaros'un öldüğünü duyunca, hemen bölgenin satrapı Ali'ye bir ordu gönderdi ve bir an önce Lazaros'un ülkesine saldırmasını, istila ederek ele geçirmesini emretti. (2) Ordu gelince, [Ali] satraplığından da kalabalık bir ordu toplayıp Trivallilerin yönetimi altında olan bütün bölgeyi istila etti, şehirleri, kaleleri ve bütün toprakları ele geçirdi. (3) Samandria önlerine gelince, önce kraliçe ve maiyetindekilerle müzakereye girdi. İsterlerse şehri teslim ederek ülkenin kalan diğer bölümünün gelirlerinin Sultan'ın da onayıyla onlara kalacağını söyleyerek güvenceler verdi. (4) Onlar bu şartları kabul etmediler, kapıları kapatıp şehrin içinde kaldılar. Ali bunun üzerine onları ordusuyla çepeçevre sarıp surların içine hapsetti. İçeriden dışarıya hiçbir şey çıkmaması, dışarıdan da içeriye hiçbir şey girmemesi için şehri sıkı bir abluka altına aldı.

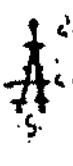

XXII (1) Sultan Konstantinopolis'te kalarak imar ve iskânıyla ilgileniyordu. Güzel, kullanışlı ve büyük hamamlar, görkemli konutlarla hanlar, her yerine çarşılarla misafirhaneler ve bahçeler yaptırıyor, bol su getirtiyordu. Şehrin süslenmesiyle güzelleşmesine katkıda bulunacak, sakinlerinin ihtiyaçlarına yanıt verecek ve hoş vakit geçirmelerini sağlayacak her şeyi yapıyordu. (2) Bununla da yetinmiyor, şehrin etrafındaki bütün yerleşimlere, bazılarını zorla getirtip yerleştirerek Trivalli, Paion ve Moisialılarla iskân ediyordu. (3) Büyük kısmı boş ve yerleşilmemiş olan şehrin dışındaki ve önündeki bölgeyi yoğun biçimde iskân ederek uygarlaştırmak istiyordu. Çünkü hem toprağı verimliydi (ekilip biçilmeye uygundu, her türlü meyveyle sebzeyi yetiştirebilir, şehrin iaşesine büyük katkıda bulunabilirdi) hem de seyahat edenler için güvenli değildi. [Sultan] bu işlerle meşgul oluyordu.

Papa'nın Sultan'ın Ege'deki adalarına karşı gönderdiği otuz gemilik donanma

XXIII (1) O günlerde, Roma'nın başrahibi Nikolaos[41], İtalya'da ordu topluyor, İmroz, Limnos ve Sultan'ın Ege'deki diğer adalarına karşı deniz aşırı [uzak mesafelere sefer yapabilecek nitelikte] bir donanma hazırlıyordu.

41 Papa V. Nicolaus (1447-1455) 24 Mart 1455'te vefat etmiş yerine III. Calixtus (1455-1458) geçmişti. Kritovulos ikisini karıştırıyor.

Otuz triremeyle en büyüklerinden iki nakliye gemisi donattı, bunlara deneyimli askerlerle her türlü silah ve kuşatma teçhizatı yükledi. Filonun başkomutanlığına, aynı zamanda doğu bölgelerinin Patrik'i olarak atadığı yeğeni Ludovico'yu getirerek bahar mevsiminin başında [1457] sefere gönderdi.

Limnos'un İtalyanlara ilk kez teslim oluşu

(2) [Ludovico] İtalya'dan hareket ederek Rodos'a vardı, burada bir müddet kaldıktan sonra demir alarak Sultan'ın adalarına yöneldi. Önce Limnos'a asker çıkararak onu antlaşmayla teslim aldı. Limnos'un yerli halkıyla Sultan'ın oradaki muhafızları ona hemen boyun eğdiler. Adada Sultan'ın hassa ordusundan yüz deneyimli yeniçeri vardı, komutanları ve bütün adanın yöneticisi Murat adında biriydi.

İtalyanların Thasos'u ele geçirişi

(3) Limnos'ta sekiz gün kalarak işleri düzene soktuktan sonra yeterli sayıda muhafızla garnizon komutanı olarak Luizo'yu bırakarak Thasos'a doğru hareket etti.

Adaya asker çıkardı ve önce limandaki kalede bulunanlara adayı teslim etmeleri çağrısında bulundu. İkna edemeyince, onları ordusuyla çepeçevre kuşatarak her taraftan şiddetle saldırdı. Surların önüne merdivenler ve toplar getirterek ilk taarruzda kaleyi zorla ele geçirdi. Kalede Sultan'ın altmış muhafızı vardı, bazılarını öldürtüp bazılarını canlı ele geçirdi. (4) Bu hareketiyle adanın diğer güçlü mevzilerinde bulunanları çok korkuttu. Onlar da anlaşmaya vararak kendilerini ve kalelerini direniş göstermeden teslim ettiler. (5) Bütün adayı on beş gün içinde tamamen ele geçirdikten sonra, işlerini düzene soktu, muhafızlar yerleştirdi ve sağ olarak ele geçirdiği askerleri de yanına alarak bütün donanmasıyla Limnos'a doğru hareket etti.

Kontos'un on triremeyle İmroz'a gidişi ve sonuç alamadan geri dönmesi

(6) Limnos'a varınca, Kontos adında birinin yönetiminde İmroz'a on trireme gönderdi. Kendisi de Limnos'ta sadece dört gün kaldıktan sonra, Limnos ve Thasos'ta tutsak ettiği Sultan'ın askerlerinden sağ kalanlarını da yanına alarak donanmanın arta kalanıyla Rodos'a doğru hareket etti.

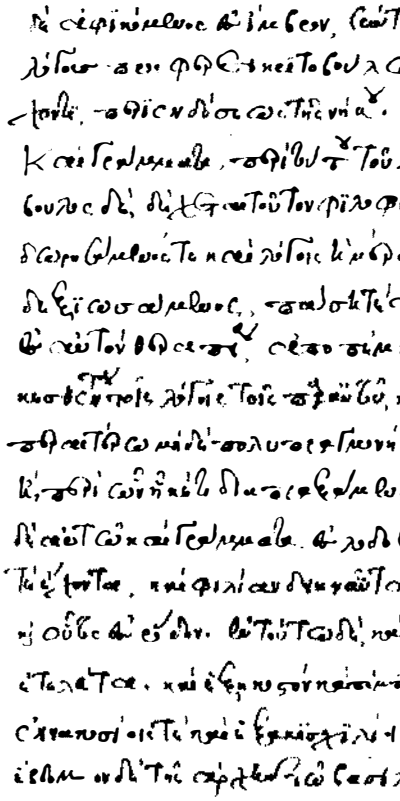

(7) Kontos on triremeyle İmroz'a vardığında, Ludovico'nun gönderdiği konuyla ilgili mektupları da ileterek yöneticisi Kritovulos'la adanın teslimi için müzakerelere başladı. (8) Kritovulos onu dostça kabul etti, birçok hediye sundu, ılımlı ve alçakgönüllü sözler söyleyerek konuk etti ve onurlandırmak için her şeyi yaparak barışçı bir şekilde geri gönderdi. Kontos duyduklarıyla yetinerek başka bir şey talep etmedi, zorluk çıkarmadı ve gelmiş olduğu görevle ilgili müzakerelere girmedi. Kritovulos'un Ludovico'ya dostça bir yaklaşımla yazdığı diplomatik mektupları alarak Rodos'a doğru hareket etti. (9) Bu arada sonbahar mevsimi de bitmek üzereydi ve Sultan'ın yedinci saltanat yılı olan 6965 yılı [1456/57] tamamlanıyordu.

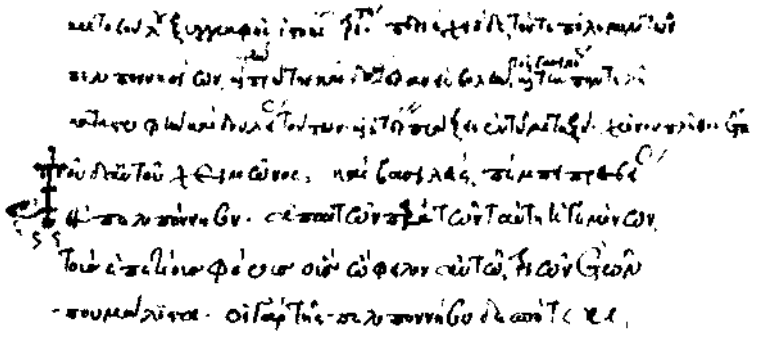

III. Kitap

Bu kitap Peloponezlilerin savaşını, Sultan'ın birinci ve ikinci seferini, ülkeye tamamen boyun eğdirip köleleştirmesini ve bu arada gerçekleşen diğer olayları içermektedir. Üç yıllık bir süreyi kapsar.

I (1) O kış süresince [1457/8], Sultan Peloponez'e bir heyet göndererek hükümdarlarından üç yıl geciktirdikleri yıllık vergilerini ödemelerini istedi.

Polis'in ele geçirilişinden sonra orada yaşayan İllyrialılar[1] başkaldırıp isyan etmiş, Peloponez despotları[2] da Sultan'dan yardım dileyerek ona her yıl altı bin altın sikke vergi ödemeye söz vermişti.

Sultan'ın Peloponez'e gitmesinin nedenleri

(2) Sultan onlarla bağlaşık olmayı kabul ederek güçlü bir ordu gönderdi. [Despotlar] bu ordunun yardımıyla İllyrialıları yendiler, tamamen boyun eğdirip vergiye bağladılar. Ancak daha sonra, Sultan kendi vergilerini ödemelerini isteyince, her seferinde aslı olmayan gerekçelerle çeşitli bahaneler öne sürerek vermeye pek istekli davranmadılar. Oysa kendileri güya Sultan'a ödemek üzere İllyrialılardan vergi topluyor, topladıklarını gereksiz yere kendi ihtiyaçları için harcayarak Sultan'ı aldatıyorlardı. (3) [Sultan] defalarca elçi gönderdiği halde hiçbir şey başaramadı. Hatta bundan başka, despotların kendi aralarında savaştıklarını, kardeş kavgalarına ve çatışmalara girdiklerini öğrendi. Nedenlerini biraz sonra anlatacağımız gibi Peloponez'de durum çok kötüydü. (4) Sultan vergileri tahsil etmek ve oradaki durumu incelemek üzere elçiler gönderdi.

---

1 Arnavutların Mora'daki varlığı 8. yüzyıla kadar gider. Bizans Mora despotluğu yerel güçlere karşı otorite sağlamak için bölgeye 10.000 aile yerleştirmişti. Kayapınar, Sfrancis'te de bahsedilen Mora'daki isyancı ve yağmacı Arnavutların bu ailelere dayandığını belirtir. (Kayapınar (çev.), Sfrancis, s. 320-321, dipnot 477).

2 Bkz. I. Kitap 45. dipnot. Thomas Palaiologos, 1449'dan itibaren merkezi Patra şehri olmak üzere Mora'nın kuzeybatısında, Dimitrios ise başkenti Mystra olmak üzere Mora'nın güneydoğusunda hüküm sürüyordu. Bkz. D. A. Zakythinos, Le Despotat grec de Morée, 2. cilt, s. 242.

Anlaşmazlığa düşmelerinin ve aralarındaki savaşın İtalyanları ya da batılı kavimlerden başka birini Peloponez'e getireceğinden çekiniyordu. Doğal sınırlarla korunan, savaşta ve barışta kendine yeterli olabilecek kaynaklara ve çok sayıda güçlendirilmiş önemli şehirlerle sağlam kalelere sahip olan, kara ve denizde stratejik bir konumda bulunan ülkeyi başkalarından önce kendisi ele geçirmek istiyordu. Ülke, Trakya ile Makedonya'dan İtalya'ya ve İtalya'dan Trakya ile Makedonya'ya kolaylıkla asker taşıma olanağını tanıyordu.

(5) Elçiler Peloponez'e varıp Sultan'ın mesajını ilettiklerinde vergiyi alamadılar ve durumu son derece karışık ve sağlıksız buldular. Geri dönerek gördükleri her şeyi Sultan'a anlattılar. Sultan, yakın gelecekte İtalyanlara karşı başlatacağı savaşta, İtalya yolu üzerindeki stratejik konumu dolayısıyla Peloponez'in ele geçirilmesinin çok önemli olduğuna inanıyordu. Güvenli limanlara sahipti ve ordu ile donanmanın buradan hareket etmesi için iyi bir üs işlevi görebilirdi. Bu yüzden zaman yitirmeden Peloponez seferine çıkması gerektiğine inanıyordu.

Samandria'nın Sultan'a teslim olması

II (1) Bu arada Samandria'nın ileri gelenleri ve özellikle Lazaros'un karısı uzun süreli kuşatmaya dayanamamış, bütün mal varlıklarını yanlarında taşıyarak şehri sağ salim terk etmeleri karşılığında anlaşmayla teslim olmuşlardı.

Sultan, Lazaros'un karısına Samandria'ya karşılık olarak, yönetmek üzere Dalmatların ve Vostrosların ülkesinde iki kale verdi. (2) [Kadın] yanına kızını ve bütün servetini alarak Vostrosların ülkesine gitti. Çeyiz olarak iki kaleyi vererek kızını ülkenin hükümdarıyla evlendirdi. Orada uzun bir süre kaldıktan sonra Kerkyra'ya [Korfu] annesiyle kardeşlerinin yanına gitti.

Sultan'ın Peloponez seferine çıkması

III (1) Sultan kış boyunca hazırlıklar yaptı, süvari ve piyadelerden oluşan büyük bir ordu topladı ve baharla birlikte [MS 1458] ordusuyla Adrianupolis'ten hareket ederek Amfipolis[3] ve Strymonas[4] [Karasu] Nehrine doğru Aşağı Makedonya'yı geçti. Yanında çok sayıda silah, her türden toplar ve büyük miktarlarda kurşunla demir[5] taşıyordu. (2) Strymonas'ı geçerek Volvi Gölü kıyıları boyunca ilerledi ve devam ederek Tesalya'ya girdi. Ordusunu dinlendirmek ve yeni birliklerin gelmesini beklemek üzere, karargâh kurup kısa bir süre orada kalmaya karar verdi. Aynı zamanda Peloponez'in hükümdarlarını denemek, üzerlerine sefer düzenlediğini öğrenince geri adım atarak vergileri ödeyip ödemeyeceklerini görmek istiyordu.

---

3 Amfipolis, altın yatakları bulunan Pangaion Dağının eteklerinde, Strymonas Nehrinin denize kavuştuğu verimli topraklarda, MÖ 438'de kurulmuş stratejik konumlu bir şehirdi.

4 Struma, Bulgaristan topraklarında doğarak Ege'ye dökülen 392 km uzunluğunda bir nehirdir.

5 Seferlerde, bir kale ya da şehrin kuşatılması esnasında gerekirse yeni toplar dökmek üzere kurşun ve demir taşınıyordu

καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐκέλευσεν. ἐπειδὴ τοίνυν καὶ
ὁ τῶν ἁγίων σύνδεσμος τοιοῦτός τις ἀφ' ἑαυτοῦ
ἐστὶ καὶ τοσοῦτος, καὶ μόνον τοῦ τῶν ἀποστόλων καὶ
τῶν ἁγίων ἐπαύλεως, ἀλλὰ καὶ οὐρανοῦ ἐστὶν
οὐδὲν ἐλάττων ὁ σύνδεσμος ἐκεῖνος τῶν ἁγίων, οἱ δὲ
καὶ πολὺ τούτου κατώτεροι. ἐπεὶ τοίνυν καὶ τοῦ
τοιούτου τοσοῦτος ὁ ἔπαινος καὶ τοῦ δόξης
ἀλλοτρίας ὡς ἀνάξιος ἐκκλίνων

(3) Çünkü denildiğine göre, eğer o sırada vergiyi ödemek ve barış talep etmek üzere elçiler gelseydi istekleri kabul edilecek, Sultan yapılacak başka acil işleri olduğundan daha fazla ilerlemeyecek, onlarla savaşmayacaktı. (4) Orada yeterli bir süre beklediği halde Peloponez'den kimse gelmeyince, ordusu dinlendikten ve beklenen birlikler geldikten sonra Tesalya'dan hareket ederek iç taraflara doğru ilerledi. Oraları ve Fthiotida'yı, bölgenin dağlarıyla Achaia Dağlarını ve önüne çıkan Sperheios [Alamana] ve Pineios [Salabrias] Nehirlerini[6] geçerek Pyles'e [Thermopylai][7] vardı ve hiçbir tehlikeyle karşılaşmadan geçitten geçti. (5) Daha sonra Fokida ile Boiotia'ya indi ve Plataies yakınlarında Asopos Nehrinin kıyısında karargâh kurdu. Bölgeyi incelemeleri için casuslar gönderdi; çünkü Peloponezlilerin Kithaironas Dağının geçitlerinde barikat kurmalarından ve İsthmos'u [Korent Kıstağı] geçerken zorluklarla karşılaşacağından çekiniyordu.

Despot Thomas'ın zamansız gelen elçilerinin hiçbir şey başaramadan geri dönüşü

(6) O sırada, despot Thomas'ın[8] gönderdiği elçiler vergiyi kısmen karşılayan 4.500 altın sikke getirerek antlaşma ve barış istediler.

---

6 Nehirler Kritovulos'un belirttiği sıranın tersine sıralanırlar. Ortaçağda Salabrias adıyla da bilinen 205 km uzunluğundaki Pineios Tesalya Ovasını, Alamana adıyla da bilinen 82 km. uzunluğundaki Sperheios ise daha güneydeki kendi adını taşıyan ovayı sulayarak Ege'ye dökülürler.

7 Tesalya'dan Lokrida'ya geçişi sağlayan ve antik dönemde 12 metre eninde olan dağ geçidi. Tarih boyunca Yunanistan'ı istila etmek isteyen orduların geçmek zorunda olduğu bu dar geçit, özellikle MÖ 480'de Sparta kralı Leonidas yönetimindeki 300 askerin yüz binleri geçen kalabalık Pers ordusunu uzun bir süre durdurduğu savaşla tanınıyor. Günümüzde Sperheios Nehrinin taşıdığı alüvyonlarla 1,5 – 3 km genişliğine ulaşmıştır.

8 Thomas Palaiologos (1409-1465) imparator II. Manuil'in en küçük oğluydu. Son Achaia Prensi Centurione II. Zaccaria'nın kızı Catherina ile evlenerek ağabeyi Dimitrios'la birlikte Mora'nın Despotu oldu. İktidarını güçlendirmek üzere Osmanlılarla yakınlık kuran ağabeyi Dimitrios'tan farklı olarak, Venedikliler ve Papa ile yakınlık kurdu. 1460'tan sonra İtalya'ya geçti, ancak eşi, oğulları Andrea, Manuil ve kızı Zoe Korfu'da kaldılar. Thomas, Roma'da yaşarken Bizans İmparatorluğu tahtının hak sahibi olarak saygı gördü. Sofia adım alarak, Moskova Büyük Prensi III. İvan'la evlenen kızı Zoe, kendini Çar ilân eden IV. İvan'ın (Korkunç İvan) büyükannesiydi.

Bu hareket yararsız, zamansız ve tamamen aptalcaydı; çünkü despot barış sağlayamadığı gibi verdiklerini de yitirdi. (7) Sultan elçilerden vergiyi aldı ve "Barış antlaşmasını Peloponez'e geldiğimizde imzalarız" diyerek, onların yanlış ve geç kalmış kararlarıyla alay ederek eğlendi. Vergiyi Sultan istediğinde, zamanında ve şartlar uygunken vermeleri gerekiyordu.

Sultan'ın Korinthia bölgesine saldırısı ve Korinthos'u kuşatması

(8) Casuslar dönüp geçitlerde hiçbir engel olmadığını söyleyince, Sultan Asopos'tan hareket ederek o tarafa yöneldi. Geçitlerden fazla zorlanmadan geçip İsthmos'un önündeki ovaya indi ve sur[9] yakınlarında karargâh kurarak bir gün orada kaldı. Ertesi gün ordusunu savaş düzenine sokarak Korinthos topraklarını istila etti ve buğdayın olgunlaştığı mevsimde, şehre yaklaşık dört stadionluk mesafede karargâh kurdu. (9) Ertesi gün, yanına en iyi komutanlarıyla satraplarından birkaçını alarak tepeyi ve şehrin etrafını dolaştı, bölgenin hangi taraflarının ele geçirilmesi olanaksız, hangi taraflarının saldırılara daha açık olduğunu tespit etmeye çalıştı. (10) Şehrin tahkimatının çok iyi olduğu kanaatine vardı ki gerçekten de öyleydi.

---

9 II. Theodosius (MS 408-451) tarafından Mora'yı Alarich yönetimindeki Gotlardan korumak üzere Korent kıstağında inşa edilen uzun sur. Depremle yıkılan yapıyı I. Justinianus (548-560) tamir etti. XIV. yüzyıldan itibaren Türk akınları karşısında sura yeniden ihtiyaç duyuldu. 1415'te II. Manuil'in tamir ettiği suru Turahan Bey 1431'de yıktı. Despot Konstantinos'un 1443'teki tamirinden üç yıl sonra II. Murat tekrar kısmen yıktı. "Altı millik" anlamına gelen Eksamilion adıyla da bilinen sur 7.500 m uzunluğunda ve 3 metre genişliğindeydi. Eşit mesafelerde yapılmış 67 adet dört köşeli kuleyle destekleniyordu ve kaya üzerinde kurulmuştu.

Bölgenin rakımı yüksekti, sarp ve yalçın kayalarla korunuyordu. Şehre de sadece dik ve üç sıralı bir surla iyi korunan tek bir yönden ulaşılabiliyordu. Tepenin zirvesinde inşa edilen ve çok güçlü surlarla çevrili Akrokorinthos'un [şehrin kalesi] ise ele geçirilmesi mutlak surette olanaksızdı. (11) Bu yüzden, şehir sakinlerinin teslim olmasını sağlamak üzere müzakerelere girmeye karar verip onlara elçiler yolladı. Şehir sakinlerini ikna edemeyince, çok güzel ve bakımlı olan sur dışındaki bütün bölgeyi, yani bostanları, tarlaları, bağları ve diğer ekili araziyi yakıp yıktı; olgunlaşmakta olan buğdayı imha etti. (12) Daha sonra şehri ordusuyla çevirerek abluka altına aldı, toplarını yerleştirerek kuşatmaya başladı.

(13) Günlerce süren ablukanın sonuç vermediğini görünce kuşatmanın çok uzun süreceğini anladı. Topların menzili surlara zorlukla ulaşıyordu ve uzun mesafeden yapılan atışlarda gülleler güçleriyle hızlarını yitiriyor, surlara yavaşça düşüyordu. Toprak engebeli olduğundan, atışların daha etkili olmasını sağlamak için topları daha yakın bir yere kurmak olanaksızdı.

(14) Ancak bütün sur yıkılsa bile şehre ve kaleye girmek yine de çok zor olacaktı. Çünkü iki tarafında yalçın ve sarp kayalıklar vardı. Aşağıdan saldıranlar, kafalarının üzerinden ve kayalıklardan gelen atışlardan korkuyor, cesaretlerini kaybediyordu. Bu yüzden, Sultan şehre birçok akın düzenlediği halde her seferinde geriye püskürtüldü.

IV (1) Sultan şehri silah gücüyle, top atışlarıyla ya da başka bir şekilde zorla ele geçiremeyeceğini, sadece uzun süreli kuşatma ve şehir halkını aç bırakarak boyun eğdireceğini düşündüğünden, zamanını boşa harcayarak diğer işlerini aksatmaması gerektiğine karar verdi. Şehri kuşatmak ve içeriden hiçbir şeyin çıkmamasını, dışarıdan da hiçbir şeyin içeriye girmemesini sağlayacak şekilde abluka altında tutmak üzere Mahmut yönetiminde ordunun yarısını orada bırakarak kalan birliklerle seferine devam etti.

(2) Önce, bir kısmını silah zoruyla, bir kısmını şaşırtıp korkutarak, bir kısmını da ikna ederek Korinthos çevresindeki bütün kaleleri birkaç günde ele geçirdi. (3) Sonra, önüne çıkan her şeyi yakıp yıkarak ve yağmalayarak Peloponez'in iç taraflarına doğru ilerledi. Sarp, engebeli ve zor aşılır bölgelerle geçitleri kazıp düzgün hale getirdi, en güçlü kaleleri ele geçirip yıktı.

Sultan'ın Peloponez'in iç taraflarına doğru ilerlemesi

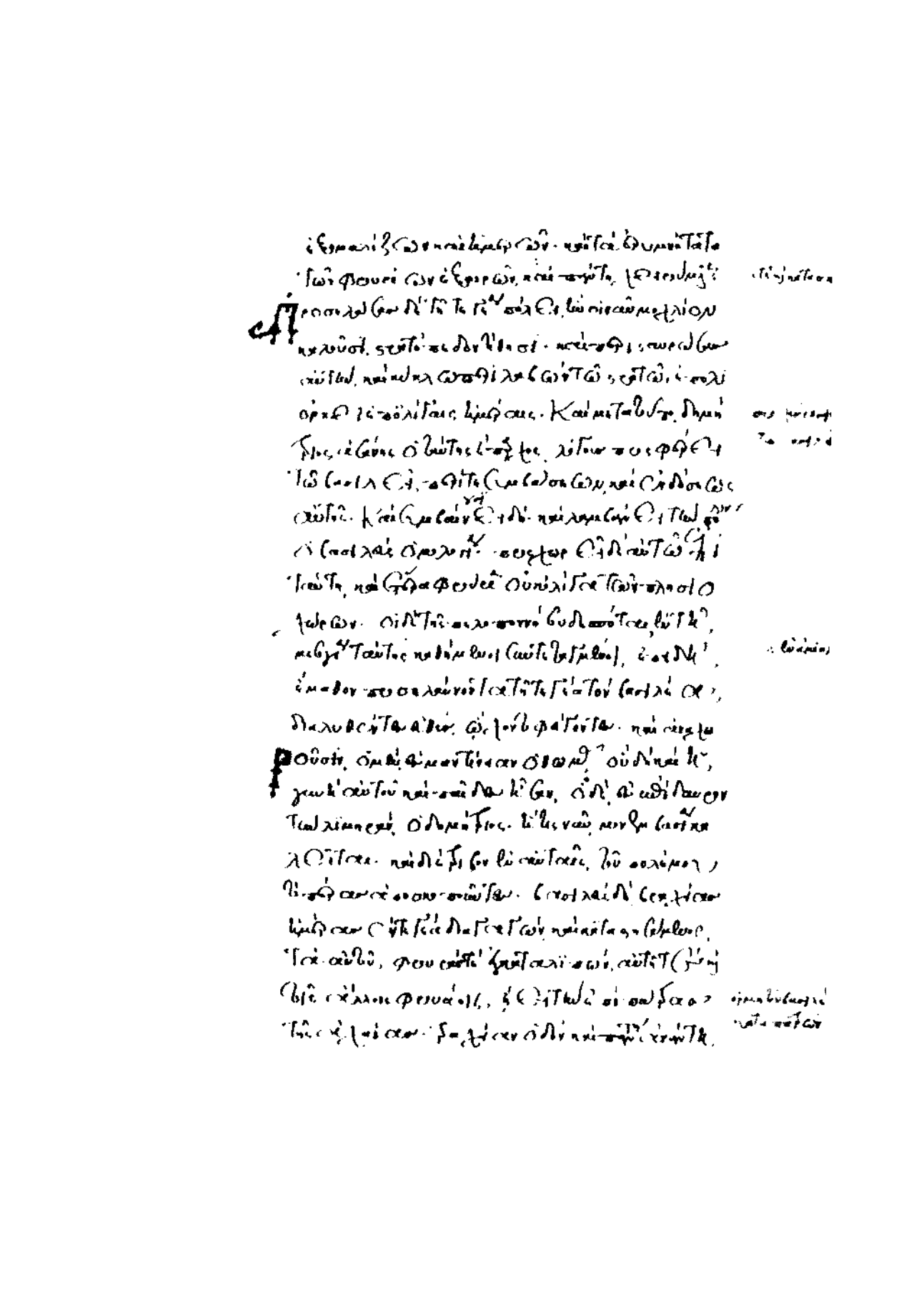

Tegea'nın Sultan'a teslim olması

(4) Bugün Mohlion adıyla bilinen Tegea şehrinin önüne gelince karargâh kurdu, şehrin etrafını çevirdi ve birkaç gün boyunca kuşattı. Daha sonra, şehrin eparhosu [yöneticisi] Dimitrios Asanis[10] Sultan'la müzakerelere girerek anlaşmaya vardı ve şehri teslim etti. Aynı şekilde çevredeki birkaç kale de teslim oldu. (5) Ordularıyla Peloponez'in iç taraflarındaki Amyklaion'da bulunan despotlar Sultan'ın Tegea'ya yaklaştığını öğrendiklerinde hemen orduyu dağıtıp oradan ayrıldılar. [Despot] Thomas karısıyla çocuklarının da bulunduğu Mantineia'ya, [Despot] Dimitrios[11] ise bugün Monemvasia adıyla bilinen Epidavros Limira'ya çekilerek savaşın sonucunu beklemeye başladılar.

Sultan'ın Patra'ya saldırısı

V (1) Sultan birkaç gün Tegea'da kaldı, oraya ve diğer kalelere muhafızlar yerleştirdi ve Achaia'daki Patra'ya doğru ilerledi. Yol çok engebeli ve sarptı, sık sık kayalıklar ve uçurumlarla kesiliyordu.

---

10 Dimitrios Asanis 1433'te Konstantinos Palaiologos tarafından Akrokorinthos Kalesi'nin komutanı olarak atanmıştı. Kızı, son Atina Dükü II. Nikolao Frango'nun eşi idi, bkz. A. Nezeritis, Leksikon tis Byzantinis Peloponnisou, haz, Nikos Nikoloudis, Atina 1998, s. 68-69

11 Dimitrios Palaiologos (1407-1470) Bizans İmparatorları VIII. İoannis ve XI. Konstantinos'un kardeşiydi. 1442'de Ağabeyi VIII. İoannis'i tahttan uzaklaştırmak amacıyla, Osmanlılarla işbirliğine girerek İstanbul'a saldırmış 23 Nisan'dan 6 Ağustos'a kadar kuşatmıştı, (bkz. P. Schreiner, Die Byzantinschen Kleinchroniken Einleitung und Text, Wien 1975, n. II s. 461). Konstantinos'un 1449'da tahta çıkmasıyla, Mora'daki Bizans topraklarını kardeşi Thomas ile paylaşarak despot oldu. Kardeşiyle iktidar mücadelesine giren Dimitrios, Osmanlıların yardımını talep etti. II. Mehmet onun "onurlu tutsak" statüsünde Edirne Sarayında yaşamasına izin verdi. 1467'de gözden düşünce Dimetoka'ya sürgün edildi. 1469'dan ölümüne kadar David adıyla keşiş oldu.

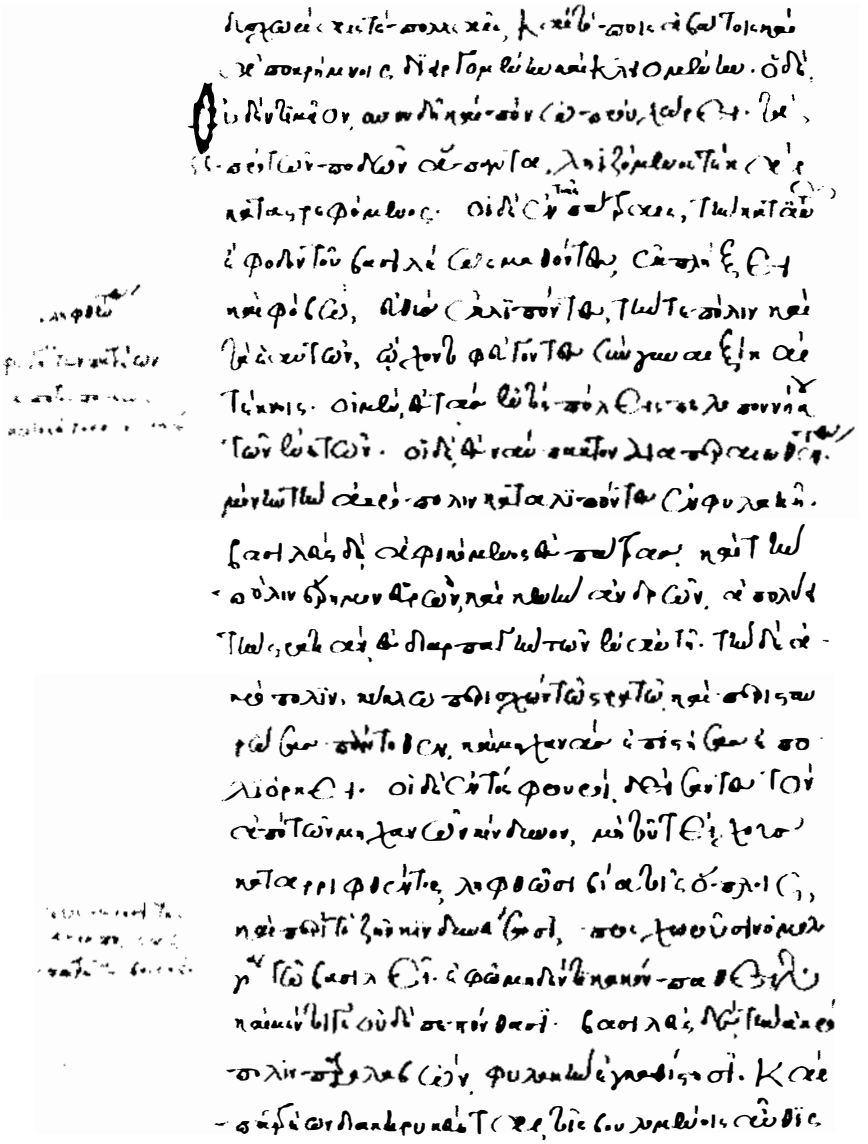

Ancak buna rağmen, büyük bir gayretle zorlukları aşarak, önüne çıkan her şeyi yağmalayarak ve yakıp yıkarak ilerlemeye devam etti.

Patralıların Sultan'ın saldırısından önce şehri terk etmeleri

(2) Sultan'ın üzerlerine geldiğini öğrenen Patralılar endişe ve korkuya kapıldılar. Mal varlıklarını geride bırakarak eşleri ve çocuklarıyla, bazıları Peloponez'in Venediklilere ait şehirlerine, bazıları da daha ilerideki Nafpaktos'a [İnebahtı] sığınarak sadece akropolisi savunmak üzere asker bıraktılar. (3) Sultan Patra'ya geldiğinde şehri boş bulunca, ordusunu gönderip yağmaladı, sonra da akropolisi her taraftan çevirerek ablukaya aldı, toplarını yerleştirip kuşatmaya başladı.

Patra akropolisinin teslimi

(4) Akropolisin içindeki muhafızlar surların top atışlarıyla yıkılmasından ve kalenin silah zoruyla ele geçirilerek canlarını yitirme tehlikesiyle karşılaşacaklarından korkarak başlarına kötü bir şey gelmemesi şartıyla Sultan'a teslim oldular. Gerçekten de başlarına bir şey gelmedi. (5) Sultan akropolisi ele geçirip içine muhafızlar yerleştirdikten sonra, tellal çıkararak memleketlerine dönmek isteyen Patralıların burada özgürce yaşayabileceklerini,

onlara mülk vereceğini ve birkaç yıl vergi muafiyeti tanıyacağını bildirdi. (6) Şehirle etrafındaki toprağı çok beğenmişti. Toprağı çok bereketliydi, Krisaios [Korent] Körfezinin ağzında, yakınlarında bulunan Rion Burnu vasıtasıyla karşı kıtaya kolay ulaşım sağlayan Peloponez'in stratejik bir noktasında kurulmuştu ve genel olarak her tür ürün açısından zengindi. Bu yüzden onu korumayı ve yeniden yerleşime açmayı böylesine önemsiyordu ve gerçekten de yeniden iskân etti. (7) Orada yeterli bir süre kaldı, çevresindeki kaleleri ele geçirip onlara muhafızlar yerleştirdi ve ordusunun bir kısmını göndererek İleia ile Messinia'yı ve çevrelerindeki toprakları istila etmelerini, yağmalayıp bütün ganimetleri kendisine getirmelerini emretti.

Vostitsa'nın Sultan'a teslim olması

VI (1) Sultan kalan askerleriyle Krisaios Körfezinin sahilini izleyerek Korinthos'a doğru ilerledi ve bugün Vostitsa adıyla bilinen şöhretli bir sahil şehrine saldırdı. Şehir halkını ani saldırısıyla öyle korkuttu ki anlaşmayla teslim alarak içine muhafızlar yerleştirdi.

(2) Oradan Korinthos'a yöneldi. Önüne çıkanı bir sel gibi sürükleyerek bazı yerleri ele geçiriyor, bazılarını köleleştirip tamamen yok ediyordu. (3) Korinthos'a vardığında, kuşatmanın hâlâ devam ettiğini ve şehrin teslim olmaya hiç niyetli olmadığını gördü. Mahmut, diğer satraplar ve komutanlarıyla görüştükten sonra ordunun tümüyle şehre saldırmaya ve bütün imkânlarını kullanarak silah zoruyla ele geçirmeye karar verdi. Şehre giriş yoluna bakan surların bir kısmıyla kapıların çevresi top atışlarıyla yıkılmıştı ve bunca uzun süren kuşatma sonuç vermediği için boşuna eziyet çekerek zaman yitirmenin anlamı yoktu. (4) Kuşatma çok uzun, yaklaşık dört ay kadar sürmüş, askerler çektikleri sıkıntılardan isyan etmeye başlamıştı. Civardaki arazi tahrip edildiğinden yük hayvanları açlıktan ölüyordu ve bazı başka olaylar yüzünden büyük bir baskı altındaydılar, bu yüzden şöyle ya da böyle bir şeyler yapılması gerekiyordu.

(5) Sultan hazırlıklarını yaptı, bütün ordusunu iyice yerleştirip silahlandırdı, satrap, komutan, subay ve özellikle askerlere cesaret verici ve teşvik edici konuşmalar yaptıktan,

savaşta kendilerini göstermelerini istedikten sonra şehre şiddetli bir taarruz düzenledi. (6) Bütün şehir çok iyi tahkim edildiği için saldırılara açık tek taraf olan kapıların etrafıyla şehre giden geçit üzerinde çok şiddetli bir savaş başladı. Muharebe göğüs göğüse yapıldığından, iki taraftan da çok sayıda asker yüksek sesle haykırıyor, ölüyor ve yaralanıyordu. Ağır piyadeler kaleyi savunanları zorlayarak yıkık olan ilk surun kapılarından geçtiler, hatta suru ele geçirdiler. (7) Ancak ikinci sura doğru ilerlemek istediklerinde büyük zorluklarla karşılaştılar. Düşmanları ön taraftan kargı, mızrak ve uzun mızraklarla saldırırken, özellikle yukarıdan başlarına atılan taşlar ilerlemelerine imkân tanımıyordu. Sonunda geri çekilmek zorunda kaldılar ve surlardan zorla püskürtüldüler. Ağır piyadeler her yolu deneyerek şehre girmek üzere aşırı bir cesaretle saldırdıklarından, yüksekten atılan ve büyük bir hızla kafalarına düşen taşlarla aralarından ölenler çok oldu.

Sultan'ın Korinthos'a şiddetli taarruzu ve başarısızlık

(8) Sultan olanları görünce hemen geri çekilme emri verdi ve askerlerine ok menzili dışına çıktıklarında savaşa son vermelerini emretti. Boşuna zorluklara katlanıp hayatlarını tehlikeye atmalarını istemedi. Şehrin en güçlü düşmanının silahlarla insan bedenlerinin değil, kısa sürede mücadeleye ve tehlikeye atılmayı gerektirmeden diz çökmesini sağlayacak açlığın olduğuna inanıyordu. Sultan şehri hiçbir şekilde bırakmayı düşünmüyor, açlık yoluyla eline geçirene kadar kuşatmak istiyordu. Bu şehri alırsa bütün Peloponez'i savaşmadan ele geçireceğine inanıyordu ve gerçekten de öyle oldu.

VII (1) Bu arada ganimet toplamak için gönderilen askerler İleia ile diğer bölgelerden büyük miktarda ganimetle döndüler. Rivayete göre 150.000 kadar koyun, öküz ve at ile 4.000'den fazla erkek, kadın ve çocuk köle getirdiler. (2) Bütün diğer ganimetleri, yani koyun, öküz ve atları askerlere dağıttı, erkek, kadın ve çocukları da Konstantinopolis'e göndererek çevresindeki yerleşimlere yerleştirdi. (3) Öte yandan dört aydır kuşatma altında olan Korinthoslular, buğday ve başka gıdaların yokluğunu çekiyordu.

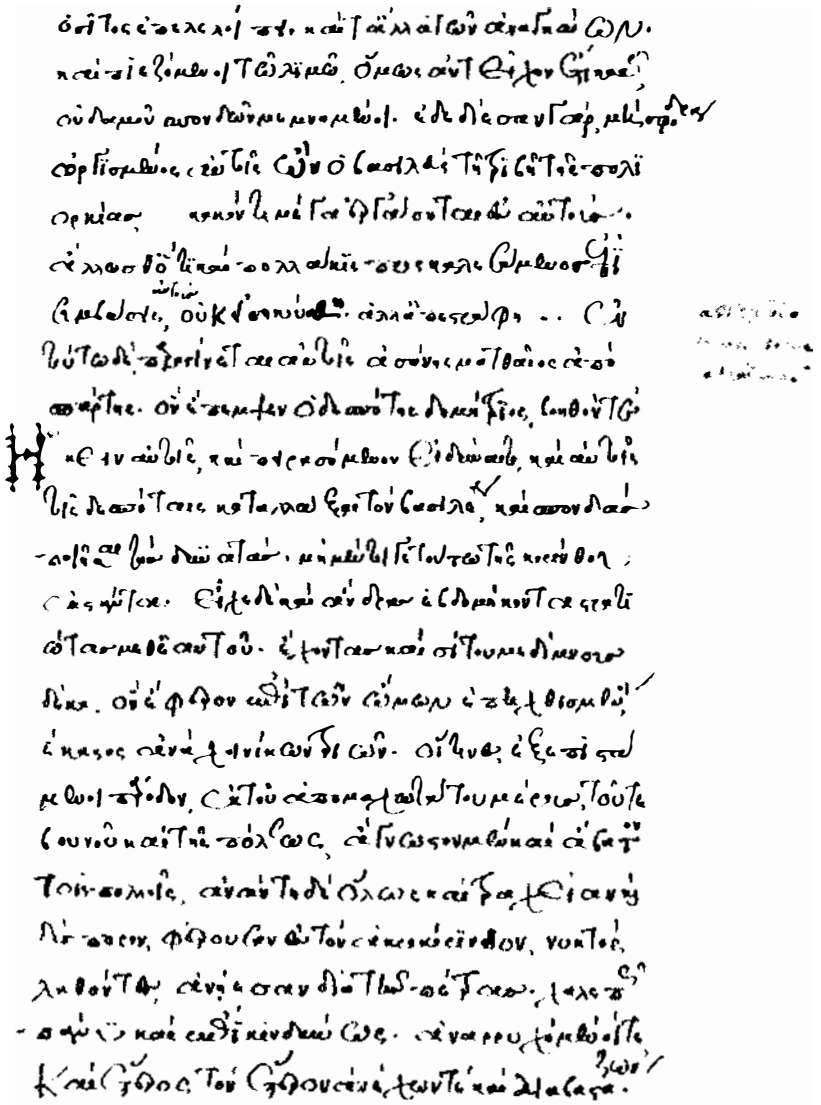

Açlık çektikleri halde kendilerini zorlayarak dayanıyor ve hiçbir şekilde teslim olmayı düşünmüyorlardı. Sultan'ın uzun süren kuşatma yüzünden çok öfkelendiğini ve onlara kötü davranacağından çekiniyorlardı. Üstelik birçok kez teslim olmalarını teklif etmesine rağmen kabul etmemiş, ona sırtlarını dönmüşlerdi.

Asanis'in Korinthos'a gelerek şehre gizlice girişi

(4) Bu arada, oraya Sparta'dan Despot Dimitrios'un gönderdiği Matthaios Asanis[12] gelmişti. Kuşatılanlara yardım etmeye, mümkün olursa Sultan'la despotların arasını bulmaya ve Korinthos'u teslim etmemek şartıyla herhangi bir anlaşmaya varmaya çalışacaktı. (5) Yanında, her biri sırtında üç hoinikes olmak üzere toplam on medimnos buğday taşıyan yetmiş asker vardı[13]. Dağla şehrin geçit vermeyen tarafından geçerek doğrudan Akrokorinthos'a çıkan, çoğu kimsenin bilmediği ve aşamadığı çok dik ve sarp bir patika biliyorlardı. Geceleyin, kimseye görünmeden büyük zorluk ve tehlikelere maruz kalarak, o yoldan kayalara tırmandılar. Birbirlerine destek vererek ve içlerinden bazılarını iplerle çekerek kayaya tırmanıp şehre girdiler.

12 Matthaios Asanis'in kız kardeşi Theodora, Dimitrios Palaiologos'un eşiydi. (Kayapınar, Sfrancis, s. 310). Eşinin ölümünden birkaç hafta sonra kendisi de öldü.

13 Kritovulos o tarihlerde kullanımda olmayan antik Yunan hacim birimlerini kullanıyor, ancak bir hesap hatası yapıyor. Attika'da bir medimnos 40 kiloya karşılık geliyor, 48 hoinikes'e bölünüyordu. On medimnos buğday 70 askere taşıtılmak istendiğinde her askerin üç değil yedi hoinikes (yaklaşık 6 kg) taşıması gerekirdi.

(6) Korinthoslular Asanis ile askerlerini görünce cesaretlenip rahat bir nefes aldılar. Onun bütün diğer konularda da yardımcı olacağına, özellikle Sultan'la kendileri için uygun şartlarda bir anlaşmaya varacağına inanıyorlardı. (7) Asanis şehre girdiğinde Korinthosluların büyük açlık çektiğini ve daha fazla dayanamayacak durumda olduğunu görünce, Sultan'la bir anlaşmaya varmak üzere şehrin teslim şartlarını görüştü. Sultan kendisine teklif edilen şartları kabul ederek şehri savunanlara güvenceler verdi.

Asanis'in despotlar adına Sultan'la vardığı antlaşma

(8) Asanis şehirden çıkarak anlaşmaya varıp şehri, Akrokorinthos'u ve Korinthosluları Sultan'a teslim etti. Antlaşma şartlarına göre şehir halkı yerinde kalacak, hayatlarına tasallut edilmeyecek, başlarına bir kötülük gelmeyecek, sadece vergiye tabi olacaklardı. Sultan'ın Peloponez'de silah zoruyla ele geçirdiği topraklar, aldığı şehirler ve kaleler (Peloponez'in üçte biriydi) ona bağlanacak, ülkenin kalan kısmı, yılda 3.000 altın vergi karşılığında despotların yönetiminde kalacaktı. Sultan despotlarla sürekli barış ve dostluk içinde olacak, birileri silahlı saldırıda bulunduğunda müttefikleri olarak onlara yardım edecekti.

VIII Asanis Sultan'la müzakerelerde bulunup antlaşmaya vardıktan sonra despotların yanına dönerek neler yaptığını ve vardığı barış antlaşmasını tebliğ etti. Onlar antlaşmanın şartlarını ister istemez kabul ettiler. Şartlardan en ağırı Korinthos'un teslim edilmesiydi. Çok iyi istihkâm edilmiş, İsthmos üzerinde stratejik bir konumda bulunan, bütün Peloponez'in akropolisi işlevini gören önemli bir şehirdi ve teslimi hiç işlerine gelmiyordu, ama başka ne yapabilirlerdi?

IX (1) Sultan Korinthos'u teslim aldı, şehre ve iç kalesine hassa ordusundan 400 seçkin yeniçeri yerleştirerek başlarına en sadık adamlarından birini getirdi. Erzak, silah, top ve her çeşit başka malzemelerle donattı. İç kesimlerle sahilde ele geçirdiği bütün şehirleri ve kalelerden iyi durumda olanlarını muhafızlar, komutanlar, buğday, silah, ok ve her türlü ihtiyaç malzemeleriyle donattı.

(2) Uygun olmadıklarına inandığı kaleleri tamamen yıktı, erkek, kadın ve çocuklar olmak üzere bütün sakinlerini hiçbir zarar vermeden diğerleriyle birlikte Konstantinopolis'e gönderdi, çünkü daha önce de söylediğim gibi başkentin çevresini yerleşime açıyordu.

(3) Peloponez'de her şeyi istediği şekilde iyice düzene sokup ülkenin kendisine ait bölümünün satrapı olarak Ömer'i[14] atadıktan sonra askerlerine teşekkür etti; savaşta yararlığı görünenleri hediye, rütbe, makam ve birçok başka şeyle onurlandırdı ve orduyu dağıttı.

Sultan'ın Atina'ya gelerek orada bulunan her şeyi denetlemesi

(4) Sonbahar başlarında [MS 1458] (çünkü yaz daha şimdiden bitmişti), Sultan maiyeti ve bazı yüksek rütbeli kurmaylarıyla Korinthos'tan ayrıldı. İsthmos'u arkasında bırakarak Megara yoluyla Atina'ya[15] vardı. (5) Eskiden burada yaşayanların bilgelikleri, zekâları, cesaretleri, diğer erdemleri ve kendi dönemlerinde başka Yunanlılarla barbarlara karşı savaşlarında gösterdikleri hayranlık uyandırıcı kahramanlıkları hakkında çok iyi şeyler duyduğundan, şehri ve şehrin görülmeye değer yerlerini ziyaret etmek için büyük bir arzu duyuyordu.

---

14 Tırhala sancakbeyi. 1473'te Uzun Hasan'a esir düştü. 1489'da hâlâ hayatta idi. (İnalcık, Fatih Devri üzerinde, s. 146, dipnot 48)

15 Atina Dükalığı (1205-1456). Dördüncü Haçlı seferinden sonra Frenkler Atina'yı ele geçirip yağmaladılar. Atina, yakınındaki Megara şehriyle birlikte Burgundialı şövalye Otto de la Roche'nin yönetimine verildi. Dominus Athenarum [Atina Beyi] unvanıyla tanınan hükümdarın yeğenine, Fransa Kralı IX. Lui 1260'ta dük unvanını verdi. 1311-1388 yılları arasında Katalanların yönetiminde kalan dükalık, Floransalı banker ve maceracı Nerio Acciaiuoli'nin yönetimine geçerek Osmanlı fethine kadar ailesinin elinde kaldı.

Şehri, binalarını, özellikle de Akropolis'i ve insanların siyaset yaptığı, bu işleri başardığı yerleri, aynı zamanda şehrin konumunu, denizinin durumunu, limanlarını ve tersanelerini, tek kelimeyle her şeyini görüp denetlemek istiyordu. (6) Gördü, hayran kaldı ve övgülerini dile getirdi. Özellikle de Akropolis'e çıktığında, bilge, phillellen ve büyük bir hükümdar olduğundan, gördüğü harabe ve yıkıntılardan ilk başlardaki mükemmel durumlarını hayal edip saptamaya çalıştı. Atalarına karşı duyduğu saygı yüzünden şehrin sakinlerine lütufkâr davranarak onlara çeşitli armağanlar sundu. Kendisinden ne istedilerse verdi. (7) Orada dört gün kaldıktan sonra hareket ederek Boiotia ve Plataies'ten geçti, bütün Yunan bölgelerini teftiş etti; iyice inceledi ve her şey hakkında bilgi topladı.

Sultan'ın Evboia'ya varması, adayı ve oradaki med-cezir olayını dikkatle incelemesi

(8) Sultan özellikle yolunu uzatarak Evboia [Eğriboz] adasındaki Halkida'nın karşısına gelerek Evripos'ta sıkça görülen med-cezir olayını[16], akıntının değişimini, adanın konum ve durumunu, özellikle de üstünlüklerini ve çok dar bir boğazla karayla bağlantısını dikkatle inceledi. Anakaradan dereye benzeyen çok dar bir akıntıyla ayrıldığı ve bir köprüyle bağlandığı için adadan çok bir yarımadayı andırıyordu.

16 Bkz. I. kitap, 102. dipnot.

(9) Evboia'nın sakinleri, Sultan'ın ani ziyaretinin farkına vardıklarında, bu gelişin kendileri için kötü sonuçlar doğurabileceğini düşünerek önce çok korktular; ancak daha sonra değerli hediyeler hazırlayarak onu karşılamaya çıktılar. Sultan onları dostça kabul etti, onlarla barışçı konuşmalar yapıp geri gönderdi. (10) Oradan ayrıldı ve süratli bir şekilde ilerleyerek on günde Makedonya'nın Feres[17] şehrine vardı. Kendisinin ve maiyetinde bulunanların dinlenebilmesi için birkaç gün burada kaldı, daha sonra yola çıkarak sonbahar ortalarına doğru Adrianos'un şehrine vardı.

X (1) Oraya varır varmaz, Kalliupolis eparhosu ve bütün donanmanın komutanı İsmail'i yanına çağırarak, en kısa zamanda 150 gemilik bir donanma hazırlamasını emretti. Lesvos Adası ve [onun başkenti] Mytilini'ye bir sefer düzenlemek, bütün adayı istila ederek baştan başa yağmalayıp tamamen tahrip etmek istiyordu. (2) Adanın hükümdarı Dorieus'un, ölümünden sonra bütün adanın ve iktidarının varisi olarak bıraktığı iki oğlu, hep birbirlerine karşı savaşıyor, isyan ediyordu.

17 Meriç Nehri deltasının batısında, İsaakios Komninos tarafından inşa ettirilen (1151/2) Vira Manastırı etrafında oluşturulan küçük şehir. Kitabın Türkçe ve İngilizce çevirilerinde, yanlış olarak Selanik Manastır yolu üzerinde, Selanik'e yaklaşık 50 km mesafede bulunan Verroia [Karaferye] şehri işaret edilir.

Roma Başrahibi'nin, donanma komutanı Ludovico yönetiminde İtalya'dan gönderdiği 30 triremeyi görünce hemen isyan ettiler, onunla anlaşmaya vararak Sultan'la antlaşmalarını bozdular ve ona her yıl ödemekle yükümlü oldukları olağan vergiyi ödemeyi reddettiler. Ancak tek sorun bu değildi; daha önce de limanlarını korsan gemilerine açmış, onlara gizlice kumanya verip güvence sağlamış ve böyle davranarak Sultan'ın sahillerine zarar verip ticaret gemilerini yağmalamışlardı. (3) Onlara bu yüzden çok kızan Sultan üzerlerine donanmayı gönderdi.

Sultan'ın donanmasının Lesvos ve Mytilini'ye seferi, adanın baştan başa istila edilerek çok büyük miktarlarda ganimet toplanması

İsmail, en kısa zamanda 150 gemi donattı; onlara silah, top ve yeterli miktarda piyade askeri ile savaş için gerekli diğer malzemeleri yükledi. At taşımaya ayrılan özel gemilere de atlar yükledi. Kalliupolis'ten hareket ederek üç günde Lesvos'a vardı. Adanın sahilinde bulunan Molyvos adındaki küçük şehir yakınlarında çıkartma yaptı, çevresini yağmalayıp tahrip ettikten sonra şehri askerleriyle ablukaya aldı, toplarını kurup kuşatmaya başladı.

(4) O günlerde Lesvos'ta, Ludovico'nun ittifak donanmasından 12 trireme bulunuyordu. Sultan'ın donanmasının saldırması durumunda (çünkü öyle söylentiler vardı) Mytilini'ye yardım etmek üzere, Ludovico tarafından Sergios yönetiminde gönderilmişlerdi. Bu gemiler Sultan'ın donanmasının saldırısından haberdar olduklarında korktular ve hemen adadan ayrılarak Hios'a çekilip orada beklemeye başladılar. (5) İsmail on günlük kuşatmadan sonra hiçbir şey başaramayınca şehir dışındaki evleri ateşe verdi, Lesvos'un büyük kısmını istila ederek köyleri yakıp yıktı ve yağmaladı. Toplayabildiği kadar ganimeti toplayarak gemilere yükledi ve Kalliupolis'e geri dönerek donanmayı dağıttı.

(6) Sergios donanmanın Lesvos'tan ayrıldığını öğrenince 12 gemisiyle Mytilini'ye geri döndü. Adanın yöneticileri ona ağır ithamlarda bulundular. Müttefik olarak geldiği, yardım etmeyi taahhüt ettiği ve kendilerini boş yere umutlandırdığı halde, ihtiyaç duyulduğunda adayı terk ederek gittiği için onu suçladılar. Bu yüzden rahatsız oldu ya da daha doğrusu utandı ve adadan ayrılarak önce Limnos'a, daha sonra da Rodos'a, Ludovico'nun yanına gitti.

(7) Mytilililer, dayak yemiş çocuklar gibi, akılları başlarına gelerek Sultan'a elçiler gönderip davranışları için özür dilediler. Yükümlü oldukları vergileri ödeyerek gelecek için antlaşma ve barış talep ettiler. Sultan onları huzuruna kabul ederek taleplerine olumlu yanıt verdi. (8) Daha sonra Hioslu ve Naksoslular da Mytilinililerin başına gelenlerle karşılaşmak korkusundan aynısını yaptılar. Elçiler yollayarak ödemekle yükümlü oldukları vergileri ödediler ve Sultan'la antlaşmalarını yenilediler.

Sultan'ın Byzantion'a gelerek şehrin imar ve iskânıyla ilgilenmesi

(9) Sultan sonbaharın kalan kısmını Adrianupolis'te geçirdikten sonra kış mevsiminin başında Byzantion'a geldi. 6966 [1457/8] yılı, yani Sultan'ın saltanatının 8. yılı da bu şekilde bitti.

XI (1) Konstantinopolis'e varınca alışılagelmiş uğraşlarıyla ve özellikle şehrin imar ve iskânıyla ilgilendi. Önce, getirtmiş olduğu Peloponezliler arasından diğerlerinden üstün olduklarına inandıklarını ve bir meslek sahibi olanlarını şehrin içine yerleştirdi. Diğerlerini şehrin dışındaki köylere yerleştirdi, toprağı işleyerek ve çiftçilikle uğraşarak şimdilik kendilerine yeterli olmaları için onlara buğday, öküz ve ihtiyaç duydukları başka her şeyi verdi.

(2) Daha sonra Paflagonya'nın Karadeniz sahillerinde bulunan Amastris[18] [Amasra] şehrine adamlarını göndererek nüfusunun en büyük ve en faal kısmını getirtti. Aynı şekilde, Ermeni uyrukları arasından en güçlülerini, zenginlik, mal varlığı, sanat ve meslek bilgileri açısından en üstünlerini, özellikle de tüccar sınıfından olanlarını memleketlerinden alıp şehre yerleştirdi. Aynısını hâkimiyeti altında olan diğer milletlerin halklarına da yaptı.

Sultan'ın yüksek makam sahiplerine şehirde gösterişli ve görkemli binalar inşa etmelerini emretmesi

(3) Daha sonra, zengin ve büyük mal varlığına sahip yüksek makam sahipleriyle yanında ayrıcalıklı bir konumda bulunanları huzuruna çağırarak, şehir içinde nerede isterlerse gösterişli konutlar inşa etmelerini emretti. Hamamlar, hanlar, çarşılar ve dükkânlar inşa etmelerini, camiler ve mescitler yaptırmalarını, zenginlik ve güçlerine göre hiçbir masraftan kaçınmadan bu tür yapılarla şehri süslemelerini istedi. (4) Kendisi de şehrin merkezinde, en güzel ve en yüksek mevkii seçerek yükseklik, güzellik ve büyüklük açısından şehirde daha önceden var olan en büyük ve en güzel dini yapılarla boy ölçüşebilecek bir cami yaptırmasını emretti[19].

---

18 Kritovulos Amasra'nın fethi için 1458 tarihini verdiği halde başka kaynaklar daha sonraki tarihlere işaret eder. Neşri, Amasra'nın Mahmud Paşa kumandasında H. 864 (M. 1459-1460) tarihinde fethinden bahseder. Bir diğer Neşri kopyasında 863 tarihi verilir. (Necdet Öztürk (haz.), Mevlana Mehmed Neşri, Cihannüma, İstanbul: Çamlıca, 2008, s. 327-328.) Tursun Bey de, Amasra halkının 860 yılı baharında (1456) sultana teslim olduğunu ve buranın Bolu sancağına bağlandığını yazar. (İnalcık ve Murphey (ed.), The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg, Minneapolis ve Chicago: Bibliotheca Islamica, 1978, s. 44-45).

19 Fatih Camii ve külliyesi, fetihten sonra Patrikhaneye tahsis edilen Havariyyun (Hagioi Apostoloi) Kilisesinin yerine inşa edildi. İnşaat Mart 1463'te başlayıp Aralık 1470'te bitti. Cantemir, mimarın Hristodulos isimli bir Rum mimar olduğunu yazar. Diğer kaynaklar ise Atik Sinan olduğunu söyler. Fatih devri mimarlarından Mimar Ayas'ın da bu inşaatta görev aldığı tahmin edilir. 1509, 1557 ve 1754 depremlerinde hasar gören camii onarılmış, fakat 1766 depreminde kubbesi ve duvarları yıkılmıştır. Sultan III. Mustafa, Haşim Ali Beyi bina emini tayin ederek türbe ve külliye binaları yaptırmıştı. 1767'de camii yeni bir plana göre Sarım İbrahim Efendi ve İzzet Mehmed Bey nezaretlerinde inşa edilerek 1771'de ibadete açılmıştır. (Semavi Eyice, "Fatih Camii ve Külliyesi", DIA Cilt 12, 244-248.)

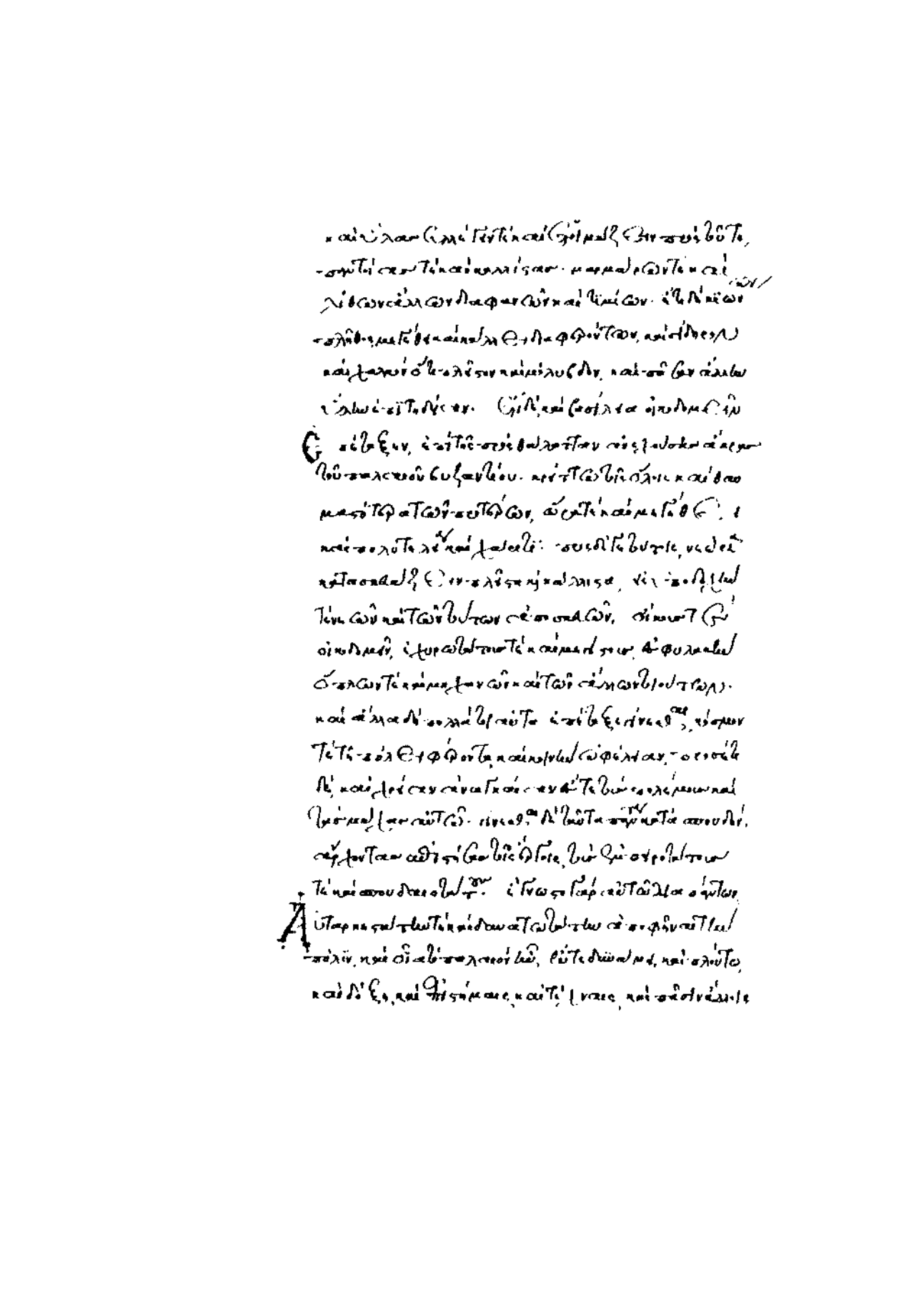

Bu amaçla değerli ve saydam mermerlerle taşların, güzel ve uzun sütunların, çok miktarda demir ve bakırın, kurşun ve gerekli olabilecek her türden en kaliteli malzemenin hazırlanmasını emretti.

(5) Bunlara ek olarak, eski Byzantion'un denize açılan akropolünde, her açıdan eskilerinden daha üstün, güzellik, büyüklük, gösteriş ve zarafet açısından daha da hayranlık uyandırıcı bir sarayın inşa edilmesini emretti[20]. Ayrıca, gemilerle donanımlarının korunması için çok sayıda limanın; silah, top ve benzeri malzemenin depolanması için de büyük ve sağlam binaların inşa edilmesini emretti. (6) Şehrin güzelleştirilmesi ve halkın yararı için olduğu kadar savaş ve muharebelerin de ihtiyaçlarını giderecek buna benzer birçok binanın yapılmasını emretti. Bütün bunların özenle yapılmasını ve bir an önce bitirilmesini istediğinden en önemli ve en güvendiği adamlarını inşaatları yürütmekle görevlendirdi.

(7) Bu şehri, eskiden olduğu gibi her alanda; güç, zenginlik, şöhret, bilim, sanat, bütün diğer meslekler ve güzel şeylerde, kamuya ait ve özel binalarla anıtsal eserlerde kendine yeterli ve güçlü kılmak istiyordu.

---

20 Eski Saraydan sonra, Bizans akropolisinin yerinde Yenisaray'ın inşasına başlandı. 5.9 km²'lik bir alanın etrafı duvarla çevrildi ve birçok yerden çalışması için işçi getirildi. İsmi kaydedilen tek mimar Murad Halife idi. 18. yüzyıldan itibaren Topkapı Sarayı olarak anılmaya başlandı. (Goodwin, EI2 X) Topkapı Sarayı'nın imparatorluk düşüncesini temsil eden sembolizmi için bkz. Gülru Necipoğlu, 15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören ve İktidar, (Ruşen Sezer, çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Mahmut'un görkemli inşaatları

XII (1) Bütün bunların yanında, devlet hiyerarşisinde Sultan'dan hemen sonra yer alan, büyük nüfuz sahibi ve devlet yönetiminden sorumlu olan Avrupa eparhosu [Rumeli Beylerbeyi] Mahmut da şehrin mutena bir bölgesinde muazzam büyüklükte çok güzel bir cami yaptırdı[21]. Saydam taşları ve mermerleri parlıyor, sütunları boyut ve güzellikleriyle dikkati çekiyordu. Resim ve heykel sanatının en güzel örnekleriyle donanmıştı. Yapımında kullanılan gümüş ve altınla ışıldıyordu, başka birçok güzel hediye ve adakla süslenmişti. (2) Cami çevresinde yararlılık, güzellik ve büyüklükleriyle hayranlık uyandıran imaret, han ve hamamlar yaptırdı. Ayrıca kendisi için, etraflarına insanları eğlendirmek, hoş tutmak ve mutlu etmek üzere her türden bitkiler ektirdiği bahçeler bulunan görkemli ve gösterişli saraylar yaptırdı. Şehre bol miktarda su getirdi ve buna benzer birçok başka şey yaparak hükümdarının emrini yerine getirdi. Elinden geldiğince kendi imkânlarıyla hayır kurumları yaptırarak şehri güzelleştirdi.

21 Külliye, bugün Mahmutpaşa olarak bilinen bölgede kurulmuştur. Nuruosmaniye Camii ve Kapalıçarşı'nın yanındadır. Mahmut Paşa külliyesinde, camii dışında, günümüze bir kısmı kalmış medrese ve bugün artık var olmayan bir imaret de inşa edilmişti. İstanbul'da inşa edilen ilk vezir külliyesidir. Mahmut Paşa şehirde çeşme, hamam, han, bedesten ve kendisi için bir saray da inşa ettirmiş, İstanbul dışında da inşaat yaptırmıştı. (Stavrides, The Sultan of Vezirs, s. 258-293)

XIII Sultan daha sonra, özellikle uzak mesafelere yapacağı seferlerde denizlere egemen olmanın önemini anladığından ülkesinin her yerinde gemiler yapılmasını emretti. Çünkü daha önceki başarılarında en büyük katkıyı donanmanın sağladığını biliyordu. Eski hükümdarların tarihini incelediğinde en büyük başarılarını denizlerde kazandıklarını, en büyük eserlerini denizlerde meydana getirdiklerini görmüştü. Kara ile deniz tek bir iktidarın elinde toplanırsa bu erkin en kısa zamanda çok güçlü olacağını bildiğinden denizde üstünlük sağlamak istiyordu.

Limnos'un Kritovulos'un yardımlarıyla tekrar Sultan'ın eline geçmesi ve onun İmroz ile Limnos Adalarını Despot Dimitrios'a vermesi

XIV (1) İmrozlu Kritovulos, o kış mevsiminde [1458/9], Limnos'un ileri gelenlerine İtalyanların yönetimi altında olan adanın Sultan'a teslimini müzakere etmelerini önerdi. Bu adam çok iyi dostları olduğu ve böylesi durumlarda ona güvendikleri için kabul ettiler ve oraya gelmesi halinde adayı teslim edeceklerini taahhüt ettiler.

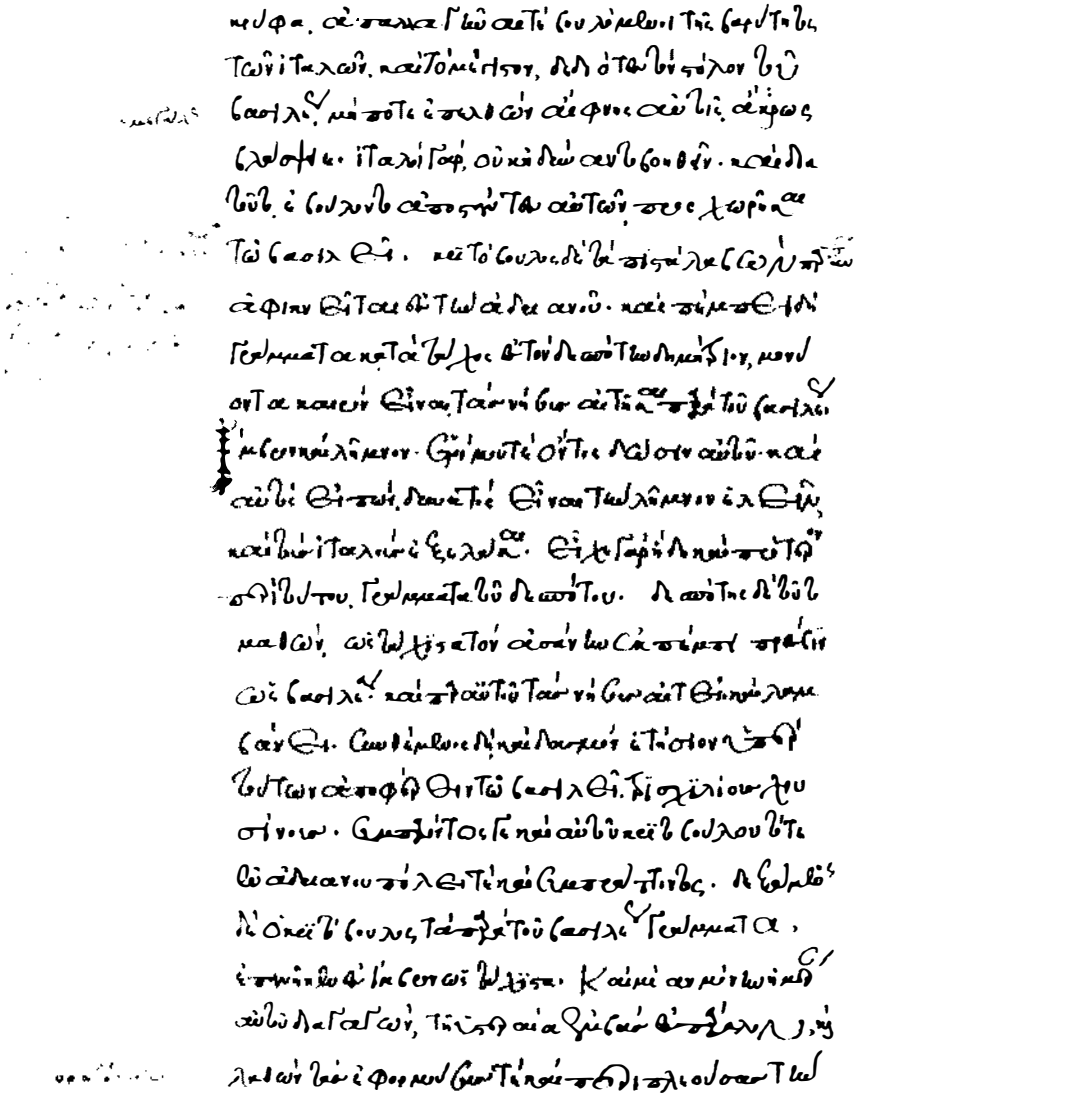

İtalyanların baskısından kurtulmak istedikleri ve Sultan'ın donanmasının aniden saldırarak kendilerine büyük zarar vereceğinden korktukları için (asıl neden buydu) onunla gizlice iletişime geçmişlerdi. İtalyanlar onları koruyacak durumda değildi, bu yüzden isyan ederek Sultan'ın tarafına geçmek istiyorlardı. (2) Kritovulos güvenceler alarak Adrianupolis'e geçti ve oradan Despot Dimitrios'a bir mektup göndererek, adaları, yani İmroz ile Limnos'u Sultan'dan isteme vaktinin geldiğini, Sultan'ın adaları vermeye eğilimi olduğunu bildirdi. Mektupta ayrıca kendisinin Limnos'u alarak İtalyanları kovabileceğini de ekledi. Bu konuda despotla daha önce de mektuplaşmıştı. (3) Despot mektubu alır almaz Sultan'a elçi olarak Asanis'i göndererek adaları istedi ve aldı. Adalar karşılığında yılda 3.000 altın vergi ödemeye anlaştı. O sıralar Kritovulos da Adrianupolis'teydi ve müzakerelerde yardımcı oluyordu.

Cesaret gösterisi

(4) Kritovulos Sultan'dan fermanı alır almaz İmroz'a geri döndü. Orada bir gün kalarak ertesi gün bir paralosa binip denize açıldı. Limnos'ta demirleyen ya da çevresinde devriye gezerek adayı koruyan İtalyan gemilerine görünmeden gece karaya çıktı ve birinci vardiyaya denk gelen saatlerde Kastro Kalesine girdi. Kaledekiler onun gelmesini bekliyorlardı.

Kritovulos'un gece saatlerinde Kocinos Kalesine girmesi, kaleyi teslim alarak İtalyanları kovması

Kendisiyle işbirliği yapan kale komutanı ve onun adamlarıyla görüştükten sonra hiç vakit kaybetmeden yanına 25 süvari alarak gün ağarmadan Kocinos Kalesine[22] gitti. Kalede bulunan yandaşları küçük güney kapısını açarak onları içeriye aldılar. Daha önce belirttiğim gibi Kritovulos herkesi önceden hazırlamıştı ve ortak hareket ediyorlardı.

(5) Kale sakinleri gelenleri memnuniyetle karşıladılar. Bir araya gelip silah zoruyla kale muhafızlarını tutuklayarak kale komutanının konutuna hapsettiler. Onlar, ilk başta silahlı direniş göstermek istedikleri, hatta saldırmaya teşebbüs ettikleri halde başarılı olamadılar. Kalede yaşayan herkese karşı ne yapabilirlerdi? Sonunda, gün ağarırken Kritovulos'a kayıtsız şartsız teslim oldular.

22 Kuzey sahilde, Kastro'dan 30 km. mesafede bulunan, adanın önem açısından üçüncü kalesi. Kırmızı anlamına gelen adını, bölgenin yanardağ tüflerinden oluşan kızıl renkli toprağından alır.

(6) O da: "Bizimle birlikte olmak ve adada yaşamak isterseniz sizi kabul ederiz ve yaşamınızı sürdürmeniz için gerekenleri yeterli miktarlarda sağlamayı taahhüt ederiz, razı olmazsanız dilediğiniz yere gitmekte serbestsiniz" sözleriyle herkesi serbest bıraktı. Komutanları Kalavrezos'u[23] çeşitli hediyeler ve konukseverlikle onurlandırarak barış içinde Evboia'ya gitmesine izin verdi.

(7) Sonra, eski Myrinupolis'te bulunan ve Palaio Kastro [Eski Hisar][24] adıyla bilinen kalenin komutanı Mihail'e elçiler göndererek kaleyi teslim etmesini istedi, ona hediyeler vereceğini, konumuna uygun saygıyı göstereceğini taahhüt etti. Myrinupolis'in akropolisi çok iyi tahkim edilmiş, ele geçirilmesi imkânsız bir kaledir ve eskiden beri güvenliğiyle nam salmıştır. Şehrin üstünde yüksek bir mevkide kurulmuş olup üç katmanlı çok eski bir surla ve büyük kayalarla korunmaktadır. Bütün şehre egemen durumdadır. (8) Kritovulos bu yüzden Mihail'i sakin, nazik ve tamamen barışçı sözlerle ikna etmek istiyordu. Ancak o genç olduğundan ve akropolisin sağlamlığına, güçlü askeri birliğine ve erzak stokuna güvendiğinden sözle yanıt vermedi. Bir kâğıda kanla bir kılıç çizerek Kritovulos'a gönderdi.

---

23 Kritovulos komutanın Calabria bölgesinden olduğunu belirten Calabrese terimini özel isim olarak algılamış olabilir.

24 Limnos Adasının batısında günümüzde de bu adla bilinen şehir ve iç kalesi.

καὶ ἀφανιοῦσιν ἀπ' ὄψεως αὐτοῦ, καὶ οὐ δύνανται
ὀφθῆναι καὶ ἀφεθῆναι, μόνοις μεθ' αἵματος
τοῖς ἐν Θεῷ. αἷμα γὰρ ἔχει ἐγχωρεῖν
ἀληθείαν, οὐ πάμφωτος ἐκεῖθεν οὐσίας.
τοῦτο πλανᾷ, ὡς αἷμα λευκὸν ὁρᾶν μόνον,
τῶν αἰσθήσεων λείπον ἀλήθειαν ὅλην ὡς ὄν· καὶ οὐκ
ἔστι σπερματικὸν μέγεθος αὐτῷ ἀφ' ἑαυτοῦ
μετὰ θεωρίας εἶναι. καὶ οὕτως τῶν αἰσθήσεων
αὐτὰ· οὐ γὰρ λέγει· οὐκ ἔστι σὺν θ. ἵ.
αὐτοῖς εἰς θεωρίαν ὅλως λαμβάνω θεωρίαν.

Καὶ τί οὖν λοιπὸν δεῖ ἡμᾶς ποιεῖν τὸν ἀναγεννᾶν αὐτῶν
ἡμᾶς πάντας ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ κατασκευῆς
τοῦ αὐτοῦ, τὴν ἀφθαρσίαν, οὐκ ἀλλ' ὡς τὸ φανὸν
ἴσασι, κατὰ φύσιν τῶν καὶ τὸν ζῶν ὁ πάντων
οὐσιῶν καὶ ἀνθρώπων ἀφθάρτων θέσθαι ἐν
μέρει ποιεῖν. καὶ τοῦτο δεῖ τὸν ἐπὶ τῷ
θεῷ ὁδεύοντας. τοῦτο ἀλυπόν ἐστιν τοῦ τὸ τέλειον
καὶ ζωὴν αἰώνιον, τοῦ τοῦ αἰῶνος αἰῶνος
καὶ τοῦ αἰῶνος. καὶ τὸ μέγα αἰῶνιον λοιπὸν ἐστὶ
ποιεῖν θεραπεύειν αὐτῷ φεύγειν ἀφ' ἡδονῆς καὶ
ἐστὶ τοῦ λύπης ἡμᾶς ποιεῖν τοῦ ἀπαλλάξαι
καὶ ἀποχρῆσθαι. ὁ δὲ τῶν τοῦ ἀφθάρτου δυνάμεως
τοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρᾶν, καὶ βιάζεται τοῖς τῶν
πολλῶν ἀφανῶς ἐμβλέπειν καὶ ἀπαλλάσσειν

Kalede baştan başa zırhlı 80 asker ve bir yıllık besin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda erzak vardı. Komutan mesajıyla, "Kaleyi ancak demir ve kanla alabilirsin, başka şekilde alamazsın" demek istiyordu. Aynı zamanda, "Kaleyi bu şekilde isteme, alamazsın. Erkeksen gel de silah zoruyla al" mesajını vererek alaylı bir şekilde tehdit etmiş de oluyordu.

Kritovulos'un Myrinupolis'e gelerek, kale komutanıyla şehirle kaleyi teslim etmesi için belirli bir süre tanınmasına ilişkin anlaşmaya varması

XV (1) Kritovulos dört gün Kocinos Kalesinde kalarak işlerini düzene soktuktan sonra, iyi silahlanmış 400 süvari ve ağır teçhizatlı 300'den fazla piyade alarak Myrinupolis'e geldi. Atlarla askerlerin şehir dışındaki bağlarla tarlalara zarar vermemeleri için şehirden uzak bir mevkide karargâh kurdu. Oradan bir elçi gönderdi ve kale komutanıyla yine barışçı bir şekilde konuşarak onu sakin sözler ve vaatlerle ikna etmeye çalıştı. (2) Komutan gelen askeri birlikleri kendi gözleriyle gördüğü, aynı zamanda kale halkından da şüphelendiği, dışarıdakilerin etkisinde kalarak isyan etmelerinden, akropolisi yitireceği gibi kendi hayatının da tehlikeye gireceğinden çekindiği için elçiyi barışçı bir şekilde kabul ederek anlaşmaya vardı.

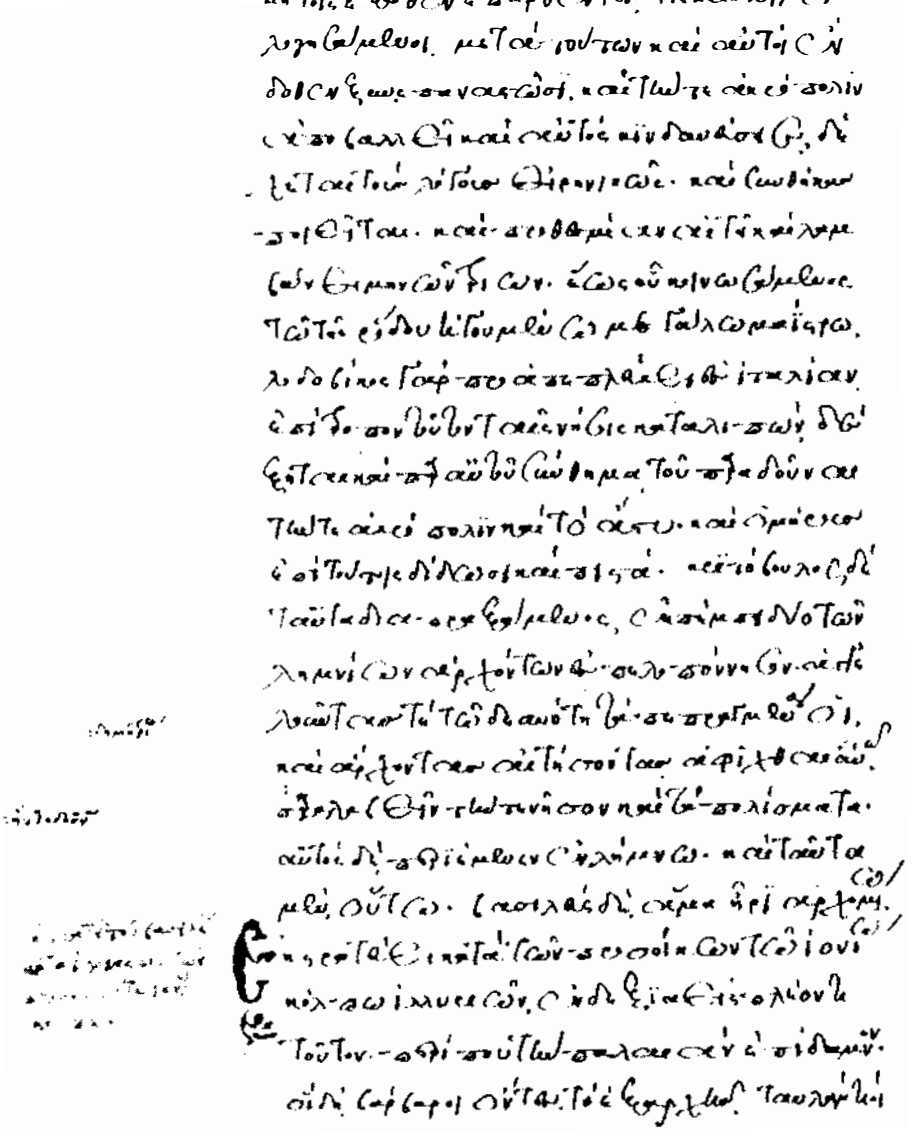

Ondan da şehirle kaleyi teslim etme izni almak üzere Rodos'un yöneticisi Büyük Maistor'la[25] iletişime geçmek için üç aylık süre istedi ve aldı. Çünkü Ludovico İtalya'ya dönmüş, adaların yöneticisi olarak onu bırakmıştı. Karşılığında rehineler ve güvenceler verdi. (3) Kritovulos bu işleri bitirdikten sonra, Despot Dimitrios'u gelişmelerden haberdar etmek ve adayla kalelerini teslim almak üzere kendi yöneticilerini göndermesini talep etmek üzere Limnos'un ileri gelenlerinden iki kişiyi Peloponez'e gönderdi. Kendisi Limnos'ta kaldı.

Sultan'ın İyonya Körfezinin sahilerinde yaşayan İllyrialılara seferi

XVI (1) Sultan baharın [1459] gelişiyle, İyonya Körfezinde seyrederken sağ tarafta kalan sahillerde, tarihi Epidamnos[26] çevresinde yaşayan İllyrialılara karşı sefere çıktı. Bunlar barbardır ve eskiden Taulantian ve Mahaon adlarıyla biliniyorlardı. Çoğu göçebedir, bağımsızdırlar ve eskiden beri kralları yoktur.

25 Saint Jean Şövalyeleri Tarikatı'nın Grand Master'i Frà Jacob de Milly (1454-1461)

26 MÖ 627'de Korent ve Korfulu kolonistlerin İllyria sahillerinde kurduğu koloni. Ticari bir merkez olarak gelişen şehirde çıkan iç karışıklıklar Peloponez Savaşının en önemli nedenlerindendi. Günümüzde Durrës adını taşıyor ve Tiran'ın 30 km. kuzeybatısında bulunuyor.

Bölgenin korunaklı oluşu

Çok yüksek, büyük ve aşılmaz dağlarda yaşarlar, çok sayıda güçlü kaleleri, İyonya Körfezinin sahillerinde iyi tahkim edilmiş şehirleri vardır. Ülkeleri her taraftan; aşılması zor geniş bölgeler, derin ormanlar, dik ve sarp yükseltilerle korunur. (2) Birkaç yıl önce kendi kavimlerinden Areianos[27] ve Aleksandros[28] adlarında iki kişiyi hükümdarları olarak kabul ederek ülkelerini azimle ellerinde tutarlar. Sultanla antlaşma imzalamak, ona vergi ödemek ve boyun eğmek istemezler. Bütün bunlardan başka sık sık ülkelerinden çıkarak Sultan'ın kendilerine komşu topraklarına gizlice saldırıp, yağmalama seferleriyle zarar verirler.

(3) Şimdiki Sultan'ın babası Sultan Murat, bunlara karşı daha önce büyük bir ordu ve çok sayıda askerle sefer düzenlemişti. Savaşıp onları yenmiş, dağ geçitlerini ele geçirmiş, ülkenin büyük kısmını istila edip yağmalamış, kalelerinden birkaçını yıkmış, büyük miktarlarda ganimet toplamıştı. Ancak ülkelerini tümüyle ele geçirip onlara boyun eğdirmeyi başaramamıştı.

---

27 Gjergj Arianiti, Osmanlı tımar sisteminin Arnavut topraklarına yayılmasına karşı çıkan güneydeki Arnavut beylerinden biriydi. İskender Beyin eşi Marina Donika'nın babasıydı. Bir büyükannesi vasıtasıyla Bizans hanedan ailesi Komnenoslarla uzaktan akrabaydı, bu yüzden bazı kaynaklarda Gjergj Aranit Komneni adıyla da anılır. II. Murat'ın 1432/3'te göndermiş olduğu Ali Bey komutasındaki 10.000 kişilik ordu karşısında başarılı olmuştu. Osmanlıya karşı son mukavemetini 1460-1462 yılları arasında gösterdi.

28 Gjergj Kastriota (1405-1468) Osmanlılara karşı Arnavut direnişinin milli kahramanı. Arnavut Beyi John (Ivan) Kastriota'nın oğluydu. 9 yaşında Osmanlı Sarayına rehin olarak gönderilmiş, içoğlanı olarak yetişmiş, Müslüman olmuş ve babasının topraklarına yakın bir yer olan Yuvaneli'nde kendisine tımar verilmişti. 1438'de Akçahisar'a subaşı tayin edildi. Mysja zeamet yapılınca burayı İskender almak istemiş, fakat bir sancakbeyi tarafından engellenmişti. Osmanlıya karşı düşmanlığının böyle başladığı söylenir. Osmanlı tımar sisteminin Arnavut topraklarına yayılmasına güneydeki Arnavut beyleri karşı çıkıyordu (Ghin Zenebissi, Andre Thopia, George Araniti gibi). Bu isyana 1444'te İskender Bey de katıldı ve isyanın lideri oldu. İslamiyeti terk edip Hıristiyanlığı tercih etti. 1463'ten sonra Venedik-Osmanlı çatışmasında Venedik'i destekledi. Venedik güçlerinin Kruje'de kalmasına izin vermekle Osmanlıları tehlikeye soktu ve 1464'ten itibaren Osmanlı saldırılarına maruz kaldı. Tursun Beye göre 1468'de çekildiği bir Venedik kalesinde öldü. 19. yüzyılda Arnavut milliyetçileri tarafından milli kahraman ilan edildi. Daha fazla ayrıntı için bkz. İnalcık, "İskender Beg", EI2 IV, 138-140)

Sadece, onların talebi üzerine, belirli bir yıllık vergi ödemeleri karşılığında bir anlaşma imzalamış, büyük miktarlarda ganimet toplayıp ordusuna dağıttıktan sonra geri dönmüştü. (4) Ancak onlar anlaşmaya sadece kısa bir süre uydular, tekrar baş kaldırıp vergilerini ödemediler, saldırılar ve seferler düzenleyerek Sultan'ın topraklarına zarar verdiler.

(5) Sultan şimdi onlara karşı sefere çıktı. Süvari ve piyadelerden oluşan bütün ordusuyla Adrianupolis'ten hareket etti, ülkesini otuz üç günde geçerek sınıra gelip orada karargâh kurdu. Mahmut'a hemen ağır teçhizatlı piyade, okçu ve kalkan taşıyıcılardan üç birlik seçmesini, yanına hassa alaylarının en deneyimli askerlerini de alarak, geceleyin İllyrialılar farkına varıp gelmeden dağ geçitlerini ele geçirmesini emretti.

Mahmut'un İllyrialılarla çatışmaya girmesi, onları yenerek dağ geçitlerini ele geçirmesi ve Sultan'ın İllyrialıların ülkesini istila etmesi

(6) Mahmut oraya vardığında, Sultan'ın gelişinden haberdar olan İllyrialıların daha önceden dağ geçitlerini tuttuklarını gördü. Onlara saldırıp kesin bir zafer kazandı ve dağ geçitlerini silah zoruyla ele geçirdi. Bütün ordusuyla arkadan gelen Sultan, buğdayın olgunlaştığı mevsimde ülkeyi istila ederek büyük bir kısmını baştan başa geçip buğday mahsulünü imha etti.

Kölelerden ve her türlü hayvanlardan oluşan çok büyük miktarda ganimet topladı, bazılarını saldırıp silah zoruyla, bazılarını da kuşatarak birçok kaleler alıp yerle bir etti. Ülkenin aşağı kesimlerini yıkıp yakarak ve yağmalayarak baştan başa tahrip etti.

Sultan'ın İllyrialılarla anlaşmaya varıp rehineler alması ve ödenecek vergilerin tespiti

(7) Ovalara inmeye cesaret edemedikleri için dağlık kesimleri ellerinde tutan İllyrialılar, ülkelerinin tahrip edilip yağmalandığını görünce kendileri için endişeye kapıldılar. Zor durumda kaldıkları için anlaşma istemek zorunda kaldılar. Bir elçi göndererek Sultan'a barış anlaşması imzalaması için yalvardılar. Rehineler ve güvenceler verdiler. Paraları olmadığı için yıllık vergi olarak belirli sayıda çocuk ve küçükbaş hayvan sürüleri vermeyi, ayrıca Sultan'ın seferlerine asker göndermeyi, onun dostu ve samimi müttefiki olmayı kabul ettiler.

(8) Sultan bu şartları kabul ederek antlaşmayı imzaladı. Rehineleri teslim aldı, kendisi için ve ordusuna dağıtmak üzere büyük miktarda ganimet topladı ve yaz mevsiminin sonlarına doğru Adrianupolis'e geri döndü.

αὐτοῦ, καὶ ὧν ἐκτήσατο, ἀφιερωθῆναι τῷ θεῷ
καὶ εἶναι ἀποτελεσθέντων αὐτοῦ. καὶ ἐξουσίαν καὶ
ἐξουσίαν ἔχειν, καὶ ἐὰν μὲν οἱ υἱοὶ τελευτήσωσιν
τελείως ἄτεκνοι, ἵνα τὸ πᾶν τῆς ἀφιερώσεως
ἰσχύσῃ. ἰσχυρὰν δὲ γενομένης τῆς διαθήκης
ταύτης, καὶ μὴ ἐξὸν ἑτέρῳ τινὶ τῶν [illegible]
διαθέσθαι τοῖς τῆς ἀφιερώσεως φυλάττουσι καὶ τὰ
δόματα καὶ δῶρα θεῖα. καὶ μηδὲν λείπειν τῶν τοῦ
ἰδίου οἴκου, καὶ τῶν κτημάτων. φίλτατον οὖν
τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ ἁγνὸν ὑπάρχον, ἀφ' οὗ
ἐτέχθη φανερὸς καὶ ἀνεπίληπτος καὶ ἀσπιλὴς τῶν
σπιλάδων. καὶ τοῦ αὐτοῦ μὴ τοῦ ἁγίου ἐπιβλέπου-
σιν πλὴν τῶν ἐκ φύσεως τοῦ ἀφιερώσαντος ἢ τῶν ἐξ
ἐξουσιαζόντων τοῦ αὐτοῦ. ἐὰν δὲ ὀφείλωσιν
ἀφιερωταί. καὶ ἀφιερωταὶ καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου καὶ τοὺς
ἄλλους ἀποίους καὶ ἄωρους, μᾶλλον φθο-
νοῦντες. μᾶλλον δὲ τῶν σπερμάτων τοῦ ἀφιερώσαν-
τος καὶ ἀπειλούντων ἀναφανέντων βίᾳ τοῦ ζ.
αὐτῶν αὐτοῦ σπέρματι καὶ ἀφιερωταὶ ὡς
ἐν δόματι τῶν καὶ καθὼς ἀφιέρωται μετὰ τὸ
ἁγίασμα ἐπὶ τῶν πρώτων τῶν καὶ μὴ ὄντων τῶν ἁγιασθέν-
των ἀφιερωθῶν. ἐπὶ δὲ τῶν αὐτῶν αὐτῶν ἀφιερωθέν-
των καὶ ἀναφανέντων ὅτι ἐν δόματι ἐστὶν

Sonbahar boyunca orada kaldı ve kış mevsimine girerken kışı geçirmek üzere Byzantion'a geldi. 6967. [1458/59] yılı yani Sultan'ın saltanatının dokuzuncu yılı da bu şekilde bitti.

Sultan'ın Konstantinopolis'e gelerek sarayında ve şehirde yapılması gereken işleri düzenlemesi

XVII (1) Sultan Konstantinopolis'e gelince biraz dinlendikten sonra, ülkenin sorunlarına, genel olarak yönetim sıkıntılarına, özellikle de sarayına ve askerlere ilişkin konulara yoğunlaştı. Bütün askerlerini teftiş ederek, zekâları, cesaretleri, teorik ve pratik askeri bilgileri açısından en iyilerini saptayarak daha yüksek makamlara terfi ettirdi. Herkesi hak ettiği mevki ve makama getirdi. Hiçbir şeyden sakınmayarak, iyileri; para, mevki, makam ve mümkün olabilecek her türden hediyelerle ödüllendirerek onurlandırdı.

(2) Daha sonra, eserleriyle en iyi ve en yararlı oldukları gözlenen, bölgelerini doğru şekilde yöneten satraplarını daha yüksek mevki ve makamlara getirdi. Yerlerine de daha önce söylediğim gibi en uygun ve yararlı olduklarına inandığı adamlarını getirerek herkese layık olduğu şekilde davrandı.

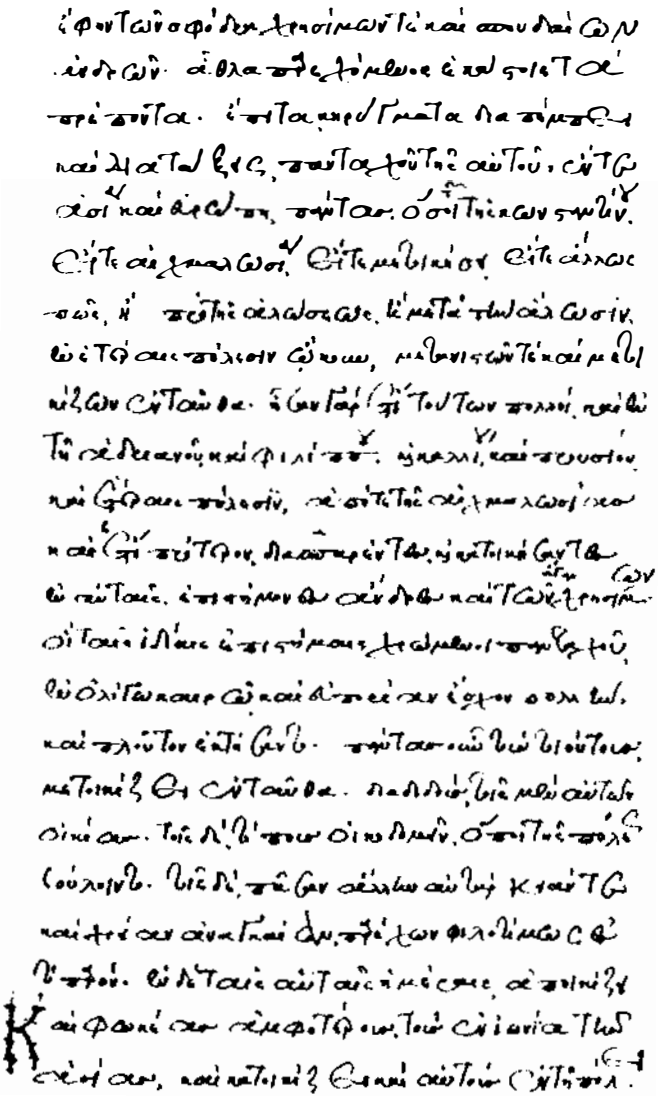

(3) Daha sonra, bütün ülkesine, Asya ile Avrupa'ya emir ve genelgeler göndererek, köleleştirilme, göç ya da herhangi başka bir nedenle fetihten önce ya da sonra başka şehirlere taşınmış olan bütün Konstantinopolis sakinlerini geri getirtti. Çünkü köleleştikleri için ya da daha önce evlerinden ayrılan bu insanların çoğu hâlâ Adrianupolis, Filipupolis [Filibe], Kalliupolis, Bursa ve başka şehirlerde yaşamaya devam ediyordu. Mesleklerinde usta ve çok yararlı olan bu insanlar meslekleri sayesinde kısa sürede yerleştikleri yerlerde başarılı ve zengin olmuşlardı. Bütün bunları geri getirtti, onlara şehrin içinde istedikleri yerlerde evler ya da arsalar verdirdi, bazılarına da geçimlerini sağlamak için gereken her şeyi cömertçe sağladı.

Fokaialıların yerlerinden edilerek Konstantinos'un şehrine yerleştirilmeleri

(4) O günlerde Asya'nın İyonya bölgesinde bulunan her iki Fokaia'nın[29] halkını yerlerinden ederek Polis'e yerleştirdi.

29 Bkz II. kitap, 13. dipnot

Thasos ve Samothraki Adalarının halkının yerlerinden edilerek Polis'e yerleştirilmeleri

Kalliupolis satrapı ve bütün donanmanın komutanı Zağanos'u 40 gemiyle adalara gönderdi. O da Thasos ve Samothraki'nin[30] halkını alarak buraya yerleştirdi. Sultan'ın ruhunda bu şehre ilişkin böyle derin bir aşk doğmuştu, onu eski gücüne, şanına ve şöhretine kavuşturmak istiyordu.

Sultan'ın inşaatlara nezaret etmesi

(5) Sultan, kendi eserlerine, yani camiinin ve sarayın inşaatlarına da büyük bir titizlikle bizzat nezaret ediyordu. Sadece eserlerin inşaatında kullanılması zaruri olan malzemeleri değil, özellikle pahalı ve gösterişli olanlarını da sağlamaya özen gösteriyordu. Her yerden yapı ustalarının, taş ustalarının, marangozların ve benzer başka sanatlarda deneyimli ve usta zanaatkârların en iyilerini getirtiyordu. Her bakımdan şehrin eski eserlerinin en büyük ve en güzellerine eşdeğer büyük ve görülmeye değer eserler inşa ediliyordu. Bu yüzden çok sayıda işçinin, en iyi kalitede çeşitli malzemelerin kullanılması ve yapılacak büyük harcamaların özenle denetlenip gözetilmesi gerekiyordu.

30 Silivrikapı çevresindeki sur içi Altı Mermer bölgesi 16. yüzyıl salnamelerinde "Mahalle-i Altı Mermer ve Semendirek ve Gulaman-i Hamza Bey" adıyla kayıtlıdır. Samothraki=Semendirek'ten getirilen halk topluca buraya yerleştirilmiş olmalı.

(6) Bu tür işlerdeki bilgi ve deneyimleriyle sivrilen çok sayıda önemli adamı inşaatların denetimini yaptığı halde, bizzat kendisi de eserlerin yapımının sürekli denetim ve gözetimini ihmal etmiyor, her işini büyük bir tutku, estetik kaygısı ve krallara özgü yaklaşımıyla yerine getiriyordu. Sultan bu işlerle meşguldü.

Kritovulos ile Mikelis'in antlaşmaya varmasıyla Limnos'taki Palaio Kastro'nun devralınması

XVIII Bu arada Limnos'taki Palaio Kastro adıyla bilinen kalenin komutanı Mikelis[31], Kritovulos ile anlaşarak Limnos halkından toplanan 1.000 altın karşılığında şehri ve kaleyi teslim etti.

Sultan'ın ikinci Peloponez seferine çıkmasının nedenleri ve onu tümüyle ele geçirmesi.

XIX (1) Aynı kış mevsiminde [1459/60] Peloponez'in despotları da aleyhlerine sonuçlar verecek bir anlaşmazlığa düşerek birbirlerine şu nedenlerle savaş açtılar: Büyük iktidara ve gelirlere sahip, şehir ve kalelere hükmeden vasalları arhontlar ellerindekilerle yetinmeyip doyumsuz ve fesat mizaçları yüzünden hep daha fazlasını istiyor, isyana eğilimli oluyorlardı.

31 Kritovulos II. Kitap XIV-7'de aynı komutandan Mihail adıyla bahsediyor.

Bir yandan isyan edip birbirleriyle savaşarak ortalığı karıştırırken, diğer yandan despotların arasına fitne sokuyor, birbirlerine düşürüyorlardı. Önceleri onlara yaklaşıp her biriyle ayrı ayrı konuşarak güya gizli bilgiler veriyor, yalan ve iftiralarla hiddetlendirip birbirleriyle çatışmaya girmelerine neden oluyorlardı. Daha sonraları, alenen ve hayasızca, hükmettikleri şehir ve kaleleri de yanlarına alarak bağlı oldukları despottan ayrılıp diğerinin tarafına geçmeye başladılar. Bu, despotların birbirlerine duydukları nefreti körükleyerek açıkça düşman olmalarına neden oldu.

İnsanların yanlış kararları

(2) Bir iki kez birbirlerine elçiler göndererek aralarındaki anlaşmazlığı savaşla değil de konuşarak çözmeye çalıştılar. Ancak kötülüklerin baskın çıkması üzerine işler istedikleri gibi yürümeyince anlaşamadan ayrıldılar ve açıkça savaş ilan ederek bütün güçleriyle savaşmaya başladılar. Birbirlerinin topraklarına hırsla saldırıyor, işgal edip yağmalıyorlardı. Köyleri yakıp surları ele geçiriyor, bazılarını yıkıyor, ganimet toplayıp soydaşlarına her bakımdan zarar veriyorlardı. Bu durum oldukça uzun sürdü.

(3) Ancak daha sonra, orada yaşayan Arnavutlar[32] Thomas'ın tarafını tutmaya ve Despot Dimitrios'un en iyi adamlan günbegün kendisini terk edip kaleleriyle birlikte karşı tarafa geçmeye başlayınca [Thomas] güçlendi, ülkenin büyük kısmına egemen oldu ve [Dimitrios'u] kansı ve kızıyla birlikte sığındığı, bugün Monemvasia adıyla bilinen Epidavros Limira'da kuşattı.

Despot Dimitrios'un Asanis'i Sultan'a gönderme

(4) Despot Dimitrios bu olanlara çok üzüldü, bütün iktidannı yitirme tehlikesi altında olduğundan ne yapacağını bilemedi. Asanis'i elçi olarak Sultan'a gönderip destek vermesini, kardeşinin baskısına ve haklarını gaspedişine karşı yardım etmesini rica etti. En azından görünürde olaylar bu şekilde gelişti. (5) Ancak, rivayete göre hikâyenin iki ayn versiyonu var. Bazılarına göre, Despot Asanis'i sadece yardım dilemek için göndermedi, ona eş olarak kızını vermeyi ve bütün Peloponez'i teslim etmeyi teklif etti. Karşılık olarak Sultan'dan yönetmesi için başka bir yer vermesini istedi. (6) Bazıları ise olayların böyle gelişmediğini, Despot'un Asanis'i yardım, asker ve ordu birlikleri istemek üzere gönderdiğini, ancak Sultan'ın kendisine kafa tutan Despot Thomas'a ve vasalları Peloponez arhontlarına çok kızdığından intikam aldığını ve neler yaptıysa [Dimitrios'un] onayını almadan yaptığını iddia ediyorlar.

32 Kritovulos sadece burada İllyrialı yerine Arnavut [Αλβανών] kelimesini kullanıyor.

XX (1) Ancak her durumda, Sultan aralarındaki anlaşmazlıkları ve ilan edilmemiş savaşı, özelikle de Despot Thomas'ın kendisiyle imzalamış olduğu barış antlaşmasının şartlarını ihlal ettiğini, kendisine ait topraklara saldırıp ele geçirdiğini, İtalyanlarla anlaşarak onlardan yardım talep ettiğini öğrendi. Olanlara çok hiddetlendiği gibi Peloponez'in başkalarının ellerine geçmesinden çekindi. (2) Bu yüzden hiç zaman yitirmeden, baharın gelişiyle birlikte [MS 1460] özel bir hazırlık yapmadan, bütün ordusuyla, süvari ve piyadeleriyle Adrianupolis'ten hareket etti. Çok hızlı ilerleyerek yedi günde Korinthos'a vardı. Orada karargâh kurup üç gün Despot Dimitrios'un gelmesini bekledi. Rivayete göre Asanis'le öyle anlaşmışlardı. (3) Despot, Epidavros'tan Sparta'ya geldi, ancak Sultan'ın huzuruna bizzat çıkmayarak cömert hediyelerle Asanis'i gönderdi. Asanis, hemen aynı gün Sultan'ın huzuruna çıktı, Sultan ve Mahmut'la uzun süreli özel bir görüşmeden sonra da yanlarından çekildi.

Sultan'ın Peloponez seferi

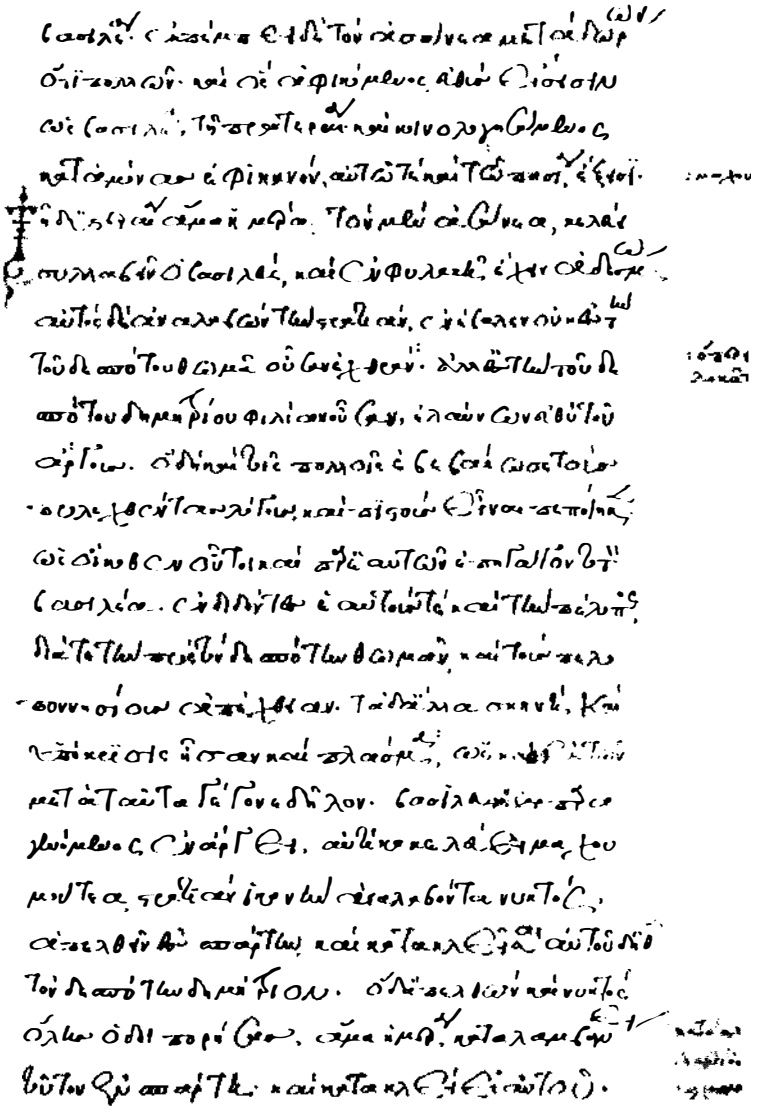

Sultan ertesi gün erken saatlerde Asanis'in tutuklanmasını ve zincire vurulmadan hapsedilmesini emretti. (4) Ordusunu alarak, normalde yapması beklenen şekilde düşmanı Despot Thomas'ın topraklarını değil, dostu Despot Dimitrios'un topraklarını işgal etti ve doğrudan Argos'a yöneldi. Bu hareketiyle, [Dimitrios taraftarlarının] Sultan'ı kendi insiyatifleriyle çağırdıklarını, Despot Thomas'a ve Peloponezlilere karşı besledikleri nefret yüzünden kendilerini ve ülkeyi ona teslim ettiklerini iddia eden daha önce belirttiğim söylentileri haklı çıkarıp onları inandırıcı kıldı. Başka her şey, daha sonraki olaylarla da açıkça görüldüğü gibi yapmacıklılık ve ikiyüzlülüktü.

Despot Dimitrios'un Mahmut tarafından Sparta'da kuşatılması

(5) Sultan Argos'a varır varmaz, Mahmut'a güçlü bir orduyla geceleyin Sparta'ya giderek Despot Dimitrios'u göstermelik olarak kuşatmasını emretti. [Mahmut] bütün gece boyunca ilerleyerek gün ağarırken Sparta'ya vardı ve şehri kuşattı.

Maiyetinde bulunan Sultan'ın kâtibi Thomas Katavolinos'u[33] göndererek barışçı ve dostça sözlerle teslim olmaları çağrısında bulundu. [Despot'un] ve maiyetinde bulunanların Sultan'a teslim olmaları kendileri için iyi olacak, direnmeleri ya da tereddüt etmeleri ise kötü olacaktı. Despot, önce Asanis'in serbest bırakılmasını, yanına gelerek güvenceler getirmesini istedi. Emredilenleri daha sonra yerine getirecekti. (6) Bütün bunlar, dediğim gibi göstermelikti, anlaştıkları ve gizlice yaptıkları ise farklıydı.

Despot'un Sparta'dan çıkarak Mahmut'un huzuruna çıkması ve Sparta şehri ile kalesinin teslim oluşu

Mahmut hemen güvenceler verdi, Asanis'i serbest bırakarak Despot'un yakın arkadaşı olan satrap Hamza eşliğinde şehre gönderdi. İkisi şehre girdiler, Despot'la karşılaşarak onu Mahmut'un karargâhına götürdüler. Mahmut Despot'u nezaket ve dostlukla kabul etti, gereken saygıyı gösterdi ve şehirle kalesini teslim aldı.

33 Osmanlı kaynaklarında Yunus Bey olarak bilinen Thomas Katavolinos, I. Mehmed'in maiyetindeki Rum bürokratlardan biriydi. Müslüman olması muhtemel değildir, çünkü öldüğü zaman erkek kardeşi tarafından Patrikhane'de kendisi için bir cenaze töreni düzenlenmişti. (Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", DOAKS Papers 37, 1983, s. 25-26)

Sultan'ın Despot Dimitrios'u huzuruna kabul etmesi, ona değerli hediyeler verip saygı göstermesi

(7) Ertesi gün Sultan da gelerek hemen yanına Despot'u çağırtıp onu resmi bir törenle ağırladı. Çadırına girdiğinde yerinden kalkarak ona sağ elini uzatıp yanına oturmasına izin verdi. Korkmuş ve telaş içinde olduğunu anladığından, korku ve cesaretsizliğini aşması için onu barış ve merhamet dolu sakin ve nazik sözlerle teselli etti. Geleceği hakkında olumlu umutlar uyandırdı, onu cesaretlendirdi. Her şeyin kendisi için iyi olacağını ve istediği gibi davranabileceğini söyledi. Ona değerli armağanlar verdi, büyük miktarda para, gösterişli kumaşlarla giysiler, atlar, katırlar ve ihtiyaç duyacağı başka şeyler verdi. Ayrıca, Asanis'le birlikte harem ağalarından birini, bir yaverini ve bir muhafız birliğini görevlendirerek itibarlı bir şekilde Epidavros'tan Despot'un eşiyle kızını getirtti ve çeşitli başka yollarla onu onurlandırıp teselli etti.

Sultan'ın Sparta'dan hareket ederek diğer komşu kaleleri istilası

XXI (1) Orada dört gün kalarak şehirde ve kalede işlerini düzene soktu, hassa ordusundan dört yüz muhafızla bir kale komutanı yerleştirerek güvenini sağladı.

Diğer işlerini de arzu ettiği şekilde hallederek yanına Despot Dimitrios'u alıp şehrin yakınlarında, Sparta Dağının eteklerinde bulunan Kastrion[34] adındaki çok güçlü bir kaleye vardı. Orada karargâh kurarak kale halkına teslim olmaları için şartlarını bildirdi. Ancak onlar kendilerine ve kalenin sağlamlığına güvendiklerinden (bölge çok dik, sarp, engebeli ve eğimliydi, kaleye ulaşan tek yol üçlü bir surla korunuyordu ve kalede dört yüz seçkin muhafız vardı) sultanın şartlarını kabul etmediler. Kalenin kapılarını kapatıp beklemeye koyuldular.

(2) Sultan ordusuna bütün gücüyle hemen kaleye saldırmasını emretti. Ancak kaledekiler azimle karşı koydu ve cesurca savaştı. Kaleye girmeye çalışan askerler ya yukarıdakilerin mızrak darbeleriyle vurulup kayalıklardan yuvarlandı ya da yukarıdan atılan koca kayaların altında ezilip öldü.

34 Kastritsi Kalesi, Taigetos Dağının eteklerinde, despotluğun başkenti Mystra şehrinden 15 km. mesafede bulunuyordu.

ὡς ὁ βουλόμενος παρ' αὐτῶν σὺν τοῖς νυν τοῖς,
μετανοήσαντας καὶ σωθῆναι. οἱ δὲ,
σκληρύνθησαν σὺν τοῖς ἀνοήτοις ἀφύκτοις
καλοῦμεν οὖν ἀφ' ἡμῶν καὶ ὑμᾶς τοὺς βλαβῆς,
ἀσεβῆσαι. καὶ τέλος ἀσεβοῦντας
ἰσχυρῶς ἐπὶ τῷ αὐτοῦ σου, σὺν νῦν τοῖς
τῶν ἀσεβῶν καὶ γενναίων ἀνδρῶν. ὅτι,
ὑμᾶς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. ὅμως ἀσεβοῦσι
καὶ σὺν τοῖς τοῦτο ὑμῶν, τότε μὲν ἐστὶ τοῦ
πολεμεῖν. τὸ δὲ ἀσεβοῦσα ἀσεβῆσαι
εἰσὶ ἔχει καὶ ὁ πολίτης καὶ ἀσεβῶν
τῶν στρατιῶν, καὶ τοῖς τοῦδε ἐθνικοῖς
καὶ βαρβάροις, παρὸ ἐμὲ ἀνασώσασθαι
καὶ βαρβαρικὸν ἀνδρὸς πολεμεῖν, καὶ
ἀεὶ τε συμμάχοις τοῖς καὶ ὑμῶν ἀεὶ τῶν
μισουμένοις, διαφθείρωσι τοῦ φυγεῖν οὐσι-
καὶ νῦν, ἐπὶ λόγος τοὺς βασιλεῖν. οἱ δὲ
στρατιῶται, μέγα καὶ φόβος σὺν ἀεὶ καὶ
ἐαυτῶν βοῶν καὶ δρόμῳ, τοὺς βαρβάρους
ἰσχυρῶς τῷ πολέμῳ. καὶ ἦν ὅτε ὑμῶν
θεσμοὶ εἰσὶ τοῦ θεσπόλου, καὶ καὶ μαχητῆς
οὐ καλόν. ἀφ' ἑτέρου τίμιος. μετὰ θυμοῦ καὶ οἱ
Καὶ πεσεῖν. καὶ φόνος σὺν οἱ πολίτης τῶν
συμμάχων. ἀμφοτέρων ἀστῶν ἐμῆς,

Sonunda püskürtüldüler, birçok cesur ve iyi askerinin orada ölmesi sultanı çok üzdü. Bunun üzerine geri dönüş emrini vererek savaşı durdurdu.

Sultan'ın Kastrion'a ikinci güçlü taarruzu

(3) Ertesi gün şafak vaktinde, Sultan ordusunu iyice silahlandırıp yerleştirdi, askerlerini cesaret verici sözlerle savaşmaya teşvik etti. İyi savaşacak olanlara güzel ödüller vaat etti; kalenin yağmalanmasına izin vereceğini söyledi ve taarruz emrini verdi. (4) Askerler korkunç çığlıklar atarak bütün güçleriyle kaleye saldırdılar. Büyük bir itişme oldu, surların önünde hiddet, öfke ve bağrışmalarla göğüs göğüse şiddetli muharebe edildi. Ön saflarda savaşanlardan ölenler çok oldu. İki taraf da düzensiz biçimde birbirine karışmış, acımasızca birbirini öldürüyordu. Bir taraf hırsla surları aşmaya çalışırken diğer taraf azimle savunarak onları engelliyordu.

Kastrion'un ele geçirilişi, kıyım, köleleştirme ve katliam

(5) Sonunda Sultan'ın askerleri galip geldiler. Kaleyi savunanlardan çoğunu öldürüp birinci ve ikinci suru zorla aştılar. Bütün güçleriyle savaşarak onları akropolise sığınmaya zorladılar. Onlar su ve erzakları olmadığından çok zor durumda kaldılar, ne yapacaklarını bilemez duruma geldiler. Umutları tamamen tükendiğinden kayıtsız şartsız Sultan'a teslim oldular.

(6) Sultan muharebeden sonra hayatta kalan yaklaşık üç yüz kale muhafızının hemen kılıçtan geçirilmesini emretti, çocuklarla kadınları köleleştirdi ve kaleyi yıktı.

Sultanın Gardikion adındaki güçlü kaleye saldırısı

XXII (1) Bundan sonra Gardikion adında, çok iyi tahkim edilmiş, ele geçirilmesi imkânsız başka bir kalenin üzerine yürüdü. Sparta'nın, Ziğos adındaki büyük dağının yolu üzerinde, korkunç bir uçurumla sarp kayalıkların önünde aniden yükselen yüksek bir tepede kurulmuştu.

Çepeçevre doğal engellerle yalıtılmıştı, iyi korunuyordu. Sadece tek ve çok dar bir girişi vardı. Güvenli bir korunak sayıldığı için buraya civar yerleşimlerden erkek, kadın ve çocuklardan oluşan büyük bir kalabalık toplanmıştı. Ancak bu onlar için açıkça bir felâket oldu.

Gardikion'un kuşatılması ve teslim olma çağrısı

(2) Sultan oraya vardığında karargâh kurdu ve kaledekilerin sağ kalmasını, eziyetlere katlanmamasını istediğinden önce baş eğmeleri için onları ikna etmeye çalıştı. Ancak ikna edemediğinden kaleyi çevirerek sıkı bir abluka altına aldı. Meyilli ve sarp arazide gereksiz yere askerlerini harcamak istemiyor, kaleyi açlık ve susuzluk yoluyla ele geçirmeyi düşünüyordu.

Gardikion'un ele geçirilişi, kıyım ve köleleştirme

(3) Kaledekiler kuşatmaya sadece tek bir gün dayanabildi. Çok dar bir alanda çok sayıda erkek, kadın ve çocuk toplandığı için açlık, susuzluk, yakıcı yaz sıcağı ve diğer sıkıntıların baskısı altında kaldılar.

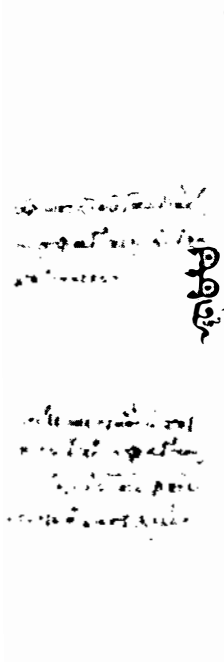

Hiç suları yoktu, erzakları çok azdı, dışarıdan yardım alamıyorlardı ve gelecekte de yardım geleceğine dair umutları yoktu. Bu yüzden ister istemez Sultan'a kayıtsız şartsız teslim oldular. (4) Sultan hepsini öldürdü, çocuk ve kadınları esir aldı;[35] kaleyi yıktı.

Sultan'ın bu kalelerde yaptığı kıyımın nedenleri

Sultan bu kalelerin halkına haklı olarak hiddetlenip kızdığı için öyle davranmıştı. Askerlerinin savaşta tehlikelere maruz kalmaması için kaledekilere teslim olma çağrısında bulunduğu halde onlar kabul etmemiş, savaşmayı tercih etmişlerdi ve bu şekilde birçok iyi askerini kaybetmişti. Öte yandan, çoğu İllyrialı olan bu adamların aksi mizacına, sık sık isyan ederek hırsızlık ve talana meyilli olmalarına çok kızıyordu. Aynı zamanda herkesi korkutup yıldırmak, bir daha karşı koyup baş kaldırmaya cesaret etmemelerini, güvenli yaşayabilmek için kendi arzularıyla kendisine tabi olmalarını sağlamak üzere mümkün olduğunca korku ve endişeye sevk etmek istiyordu; öyle de oldu.

35 Chalkokondyles (229, 18 – 230, 14) bütün kale halkının, çocuk ve kadınlar da dahil olmak üzere öldürüldüğünü iddia eder.

Sultan'ın Peloponez'in diğer bölgelerine seferi, kalelerin kendiliğinden teslim oluşu ve bütün ülkenin ele geçirilişi

(5) Sultan, oradan hareketle ülkenin kalan kısmına sefer düzenledi. Artık kimse ona karşı çıkmıyor, çoğu zaman taarruz etmesine bile gerek kalmadan herkes kendiliğinden ve bazen kayıtsız şartsız teslim oluyordu. Şehirler, kaleler ve bütün ülke ilerleyişi ve azmi karşısında boyun eğiyordu. Karşı koymaya yeltenen ve silah zoruyla hemen akılları başlarına getirilen birkaç düşüncesiz dışında her yer siniyor, teslim oluyordu. Sultan da teslim olanlara iyi davranıyor, mal varlıklarını bağışlayarak yaşamalarına izin veriyor, savaşın ve ordunun neden olacağı kötülüklerden zarar görmemelerine özen gösteriyordu.

Önemli kalelerin tadilâtı ve korunması, önemsizlerin yıktırılması

(6) Sultan bu şekilde bütün Peloponez'i dolaşarak boyun eğdirdi. Uygun, güvenli ve ülkenin savunmasına yararlı gördüğü kalelere komutanlar atadı, muhafızlar yerleştirdi, erzak, silah ve diğer malzemelerle donattı. Öyle olmadıklarına kanaat getirdiği kaleleri de yıktırdı. Kale sakinlerinin bundan böyle bir köyde yaşarcasına kendi evlerinde kalmalarına müsaade etti, bazılarını da Konstantinopolis'e yerleştirdi.

XXIII (1) Sultan bunları yaparken, onun Peloponez seferini haber alan Despot Thomas kalelerinden birkaçını iyice tahkim edip içlerine muhafızlar yerleştirdi. Eşi, çocukları ve maiyetinden birkaç asille sahil kesiminde bulunan Mantineia kalesine giderek savaşın sona ermesini beklemeye koyuldu. (2) Müstahkem şehirlere, güçlü ve istila edilmesi zor kalelere sahip, doğası itibariyle son derece korunaklı bir ülke olan bütün Peloponez'in kolay kolay teslim olmayacağına inanıyordu ve savaştan sonra kalelerden bazılarının elinde kalacağına, ülkede bir umudu ve bir sığınağı olacağına dair beklentileri vardı.

Despot Thomas'ın Kerkyra'ya kaçışı

Ancak kalelerle şehirlerden bazılarının saldın sonucu silah zoruyla, bazılarının da hiçbir baskı altında kalmadan kendiliklerinden Sultan'a teslim olduklarını, Venediklilerin elinde bulunan iki ya da üç şehir dışında bütün Peloponez'in işgal altında olduğunu görünce her şeyin yitirildiğini anladı.

Eşi, çocukları ve maiyetindeki arhontlardan birkaçını yanına alarak elli kürekçili iki gemiyle Kerkyra'ya [Korfu] gitti. Kalelerle şehirlerin yöneticisi arhontlar ise yerlerini terk edip Venediklilerin yönetimi altındaki Koroni, Methoni ve diğer şehirlere sığınarak hayatlarını kurtardılar.

Ülkenin üstünlükleri ve eskiden burada doğan insanların erdemleri

(3) Sultan bütün Peloponez'i bu şekilde ele geçirerek çok kısa süre içinde çok büyük ve mükemmel bir iş başarmış oldu. Yaz mevsimi bitmeden yaklaşık iki yüz elli müstahkem şehir, güçlü kale ve kasaba içeren, tarih boyunca isim yapmış ünlü bir ülkeyi tamamen ele geçirmişti. [Bu ülke] iyi dönemlerinde birçok güzel ve büyük eser meydana getirmiş, barbarlarla diğer Hellenlere karşı önemli zaferler kazanmış, birçok koloni kurmuş, Asya, Avrupa, Libya [Afrika] ve adaların en büyüklerinde birçok şehirle birçok kavme hükmetmişti.

φεύγοντας καὶ οὐδὲν ἧττον μᾶλλον αὐτῶν
ἀρετῆς καὶ δίκης καὶ ὁσιότητος πρὸς θεὸν καὶ τῶν
πρὸς ἀλλήλους ἀνθρώπων ἐπιδεικνύμενος, καὶ
οἱ μὲν οὐκ ἐπαινοῦντες ἀλλὰ καὶ ψέγοντες οὐδὲν μᾶλλον
τὸν ἄνδρα ἐλάμβανον, ἀλλ' ἐθαύμαζόν τε καὶ ἐσέβοντο
ὡς ἀληθῶς μόνον ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ὄντα τῶν παρόντων.
Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἡ τοῦ κρείττονος
ἐπιφοίτησις ἐγένετο, τότε δὴ καὶ ἐπὶ μείζονα τὸν ἄνδρα
ἐξῆρεν ἀρετήν, ἐπειδή τε καὶ ἐκ τοῦ θείου ἐπνεύσθη
καὶ ἐνθουσιάσας ἐγένετο, ἐπὶ τοσοῦτον ὡφελείας
καὶ ὠφελημάτων διὰ τῆς ἐνθέου τούτου μανίας
τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπορίζετο, καὶ πολλῷ πλείω τῶν
πατέρων φοιτῶντες ἐπὶ μᾶλλον. ἐπεμελοῦντό τε οὐ
μόνον ἀνθρώπων ὡς σαφῶς, οὕτως εἰπεῖν ὅσοι
ἀπλῶς δὲ τοῖς ἐν αὐτῇ σπουδάζουσι καὶ ἐν ἐκείνῳ
καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πεπαιδευμένοις σοφοῖς ἐγένοντο·
φυλακῆς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἕνεκα,
ὅπως μὴ ἐπιτίθοιντο τοῖς ἐπιφοιτῶσιν πολῖται,
καὶ λόγος ὅτι ποτὲ ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες αὐτοὺς
καὶ τὴν οἰκίαν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἐξ ὅσου τοῦ ἱστορικοῦ
ἐλέγομεν δεῖν, καὶ τὸν ἀνδριάντα ἀνατρέψαι.

: ἐλαύνεται καὶ ὧν

Zekâ, yiğitlik, komutanlık yeteneği ve başka alanlardaki üstünlükleriyle, özellikle bedeni sağlık ve güçleriyle sivrilmiş, her bakımdan mükemmel insanlar yetiştirmişti. Romalıların ülkesi dışında başka hiçbir ülke böyle insanlar yetiştiremedi. Aynı zamanda, konumu da hem denizde hem karada bütün diğer ülkelerden daha stratejik ve iyiydi.

XXIV (1) Eskiden beri Romalılara ait olan, bugüne kadar onlar tarafından iyi yönetilen, önce Romalılara daha sonra İtalyanlara büyük yarar ve yardım sağlayan, kıstağında bizim zamanımızda iki kez sur inşa edilen, ama bu surun Sultan'ın babası Murat tarafından savaşla hemen yıkıldığı büyük ve meşhur Peloponez işte böyle bir sona ulaştı.

(2) Sultan her şeyi arzu ettiği şekilde düzene soktu; yani ülkenin savunmasını ve genel olarak güvenliğini sağladı. Ömer'i bütün ülkenin satraplığına getirdi. Hem kendisi için hem de ordusuna dağıtmak üzere büyük miktarda ganimet topladı. Despot Dimitrios'u, karısını, kızını ve onunla birlikte hareket eden arhontları yanına alarak İsthmos'tan ayrıldı.

Sultan'ın Adrianupolis'e gelişi

(3) Sultan Livadya'ya vardığında Despot'la maiyetini, ona hizmet etmek ve gözetim altında tutmak üzere komutanlarıyla askerlerine teslim etti. Yanlarındaki kadın, çocuk ve hizmetçilerle taşıdıkları eşyalar yüzünden mola verip dinlenerek ağır ağır ilerlemelerini emretti. (4) Kendisi de orduyu daha önce dağıtmış olduğundan, maiyetiyle sonbaharın ortalarına doğru [MS 1460] Adrianupolis'e gelerek orada kaldı. Birkaç gün sonra Despot Dimitrios da oraya geldi.

Sultan'ın Despot'a haklarını iade ederek ona adalarla Ainos'un idaresini ve başka şeyler tahsis etmesi

Sultan Despot'un rahat etmesini sağlayarak ona haklarını iade etti. Devamında Mahmut ve İshak'ı huzuruna çağırarak bir görüşme yaptıktan sonra, ona Ege adaları İmroz ile Tenedos'un ve Thasos ile Samothraki'den arta kalanlarının (çünkü nüfuslarının büyük kısmını Byzantion'a iskân etmişti) idaresini ve gelirlerini tahsis etti. Bu adaların toplam yıllık vergisi Sultan'ın para birimiyle hesaplandığında 300.000 gümüş akçeydi[36].

36 Bkz II. kitap, 2. dipnot.

(5) Aynı şekilde ona Evros Nehrinin denize kavuştuğu noktada bulunan Trakya'nın sahil şehri Ainos'u da tahsis etti. Bu şehir daha önce de belirttiğim gibi, limanlara ve başka ayrıcalıklara sahip olduğundan, çevresindeki bölgenin ticari merkeziydi. (6) Şehri, önceki yöneticisi Palamidis Gattilusio'nun tahsil ettiği ve aynı para birimiyle hesaplandığında 300.000 akçeyi bulan bütün vergileri ve diğer gelirleriyle birlikte verdi.

Sultan'ın cömertliği

Sultan ayrıca Adrianupolis darphanesinden yılda üç kez toplam 100.000 akçe daha verilmesini ve bu şekilde [Despot'un] yılda 700.000 akçelik bir gelir elde etmesini sağladı. (7) Bütün bunları ve başka birçok şeyi sağlayıp hediye ettikten sonra onu orada bıraktı.

Sonbahar bitmek üzereyken kışı geçirmek üzere Byzantion'a gitti. 6968 [1458/9] yılı yani Sultan'ın saltanatının onuncu yılı da bu şekilde sona erdi.

IV. Kitap

Bu kitap Sinop şehriyle İsmail'in hükmettiği bölgenin tümünün, Trabzon ile ona bağlı bütün toprakların ve onların kralının Osmanlı egemenliği altına alınmasını, Getlerin isyanını ve köleleştirilmelerini, Lesvos Adasının tümüyle fethini ve Sultan'ın Vostrosların ülkesine ilk kez sefer düzenleyerek bölgeyi tahrip edip ele geçirmesini içerir. Üç yıllık bir süreyi kapsar.

I (1) Sultan, Konstantinopolis'e gelerek kısa bir süre dinlendikten sonra, yeniden karada ve denizde büyük bir ordu ve donanma hazırladı. Silahlarla toplar yaptırdı ve sefere çıkabilmesi için gereken her türlü hazırlığa girişti. Bu askeri hazırlıklar ve donanma, Trabzon ile Sinop'a yapılacak sefer içindi.

(2) Trabzon eski çağlarda büyük ve güzel bir şehir olduğu gibi, İyonlarla Atinalıların kolonisi ve bölgenin en eski Hellen yerleşimidir. Karadeniz'in doğu sahillerinde, Asya'nın [Anadolu] denize yakın müsait bir noktasında bulunur. Mükemmel, verimli ve bol topraklara sahiptir; çevresindeki bölgeye hükmeder.

Çok eski tarihlerden beri yukarı Asya'nın, yani Ermenistan, Asurlular ülkesi ve civar bölgelerin ticari merkezi olarak gelişti, büyük servet, güç ve ün kazandı. Trabzon sadece yakın çevresinin değil, uzağındaki bölgelerin de en şöhretli şehirlerindendir.

Şartların değişimi

(3) Zamanla, Asya'da şartların yavaş yavaş değişmesiyle, bazı krallıklar yıkılıp tarihten silinir, başkaları güçlenirken, bazı ülkelerle şehirler tahribata uğrar, tamamen yok olur, başkaları hayatta kalıp göçlerle kalabalıklaşırken, burası da bir şekilde değişimlerden etkilendi. Ancak kısa sürede derlenip toparlanarak tekrar eski konumuna ve refaha kavuştu. O tarihten itibaren kimsenin müdahalesine maruz kalmadı ve hiçbir engelle karşılaşmadı.

(4) Daha sonraları ve bizden biraz önce, buraya Byzantion'dan göç eden, Romalı hanedan ailesi Komnenosların soyundan gelen birinin krallığı oldu[1]. Burada çok sayıda güzel eserler meydana getirildi ve çevredeki birçok kavmin ve şehrin egemeni oldu. İktidar nesilden nesile geçiyordu. Yönetim tamamen barışçıldı; hiç isyan yaşanmıyordu. Krallar barışçı ve birleştirici siyasetler izlediklerinden halk huzura kavuştu. Çevredeki kavimlerin bazıları krallığın uyruğu, bazıları da müttefiki oldu.

---

1 1204'te İstanbul'un Latin işgalini takip eden dönemde Roma İmparatorluğunu devam ettiren üç devletten biri Trabzon Rum İmparatorluğu idi. Andronikos I. Komnenos'un torunları Alexios I. Komnenos ve David I. Komnenos tarafından kuruldu. Doğu Karadeniz sahillerinin bir kısmını içeriyordu. Dağlık coğrafyası, önemli bir liman kenti olması, Trabzon'un korunaklı konumu ve evlilikler yoluyla kurduğu diplomatik ilişkiler sayesinde 250 yıl dayandı. Konya Selçuklu Devletinin (1214-43), 1243 ve 1402 işgallerinin ardından Moğolların ve 1456'dan sonra Osmanlıların vassalı olmuştu. 1461'de Osmanlılara teslim oldu. (Kazhdan (ed.), The Oxford Dictionary of Byzantium, Cilt III, s. 2112-2113).

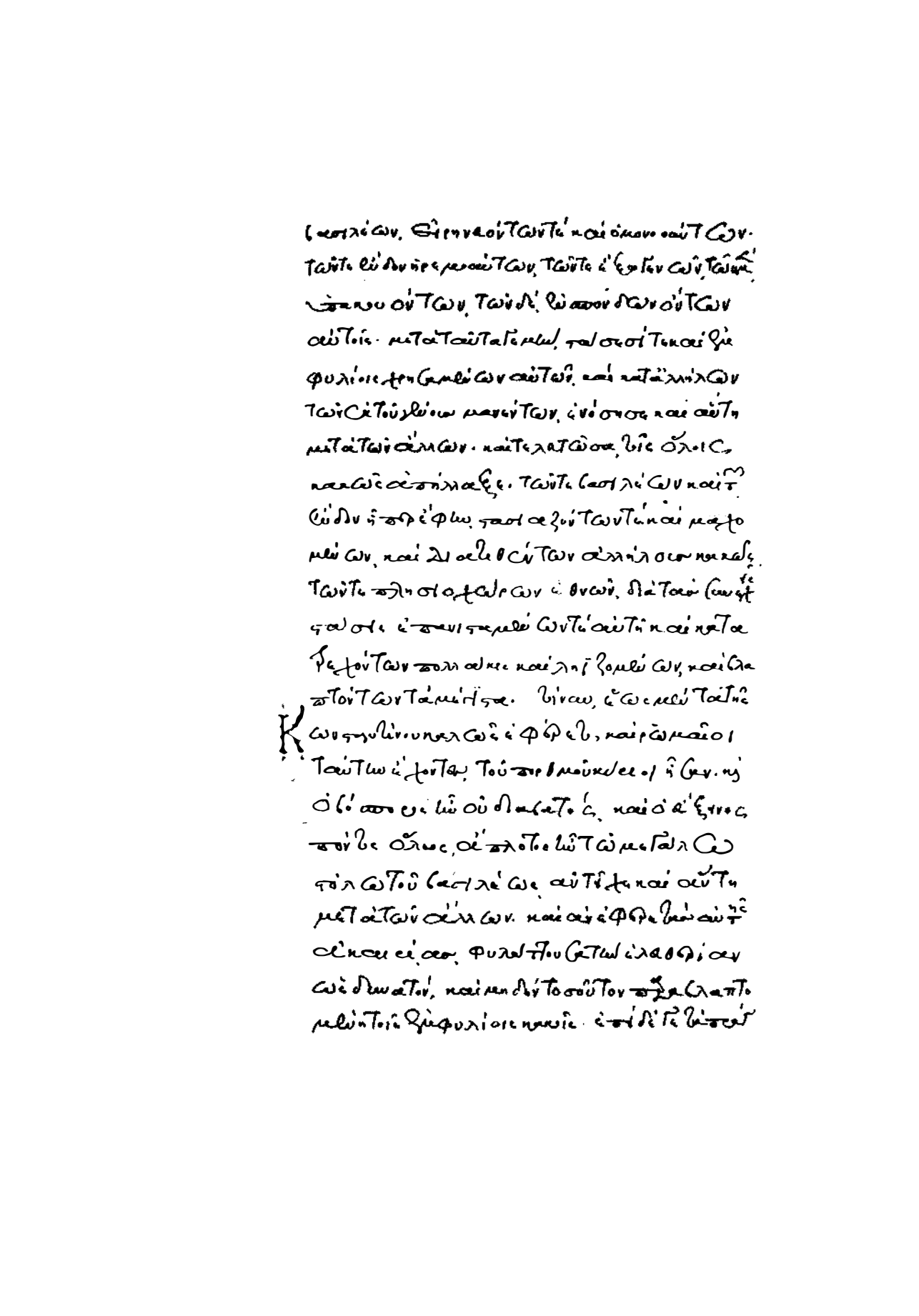

(5) Daha sonraları, isyanlarla iç savaşlar oldu. Aynı kavimden insanlar birbirleriyle savaştı ve bu şehir de diğerleri gibi zayıflayarak çaptan düştü. Dediğim gibi, krallar ve halk isyan ediyor, savaşıyor ve aralarında husumet oluşuyordu. Aynı şekilde, çevredeki kavimler sürekli isyanlardan fırsat bularak baş kaldırıyor, ülkeye saldırarak yağmalıyor ve büyük zararlar veriyordu.

(6) Konstantinopolis'te işler iyi gittiği sürece, Romalılar şehre hâkimdi. Bosporus geçişlere kapalı iken ve Sultan'ın büyük donanması Karadeniz'e çıkamazken, burası da başka şehirler gibi zorluklara dayanabiliyor, iç savaşlardan fazla zarar görmeden, mümkün olduğunca özgürlüğünü koruyabiliyor, varlığını sürdürebiliyordu. Durumun değişmesi üzerine, Konstantinos'un şehri büyük bir ordu ile kuşatıldıktan sonra Sultan tarafından fethedilip Bosporus ele geçirilince,

μεταμεμελημένος. καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου
Καὶ ἰδοὺ ἄλλος ἀνεκλήθη, ὃν τοῦ μεγάλου
βασιλέως ἐκάλουν, καὶ ὁ τοῦ θυμοῦ τέκνον
ἐκάλουν αὐτόν. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ εἶπεν
ἐπὶ σε ἀπέσταλκα ὁδούς, ἵνα ἴδῃς τὰ γενόμενα
ἐν τῇ θαλάσσῃ, τί ἐποίησαν οἱ κατὰ
μέρος αὐτῶν, ἐπίτηδες. καὶ κατέβη ἐκεῖ
ἐκ ἔξω. καὶ οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεῖς, ὅσοι βλέπουσι τὰ
τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς, τὸ τέλος ὅσοι φόρους
τελοῦσι. ἕως μεθ' ὧν ἐπροφήτευσε ἡ βασιλεία
τὰ ἀπὸ ἀλλήλων, καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἕως
ἐπὶ τὸν καὶ αὐτὸν βασιλέως ἐπροφήτου.
ἐπειδὴ αὐτοὶ τὰ ἐν ἀλλήλοις διεφθάρησαν,
καὶ τὸν λαὸν οὐ κατὰ νόμον ἐφύλαξαν.
καὶ τὰ μὲν πολλὰ ὀφθέντα αὐτῷ βασιλέα,
τῶν τε γενομένων ἐν αἰχμαῖς ὧν καὶ πάλιν
βασιλεῖς, καὶ ἐν Καὶ ἐν ὧν, ἐπὶ βασιλέων
ἐ χρόνῳ, ἐλπίσω καὶ τῷ αὐτῷ τέλει, καὶ
νε σχήσω αὐτοὺς καὶ βασιλέως ἐσομένους,
οὐ γὰρ ἐλαύ βασιν τοῦ τέλους αὐτῶν, τὴν καὶ τὰ
ὀλίγα ὁ βασιλεὺς ὀφθήσεται ἐν τῷ ὄρει
τὸ ὃν καὶ αὐτῶν ἐστι θεῖον. καὶ καταλαβὼν τὸ
ἐν καὶ καθεζόμενον δύο ἀνδρῶν βασιλέως, καὶ ἐν ἐκεῖ

Karadeniz'e ve oradaki şehirlere giden yol karadan ve denizden tamamen açıldı. Diğer şehirler gibi, onun da direnci kırıldı, özgürlüğünden ödünler vermeye başladı. Kralları Sultan'a boyun eğdi ve ona vergi vermeyi kabul etti.

(7) Kendi aralarında barış içinde yaşadıkları, vergilerini ödedikleri ve isyan etmedikleri sürece, karşılarında barışsever bir Sultan buluyorlardı. Ancak hiziplere bölünüp vergilerini isteksizce ödemeye, komşu ülkelerin hükümdarları, yani Tigranokerta [Diyarbakır], Ermenistan ve Med ülkesinin kralı Timur oğlu Hasan[2] ve İberya [Gürcistan][3] kralıyla akrabalık ilişkilerine girerek yeni siyasal dengeler kurmaya, Sultan'la yapılan barış antlaşmalarını değiştirmeye çalışmaları üzerine (çünkü bu hareketleri gizli kalmıyordu) Sultan hiddetlendi ve aleyhinde davranışlarda bulunmalarını engellemek için üzerlerine sefer açmaya karar verdi.

---

2 Uzun Hasan (ö. 1478). Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak'ta hüküm süren Akkoyunlu Devletinin (1340-1514) hükümdarı. Kardeşleri Cihangir ve Üveys'le olan iktidar mücadelesinin ardından hükmünü kabul ettirdi. Eyyubiler, Dulkadıroğulları ve Karamanoğullarıyla mücadelesi sonucu Akkoyunlu sınırlarını genişletti. Gürcistan'a seferler yaptı. 1461'de Osmanlıların Trabzon'u almasını engelleyemedi. 1473'te Otlukbeli'nde Osmanlılara karşı başarısız oldu. "Hasan Paşa Kanunları" olarak bilinen vergi kanunnamesi, Safeviler devrinde İran'da uzun süre kullanıldı. Faruk Sümer, "Akkoyunlular", DİA 2, s. 270-274.

3 Gürcistan Kralı VIII. Giorgi (1417-1476). 1446-1465 yılları arasında süren kanlı bir iç savaş sonunda krallığının doğu eyaleti Kakheti'ye çekilerek, ölümüne kadar I. Giorgi adıyla hüküm sürdü. Kızının son Bizans imparatoru XI. Konstantinos'la evlenmesi söz konusuydu, ancak İstanbul'un II. Mehmet tarafından kuşatılmasıyla evlilik gerçekleşemedi.

Sultan'ın Trabzon ve Sinop'a karadan ve denizden seferi

II (1) Kış süresince gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, bahar başlarında [1461] önce donanma sefere hazırlandı. Donanma, top ve savaş mühimmatı taşıyan, ticaret yapmak ya da başka amaçlara hizmet etmek üzere donatılan gemiler hariç tutulmak üzere, uzun triremeler, elli çifte kürekli tekneler ve tamamen zırhlı savaş gemileri olmak üzere toplam üç yüz kadar gemiden oluşuyordu. (2) [Sultan] bunlara; büyük ve küçük kalkanlar, tolgalar, mızraklar, zırhlı yelekler, kargılar olmak üzere yüklü miktarda her türden silah, yaylar ya da başka savaş makineleri tarafından fırlatılabilen çok sayıda çeşitli oklar, mancınıklar ve sur kuşatmalarında kullanılan teçhizat yükletti. Gemilere, iyi donanımlı, güçlü kuvvetli ve savaşa iyi hazırlanmış tecrübeli askerler bindirildi, başlarına da bütün donanmanın amiralleri ve bağımsız komutanları olarak Kalliupolis satrapı Kasım ile denizcilik konularında tecrübeli ve mükemmel bir bahriye komutanı olan Yakup'u getirdi. (3) Donanmayı mükemmel bir şekilde hazırlayıp silahlandırdıktan sonra denize açılmasını emretti. Donanma, Bosporus yoluyla Karadeniz'e doğru büyük bir acele, güç ve hızla yol alırken,

tayfalar bağırıp tezahürat yaparak gürültüyle kürek çekiyor, birbirleriyle yarışıyor, geçtikleri yerlere korkuyla dehşet saçıyor, alışılmadık görüntüleriyle görenleri şaşkınlığa uğratıyordu.

Sultan'ın ordusuyla Avrupa'dan Asya'ya geçişi

III (1) Donanma bu şekilde ilerlerken, Sultan da Avrupa'daki piyade ve süvari birliklerini topladı; büyük sayıda at, yük taşımak için deve, katır ve savaş için gerekli her türlü malzemeyle birlikte Asya'ya gönderdi. Ordunun bir kısmı karşıya geçtikten sonra kendisi de Bithynia'dan geçerek, Asya'daki birliklerinin toplandığı Bursa'ya vardı. (2) Burada kısa bir süre kaldıktan, bazı işlerini düzene koyup bütün orduyu silahlandırdıktan sonra, babasının türbesini ziyaret ederek görkemli bir tören düzenledi. Çok sayıda hediye ve adaklarla türbeyi süsleyip onurlandırdıktan sonra, şehirden çıkarak Galatların ve Paphlagonların bölgelerine doğru ilerlemeye başladı.

Askerlerin sayısı

(3) Rivayete göre, askerlerin sayısı, sevkiyatla görevli birlikler ve orduyu takip edenler dışında 60.000 süvari ve en az 80.000 piyadeden oluşuyordu.

Sultan'ın Sinop'a saldırısı

[Sultan] ordusuyla bu bölgeleri ve Kapadokya'yı geçti, Halys [Kızılırmak] Irmağını aşarak, geniş ve verimli topraklara hükmeden, Karadeniz'in çok güzel ve çok zengin bir sahil şehri olan Sinop yakınlarına geldi.

Bu şehir hakkında bilgi

[Sinop] yakın çevresinin ve Aşağı Asya'nın[4] büyükçe bir kısmının ortak ticari merkeziydi. Mevsimlerin, toprağın ve denizin verimliliği birçok değerli ürünün elde edilmesine olanak tanıyordu. Bu ürünlerin en önemlisi, büyük miktarlarda çıkarılarak Asya ile Avrupa'nın her tarafına ihraç edilip yöre halkına gümüş ve altın kazandıran bakır madeniydi. (4) Burada uzun yıllardan beri, yörenin asillerinden güçlü bir adam olan İsmail[5] hüküm sürüyordu. Bölgeyi babasından, o da atalarından devralmıştı.

---

4 Yunanlılar Antik çağlarda Anadolu Yarınadasını Asya adıyla tanıyorlardı. Herodot döneminde, Ege kıyılarıyla Kızılırmak [Halys] arasında kalan kısmına Aşağı Asya, geri kalanına da Yukarı Asya deniyordu. Paulus Orosius (MS 375 – 418) ilk kez Küçük Asya terimini kullanır. Bizans döneminde, İmparator Konstantinos Porphyrogennitos (785 – 828) ülkesinin idari birimlerini ele alan "Themata" adlı eserinde, Afyon, Isparta, Konya ve İçel'i kapsayan bölgeyi, İstanbul'un doğusunda kaldığı için, doğu eyaleti anlamına gelen "Anatolikon Thema" adıyla anar. Osmanlı döneminde Anadoli ya da Anadolu, merkezi Amasya olan, Sivas ve Kastamonu'yu kapsayan bir vilayetin adıydı. 19. yüzyılda, Anadolu terimi yarımadanın Fırat'a kadar olan topraklarını belirtmek için kullanılıyordu.

5 İsfendiyaroğullarından II. İbrahim'in oğlu. Kardeşi ve rakibi Kızıl Ahmed Bey daha öncesinde Osmanlılara iltica edip II. Mehmed'in bu seferinde Kastamonu Beyliğine tayin edildiği için, İsmail Bey Sinop kalesine çekilmek zorunda kalmıştı. Teslim olan İsmail Beye sultan hürmet göstermiş, dirlik olarak Yenişehir, İnegöl ve Yarhisar kazaları vermiş, oğlu Hasan Çelebi'yi Bolu sancağına tayin etmişti. İsmail Bey, sonrasında tayin edildiği Filibe sancağında 884 (1479) tarihinde vefat etti ve orada defnedildi. (İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 1, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s. 291) Filibe'de Hulviyat-i Sultani isimli bir eser de kaleme aldı (Babinger, Mehmed the Conqueror, s. 192)

τὸ λοιπὸν τῷ, ἐ φ᾽ ᾧ μὴ αὐτοῦ ἐστὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν ...
πολλὰ δ᾽ οὐ τὰ γὰρ οἰκεῖα τοῦ, καὶ τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν
οὐκ ἔστι τῶν τοιούτων λοιπὸν ὡς καὶ τοῦ ἰσότιμου, πολλοὶ
ἐν ἀνθρώποις ἐν ἀρχαῖς τοῦ ἐν τοῖς τοιούτοις τῶν τε πόλεων
καὶ τῶν νῦν οἱ δὲ, χρόνου ἕνεκα γὰρ τοῦ. ἰσοτιμία δὲ
δοκεῖ τῶν δὲ θεῶν οὐκ ἐφθονηκότων τοῦ ἐν ἀνθρώποις ὡς ἰσότιμον
κατὰ γὰρ καὶ τὸν ἀνθρώπων φύσιν οὐδὲν, πρὸς τὸ μὴ
τῶν τοιούτων καὶ ἐν αὐτοῖς, ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ τῷ ἀνθρώπῳ,
καὶ ἐν τοῖς δὲ ἐν τοῖς πράγμασιν ἐν οὐσίᾳ. ἐν δὲ ἐξουσίᾳ
αὐτῷ σπουδαιότερον ὡς ἐκείνων εἶναι αὐτὸν
ἐν ἀνθρώποις τοῦ ἐκείνοις ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῦ
ἐν τοῖς τοῦ τοῦ ἐν τοῖς τοῦ ἐν ἀνθρώποις, μᾶλλον τοῦ καὶ
δικαιοσύνη· καὶ ἐν τοῖς ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῦ
ἐν ἐξουσίᾳ ἐν ἀνθρώποις, ἐν ἐξουσίᾳ δὲ ἐκείνοις, τοῦ
ὅλου δὲ μετὰ τοῦτον τὸν ἀνθρώπου καὶ φύσιν ἀνθρώπου
καὶ τοῦ σπουδαίου ἐν φιλίᾳ ὡς. καὶ δικαίου τοῦ
κατὰ μὲν τοῦ τοῦ τοῦ τιμωρίας. διὸ λόγου
δὲ ἐστὶ τοῦ τοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ,
τοῦ ὡς, καὶ τοῦ δὲ τοῦ τοῦ ἐν τοῖς λόγοις,
σωφρονικὸν μὲν τοῦ λόγου, ἐν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τοῦ καὶ
δίκαιον ἐν τοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ καὶ
τοῦ ἀνθρώπου. τοῦ ὡς ἐν τοῦ ἐν τοῖς τοῦ δίκαιον.

Sultan şehrin yakınlarında karargâh kurduğunda, donanma da denizden limanlarını[6] ablukaya almıştı. Daha önce gelmiş olan komutanlar, anlaştıkları gibi, kıstak ile limanları ele geçirerek bir yarımadada bulunan şehri gemileriyle çepeçevre kuşatmışlardı.

İsmail'in Sultan'la görüşmeye gitmesi ve onunla anlaşarak şehri teslim etmesi

(5) İsmail, Sultan'ın ani gelişi ve ordularının hem denizden hem de karadan şehri ve kendisini kuşatması üzerine hayretler içinde kaldı ve bu durumda neler yapması gerektiğini düşünmeye başladı. Sonunda, en iyi çözümün Sultan'ın huzuruna çıkıp kendisine yapılan bu saldırının nedenlerini öğrenmek ve başarabilirse onunla bir anlaşmaya varmak olduğuna karar verdi. Çok sayıda değerli hediyeler hazırlayarak onunla görüşmeye çıktı. (6) Sultan, İsmail'i nezaket ve içtenlikle karşıladı; ona dostça hitap etti ve konumuna uygun saygıyı göstererek konuk etti. İktidar ve şehir hakkında konuştular. Duruma ilişkin adil, kendi açılarından uygun ve yararlı noktaları vurgulayarak uzun süre görüştüler; fikir alışverişinde bulundular. Sonunda, aşağıdaki koşullarda anlaşarak dostça ve barış içinde ayrıldılar.

6 Sinop, Anadolu'nun en kuzey noktası olan İnceburun'un doğuya uzanan Boztepe Burnu kıstağında kurulmuş bir kale şehirdir. Antik çağlarda, fırtınalara açık olduğu halde kıstağın kuzey doğrultusundaki dış liman daha çok kullanılıyordu. Zamanla kumla dolan ve kullanılamaz hale gelen bu liman bir kanalla iç limana bağlanırdı. Kanal Selçuklular döneminde kapatıldı. Yarımadanın güneyindeki rüzgârlara kapalı iç limanı ise güney Karadeniz'in en güvenli limanı sayılır.

İsmail'in Sinop'a karşılık elde ettikleri

(7) Sultan, Sinop'u ve İsmail'in yönetimi altında olan bütün bölgeyi alırken, onun karşılığı olarak, Avrupa'da Trivallilerin ülkesiyle sınırdaş olan, çok güzel, çok verimli, geliri, yüzölçümü, sağladığı yaşam şartları ve refah açısından kendi memleketinden aşağı olmayan, Skopia[7] [Üsküp] adında bir satraplık veriyordu.

Sultan'ın Sinop'u almasının nedenleri

(8) Sultan, İsmail'e herhangi bir suçlamada bulunamıyordu. Ancak, Karadeniz'in Asya sahillerinin önemli bir noktasında kurulu, donanmasıyla gemilerini Trabzon'a ve Karadeniz'in yukarı sahilleriyle oradaki diğer şehirlere gönderebileceği korunaklı limanlara sahip Sinop'un ele geçirilmesine büyük önem veriyordu. Ayrıca, ülkesinin tam ortasında bulunan bu şehrin, kendi yönetiminde değil de başka hükümdarların elinde olması, ona birçok nedenden ötürü güvenli gelmiyordu.

7 II. Mehmed, Sinop Beyinin oğluna "Babana haber ver; ya Sinop'u teslim eder, ben de ona Filibe sancakbeyliğini veririm ya da üzerine gelirim" der. (Mikhael Doukas, XLV-17)

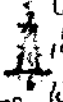

Son olarak, topraklarına komşu olan Tigranokerta'nın ve Medlerin kralı Hasan'ın, burayı uzun bir süredir gözüne kestirdiğini, her yolu deneyerek fethetmek istediğini bildiğinden, anlaşma ya da savaş yoluyla gizlice ele geçirmesinden çekiniyordu. Bu nedenlerden dolayı Sinop'un fethi Sultan için şart olmuştu.

IV (1) İsmail, satraplığına gitmek üzere maiyetiyle hemen yola çıktı. Sultan da Sinop ile İsmail'in yönetimi altındaki diğer bölgeleri devralarak yönetimlerine ilişkin düzenlemeleri yaptıktan sonra, Kasım ve Yakup'a donanma ile açılarak doğruca Trabzon'a hareket etmelerini, limanlarına demir atmalarını, şehri kara ile denizden kuşatıp güvenli bir şekilde ablukaya almalarını emretti.

Sultan'ın Tauros Dağına seferi ve dağ hakkında bilgiler

[Sultan] bütün ordusuyla Sinop'tan hareket ederek iç kısımlara doğru ilerledi ve Tauros [Toros] Dağına gelerek eteklerinde karargâh kurdu. (2) Tauros, Asya dağlarının en yükseğidir ve Aşağı Asya'yı Yukarı Asya'dan ayırır. Mykale Dağı [Sisam Adasının karşısındaki Dilek Dağı] ile oradaki denizden başlar, kıvrılarak Asya'yı ikiye böler ve Sinop yakınlarında Karadeniz'e ulaşır. Oradan devam ederek, Ermenilerle Medlerin dağlarıyla ve onların aracılığıyla Kafkas'la birleşir.

Tauros'u silahlı birliklerle geçenler

(3) Rivayete göre, Herakles ve Dionysos'tan sonra, bu dağı silahlı birliklerle ilk aşan, Perslerin ve bütün Asya'nın hâkimi Darius'a karşı sefere çıkan Makedonyalı Aleksandros oldu. Onu daha sonra Romalılarla Pompeius Magnus izledi.

İskit ve Massagetaların kralı Timur'a dair

Bizim yıllarımızda, Sultan'ın ceddinden Sultan Bayezid üzerine sefer açan İskit ve Massagetaların kralı Timur da bu dağdan silahlı birliklerle geçmişti. Ama o, dağdan geçişi sağlayan kilit noktaları daha önceden ele geçirmişti ve kendisine ait dost bir ülkeden geçiyordu. Şimdi de buradan, Aleksandros ve Romalıların komutanı Pompeius'tan sonra, silahlarla ve savaş düzeninde geçen üçüncü[8] kişi Sultan Mehmet oluyordu.

Sultan Mehmet'in Tauros'u Hasan'ın muhalefetine rağmen aşması

(4) Daha önce de belirttiğim üzere, evlilik vasıtasıyla Trabzon kralıyla akrabalık[9] kurarak müttefiki olan, barışçıl yollarla ya da savaşla Trabzon'u ele geçirmeyi arzu eden ve uman Hasan, Sultan'ın seferini duyunca, ordusunu toplayarak yolunu kesmek üzere dağ geçitlerinin önüne geldi.

---

8 Kritovulos'un, Toros Dağlarını aşan Yunanlı paralı askerlerin öyküsünü anlatan, antik literatürün tanınmış kitabı Ksenofon'un "Anabasis"ini [Onbinlerin Dönüşü] hiç anmaması, eski kaynaklara itibar eden bir tarihçi için dikkat çekici bir ihmaldir.

9 Uzun Hasan Komnenos hanedanından bir kız ile evlenmişti. Sümer'e göre adı Teodora, Dukas'a göre Despina'dır. (Faruk Sümer, "Akkoyunlular", DIA 2, 270-274, (Umar (çev.), Mikhael Doukas, s.·111, dipnot 106).

Sultanın silahlı olarak geçtiği güzergâh

(5) Sultan gelişmeleri öğrenince, Hasan'la ordusunu bulundukları noktada bırakarak, dik bir yokuşla doğruca rakibinin sarayının bulunduğu Tigranokerta'ya ulaşan, sarp ve geçilmesi çok zor bir yol izledi[10]. İlk önce, Mahmut Paşa komutasında, ok ve küçük kalkanlarla donatılmış, hafif silahlı yeterli sayıda yetenekli askerden oluşan bir ordu göndererek, önemli tepeleri, dar ve zor geçilebilir boğazları, güzergâhın bütün zor geçitlerini ele geçirdi. (6) Daha sonra, yol üzerindeki kayalık sarp bölgeleri, sık bitki örtüsü, orman ve çalılıklarla kaplı bölgeleri düzeltmek ve ağaçları kesmek üzere, hafif silahlı çok sayıda asker gönderdi; geçeceği yolu genişleterek düzeltti.

Dağın sarp ve zor aşılır olması

(7) Tauros, tek bir dağ gibi anılmasına karşın, geçit vermeyen aşılması zor dağlar, bulutların üzerine çıkan yüksek zirveler, yalçın ve dik kayalar, uçurumlarla sonlanan derin vadiler, kayalık ve zor boğazlar, tehlikeli çalılık bölgelerle uçurumlar, dik yokuş ve inişlerle dolu, aşılması son derece tehlikeli, zahmetli ve zor olan büyük bir dağlar silsilesidir.

10 Fatih Sultan Mehmet'in, güneye doğru ilerleyerek, bulunduğu noktadan çok uzak olan Diyarbakır'a yönelmesi mümkün görülmemektedir. Tursun Bey, dağları kuzeye doğru, Bayburt istikametinde aşarak Erzincan yakınlarından geçtiğini kaydeder.

Sultan'ın Tauros'u kaç günde aştığına dair

(8) Ancak en önemlisi, yanında sayılamayacak miktarda ağır silahlarla teçhizat götüren, hepsi de yüklü at, katır ve develerle ilerleyen, süvarilerle yayalardan oluşan kalabalık bir ordunun, hafif silahlarla donatılmış güçlü kuvvetli askerlerin bile toplam on sekiz günde zorlukla geçebileceği bunca engebeli zor bir yolda günlerce sürecek bir sefere çıkmasıydı. Sultan, hiçbir şeyi umursamadan, yine de dağı aşmaya çalıştı.

Sultan'ın askeri dizilişine ve Tauros'u nasıl aştığına dair

(9) Ordusunu iyice donatıp düzenledikten sonra, önde kanatlar düzeninde piyadeler, ortada levazım birlikleri, arkada ise artçı kuvvetler, refakatçiler ve süvariler olmak üzere hareket etti. Kendisi birkaç seçkin süvariyle piyadelerin ortasında bulunuyordu.

Dar boğazlardan geçerken kanatları ince şeritler halinde diziyor, bazen de savaş düzeninde ilerliyordu. (10) Geçiş genişlediğinde, iki kanatlı dizilişten hızla falanks[11] düzenine geçerek, piyadenin iki yanına yüzleri yanlara dönük okçu ve silahtarlar diziyordu. Okçulardan solak olanlarını sağa, sağlak olanlarını da sola yerleştirerek, gerilmiş yaylarında okları hazır yürütüyordu. Silahtarlar ise omuzlarında taşıdıkları kargılarını sağa sola yönlendirerek tehditkâr bir şekilde sallıyorlardı.

(11) Ordu, gün boyunca bu düzende ilerliyordu. Geceleri, karargâha yakın mesafelerde çok sayıda ateş yakılıyor, karargâh etrafında daire düzeninde güçlü nöbetçi birlikleri yerleştiriliyordu. Gün ışığında en uygun noktalar tespit edilerek sık aralıklarla gözcüler yerleştirilip ileri karakollar kuruluyor, karargâh her yönden gelebilecek tehlikelere karşı korunuyordu.

Mahmut Paşanın canına kastedilmesi, okla hafif yaralanması ve saldırganın yakalanarak öldürülmesi

11 Falanks, genellikle mızrak ve benzeri silahlar kullanan askerlerin birbirinden ayrılmadan art arda saflar halinde savaşmasını esas kabul eden bir savaş düzenidir. İlk uygulamaları Arkaik Yunanistan'da Hoplites adı verilen ağır piyadelerin savaş düzeni olarak ortaya çıktı.

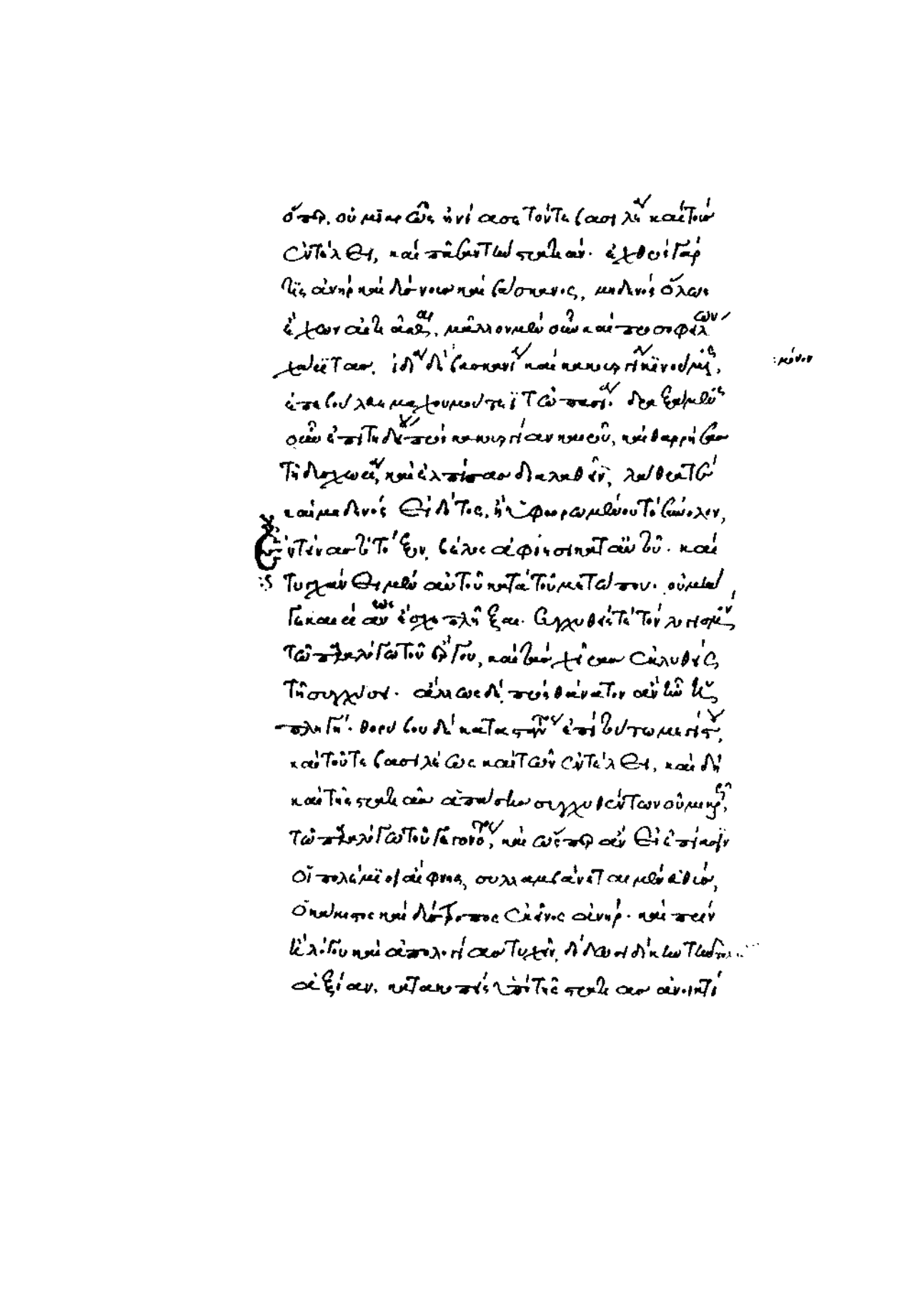

V (1) Bu arada, Sultan'ı, yüksek rütbeli yöneticileri ve askerleri çok üzen, anlaşılması zor bir olay yaşandı. Düşman tavırlı, kötü niyetli ve uğursuz bir adam, haset ve kin duygularının etkisinde kalarak, suçlamak için hiçbir neden gösteremeyeceği, hatta minnet borçlu olduğu Mahmut Paşayı öldürmeye kalkıştı. (2) Lanetli amacını gerçekleştirmek için uygun zamanı kolladı; geçilen bölgenin engebeli oluşundan cesaret alarak yakalanmayacağını umut etti ve hiç kimsenin kuşkulanmadığı ya da beklemediği bir anda gizlice yayını gerip okunu attı. Ancak planının çılgınlığıyla aklı karıştığı ve elleri korkudan titrediği için paşayı alnından vurduğu halde isabetli bir atış yapamadı. Aksi takdirde yara öldürücü olabilirdi. (3) Büyük yaygara koptu. Sultan, devlet yöneticileri ve bütün ordu, bu beklenmedik olayla aniden düşman saldırısına uğramışlarcasına altüst oldular. Bu rezil ve kötü adam hemen yakalandı, ağzını açıp kendini savunmaya bile fırsat bulamadan çılgın girişimine layık olduğu bir şekilde cezalandırıldı. Askerler onu acımasızca paramparça etti, neredeyse kanını içip etlerini yiyeceklerdi.

Sultan'ın Paşa için üzüntüsü

(4) Sultan, ihtiyaç ve zorlukların çok olduğu böyle bir zaman ve yerde, bunca değerli bir adamını kaybetme ihtimaliyle büyük üzüntü, heyecan ve korkuya kapıldı. Hemen, üzerinde büyük nüfuz sahibi olan bilge ve hekim; hem teorik hem de pratik alanda üstün yetenekli özel doktoru Yakup'u[12] çağırıp paşanın yarasını sordu. (5) Yaranın önemsiz olduğunu, tehlike arz etmediğini öğrenince rahat bir nefes aldı ve üzüntüsü hafifledi. Doktora çok sayıda hediyeler vererek paşaya özen göstermesini emretti. Gerekli ihtimamın gösterilmesiyle paşanın yarası kısa sürede iyileşti.

VI (1) Sultan, on yedi gün boyunca, hiç ara vermeden ilerleyerek, büyük bir güçlükle derin vadiler, sarp uçurumlar, engebeli, geçit vermeyen bölgeler ve buna benzer, yokuş yukarı, zor ulaşılır birçok engeli aştı. Büyük eziyetler çektikten sonra, kendisi ve tam teçhizatlı ordusuyla Tauros'tan ovaya inerek Tigranokerta yakınlarında karargâh kurdu.

12 Gaetalı Maestro Jacobo. II. Mehmed'in maiyetindeki Yahudi doktor. İslamiyete geçip geçmediği tartışmalı bir konudur. Venediklilerle anlaşıp sultanı zehirlediği iddia edilmiştir. Kendisine verilen imtiyazlar ve hakkındaki tartışmalar için bkz. Bernard Lewis, "The Privilege Granted by Mehmed II to His Physician", Bulletin of the School of Oriental and African Studies 14/3, Studies presented to Vladimir Minorsky by his colleagues and friends, 1952, s. 550-563.

Sultan'ın dağları süratle aşmasına Hasan'ın şaşırması ve korku içinde ona annesini göndermesi

(2) Hasan, Sultan'ın dağları süratle aştığını, bunca engebeli, uzun ve bugüne kadar hiç kullanılmamış bir yolu büyük ve ağır ordusuyla bu kadar kolay geçtiğini, sarayının yakınlarına kadar geldiğini öğrenince, inanılması zor olan bu olay karşısında çok şaşırdı. Gökten düşen bir okla vurulmuş gibi şaşkınlık ve korku içinde kalarak ne yapacağını bilemedi, kendini büyük bir açmaz içinde buldu. Sonunda, annesini[13] çok sayıda hediyelerle Sultan'a elçi olarak göndermeye, yapmayı düşündükleri için açıklama yapıp özür dilemeye, aynı zamanda dostu ve müttefiki olarak kabul etmesi için ona yalvarmaya karar verdi. (3) Sultan, Hasan'ın annesini dostça karşıladı. Ona lâyık olduğu saygıyı gösterdi. Barışçı bir konuşma yaparak onunla anlaştı; oğlunu dostu ve müttefiki olarak kabul ettiğini söyledi. Ancak kendisini hemen göndermeyerek seferine katılmak üzere yanında alıkoydu.

Donanmanın Trabzon'da demir atıp karaya asker çıkarması. Kaledekilerin saldırısının püskürtülmesiyle şehrin karadan ve denizden kuşatılması

VII (1) Öte yandan, donanmanın komutanları Trabzon'a vararak limanlarında demir atmışlardı. Karaya asker çıkarmış, şehirden çıkarak saldıran Trabzonlularla savaşa tutuşmuş, onları yenerek püskürtmüş, sur içine sığınmaya mecbur etmişlerdi.

13 Sara (Sare) Hatun. Babinger'e göre Sara Hatun Diyarbakırlı bir Arami idi. (Babinger, Mehmet the Conqueror and His Time, s. 192) Bekir Sıtkı Baykal'ın İbn Tagrı Birdi'ye dayanarak bildirdiğine göre Sara Hatun'un anne tarafından dedesinin adı Pir Ali idi, bu yüzden ailedeki Komnenos hanedanından gelen gelinlerden biri değildi. (Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi 2, 1964, s. 71)

(2) Sur dışındaki bölge ile şehre giden yolu tutmuşlar, şehri karadan orduyla ve denizden donanmayla çepeçevre kuşatmışlardı. Dışarıdan içeriye ve içeriden dışarıya hiçbir şey geçmemesi için çok sıkı gözetim altında tutuyorlardı. (3) Kuşatma altında geçen yirmi sekiz gün içinde, surdakiler birkaç çıkış hareketi düzenledi. Çatışmalarda düşmanlarından daha güçsüz görünmemekle birlikte, sayıları az olduğundan, kalabalık ordunun baskısıyla geriye püskürtülüp şehre sığınmak zorunda kaldılar.

Paşanın şehir sakinleri ile krallarına, teslim olmalarını ve şehri teslim etmelerini teklif etmesi

(4) Bunlardan sonra, Mahmut Paşa kara ordusuyla Sultan'dan bir gün önce gelerek, şehre yakın bir yerde karargâh kurdu. Katavolinos'un oğlu Thomas'ı elçi olarak şehre göndererek, halka ve krallarına teslim olmalarını, şehri teslim etmelerini teklif etti.

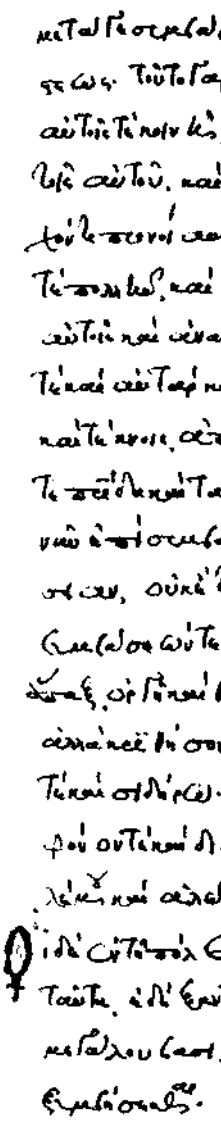

Sultan'la anlaşarak, yeminli güvenceler alıp karşılıklı güven ilişkileri içinde teslim olmalarının ve şehri teslim etmelerinin kendileri için daha iyi ve birçok bakımdan daha hayırlı olacağını söyledi. Bu şekilde davranmaları, sadece kendileri için değil, özellikle kral, çocukları ve çevresindeki herkes için daha iyi ve daha hayırlı olacaktı. Çünkü kral Sultan'ın korumasına mazhar olur, büyük arazilere, geçimini sağlayacak gelirlere, refah ve istirahatı için gerekli her şeye sahip olurken, insanlar hiçbir kötülüğe uğramadan eşleri ve çocuklarıyla birlikte yaşayabilecek, vatanlarını ve mülklerini yitirmeyecekti. (5) Fakat Sultan'ın şimdi teklif ettiği anlaşmayı kabul etmezlerse, bundan böyle ona bir daha sözleşme ve anlaşmaları hatırlatmaya bile hakları olmayacaktı. Sultan hiddetlenip kızarak savaşa başlarsa, gelecekleri silah ve demirle belirlenecekti. Savaştan yenik çıkarlarsa; katledilecek, servetleri yağmalanacak, esir düşecek ve savaşlarla fetihlerin neden olduğu bütün felaketlere uğrayacaklardı. Elçi bunları söyledi.

Sultan'ın Trabzon'a gelişi, ona bir barış heyetinin gönderilmesi, antlaşma ve şehrin teslimi

(6) Şehrin sakinleri ile kral kendilerine söylenenleri sakince dinlediler, Sultan geldiğinde antlaşmayı onunla imzalayacaklarını söylediler.

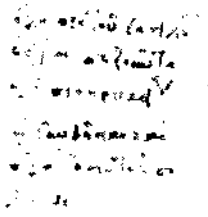

καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τούτων ἐξῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς πλοῖον καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης καὶ ἀνήχθησαν. πορευομένων δὲ αὐτῶν ἀφύπνωσεν. καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου εἰς τὴν λίμνην καὶ συνεπληροῦντο καὶ ἐκινδύνευον. προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτὸν λέγοντες· ἐπιστάτα ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. ὁ δὲ διεγερθεὶς ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος καὶ ἐπαύσαντο καὶ ἐγένετο γαλήνη. εἶπεν δὲ αὐτοῖς· ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν; φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· τίς ἄρα οὗτος ἐστιν ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ;

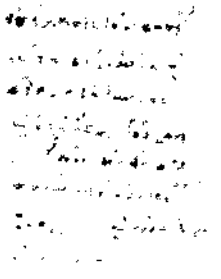

καὶ κατέβησαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γερασηνῶν ἥτις ἐστὶν ἀντιπέρα τῆς Γαλιλαίας. ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν ὑπήντησεν ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως ὃς εἶχεν δαιμόνια ἱκανοῖς χρόνοις καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδύσατο καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν. ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν ἀνακράξας προσέπεσεν αὐτῷ καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν· τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; δέομαί σου, μή με βασανίσῃς. παρήγγελλεν γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτόν, καὶ ἐδεσμεύετο ἁλύσεσιν καὶ πέδαις φυλασσόμενος καὶ διαρήσσων τὰ δεσμὰ ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαιμονίου εἰς τὰς ἐρήμους. ἐπηρώτησεν δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς λέγων· τί σοί ἐστιν ὄνομα; ὁ δὲ εἶπεν· Λεγεών, ὅτι εἰσῆλθεν δαιμόνια πολλὰ εἰς αὐτόν. καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν βοσκομένη ἐν τῷ ὄρει· καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν· καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς. ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους, καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν λίμνην καὶ ἀπεπνίγη. ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγονὸς ἔφυγον καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ γεγονὸς καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ τὰ δαιμόνια ἐξῆλθεν ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐφοβήθησαν. ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἰδόντες πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς. καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν Γερασηνῶν ἀπελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ μεγάλῳ συνείχοντο· αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς πλοῖον ὑπέστρεψεν. ἐδεῖτο δὲ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ ἀφ' οὗ ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια εἶναι σὺν αὐτῷ· ἀπέλυσεν δὲ αὐτὸν λέγων· ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου καὶ διηγοῦ ὅσα ἐποίησέν σοι ὁ θεός. καὶ ἀπῆλθεν καθ' ὅλην τὴν πόλιν κηρύσσων ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς.

Sultan ertesi gün gelip şehrin önünde karargâh kurdu. Yine Thomas'ı elçi olarak göndererek, bir gün önce Mahmut Paşanın teklif ettiği aynı ve benzer şartlarla teslim olmaları çağrısını yineledi. (7) [Şehirdekiler] elçiyi dinledikten ve çok sayıda değerli hediyeler hazırladıktan sonra, içlerinden en iyi adamlarını seçtiler, onlara yetki vererek Sultan'a gönderdiler. Elçiler Sultan'ın huzuruna çıkarak önünde saygıyla eğildiler; antlaşmayı yaparak karşılıklı yeminlerle güvence altına aldılar. Kenti ve kendilerini Sultan'a teslim ettiler.

Paşanın şehre girerek onu teslim alması, kralın hürmetini belirtmek üzere şehirden çıkarak Sultan'ın huzuruna çıkması ve hürmetle karşılanması

Kapılar açıldı ve Mahmut, ordusuyla şehri teslim aldı. (8) Trabzon kralı, Sultan'a saygısını sunmak üzere, evlatları ve maiyetiyle şehirden çıktı. Sultan onu nezaket ve merhametle karşıladı, konumuna uygun saygıyı göstererek konuk etti. Kendisine, evlatlarına ve maiyetine armağanlar verdi.

Sultan'ın Trabzon'a girişi

VIII (1) Bundan sonra Sultan şehre girdi, içini dolaşarak konumunu, yerleşik kısımlarını ve nüfusunu inceledi. Kale ile saraya çıktı, iç kalenin tahkimatını, sarayın yapılarıyla güzelliğini inceleyerek hayran kaldı ve şehrin her bakımdan takdire değer olduğuna kanaat getirdi.

(2) Ardından; krala, maiyetindeki herkese ve şehrin nüfuzlu ve zengin kişilerinden bazılarına, bütün servetlerini yanlarına almalarını, eşleri ve çocuklarıyla birlikte şehri terk ederek gemilere binmelerini emretti.

Sultan'ın Trabzon'dan ilk başta kaç çocuk aldığı

[Sultan] şehrin içinden ve çevresinden 1.500 kadar genç seçerek gemilere bindirdi. (3) Donanmanın kaptanlarına, yani gemi reisleriyle amirallere, hatta komutanlara, dümencilere, kürekçi başlarına ve diğerlerine armağanlar dağıtarak demir almalarını emretti. Donanmanın komutanlarından birini, Kalliupolis satrapı Kasım'ı yanında alıkoydu ve onu Trabzon satraplığına getirerek maiyetine kendi muhafız alayından 400 seçkin asker verdi. (4) Birkaç gün daha kalıp şehirdeki düzeni düşüncelerine uygun şekilde kurduktan sonra geldiği yerlerden geri dönmek üzere yola çıktı.

Hasan'ın annesinin Sultan'ın yanından hediyelerle ve onurlandırılarak ayrılması, Hasan'ın bir heyet göndererek karşılıklı dostluk ve barış antlaşmasını yenilemesi

Sultan, Hasan'ın ülkesine vardığında, onurlandırarak ve çok sayıda hediyeler vererek annesini geri gönderdi. Antlaşmaları yenilemek ve daha önce de belirttiği gibi Hasan'la dost ve müttefik kalmak istediğini söylemek üzere onunla birlikte bir heyet gönderdi. (5) Hasan da Sultan'a bir heyet göndererek hediyeler sundu, kazandığı başarılardan dolayı onu tebrik etti, validesine gösterdiği saygı için teşekkür etti; dostu ve müttefiki olduğuna ilişkin güvenceler verdi.

Sultan'ın Byzantion'a varması

Sultan oradan ayrılarak süratle ilerledi, Tauros'u güven içinde aştı ve aradaki mesafeyi toplam yirmi sekiz günde kat ederek Bursa'ya vardı. Orada ordusunu dağıtıp birkaç gün dinlendikten sonra, sonbahar bitmek üzere olduğundan Byzantion'a gitti. Sultan'ın saltanatının on birinci yılı olan 6969 [M.S. 1460/1] yılı bitmek üzereydi.

[Sultan'ın] Trabzon kralına gösterdiği ihtimam

IX (1) Çağımızın önemli ve tanınmış iki şehri olan Sinop ile Trabzon'da işler bu şekilde halledildi. Sultan Mehmet Konstantinopolis'e varır varmaz, Trabzon kralının geçimini güvence altına almaya öncelik verdi. Ona ve maiyetine Strymon Nehri civarında yılda 300.000 gümüş sikke geliri olan bir arazi bağışladı[14].

Sultan'ın filozof Georgios Amirukis'i huzuruna kabul ederek onu onurlandırması

(2) Kralın maiyetinde gelenlerin arasında; doğa bilimleri, temel felsefi kuramlar, matematik, geometri, sayı kuramları, Peripatetik [Aristoteles'in ardılları] ve Stoacı [Kıbrıslı Zenon'un ardılları] ekolleri mükemmel derecede bilen ve aynı zamanda genel kültür, yani retorik ile şiir alanlarında iyi eğitim almış olan, Georgios Amirukis[15] adında büyük bir filozof vardı. (3) Sultan bu adam hakkında bilgi edinince yanına çağırtarak kendisiyle görüşüp sohbet etti ve bilgeliğiyle geniş kültürüne hayran kaldı. Sultan en büyük filozoflardan biri olduğu için, ona hizmetinde bulunabileceği uygun bir mevki verdi, yanına gelerek antik dönem yazarlarının öğretileri, felsefi diyaloglar, problemler ve çözümlerine ilişkin sohbet edebilme onurunu bağışladı.

---

14 Strymon (Struma, Karasu) Nehri Rodop Dağlarının Vitoşa kesiminden doğar, 415 km. boyunca güney-güneydoğu doğrultusunda akarak Kavala'nın güneybatısından Ege'ye dökülür. David Komnenos iki yıl sonra, 1463'te yedi oğlundan altısıyla birlikte Edirne'de idam edildi.

15 Georgios Amirutzis asil bir aileye mensuptu ve Mahmut Paşanın teyzeoğluydu. Sırbistan'a gelin giden hanedandan bir prensesin maiyetinde bulunan teyzesi, orada bir asille evlenmiş ve oğlu daha sonra devşirilerek Mahmut adını almıştı. Amirutzis Trabzon İmparatorluğunun protovestiariosuydu [başbakan]. Ferrara-Floransa (1438-9) Konsüllerine katılmış, kiliselerin birleşmesine karşı çıkmıştı. Kardinal Bessarion'a yazdığı 1462 tarihli bir mektupta devşirilen oğlu Vasilios'u sahiplerinden satın almak için maddi yardım ister. 1466'da eşinden boşanıp son Atina Dükü II. Francesco Acciaoli'nin dul eşiyle evlenmek istediğinde, Patrik İoassaf'ın iznine ihtiyaç duyduğuna göre, o tarihe kadar Hıristiyan olmalıydı, daha sonra ihtida etmiş olabilir. Oğullarından Vasilios-Mehmet Yunancadan Türkçeye birçok eser çevirdi, Aleksandros-İskender ise haznedarbaşı mevkiinde bulundu. Metropolit Hrisanthos, İ ekklisia Trapezountos (Trabzon Kilisesi), Arheion Pontou 4-5, 1933, (tıpkıbasım, Hestia yayınevi, 1973) s. 320-325.

(4) Bunlardan sonra, özellikle iskânına ağırlık vererek Polis'in güzelleştirilmesi ve bayındırlığına ilişkin çalışmalara başladı. Camiler, tersaneler, tiyatrolar, çarşılar ve buna benzer yararlı yapılar yaptırdı. masraflardan hiç sakınmayarak, her taraftan her türden bilim adamları ve zanaatkârlar getirterek şehre yerleştirdi. Sanat ve bilimi getirtmeye çalıştı. Şehri her alanda kendine yeterli kılmak; saygınlık, ihtiyaçlar, güzellik ve görkem açısından dışarıdan hiçbir şeye gereksinmeyecek hale getirmek istiyordu.

Getlerin hükümdarı Drakulis'in isyanı

X (1) Sultan, Polis'in bayındırlığı ve yönetimi ile ilgilenirken, kış mevsimi içinde, Getlerin hükümdarı Drakulis'in[16] bir hayli asker, silah ve at toplayarak, yakın bir tarihte kendisini başa getiren Sultan'a karşı isyana kalkıştığı haberi geldi.

16 III. Vlad Tepeş (1431–1476) 1448, 1456-1462 yılları arasında ve 1476'te Eflak Voyvodası. Düşmanlarını ve esir aldığı Osmanlı askerlerini kazığa geçirerek işkenceyle öldürmesi yüzünden Kazıklı Voyvoda; babası II. Vlad'ın "Draco" isminden ötürü "ejderhanın oğlu" anlamına gelen Drakula olarak da bilinen Vlad Tepeş, Bram Stoker'ın Drakula romanına ve yaklaşık 254 filme konu olmuştur. Babası tarafından Osmanlılara sadakatinin garantisi olarak kardeşi Radu ile birlikte II. Murad'a rehine olarak gönderildi. 1442-1448 yıllarını Osmanlıların elinde tutsak olarak yaşadı. 1448 yılında Osmanlılar tarafından babasının yerine Erdel'e gönderildi. 2 ay kadar sonra tahttan düştü. Osmanlıların 1456'da Belgrad'ı kuşatması üzerine kurulan Haçlı Ordusunda Hünyadi János komutasında savaştı. Emrindeki askerler ile Eflak'a bir sefer düzenledi ve III. Vlad adıyla tekrar Eflak Voyvodası oldu. 1459 yılında Osmanlılara vergi ödemeyi reddetti. Bölgedeki Türk ve Bulgar nüfusu ve 20.000 Osmanlı savaş esirini kazığa geçirdi. Osmanlı ordusu 1462'de Fatih Sultan Mehmet komutasında Eflak Voyvodasına karşı sefere çıktı. Târgovişte kalesini ele geçirdi. Voyvoda Vlad ise önce II. Mehmet'e başarısız bir suikast girişiminde bulundu, ardından da kaçarken terk ettiği topraklardaki kuyuları zehirledi, ekinleri yaktı, tüm hayvanları öldürttü. Hapishanelerdeki mahkümları, cüzzamlı ve vebalıları saldı. Vlad Macaristan'a bağlı bir beylik olan Erdel'e kaçtı ve Macaristan kralından yardım istedi. Ancak Macarlar yardım talebini kabul etmedi. Vlad tutuklandı ve Buda'ya getirildi. 12 yıl sonra 1474'de Katolik olduğunu açıklayınca sürgünü sona erdi. İki yıl sonra Eflak'a döndü ve voyvoda ilan edildi ancak Osmanlı ordularına yenildi. Esir alınan askerleri kazıklara oturtuldu. Vlad Tepeş öldürüldü, kesilen başı ise öldürüldüğünü ispat etmek için İstanbul'a Fatih Sultan Mehmet'e gönderildi. (Catalin Grugia, "Drakula", National Geographic Türkiye, Şubat 2010, s. 58-77)

(2) Paionlarla Dakların hükümdarı Get İoannis [Hunyadi János] ülkelerine bir orduyla saldırarak, babalarını öldürüp iktidarı başka birine[17] verince, Drakulis'le kardeşi Sultan'ın babasına sığınmışlardı. Onlara çocuklukları boyunca büyük bir özenle bakan Sultan, öldükten sonra sorumluluklarını yerine geçen oğluna devretti. Sultan Mehmet de onlara büyük ilgi ve saygı gösterdi, krallar gibi davrandı. (3) Getlerin ülkesinde bir isyan çıktığında, yönetici kötü bir şekilde kovulunca, Sultan güçlü bir ordu ve büyük harcamalarla Drakulis'i geri getirerek ülkesinin idaresini ona bıraktı. Kendisine karşı samimi ve gerçek bir sevgi duyacağını, boyun eğeceğini, yapılan antlaşmalara sadık kalacağını, yeni anlaşmalar ve yeminlerle güvenceye aldı. (4) Drakulis kısa bir süre için antlaşmalara sadık kaldı ama sonra her şeyi unutarak kendisine gösterilen güvene ihanet edip isyana kalkıştı.

Drakulis'in İstros Nehrini geçerek Nikopolis ve Vidin çevresine saldırması

Drakulis güçlü ve kalabalık bir orduyla İstros'u geçerek, kendisine komşu olan Sultan'ın topraklarına, yani Nikopolis [Niğbolu] ve Vidin'e saldırdı. Büyük miktarda ganimet toplayıp çok sayıda cinayet işledikten sonra İstros'u geçerek ülkesine geri döndü.

17 II. Vladislav (1447-1456) Eflak Beyi Vlad II. Dracul'u öldürerek yerine geçmişti. Daha sonra hasmının oğlu III. Vlad onu kendi elleriyle öldürdü.

Sultan'ın Getlerin üzerine yürümesi, İstros'u geçmesi, ülkeyi istila ve talan etmesi

(5) Bunun üzerine Sultan, antlaşmaları anımsatmak, barış hakkında konuşmak ve isyanın nedenlerini öğrenmek üzere elçiler gönderdi. Drakulis elçilerin neden geldiğini sormaya bile gerek görmeden Sultan aleyhine küfürler, tehditler savurdu ve onları tutuklayıp kazığa oturttu.

(6) Sultan bu saygısızlıktan rahatsız oldu ve haklı olarak büyük hiddete kapıldı. Mümkün olabildiğince büyük bir ordu toplayıp kış boyunca iyice hazırlandıktan sonra ilkbahar başlarında İstros'u geçti. Nehri geçer geçmez, saldırılar düzenleyerek birkaç gün içinde Getlerin ülkesini hemen hemen tümüyle ele geçirdi, talan etti ve üzerine bir sel gibi yayılarak önüne çıkan her şeyi silip süpürdü. Kaleleri zaptetti, köyleri yağmaladı ve mümkün olduğunca fazla ganimet topladı. (7) O küstah ve kendini beğenmiş adam, Sultan'ın hızlı saldırısına karşı koyamadığından, bir tavşan gibi kaçtı, ülkesinin en ulaşılmaz dağlık sapa bölgelerinde gizlenerek olayların durulmasını bekledi. Sultan ülkeyi iyice talan ettikten sonra, yanında getirdiği Drakulis'in kardeşi Rados'u[18] Getlerin hükümdarı yaptı.

18 III. Radu cel Frumos (Yakışıklı). 1462-1474 tarihleri arasında Eflak voyvodası oldu. Osmanlılarla savaş halinde olan Boğdan voyvodası Stefan Cel Mare ile mücadele etti ve hayatının sonuna kadar Osmanlılara sadık kalarak vergisini ödedi.

(8) Drakulis gelişmelere çok üzülmüştü. Gelecekte tekrar hükümdar olma umudunu tamamen yitirdiğinden, düşmanlarına zarar vermek uğruna kendisi de zarar görmeye, hatta ölmeye karar verdi ve bu saçma düşüncenin etkisinde kalarak Sultan'ın karargâhına saldırmak istedi. Gece yarısında, adamlarıyla karargâhın bir köşesine düzensiz ve tedbirsiz bir saldırı düzenleyerek çok sayıda hayvan; deve, at ve katır katletti ama karşısında asker bulamadı.

Drakulis'in yenilmesi ve kaçışı

(9) Sultan saldırının farkına varınca, düşmanı ileriye çekerek daha kolay ele geçirebilmek için askerlerinden biraz geri çekilmelerini istedi. Hemen sonra da orduya her yönden saldırmasını emretti. Askerler savaş naraları atarak büyük bir şiddet ve şevkle saldırarak esir aldıkları birkaç kişi dışında herkesi kılıçtan geçirdiler. Drakulis bir şekilde gizlice kaçmayı başararak Paionlara sığındı ve orada tutuklanarak hapse atıldı.

Sultan'ın Lesvos ve Mytilini'ye sefer düzenlemesinin nedenleri

(10) Sultan, daha önce de belirttiğim gibi, Getlerin hükümdarı ve yöneticisi olarak Rados'u atadıktan sonra, kendisine sadık kalacağına dair yeminli güvenceler alıp ülkeyi ve iktidarı ona teslim etti. Mümkün olduğu kadar fazla ganimet, köle ve otlak hayvanı alıp askerlerine dağıttı ve tekrar İstros'u geçti. Yaz mevsiminde[19] [MS 1462] Adrianupolis'e vardığında kısa bir süre için ordusunu dinlendirdi. Devamında donanmanın komutanlarını yanına çağırarak Lesvos Adasına gönderilmek üzere iki yüz savaş gemisi hazırlamalarını emretti.

19 Riggs çevirisinde "He reached Adrianople in the fall [...]" (Riggs (çev.), History of Mehmed the Conqueror, IV-68, s. 180).

XI (1) Kardeşi Dominikos'la birlikte babasından iktidarı devralan Dorieus'un oğlu Nikorezos[20], babasının ölümünden sonra Sultan'a vergi ödemeyi kabullenerek onunla bir antlaşma yapmıştı. Bir süre sonra kötü düşüncelerin etkisinde kalıp günaha girerek, önce kardeşini tutuklayıp hapsetti ve hileyle öldürdü. Daha sonra, hem vergisini isteksizce ödemeye, hem de antlaşmalara samimiyetle sadık kalmamaya başladı. İtalyanlarla gizlice ilişkiye girerek onlarla antlaşmalar imzaladı, daha önce de söylediğim gibi birçok konuda Sultan'a ettiği yeminlere sadık kalmadı. Limanlarını korsan gemilerine açtı; kendisi de korsan gemileri donatıp onlara çevredeki şehirlerle limanları tanıyan kılavuzlar verdi. Sadece Sultan'ın yönetimi altındaki Lesvos'a yakın sahillere değil, Hersonisos, Trakya ve Makedonya sahillerine de gizlice saldırılar düzenlemeye başladı.

(2) Bu olayların Sultan'ın kulağına birkaç kez çalınması üzerine, [Sultan] elçiler göndererek yaptığı kötülüklerin gizli kalmayacağına, antlaşmalar geçerliyken barış zamanında böyle davranmaması gerektiğine dair onu uyardı. Antlaşmalara sadık kalmalı, vergisini aksatmadan ödemeliydi, yoksa ona savaş açacaktı. (3) Adam, bir yandan her şeyi inkâr ederek hareketlerinin dikkat çekmeyeceğine inanıyor: öte yandan da boş yere İtalyanların dostluğuna güvenip Sultan'ı önemsemiyordu.

---

20 I. Dorino'nun küçük oğlu Nicolò Gattilusio, 1458-1462 tarihleri arasında Midilli'nin hükümdarıydı. Babasının 1458'deki ölümünden hemen sonra ülkeyi bir süre için ağabeyi Domenico ile birlikte yönetti.

Sultan onu birkaç kez tehdit ettiği ve daha önce de söylediğim gibi, aklını başına getirmek üzere donanmasını göndererek Lesvos'un bir kısmını yakıp yıktığı halde, alışkanlığından vazgeçmedi. Korkusundan kısa süreler için bu tür hareketlerden uzak kalsa bile, bir süre sonra yine aynı şeyleri yapmaya devam etti.

Sultan'ın Lesvos'a karadan ve denizden sefer düzenlemesi

(4) Bunlara hiddetlenen Sultan ona karşı sefer düzenledi. Kısa sürede donanmasını hazırlayarak en iyi şekilde donattı, gemilere çok sayıda asker, toplar ve mancınıklar dâhil her türlü silah yükledi ve donanma komutanlığına Mahmut Paşayı getirerek denize açılmasını emretti. Kendisi de kara ordusuyla Hellespontos'u geçerek Aşağı Phrygia [Çanakkale Boğazı ile Uludağ arasındaki bölge] boyunca ilerledi.

Sultan'ın Troia'dan geçerken kahramanların mezarlarını dikkatle incelemesi, onlara övgüler dizerek gıpta etmesi

(5) Sultan İlion'a [Truva] geldiğinde, harabeleri ve eski Troia şehrinden kalan izleri, şehrin büyüklüğünü, konumunu, bölgenin diğer üstünlüklerini ve deniz ile karanın uygun bir noktasında kurulmuş olmasını dikkatle inceledi.

ἐπὶ σὲ. ἐκεῖνος πολλοὺς τοιούτους καὶ τῶν
καθ' ἡμᾶς, εἰ τοσοῦτον ἐκφέρουσι τῶν
ἐπαμφοτερίζοντα βίον. ἐγὼ δὲ οὐδένα τοιοῦτον
ἐξηλεγξα. καὶ τοῦτο πολλοὺς αὐτῶν ἐπορθησα. καὶ
μοσθὸν λέγει τοιοῦτον τοὺς τοιούτους. ὥσπερ γὰρ οἱ
καὶ θεοτοκίζουσι καὶ πολλοὶ, οἱ τοιοῦτον πολλοὺς
πορθήσουσι. εἰσὶν οἱ ἐκ τοῦ ἐναντίου οἱ
πιστεύοντες τοῖς ἐναντίοις ἀσεβέσι
ἐκείνων. ὁρμηθεὶς οὖν ἐκεῖθεν, ἀφίκετο
εἰς Ἰκόνιον. κἀκεῖθεν ἀφορμὰς λαβὼν
εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς
ἐκεῖσε ἀνθρώπους ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ τοὺς
ἐκεῖσε πολλοὺς. μεταπεμψάμενος δὲ, ἀνέκρινε
τοὺς ἐκεῖσε πολλοὺς. καὶ ἐπειδὴ
ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου
ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου. μεταπεμψάμενος δὲ,
ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου. καὶ ἐκεῖσε
ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ ἐκεῖσε
ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου. μεταπεμψάμενος δὲ,
ἐκεῖσε ἐκ τοῦ ἐναντίου.

Ayrıca kahramanların, yani Ahilleas [Aşil], Aias [Ajax] ve diğerlerinin mezarlarını[21] inceledi, onlara övgüler düzdü, şöhretlerine, kahramanlıklarına ve Homeros gibi bir ozan tarafından yüceltilme onuruna sahip olmalarına gıpta etti.[22] (6) O sırada, başını hafifçe sallayarak şöyle dediği rivayet edilir: "Geçen bunca yıldan sonra, bu şehirle insanlarının intikamını almayı Allah bana nasip etti. Düşmanlarına boyun eğdirdim, şehirlerini fethettim ve ülkelerini Mysialıların yağmasına[23] çevirdim. Şehri kuşatanlar Hellen, Makedon, Tesalyalı ve Peloponezliydi. Onların soyundan gelenleri, bunca yıldan sonra, o dönemde ve daha sonraki yıllarda biz Asyalılara küstahça davrandıkları için cezalandırdım."

XII (1) Sultan oradan hareket ederek Lekton'a [Edremit, Karababa Burnu] vardı ve devamında Lesvos Adasının Mytilini şehrinin tam karşısına gelerek karargâh kurdu. Mahmut Paşa da iki yüz gemiden oluşan donanmayla Kalliupolis'ten üç günde Mytilini'ye geldi; askerlerini karaya çıkarak şehre yakın bir yerde karargâh kurdu.

Mytilini'nin kuşatılması

(2) Mytilililer şehirden çıkarak bir saldırı harekâtı denediler se de askerler tarafından şiddetle püskürtülüp yeniden şehre sığındılar. Kapıları kapatarak beklemeye başladılar. Mahmut şehir sakinlerine ve hükümdarlarına teslim olmalarını ve Sultan'la antlaşma imzalamalarını teklif etti.

---

21 Kritovulos Truva'nın kuzeybatısında bulunan tümülüsleri kastediyor.

22 Reinch ve Kolovos'a göre, Asya ile Avrupa'nın karşılıklı olarak birbirlerinden intikam alması düşüncesi antikiteden beri vardı (bkz. Herodot I, 1-4 ve Arrianos, Anabasis III, 18,12). XV. yüzyılda Türklerin Truvalıların soyundan geldiğine inanılıyordu (Turci=Teuci). Bkz. Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmrviou İstoria, s. 555, dipnot IV-26.

23 Acımasızca yağmalanmış anlamına gelen bir deyim. Mysia bölgesi, Marmara Denizinin güneybatısında, bulunuyordu. Antik dönemde devlet halinde örgütlenmiş olmadığından komşu halklar tarafından acımasızca yağmalanıyordu.

τῶν πατέρων, καὶ μεγάλην αὐτὴ ἐποιήσατο τὴν ἐπιμέλειαν
καὶ φιλοτιμίαν περὶ τὸν γάμον· οὐκ ἐξ ἴσου δὲ ἐπὶ πάντων
ἐγένετο· κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἄλλην οὐσίαν οὐκ ἀλίγου τοῦ
πατρὸς ἦν· οἰκία μὲν γὰρ ἐν πόλει, ὡς εἰκὸς ἐν μητροπόλει
καὶ ἐμπορίῳ μεγάλῳ, κτήματα δὲ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ
ἀφθονία τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἐξ ἀγροῦ καὶ
κατὰ θάλατταν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἁπάντων· καὶ
ἐν τούτοις ἦν ἡ Θεοδοσία τὸ μὲν πρῶτον ἐν εὐπορίᾳ
καὶ τρυφῇ καὶ ἐν πολλῇ τῇ ἀσφαλείᾳ καὶ
ἐν τοῖς ἀρίστοις ἐτράφη καὶ ἐπαιδεύθη· ἐπεὶ δὲ
ἐκ τῶν ἐπιτηδείων ἐξέπεσε καὶ ἐν πολλῇ
ἀπορίᾳ καὶ ἐν πολλοῖς κακοῖς ἐγένετο, οὐκ
ἐπὶ τοῦτο ἀφίκετο ἀνάγκης, ὥστε τὰ ἐπιτήδεια
μὴ ἔχειν· ἀλλ' ἐν μὲν τῇ πόλει ἐν ἧ ἐτράφη
καὶ ἐν ἧ ἐπαιδεύθη καὶ ἐν ἧ ἐγνωρίζετο καὶ
ἐν ἧ ἐγνωρίζετο

Onları teslim olmaya ikna edemediğinden şehrin etrafındaki bölgeyi boşaltıp tamamen tahrip ettikten sonra, şehrin çevresini sardı, toplarını yerleştirerek kuşatmaya başladı. Toplarla altı ya da yedi günde surların büyük bir kısmını yıkıp dağıttı. (3) Şehrin içindekiler surların yıkıldığını görünce büyük direkler getirip, surları içeriden ve dışarıdan çevirerek içini toprak ve başka malzemelerle doldurdular ve üzerine çıkarak savaşa devam ettiler.

Sultan'ın Lesvos'a geçişi

(4) Karargâhından kuşatmayı izleyen Sultan, artık duraksamaması gerektiğine, en kısa zamanda hazırlanarak şehre bütün ordusu ve bütün kuvvetleriyle saldırıp ilk çarpışmada şehri ele geçirebileceğine kanaat getirdi. Ordu ile mühimmatın en kısa zamanda adaya geçirilmesini emretti.

(5) Sultan bir gemiye binerek adaya geçti, Mahmut'la bir araya geldi ve ondan olan biten her şeyi öğrendi. Sonra atına binerek şehri inceledi. Karadan ve denizden saldırıya uygun yerlerini tespit etti. Bütün ordunun saf düzenine girmesini ve liman tarafından denizden de saldırmak üzere savaş gemilerinin hazırlanmasını emretti.

(6) Bu arada şehrin halkıyla hükümdarı Sultan'ın adaya geldiğini, ordunun da karadan ve denizden saldırmaya hazırlandığını görünce, silah gücüyle kısa sürede ele geçirilip esir düşeceklerinden korktular.

Surlarının toplardan hasar gördüğünü, kalabalık düşman ordusunun cesur ve iyi donanımlı olduğunu ve Sultan'ın bütün adayı ele geçirmeden buradan ayrılmayacak kadar hırslandığını gördüler. Bir elçi göndererek kendilerini ve şehri teslim edeceklerini bildirdiler, ilk teklif ettiğinde hemen teslim olmadıkları için özür dilediler. (7) Sultan gönderilen heyeti kabul etti ve gerekli güvenceleri verdi. Ardından Mytilinililer başlarında hükümdarlarıyla şehirden çıktılar, Sultan'a boyun eğerek şehri teslim ettiler. Sultan onları alçakgönüllülükle kabul etti, cömertçe hediyeler sundu ve şehre girerek büyük bir dikkatle teftiş etti. Orayı mükemmel ve çok güzel buldu. Adanın diğer kale ve kasabalarından da heyetler gelerek kendilerini ve kalelerini teslim ettiler. (8) Sultan adada toplam dört gün kalarak her tarafını gezdi, büyüklüğüne, güzelliğine, toprağının verimliliğine ve diğer özelliklerine hayran kaldı. Ardından, şehrin ve adanın idari yapısını emirlerine göre düzenlemek üzere Mahmut'u bırakarak bir gemiye binip karargâhına geri döndü.

Mytilini'nin fethi ve bütün Lesvos'un teslim olması

(9) [Mahmut] şehirde bulunan herkesi, yani erkek, kadın ve çocukları toplayarak üç kısma ayırdı. Birinci gruptakilere, olağan yıllık vergilerini ödemek şartıyla mal ve mülklerini bağışladı. Onların gelirlerinden yararlanmalarına ve şehirde kalmalarına izin verdi. İkinci grubu Konstantinopolis'e göndererek iskân etti. Üçüncü grubu da köleleştirerek askerlerine dağıttı. Adada bulduğu İtalyan asıllı bütün paralı askerleri öldürttü. (10) Adanın diğer kale ve kasabalarını geçici olarak oldukları gibi bıraktı. Daha sonra, aralarından bazılarını yıktı, buradaki erkek, kadın ve çocukları Konstantinopolis'e iskân etti. (11) Mahmut, Mytilini ve bütün Lesvos'ta işleri bu şekilde düzene soktuktan sonra, şehre ve diğer kalelere yeterli sayıda muhafız yerleştirdi. Adamları arasından yiğitliği, askeri yetenekleri ve diğer konulardaki meziyetleri ile ün salmış Ali adında Samoslu [Sisam] bir adamını satrap olarak atadı ve Sultan'a katılmak üzere adadan ayrıldı.

Παρελθόντα μικρὸν αὐτῶν τοῦτο λαβεῖν ὡς ἀρχὴν
καὶ πάντων τῶν ζώων αὐτῶν. τοῦτο λαβεῖν καὶ τῶν
καὶ γὰρ οἱ ναοὶ ὀφείλουσι τοῖς ἐπὶ ζώων εἰκόνας ποιεῖσθαι
καὶ λέγει ὅτι ὁ πλείστων ἄλλων ζώων ἐπιθυμεῖ τὰ ζῶα
ναοῦ. ἐπεὶ δὲ λαβὼν ἐπὶ τοῦ φύλλου τὸ ἀνθρώπου πρῶτον καὶ
ζωγράφων. καὶ διὰ τοῦ ζώου τοῦτο λόγου. ζῶον γὰρ ἐστὶν
τελείου λαφεῖ. αὐτὸν ζωὴν ἐν αὐτῷ. φύλλον πρῶ-
φύλλου τὸ ἐν. ἐφ' ὧν ἐστὶν ἀβύζαντα τὸν
καὶ ἐλάμπουσιν ζῷα. οὐ δὲ ἐστὶν καὶ οἱ τὸ καὶ
ἑξακοσίοις δὲ ὅλοις ἐνδεῖ. πέτταν δὲ καὶ πίνακα
τρεῖς ἐφ' ἑπτὰ ζῶα.

Λείπουσι δὲ οὖν, οὕτως γὰρ ζῶα ἐν ἐλάφοις καὶ μὴ
τυλίνδει, λέοντος δὲ ἐστὶν ἐστὶν καὶ ἐστὶ ὅλ,
ἐπ' ἴσης καὶ ἐπὶ μέσον δὲ ἐν καὶ εἰς ἐλάβαμεν
ζῶα δὲ καὶ ἐπὶ μὲν ἐστὶ δὲ ἔχει οὐ δὲ καὶ πάντα
τὰ ζῶα καὶ ἐπὶ τὸ. ἐξ οὗ δὲ τὸ πάντα ἐφ' ὧν
τοῦ ζῶα καὶ ζῶα ἐστὶν ἐπὶ ἐστὶν ἀρχῶν.
νήπιος ἔχει ἐκεῖνος ὁ πάντα ἔστι καὶ οὐ ζῶν. ἀνὴρ
παλαὶ καὶ τῶν ἀπὸ τούτων. οὐ μέτρον ζῶν δὲ
ζῶν καὶ ἐν τῷ λαμπάδι, καὶ ἐκ δὲ οὐ πάντων
πάντων δὲ, διὰ τὸ ἀπὸ ζῶν ἐστὶ τὸ ἐν
μετὰ λίθων, καὶ καλῶς ἐπὶ τοῦ ἀρίστα καὶ
καὶ λίτρα λίθος ἐστὶν ἀρχή. ἀπὸ τοῦ ζῶν τὸν αὐτὸν ὧν
ἐστὶν καὶ δὲ ὅλα αὐτὰ φησὶν ἐν ἐπὶ τὸ ζῶν.

(12) Donanmanın komutanları, Polis'i iskân etmek üzere Lesvos'un hükümdarını, maiyetinde bulunan kişileri ve onların eşleriyle çocuklarını yanlarına alarak gemilere yükleyebildikleri kadar ganimet yüklediler. Denize açılarak Kalliupolis'e, oradan da Byzantion'a geldiler ve donanmayı dağıttılar. (13) Sultan da ordusunu dağıtarak, hassa alayıyla sonbahar sonlarına doğru Byzantion'a geldi. 6970 yılı [1461/2], Sultan'ın saltanatının on ikinci yılı bitmek üzereydi.

XIII (1) Sultan, son yüz elli yıl boyunca zengin bir yaşam süren, görkem, güç ve gönencin doruklarına ulaşan Lesvos Adası ile Mytilini'yi böyle fethetti. Adanın yönetimini Romalıların kralından devralan ve asil bir İtalyan ailesine mensup olan Nikorezos, Gattilusio hanedanının ilk hükümdarıydı[24].

(2) [Nikorezos] basiret sahibi, iyi eğitim almış, medeni cesareti ve başka bedeni üstünlükleri olan, iyi ve mükemmel bir yöneticiydi. Maddi destek vererek ve ek harcamalar yaparak ülkesini kısa sürede her alanda geliştirdi, neredeyse her bakımdan antik dönemdeki refahıyla boy ölçüşebilir duruma getirdi.

24 Bkz. II. kitap 30. dipnot. Kritovulos burada Francesco ile kardeşi Nicolo'yu karıştırıyor.

(3) [Lesvos] çevresinde bulunan komşu bölgeleri egemenliği altına almakla kalmadı, bütün Suriye ve Mısır kendisinden çekiniyordu ve hükümdarına yıllık vergiler ödeyerek barışı satın almak zorunda kalıyordu. Hatırı sayılır bir donanması ve bir kısmı seferdeyken diğer kısmı tersanelerde bekleyen çok sayıda triremesi vardı. Onlarla sadece çevresindeki denizi değil, Mısır, Suriye ve Libya'nın çevresindeki denizi de idaresi altına almıştı. Bütün bu bölgeye seferler düzenleyip yağmalıyor, korsanlık yapıyordu. İktidar nesilden nesile ardıllarına geçtikçe zamanla gücü zayıfladı ve Sultan'ın atalarıyla son olarak Sultan'ın kendisi denize hükmetmeye, çevredeki adaları ele geçirmeye başlayınca, önce ona vergi ödedi daha sonra da bağımsızlığını tamamen yitirdi.

Sultan'ın büyük bir donanma hazırlayarak denize hükmetmek istemesi

XIV (1) Sultan, Konstantinos'un şehrine gelince Mytilinilileri şehrin bir bölgesine yerleştirerek bazılarına ev, bazılarına ev yapmaları için arsa, bazılarına da ne ihtiyaçları varsa onu verdi. Hükümdarları Nikorezos'u önce hapse attı, daha sonra da bazı nedenlerden dolayı öldürttü. Elde bulunanlara ilaveten süratle yeni gemiler yapılmasını, bütün ülkeden mümkün olduğu kadar çok sayıda denizci toplanmasını ve sadece bu hizmete tahsis olunmalarını emretti.

(2) İtalyanların ve özellikle Venediklilerin donanmasının güçlü olduğunu, denize ve Ege adalarına hükmettiklerini, idaresi altındaki Asya ile Avrupa'daki sahillere zarar verdiklerini görüyor, denize egemen olmaya büyük önem veriyordu. Her yolu deneyerek rakiplerinin gücünü azaltmak; başarabilirse bütün denizlere egemen olmak ya da en azından kendi denizine zarar vermelerini önlemek istiyordu. Bundan dolayı güçlü bir donanma hazırlayarak deniz egemenliğini ele geçirmek üzere çalışmalara başladı.

Sultan'ın boğazı ve Hellespontos'un kuzeyindeki denizle Karadeniz'e giden yolu kapatmak üzere Hersonisos'un Asya ve Avrupa yakalarında karşılıklı iki kale inşa ettirmeye karar vermesi

(3) [Sultan] devamında, en önemli ve gerekli şeyin, Hellespontos ile Hersonisos arasındaki boğazı karşılıklı iki güçlü kaleyle kapatarak Asya ile Avrupa kıtalarını birleştirmek olduğunu düşündü. Daha önce Bosporus'ta yaptığı gibi, boğazı kapatarak yukarıdaki denizin, yani Hellespontos ile Karadeniz'in güvenliğini sağlayacak, düşman saldırılarında sahillerin yağmalanmasını önleyecekti. (4) Bu düşüncelerle, bölgeyi incelemek ve boğazın en dar noktasıyla akıntılarını hesaplamak üzere hemen adamlar görevlendirdi.

Onlar bölgeye varıp hesaplamalarını yapınca, boğazın en dar ve akıntılı noktasının Madytos [Maydos, Eceabat] ile Eleunda arasındaki burunla, karşıda Asya kıtasında Dardania [Çanakkale] arasında bulunduğunu ve bu mesafenin sekiz stadyonu[25] biraz geçtiğini buldular. Orada eski bir kalenin yıkıntıları vardı[26]. Rivayete göre daha önceki sultanlardan biri boğazı zincirle kapamak istediği halde başaramamıştı, çünkü güçlü akıntı yüzünden zincir bükülüp kıvrılıyor ve kolaylıkla kopuyordu. (5) Adamlar geri dönüp Sultan'a rapor verdiler. Bunun üzerine, aynı zamanda donanmanın ve bütün sahillerin komutanı olan Kalliupolis ve Hersonisos satrapı Yakup'u yanına çağırarak en kısa zamanda kaleleri inşa etmesini, hiç hızını kesmeden gerekli her şeyi düzenlemesini emretti. Yakup hiç zaman yitirmeden, büyük bir hevesle, çok sayıda işçi çalıştırarak ve hiçbir masraftan kaçınmadan çalışmalara başladı.

Vostros halkı ve Sultan'ın onlara sefer düzenlemesi

XV (1) Sultan kış boyunca, Saos [Sava] Nehri çevresinde yaşayan, Dalmat ve son zamanlarda Vostros adlarıyla da bilinen Paionlara karşı ilkbahar başlarında düzenleyeceği seferin hazırlıklarını yaptı.

---

25 Kritovulos'a göre mesafe 8 x 180 = 1440 metreden biraz fazla olması gerekirken Çanakkale Boğazının en dar noktası 1.300 metredir.

26 Eyice, İstanbul'un fethinden sonra Çanakkale Boğazının en dar yerinde Eceovası'nda Kilidü'l-bahr ve Sultani¬ye (Sultan Kale) adlarında karşılıklı iki kale yapılıp bu kalelere toplar konulduğunu Tursun Beyin de yazdığını belirtir. Kilitbahir kalesi Kanuni döneminde tamir edilip genişletildi. Eyice, "Kilitbahir Kalesi", DIA 26, s.22, 23. (Kilitbahir Kalesini yaptırırken Sestos Kalesinin taşları kullanılmıştı, bkz. dipnot 146) Kalelerin mimari özellikleri için bkz. İsmail Utkular, Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri, İstanbul: 1953.

Onlar geniş bir bölgeye hükmeden, dik ve zor ulaşılır dağlarla, sarp ve keskin uçurumlarla korunan bir alanda; verimli ve geniş topraklara, korunaklı kalelere, iyi donatılmış korunaklı yerleşimlere, etkili ve zengin hükümdarlara sahip büyük ve güçlü bir halktı. (2) Paionların kralıyla dost ve müttefiktiler, içlerinden birine saldırıldığında diğerinin yardım etmesini buyuran bir savunma ve işbirliği antlaşması imzalamışlardı. Bu durumlarına güvenerek, komşu İllyryalı ve Trivallilerin yaptığı gibi Sultan'la barış antlaşması imzalamaya, vergi vermeye ve ona boyun eğmeye yanaşmıyorlardı. Tam aksine, her zaman özgür ve bağımsız olmak istediklerinden ve herhangi bir yükümlülüğe bağlı kalmaya razı olmadıklarından, Sultan antlaşma imzalamalarını teklif ettiğinde onu küçümsüyor ve tekliflerini geri çeviriyorlardı. (3) Bu yüzden Sultan sık sık üzerlerine asker göndererek ülkelerini yağmalayıp büyük zarar veriyor, mümkün olabildiğince büyük miktarlarda ganimet topluyor, çok sayıda erkek, kadın, çocuk ve hayvan alıp götürüyordu. Ancak onlar bildiklerinden şaşmıyor, aleyhlerinde sonuç verecek de olsa ilk baştaki kararlarında ısrar ediyorlardı.

Sultan'ın Vostrosların ülkesine seferi

(4) Bütün bunlara hiddetlenen Sultan, ilkbahar başlarında, yanında çok sayıda silah ve her türden savaş makineleri taşıyarak, süvari ve piyade birliklerinden oluşan büyük bir orduyla çok iyi hazırlanmış bir sefer düzenledi.

Vostrosların ülkesinin istilası

(5) Sultan, piyade ve süvarilerden oluşan ordusuyla, Adrianupolis'ten hareket etti ve büyük bir süratle kendi topraklarını kat ederek Vostrosların ülkesiyle olan sınırlarına dayandı. Orada kısa bir süre için karargâh kurduktan sonra, büyük bir şiddetle, önüne çıkan her şeyi yakıp yıkarak ve mahvederek Vostrosların ülkesine bir yıldırım gibi saldırdı. Bazı kaleleri yıktı, bazılarına muhafızlar yerleştirdi ve hiçbir direnişle karşılaşmadan önüne çıkan her şeyi yağmalayıp herkesi köleleştirdi.

Sultanın Yaitsa'ya varışı ve onu kuşatması

(6) Sultan birkaç gün içinde ülkenin büyük bir kısmını geçerek, kalelerle yerleşimlerin bazılarını silah zoruyla, bazılarını da halklarının teslim olmasıyla ele geçirerek ülke hükümdarının[27] sığındığı şehre geldi. (7) Yöre halkının dilinde Yaitsa[28] [Jajce] adıyla bilinen çok iyi tahkim edilmiş şehrin önüne gelerek sakinlerine teslim olmaları ve şehri teslim etmeleri çağrısında bulundu.

---

27 Stephen Tomašević, Bosna'nın son kralı (1461-1463) ve Sırbistan kralı (1459). Sırbistan kralı Lazar Brankoviç'in, 1458'de kardeşi tarafından öldürülmesinden sonra, Lazar'ın dul karısı Eleni Palaiologina ile anlaşarak 1 Nisan 1459'da onun büyük kızı Eleni ile evlendi. Evlendikten sonra Maria adını alan karısıyla Sırbistan kralı oldu. Aynı yılın 20 Haziran'ında Fatih'in Sırbistan'ı fethetmesiyle Bosna'ya, babası Tomaš'ın sarayına sığındı. 1461'de babasının ölümüyle Bosna kralı oldu. 1463'te Jajce kuşatmasında teslim olan kaleden kaçarak Kljuā kalesine sığınan Tomašević, Osmanlı askerleri tarafından yakalandı ve Jajce'ye götürülerek orada idam edildi.

28 Bosna-Hersek'in merkezinde, Vrbas Nehrinin kenarında; Banja Luka, Mrkonjic, Grad ve Donj Vakuf yollarının kesişim noktasında, Travnik'in 45 km kuzeyinde bulunur. İsmini etrafında bulunan ve yumurtaya (jaja) benzeyen irili ufaklı tepelerden alır. Mohaç Meydan Muharebesinde Macaristan'ın yenilgiye uğramasıyla 1528'de temelli olarak Osmanlı hâkimiyetine geçti.

Onları ikna edemediğinden şehri ordusuyla ve toplarla çepeçevre çevirip kuşatmaya başladı. Birkaç gün içinde surun büyük bir kısmını yıktı ve bütün ordusuyla büyük bir saldırıya geçmek üzere hazırlıklara girişti. (8) Şehir halkı surlarının büyük kısmının yıkıldığını ve Sultan'ın daha da güçlü bir saldırıya hazırlandığını görünce, silah zoruyla fethedilmekten ve öldürülmekten korktular. Hükümdarlarından gizli elçiler göndererek teslim oldular. Hükümdar olanları duyunca gizlice şehirden çıkarak kaçmaya çalıştı. Ancak karargâh muhafızları kaçışının farkına vararak peşine düştüler, canlı olarak ele geçirip Sultan'a götürdüler; o da onu hemen öldürttü.

Yaitsa'nın teslimi

(9) Şehrin sakinleri kaleden çıkarak kendilerini ve şehirlerini teslim ettiler. Sultan onları alçakgönüllülükle kabul etti, birçok hediyeler sundu, olağan yıllık vergilerini ödemeleri şartıyla eşleri ve çocuklarıyla güven içinde şehirde yaşamalarına izin verdi.

(10) Ardından şehre girerek dikkatle inceledi. Şehrin çok güçlü olduğunu gördü. Ülkenin uygun bir bölgesinde bulunması, Paionların ülkesine komşu olması ve güçlü bir garnizonla güçlendirilirse onlara büyük zarar verebilme potansiyeline sahip olması nedeniyle onu korumanın mutlaka gerekli ve amaçlarına son derece yararlı olacağına kanaat getirdi.

Vostrosların ülkesinin tümüyle tahrip edilmesi ve burada bulunan üç yüze yakın korunaklı yerleşiminin ele geçirilmesi

(11) Sultan bu nedenlerden dolayı şehrin fethini çok yararlı buluyordu. Buraya yeterli sayıda muhafız bırakıp güvendiği bir adamını kale komutanlığına getirerek ülkenin diğer bölgelerine yöneldi. Yaz mevsimi bitmeden Vostrosların ve Dalmatların ülkesini baştan başa tahrip etti. Üç yüze yakın kaleyi yağmalayıp teslim aldı ve yerel hükümdarlardan dördünü esir aldı.

Venediklilerin Sultan'la antlaşmalarını bozarak ona savaş açmalarının nedenleri

XVI (1) O yaz [1462], Venedikliler aşağıdaki nedenleri öne sürerek Sultan'la antlaşmalarını bozup ona savaş açtılar. Peloponez'in ve Yunanistan'ın diğer taraflarının satrapı Ömer, önemsiz bir nedenle, hatta hiçbir neden yokken, uygun bir zamanı kolladı ve aniden Nafpaktos'a [Lepanto/İnebahtı] saldırarak büyük miktarda ganimet, erkek, hayvan, çocuk ve kadın yağmaladı.

Venediklilerin Peloponez seferi

Venediklilerin ona dostça davranmadıklarına, bir satrapa ya da kendilerine zarar verebilecek bir komşuya yaraşır saygıyı göstermediklerine ve kendisini aşağı gördüklerine inandığından Venediklilere çok kızıyor, intikam almak istiyordu. Barış döneminde ve geçerli anlaşmalara karşın aniden saldırdığı için, bu saldırıyı beklemeyen halk büyük zarara uğradı. Neredeyse Nafpaktos'u ele geçiriyordu. Bununla da yetinmedi, her seferinde aslı olmayan gerekçelerle çeşitli bahaneler ve gerçek olmayan nedenler uydurarak Peloponez'deki şehirlere, Koroni, Methoni ve diğerlerine de zarar veriyordu. (2) Venedikliler bu olayları ağır bir hakaret ve savaş nedeni olarak değerlendirdiler. Aslında, Sultan kendi mülkleri olarak gördükleri ve her zaman kendi yönetimlerinde kalacağına inandıkları Peloponez'i ele geçirince, savaş ilan ederek onu geri alabilmek için uygun zaman ve bahaneyi bekliyorlardı. (3) Bu olayları fırsat sayarak, anlaşmazlığı görüşmelerle çözmek üzere hiçbir heyet göndermeden, hemen Peloponez için büyük bir ordu ile yetmiş trireme ve büyük nakliye gemilerinden oluşan uzun mesafelere sefere çıkmaya uygun bir donanma hazırladılar.

(4) Gemileri tayfalarla ve çok sayıda zırhlı askerlerle doldurdular.

Hem kendi askeri birliklerinden hem de yabancı paralı askerlerden yararlandılar. Gemilere her türlü silah, taş atan toplar, mancınıklar, büyük miktarlarda demir, kereste ve alçı gibi malzemeler, inşaat usta ve kalfaları, inşaat işlerinde kullanılacak aletler ve buna benzer teçhizat yüklediler. Gemileri en iyi şekilde donattıktan sonra donanmanın başına, cesareti ve askeri dehasıyla denizde ve karada nam salmış deneyimli bir komutan[29] atayarak denize açıldılar.

(5) Her açıdan iyi hazırlanmış büyük güçlerle, hatırı sayılır bir ordu ve parlak umutlarla şehirlerinden hareket ederek, Adriyatik ve İyonya Denizlerinde ilerlediler. Kerkyra ve Lefkada'nın yakınlarından, komşu adalar İthaki ve Kefalonya'nın arasından geçerek Peloponez'deki Elia Burnuna yaklaştılar. Oradan Achaia'daki Rio'ya geçtiler ve Chrisa [Korent] Körfezi boyunca ilerleyerek Korinthos Kıstağına vardılar. Orada demir atarak karargâh kurdular. Peloponez'e saldırmadan önce burayı ele geçirerek bir sur inşa etmek istiyorlardı.

Venediklilerin Peloponez Kıstağında bir sur inşa etmeleri

(6) Gemilerdeki bütün malzemeleri boşalttıktan ve orduyla kıstağı baştan başa ele geçirdikten sonra bütün orduyu çalıştırarak büyük bir heves ve hızla bir sur inşa etmeye başladılar.

29 Ordunun başında Este kontu Bertoldo, donanmanın başında ise (capitano generale del mare) Alvise Loredan vardı.

Aynı anda, sahilde ve iç kesimlerde Sultan'ın denetiminde olan bazı kale ve korunaklı yerleşimler isyan ederek onlara katıldılar. Venedikliler bu mevkilere garnizonlar yerleştirdiler. Ancak sadece bu yerleşimler değil, Peloponez'in tümü de bir belirsizlik içindeydi ve yakın gelecekte Sultan'a isyan etmeyi amaçlıyordu.

(7) Ömer kendine bağlı bütün güçleri bir araya getirdi, onlara Peloponez'den topladığı birkaç İllyrialıyı ilave etti ve Korinthos [Korent] önünde şehri savunarak Sultan'ın takviye kuvvetler göndermesini beklemeye başladı. Donanmanın gelişiyle bir haberci göndererek saldırıyı haber vermişti ve Venediklilere saldırmak için uygun zamanı bekliyordu.

Sultan'ın Venediklilere karşı Mahmut'u bir orduyla Peloponez'e göndermesi

(8) Sultan Venediklilerin Peloponez'e sefer düzenlediklerini ve Korinthos Kıstağını tahkim ettiklerini duyunca hiç zaman kaybetmeden Mahmut Paşayı çağırdı. Ona çok sayıda asker ve okçu ile kendi muhafız birliğinin en iyi donatılmış, savaşa en yatkın askerlerini vererek Peloponez'e gönderdi.

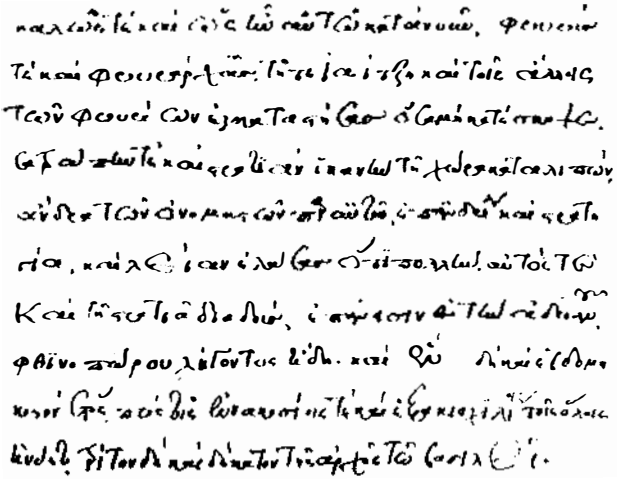

(9) Sultan, Vostroslarla ilgili düzenlemeleri daha önce düşündüğü şekilde yaptı, Yaitsa ile yıktırmadığı diğer kalelere garnizonlar ve garnizon komutanları yerleştirdi, cesareti ve askeri yetenekleriyle sivrilmiş bir adamını satrap atayarak ona yeterli sayıda asker verdi. Sonra kendisi ve askerleri için büyük miktarda ganimet toplayarak sonbahar sonlarına doğru Adrianupolis'e geri döndü. Sultan'ın saltanatının on üçüncü yılı olan 6971 yılı [M.S. 1462/3] bitmek üzereydi.

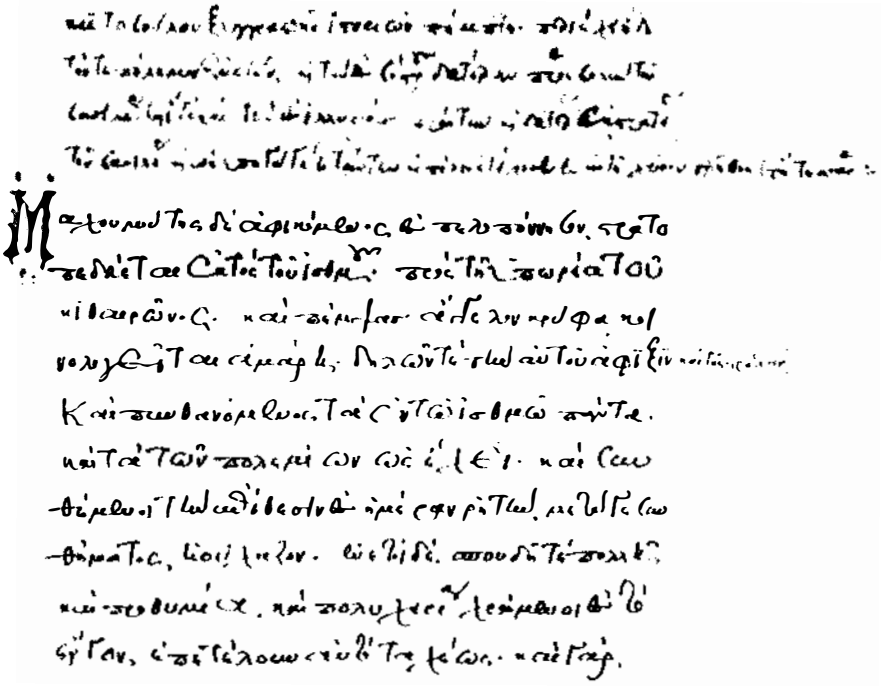

V. Kitap

Bu kitap Venediklilerle savaşı, Sultan'ın Vostrosların ülkesine ikinci seferini, İllyrialılara karşı çıktığı birinci ve ikinci seferi ve bu ülkeye nasıl tamamen boyun eğdirerek orada büyük bir kale inşa ettirdiğini içerir. Dört yıllık bir süreyi kapsar.

I (1) Mahmut Peloponez'e varınca İsthmos dışında, Kithaironas Dağının yamaçlarında karargâh kurdu. Ömer'e gizlice bir haberci göndererek ordusuyla gelişini bildirdi, İsthmos'la ve düşmanlarla ilgili her şeyi sordu, saldırı tarihini ve saldırıya geçmek için kullanacakları işareti kararlaştırarak dinlenmeye çekildi. (2) Venedikliler bu arada büyük bir hız ve hevesle ve çok sayıda işçi çalıştırarak sur inşaatına devam ediyorlardı. Üç ya da dört stadionluk bölümü hariç bütün suru bitirmeyi başardılar; ancak onu yeterli yükseklikte değil, orada [mevzilenerek] güvenle savaşabilecek yükseklikte inşa ettiler.

İsthmos'ta Mahmut'la Venediklilerin çatışması, Venediklilerin yenilgisi, kaçışları ve kılıçtan geçirilişleri

Bu arada, saldırı için uygun zamanı kollayan Ömer, Mahmut'a işaret verdi ve iyi bir zamanlamayla ikisi birden düşmanın karargâhına saldırdılar[1]. Askerleri yüksek sesle bağırarak, çığlıklar ve naralar atarak biri içeriden, diğeri dışarıdan saldırdılar. Büyük bir mücadele ve itişme başladı. Şiddetli bir çatışma ve kıyım oldu. Venedikliler ağır piyadenin saldırısına sadece kısa bir süre için dayanabildiler, sonra da düzensiz ve disiplinsiz bir şekilde kaçmaya başlayarak geri çekildiler. Ağır piyade askerleri onları acımasızca öldürüp esir alarak denize ve gemilerine varana kadar kovaladı. (3) Venedikliler zorlukla ve büyük çabayla triremelere binip denize açıldılar. Ancak fazla açılmadılar; ok menzilinin dışına çıkarak denizde yüzenleri toplayabilmek için kısa bir süre beklediler. Çünkü askerlerinden bazıları düşmanlarının baskısıyla silahlarını atıp, bazıları da silahlarıyla birlikte kendilerini denize atmıştı. Birinciler yüzerek gemilere ulaşabildiği halde, diğerleri silahların ağırlığı yüzünden boğuldu. Bu çatışmada aralarında kahramanca savaşan komutanları da olmak üzere yerli ve seferle gelen birçok Venedikli öldü, üç yüzden biraz azı da canlı olarak esir alındı.

1 Ömer Bey Korent'ten hareketle Peloponez tarafından, Mahmut Paşa da kuzeyden saldırdılar.

ὡς τῶν
τῶν πολεμίων· ἐκ γῆς καὶ ἐξ ὕδατος· καὶ οὐδὲν
ὑγιὲς ἀπολείπεται· ἀλλὰ φθορὰ πάντα
καὶ ῥαῦσις· ὀλίγα ἐλαφρότερα τῶν ὑγιῶν· οἱ
δὲ δὴ σκληρότατοι· πάντα σαλεύονται· ὑπὸ τοῦ σάλου· ἀπόλλυται ἐν αὐτοῖς· ἡ ναῦς καὶ τὸ πλοῖον καὶ ἐκ τοῦ πλοίου
ἐκπίπτει καὶ ἀπόλλυται· καὶ ἀλλήλοις οὐκέτι
ἐπιστρέφεται καὶ ἐγγύς· ἀλλὰ φθορὰ πάντα
πανταχοῦ· ὅμοιον ἐκ τοιούτων τῶν νεκρῶν ὑγρῶν
ἰδεῖν καὶ ἐκ τῶν πόλεων· καὶ μεγάλων ἐκ τῶν
λιμένων καὶ ὁπόσα βλαστάνει· μεγάλου δὲ
μετάβολῆς· οὐκ ἀναζώντων τῶν τεθνεώτων· ἀλλὰ
ἐκ τῶν τεθνεώτων ἄλλα ζῶα γίνεται· ἐκ τῶν φθορέων τῶν ἐκείνων· καὶ ἐκ τῶν φθορέων
τῶν φθορέων· καὶ ἐκ τῶν φθορέων τῶν ἐκείνων
γίνεται τὰ ἐκ τῶν ὑγρῶν ζῶα· καὶ τὰ ἐκ τῶν
ὑγιεινῶν τῶν ἐκείνων· καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐκείνων
οὐδὲν ὅμοιον ἐκείνοις· ἀλλὰ τὰ μὲν φθορέων
μεγάλων· τὰ δὲ μικρὰ ὅλα· τὰ δὲ μεγάλα· τὰ δὲ
μικρὰ· ἐν μέρει δὲ τὰ μὲν ἄλλα· τὰ δὲ ἄλλα·
ἐν τῷ αὐτῷ· ἐν τῷ ὅλῳ· ἐν τῷ ὅλῳ· ἐν τῷ ὅλῳ·
ὁ λιμὴν τῶν ζώντων· καὶ τὰ τοιαῦτα
τοῦ ὅλου ὅλα· καὶ τὰ τοιαῦτα φθορέων μεγάλων
ἐν αὐτῷ· ἐν ἐκείνοις· ἐν τῷ αὐτῷ· καὶ τοῦ
ὅλου ὅλα· οἱ δὲ ὁρῶντες· ὅτε πολὺ τὸ τοιοῦτον
καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν τῷ ὅλῳ· ὅτε ὡς
ὀφθῆναι ἔδοξε σθεναρὰ καὶ ἐπίμονα τοῦ ὅλου·
ἐπὶ πολὺ μὲν τὰ μικρὰ μικρὰ ὄντα· τὰ δὲ μεγάλα
μεγάλα· ἐπὶ πολὺ δὲ τὰ μεγάλα μεγάλα ὄντα·

Venediklilerin karargâhının yağmalanması

(4) Askerler, büyük miktarda para, mobilya, kadeh, erzak ve birçok başka yararlı eşya buldukları karargâhı yağmaladılar. Bazıları ölen askerlerden alınan, bazıları da istif edilmiş halde bulunan birçok silah, her türlü top ve benzeri malzemeler ele geçirildi.

II (1) Mahmut daha sonra ordusunu alarak, Ömer'le birlikte, isyan eden kalelerle baş kaldıran Peloponezlileri hizaya getirmek üzere bölgenin içlerine doğru ilerledi. Birkaç gün içinde silah zoruyla ya da ikna ederek bütün kalelerle bütün diğer bölgelere boyun eğdirdi.

(2) Bundan sonra Venediklilere ait bir şehir olan Argos'a vardı. Şehrin dışında karargâh kurarak sakinleriyle şehrin teslimine dair görüşmelere başladı. Argoslular çok büyük bir ordunun şehri çepeçevre kuşattığını, surlarının zayıf ve aşılabilir olduğunu görünce,

hiçbir yerden yardım alamayacakları ve alabileceklerine dair beklentileri kalmadığı için silah zoruyla fethedilerek yok olacaklarından korktular ve birtakım güvenceler alarak savaşmadan şehri ve kendilerini Mahmut'a teslim ettiler. (3) Mahmut, onlara zarar vermeden, kadınları, çocukları ve mal varlıklarıyla birlikte Byzantion'a yerleştirdi; ancak şehri baştan başa yıktı.

Argos'un Mahmut'a teslim oluşu, Argos halkının Byzantion'a nakledilmesi ve şehrin yerle bir edilmesi

Peloponez'de her şeyi arzu ettiği şekilde düzene soktuktan ve bütün kalelere Sultan'ın hassa alaylarından savaşa en yatkın askerlerini muhafız olarak yerleştirdikten sonra, isyanla karışan düzeni tekrar kurup her şeyi Ömer'e teslim etti. İsthmos'ta esir aldığı, Venediklilerin kalelerinden topladığı herkesi ve isyan eden Peloponezlileri yanına alarak, büyük miktarlarda ganimetle birlikte kış ortalarına doğru Konstantinopolis'e geri döndü. (4) Sultan bütün Argosluları "Tis Perivleptou"[2] adıyla bilinen manastıra yerleştirip onlara evler, bağlar ve tarlalar dağıttı. Daha önce değindiğim esir düşman askerlerini, kalelerde yakaladıklarını ve isyan eden Peloponezlilerin tümünü de öldürttü.

III (1) O günlerde Kalliupolis satrapı Yakup da Hellespontos'taki hisarları tamamlamış, iyice silahlandırmış, içlerine toplar ve mancınıklar yerleştirmişti.

2 Samatya'da 11. yüzyılda inşa edilmişti ve Bizans'ın en meşhur manastırlarından biriydi. Fetihten kısa süre sonra Ermeni cemaatine verildi. Buraya Sulu Manastır olarak da bilinen Surp Kevork Kilisesi yapıldı ve 1640'lara kadar Ermeni Patrikhane Kilisesi olarak kaldı. Bizans manastırı binasının 1631'e gelindiğinde harabe halinde olduğu tahmin ediliyor. Ken Dark, "The Byzantine Church and Monastery of St Mary Peribleptos in Istanbul", The Burlington Magazine, 141/1160 (1999), 656-664.

Hellespontos'taki hisarların Yakup tarafından tamamlanıp iyice donatılmaları ve boğazın kapatılması

Bunlarla boğaza girip çıkan gemilerin geçişini istediği zaman durdurabilirdi. Başka her şeyi de sultanın emirleri doğrultusunda yerine getirdi.

(2) Bu şekilde hayran kalınıp övülmeye değer mükemmel ve büyük bir eser meydana getirildi. Antik Hellenlerden, Romalılarla Perslerin eski büyük komutan ve krallarından hiç kimse daha önce böyle bir şeyi aklına bile getirmemişti. Ancak aklına getirse bile, yukarı denizi aşağı denizden ayırmayı, geçmelerine izin verdiği gemiler dışında, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya geçmek isteyen bütün gemilere yolu tamamen kapatmayı başaramayacaktı. İki sahilde kapı işlevini gören hisarları inşa ederek, triremeleri, daha büyük ticari gemileri, büyük ya da küçük herhangi bir sandalı bile menzil içinde tutan toplarlarla donattı. Bunlar yaklaştıkları anda, topların fırlattığı büyük taşlarla, Scylla ile Charybdis[3] arasında sıkışmış gibi dağılıp parçalanıyorlardı.

3 Scylla ile Charybdis mitolojiye göre dar bir deniz geçidinde karşılıklı durarak geçen gemilere saldıran korkunç iki devdi. Scylla Odysseus'un 6 arkadaşını yemişti. Bu geçit, İtalya ile Sicilya arasındaki Messina Boğazında, İstanbul Boğazında ya da Kanarya Adalarındaydı.

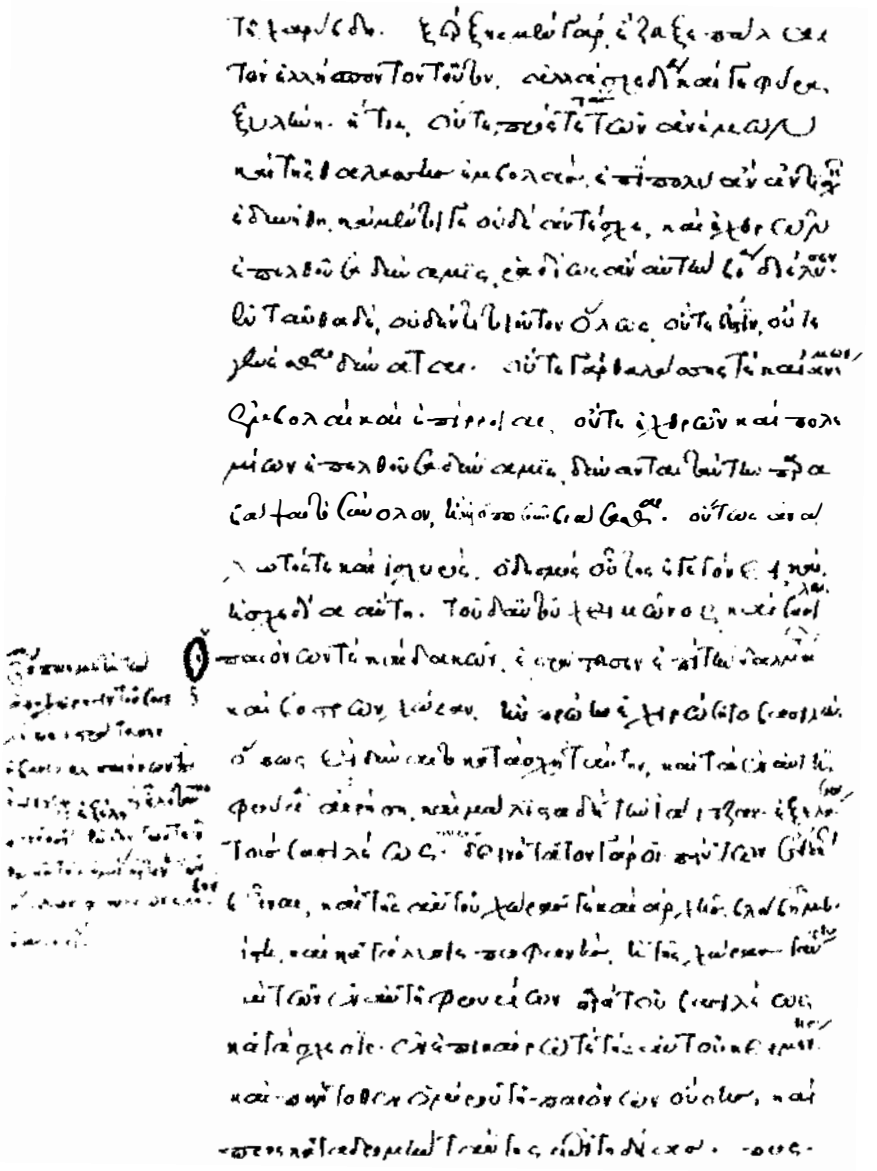

(3) Aslında Kserkses bu Hellespontos'u eskiden birleştirmişti; ancak bunu sallarla ve ahşap bir köprüyle yapmıştı[4]. Bu köprü rüzgârla denizin baskısına dayanacak kadar sağlam değildi. Gerçekten de dayanamadı; bir düşman askeri birliği de zor kullanarak kolaylıkla onu dağıtabilirdi. Ancak burada öyle bir durum olması da mümkün değil. Bu bağlantı öyle sağlam ve saldırılara karşı öyle korunaklı ki ne rüzgârla denizin baskısı ne de askeri bir birliğin zorlaması onu yıkabilir ya da ona herhangi bir zarar verebilir.

Sultan'ın ayrılmasından sonra Paionların kralının Yaitsa'ya saldırması, halkının ihanet ederek teslim olması yüzünden onu ele geçirmesi ve diğer kalelerden bazılarını anlaşma yoluyla alması

IV (1) Aynı yılın kış mevsiminde Paionlarla Dakların kralı,[5] daha önce Sultan'ın fethettiği Dalmatlarla Vostrosların ülkesine sefer düzenledi. Başarabilirse ülkeyi fethetmek, Sultan'ın muhafız birliklerini kovarak orada bulunan kaleleri ve özellikle Yaitsa Kalesini ele geçirmek istiyordu. (2) Bu bölge ile kalelerinin Sultan'ın elinde olmasını kendi ülkesi ve iktidarı açısından mümkün olabilecek en kötü şey, büyük bir tehdit ve apaçık bir felâket olarak görüyordu. Her taraftan Paionların ülkesiyle sınırlara sahip olduğundan istilalar için uygundu ve konumu itibariyle kendi ülkesi için büyük stratejik öneme sahipti.

4 Herodot, Pers Kralı Kserkses'in çıktığı Yunanistan seferinde (MÖ 480), ordusunu Çanakkale Boğazından geçirmek üzere iki köprü yaptırdığını yazar. İlk teşebbüste köprülerin bir fırtına ile yıkılması üzerine sorumlu mühendislerin idamını ve denizin 300 kamçı ile cezalandırılmasını emretmişti. Köprülerin yapımı ve Pers ordusunun geçişi hakkında bkz. Herodot VII. 33-37 ve VII. 54-58.

5 Hunyadi János'un oğlu Macar kralı Matthias Corvinus (1458-1490). II. Mehmed'in Balkanlar'daki rakibiydi.

(3) İyi silahlandırılmış büyük bir orduyla saldırarak, bazılarını ikna edici konuşmalarla, bazılarını korkutup tehdit ederek, bazılarını da silah zoruyla olmak üzere Sultan'ın kalelerinden çoğunu hemen ele geçirdi. Yaitsa'ya vardığında, isyan ederek kendi aralarında savaşmakta olan halkı kendi arzusuyla boyun eğdiğinden onu da fazla zorlanmadan ele geçirdi. Birkaç gün burada kaldıktan sonra, şehre ve diğer kalelere iyi donatılmış savaşa yatkın askerlerden oluşan güçlü garnizonlar yerleştirdi. Silah ve mümkün olduğunca fazla miktarda erzak sağladı ve ülkesine geri döndü.

V (1) Sultan olanları öğrenince çok üzüldü ve sadece Vostrosların ülkesiyle isyan eden kalelere değil, Paionların ülkesine de bir sefer düzenlemek üzere hemen oldukça büyük bir ordu hazırladı. Kış mevsimi boyunca mümkün olduğu kadar çok sayıda süvari ve piyadelerden oluşan bir ordu topladı. Büyük miktarda silah, top, mancınık ve sefer için gerekli her şeyi tamamlayarak ilkbahar başlarında sefere çıktı.

Sultan'ın Paion ve Vostroslara karşı ikinci seferi

(2) Süvari ve piyadelerden oluşan bütün ordusuyla, yanına toplar ve mümkün olduğunca büyük miktarlarda bakırla demir[6] alarak Adrianupolis'ten hareket etti ve Vostrosların ülkesine vardı.

6 Bakırla demir kuşatma esnasında ihtiyaç duyulursa yeni toplar dökmek için taşınıyordu.

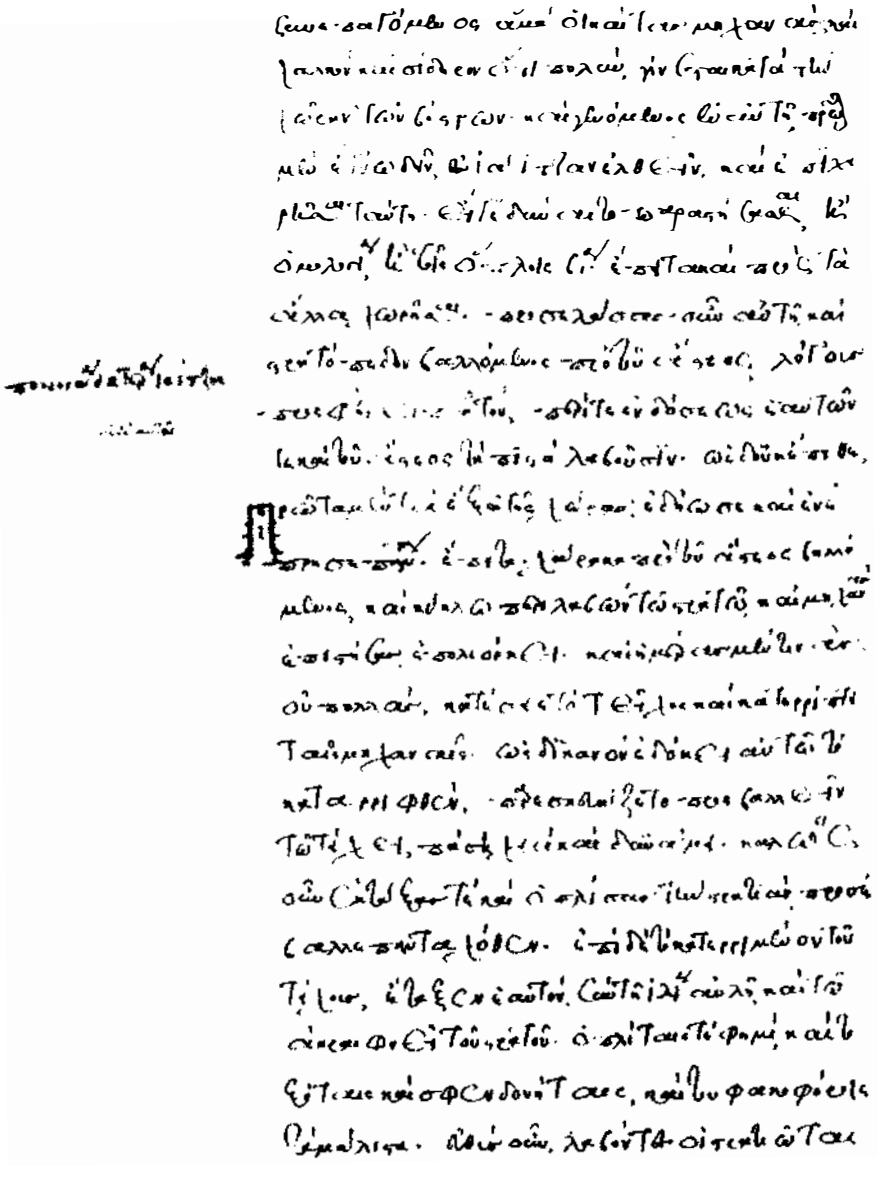

Oraya varınca, her şeyden önce Yaitsa'ya gitmenin ve mümkün olabilirse onu anlaşma ya da silah zoruyla ele geçirmeye çalışmanın gerektiğini, diğer yerlerle daha sonra ilgilenebileceğini düşündü.

İkinci Yaitsa kuşatması

(3) Yaitsa önlerine geldiğinde şehir dışında karargâh kurdu ve ilk olarak sakinlerine kaleyi teslim etmeleri çağrısında bulundu. Onları ikna edemeyince öncelikle çevredeki ekili araziyi tahrip ederek her şeyi yaktı. Daha sonra şehrin önünde barikatlar kurup ordusuyla çepeçevre sardı, toplarını yerleştirdi ve kuşatmaya başladı.

(4) Ordusunu düzenli bir şekilde yerleştirip iyice silahlandırdıktan sonra her taraftan saldırıya geçti. Surun yıkılmış kısmının karşısına, hassa alayları ve ordusunun en iyi birlikleri olan ağır teçhizatlı piyadeler, okçular, sapancılar ve özellikle tüfekçilerin başına geçerek kendisi mevzilendi.

İşaret verilince askerler yüksek sesle korkutucu naralar atarak büyük bir heves ve şiddetle surun yıkık kesimine saldırıp zorla üzerine çıkmaya çalıştılar. (5) Paionlar da anlaşılmaz çığlıklar ve naralar atarak cesaret ve şiddetle karşı saldırıya geçtiler. Göğüs göğüse şiddetli bir çarpışma oldu. İki taraf da büyük bir kargaşa içinde itişiyor, küfürleşiyor, birbirlerini öldürüyordu. İki taraf da yiğitçe çarpışıyordu. Bir taraf bir an önce şehre girip onu ele geçirmeye, diğer taraf da saldırganları püskürtüp sahip oldukları her şeyi, yani çocuklarını, kadınlarını ve değerli varlıklarını korumaya çalışıyordu. (6) Ağır piyadeler bazen Paionları zorlayarak galip geliyor, surlara çıkıyordu; bazen de Paionlar tarafından zorlanarak püskürtülüyorlardı. Orada savaşanlar arasında ölenler çok oldu. İki taraf da yiğitçe savaştığı için çarpışma uzun sürdü. Ancak sonunda Paionlar açıkça üstün geldi. Ağır piyadeler baskı görerek zor durumda kaldılar. (7) Birçok cesur ve iyi savaşçı hayatından oldu. Sultan askerlerinin büyük baskı altında kalarak öldüklerini görünce çok üzüldü ve geri çekilme emri vererek ok menzili dışına çıkmalarını istedi. Askerler geri çekildiler.

Sultan'ın Yaitsa'ya birinci saldırısı ve başarısızlık

İkinci saldırı ve başarısızlık

Sultan askerlerinin birkaç gün dinlenmesine izin verdikten ve silahlandırıp muntazam bir şekilde düzene soktuktan sonra kendisi de ön saflarda savaşarak tekrar şehre saldırdı. Sura ilk çıkacak olanlara vereceği ve bazılarını önceden askerlerine gösterdiği büyük ve değerli ödüller, onur ve ayrıcalıklar vaat etti. Bunların dışında şehir içinde bulunan her şeyin talan edilmesine izin vereceğini de belirtti. (8) Askerler bütün güçleriyle korkutucu naralar attılar, düzensiz ve düşüncesiz bir şekilde yırtıcı kuşlar gibi büyük bir hızla surlara saldırıp onlara tırmanmaya çalıştılar. Bazıları merdiven dayıyor, bazıları iplerle tırmanmaya çalışıyor, bazıları sura kazıklar çakıyor, bazıları da mümkün olabilecek her yolu deneyerek içeriye geçmeye çalışıyordu. Sultan başlarında durup olan bitenleri ve herkesin coşku, sadakat, güç, cesaret ve disiplinli mücadelesini izliyor, onlar da kendisinden değerli hediyeler almayı bekliyordu. Bu yüzden moralleri çok yüksekti, herkes surlara ilk çıkan, ilk Paion öldüren, surun burçlarına ilk bayrak diken asker olmak istiyordu.

(9) Paionlar anlaşılmaz çığlıklar atarak büyük bir güç, cesaret, coşku ve süratle direniyor, bütün güçleriyle yiğitçe karşı koyuyordu. Orada ve özellikle surun yıkık kısmının önünde, daha önce kimsenin duymadığı, kimsenin görmediği derecede şiddetli ve korkunç bir sur önü muharebesi oldu.

Şiddetli muharebe

Savaşla sarhoş olmuş halde, kendilerini tamamen kaybederek, hiddet ve öfkeyle, insan olduklarını unutmuşçasına birbirlerini öldürüp kılıçtan geçiriyorlardı. Deliler gibi vurup vuruluyor, yaralayıp yaralanıyor, öldürüp öldürülüyor, bağırıyor, küfrediyor, hakaret ediyor ve etraflarında olup bitenlerden haberleri bile olmuyordu. (10) Bu muharebede ağır piyadelerden ve özellikle Sultan'ın hassa alayından birçok iyi asker öldü. Bunlar, kendileriyle birlikte savaşan Sultan'ın gözlerinin önünde oldukları için utanıyor, korunmak üzere hiçbir önlem almıyorlardı. Paionlar daha yüksek bir mevkiden savaştıkları, yukarıdan saldırdıkları ve bütün güçleriyle mücadele ettikleri için her yerde üstün geliyordu. Ayrıca hepsi de yiğitlikleri nedeniyle seçilmiş, cesur ve savaşa yatkın askerlerdi.

(11) Sultan, asker kayıplarını, saldırının hiç iyi gitmediğini ve şehri silahlı saldırı ile ele geçirmenin mümkün olmadığını, onu ancak açlık ve uzun süreli kuşatma sonunda ele geçirebileceğini görünce geri çekilme emri verdi ve ordu menzil dışına çıktı.

μανεῖς τὰ σεαυτοῦ. καὶ ἐμοὶ οὐδὲν ἐξ ἐμοῦ λαβών· ἀν α
χωρήσω οὖν αὐτὸ σεαυτοῦ καὶ δοὺς ἐμαυτῷ, σαφῶς
καὶ δῆλον ἐμαυτῷ ὅτι, σεαυτὸν ἐκκλείσας καὶ ἀπολι-
πὼν ἐμοὶ ὅλον ἐξ ὅλου, καὶ φυλάσσουσαν τοῦ μὴ τῶν
ἐμῶν ἐξελθεῖν, μὴ τῶν ἐξωθεν εἰσελθεῖν. ἐμοὶ
οὖν τοῦτο μόνον σεαυτὸν ἀπόδος, μὴ τὰ τῶν ἄλλων τῶν
ἐμῶν ἦν, καὶ τὰ σὰ σεαυτῷ τῶν φευγόντων.
Ἀλλὰ καὶ μὴ τῶν ἀσωμάτων. μὴ τοίνυν ἀπὸ
μὲν φεύγουσα τοῦ σωμάτων σεαυτὸν ἀπόδος
ὅτι σὺ ἐμοὶ ἀπέρχῃ, ὅσον οὐκ ἀπὸ ἐμοῦ
σαυτὸν ἀπόδος τοῦ σωμάτων, αὐτοῖς μᾶλλον ἐμοὶ ἐπόμενος,
ἐπωμαδὸν πρὸς ὀρεῶν, καὶ μὴ δόκει πρὸς ἀστανα-
τῶν εἶναι. μαχουμένῃ σε δὴ δεῖ αὐτῷ σεαυτῷ
ἐπὶ πολλῷ τινὶ καὶ μάλιστα πρὸς ἀνέμους
αὐλοὺς ἐξεσμένους ἐμοὶ καὶ σεαυτῷ σωμάτων
οὐδαμοῦ σεαυτὸν ἐξ οὐδενὸς ἀπόδος μὴ ἐμοὶ μα-
χουμένῃ· δὲ τῶν σεαυτοῦ σώματος, ὃ σωμάτων ἐστὶ
σεαυτοῦ. καὶ ἐμοὶ μὲν ὡς ἐχθρὸν σεαυτοῦ τῶν πολεμίων,
σεαυτῷ δὲ ἐκ ἐμοῦ ἀφῃρημένῃ. ὧν δὲ τόμενος ἐξ ἐμοῦ σεαυτὸν,
καὶ δι' ἃ ἐμοὶ μαχουμένῃ, σεαυτῷ ἐμποδών. ὡς τὸ
σεαυτὸν ἀπόλλυσιν ὄκνῳ. διὰ τί δὲ σεαυτὸν μὴ σώσεις ἀπὸ σώματος,
ἐρωτᾷς σοφισμούς. οὐ τοῦτο μὲν, χαίρω φωνὴν ἐμοὶ
καὶ ἐξ ἐμοῦ. ἐμοὶ γὰρ ἐμοὶ ἐκ σεαυτὸν ὡς
ἀπὸ σεαυτοῦ σοφισμοῦ, ὁ τῶν σωμάτων ἐστὶ καὶ.

ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ

οὐ δικτὸν κλῶν αὐτὸ ἐκ τῶν τῶν
αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ
ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ

(12) Sultan karargâhına çekildi; şehri kuşatmak ve içeriye hiçbir şeyin girmemesini, dışarıya da hiçbir şeyin çıkmamasını sağlamak üzere yeterli miktarda asker bırakmaya hazırlandı. Ordusunun kalan kısmıyla ülkenin diğer bölgelerinde isyan eden kalelere ve Paionların ülkesine saldırmaya karar verdi.

Paionların kralının Sultan'ın üzerine yürümesi

VI (1) Tam o sırada, Paionların kralının büyük bir ordu toplayarak üzerlerine doğru yürümekte olduğu haberi geldi. Sultan'ın Vostrosların ülkesine sefer düzenlediğini ve Yaitsa'yı kuşattığını öğrenince büyük bir ordu hazırlayıp, onu elindeki imkânlarla en iyi şekilde donattıktan sonra Sultan'ı karşılamaya geliyordu. Bu şekilde Sultan'ı ordusuyla birlikte üzerine çekerek şehrin kuşatılmasını engelleyeceğini ya da ordusunu kuşatma ve savaş için ikiye bölerek zayıflatacağını düşünüyordu; ancak yanıldı. (2) Sultan gelişmeleri öğrenince Yaitsa'da kalarak kuşatmayı sürdürmeye karar verdi. Mahmut'a süvari ve piyadelerden oluşan büyük bir ordu ile hassa alayından yeterli sayıda asker vererek Paionların kralının üzerine gönderdi; onunla bizzat savaşmaya gerek görmedi.

(3) Mahmut ordusunu alarak süratle ilerledi ve düşmanların yanına geldiğinde karargâh kurdu. İki karargâh arasındaki mesafe yaklaşık 25 stadiondu ve askerler birbirlerini görebiliyordu, ancak aralarında yerli halkın dilinde Vrynos adıyla bilinen Erygon Nehri vardı.[7] Paionların kralı orada, nehrin karşı yakasında karargâh kurmuştu.

---

7 Jajce ovasını sulayan, Sava'nın kollarından Vrba Nehri. Antik kaynaklarda Aksios Nehrinin [Vardar] bir kolu olarak kaydedilen Erygon Nehri ile hiçbir bağlantısı yoktur.

(4) Mahmut nehri geçerek Paionlara saldırmayı düşündü. Ancak Sultan bir adamını göndererek şimdilik nehri geçmesinin gerekmediğini, orada bekleyip düşmanın hareketlerini izlemesinin yeterli olduğunu söyleyerek onu durdurdu. Mahmut da orada kaldı; başka hiçbir şey yapmadan düşmanın hareketlerini izlemekle yetindi.

(5) Paionların hükümdarı Sultan'ın şehri kuşattığını, oradan ayrılmaya niyetli olmadığını ve Mahmut'un büyük bir orduyla hareketlerini izlediğini görünce şehre açıkça yardım edecek durumda olmadığını anladı. Gizlice bir haberci göndererek, şehrin sakinlerine dayanmalarını ve hiçbir şekilde teslim olmamalarını, çünkü Sultan'ın yakında oradan ayrılacağını söyledi. Kendisi de onları ihmal etmeyecek, yakınlarda bekleyerek şartlar uygun olduğunda ya da ivedi bir ihtiyaç doğduğunda elinden geldiğince yardımlarına koşacaktı.

Paionların kralının geri çekilmesi, düzensiz şekilde kaçışı ve Mahmut'un onu utanç verici şekilde kovalaması

[Kral] gece vakti karargâhını ateşe vererek ordusuyla birlikte geri çekildi. (6) Mahmut bunun farkına varınca ırmağı süratle geçip ısrarla peşinden gitti. Onlara yetiştiğinde, hayvanlarla mühimmatı korumakla görevli, hatırı sayılır büyüklükte birliklerden oluşan artçı kuvvetlere saldırıp kaçmaya zorladı ve ordunun kalan kısmına varıncaya kadar kovaladı.

Ani saldırı orduyla kralı telaşlandırdı. Herkes paniğe kapılarak düzensiz bir şekilde kaçmaya başladı. (7) Mahmut kaçanları acımasızca öldürüp kılıçtan geçirerek peşlerinden gitti ve uzun bir mesafe boyunca onları kovaladı. Birçoğunu öldürüp bir o kadarını da esir aldı, yanında düşmanın mühimmatını, arabalarını, silahlarını, atlarını ve yük hayvanlarını götürerek Sultan'a geri döndü. Düşmanlardan ölenler çok oldu ve iki yüz kadarı esir alındı. Sultan esirleri daha sonra Byzantion'a götürerek hepsini öldürttü.

(8) [Sultan] birkaç gün kuşatmaya devam etti ancak her yolu denemesine karşın hiçbir şey başaramayınca şehri fethetmekten vazgeçti. Ordusunu alarak diğer kalelerin üzerine yürüdü ve birkaç gün içinde hepsini ele geçirdi. İçlerinden uygun gördüklerine güçlü garnizonlar yerleştirdi, bazılarını da yıktırdı. Erkekleri öldürüp kadınlarla çocukları esir aldı. (9) Ülkenin geri kalanını ve Paionların ülkesinin bir kısmını baştan başa geçerek kendisi için ve ordusuna dağıtmak üzere büyük miktarda ganimet topladı. Ülkeye bir satrap atadı ve yaz mevsiminin bitimine doğru Konstantinopolis'e geri dönerek orduyu terhis etti.

Venediklilerin Lesvos'a 70 gemiyle sefer düzenlemesi

VII (1) Aynı yaz süresince, Venedikliler yetmiş trireme, büyük nakliye gemileri ve güvertelerinde taşıdıkları üç bin ağır teçhizatlı piyadeyle Lesvos ile Mytilini'ye bir sefer düzenlediler. Yanlarında büyük miktarda silah, mancınık, top, merdiven ve kuşatmalarda kullanılan teçhizat taşıyorlardı. (2) Lesvos'a vardıklarında Mytilini limanında demir atıp karaya çıktılar, şehrin yakınlarında karargâh kurup şehrin ve sakinlerinin teslim olması için müzakerelere başladılar. Ancak onlar şehirde sultanın hassa alaylarından dört yüz seçkin muhafız bulunduğu için teslim olmayı kabul etmediler.

(3) Venedikliler, ekili arazinin bir kısmını tahrip ettikten sonra (bölgeyi fethetmeyi amaçladıkları için tamamen tahrip etmek istemiyorlardı) bütün şehri karadan askerler ve denizden gemilerle çevirdiler, toplarını yerleştirip kuşatmaya başladılar. (4) Gündüzleri toplarıyla surun küçük bir kısmını yıkıp yerle bir ediyorlardı ancak geceleri şehir halkı taş, kereste ve toprak taşıyarak suru tamir ediyordu. Bunların dışında büyük kalaslar getirerek surların önünde çepeçevre bir set inşa ettiler, bazı kalasları da zincirlerle bağlayıp sarkıttılar. Bu şekilde gelen taşların hızı kesilerek büyük zarar vermeleri önleniyordu.

(5) Her gün çatışmalar oluyor ve Sultan'ın askerleri surlardan çıkarak karşı saldırıya geçiyordu. Kimse ölmedi, ancak yaralananlar çok oldu. [Venedikliler] bazı yerlerde surun altını kazarak lağımlar açmaya, merdiven yerleştirmeye ve her türden kuşatma düzenekleri kurmaya çalıştılar. (6) Diğer şehirlerden ikisi Venediklilere katılmıştı ve Mytilini'nin düşeceğine, bütün Lesvos'u ele geçireceklerine dair umutlandılar.

Sultan'ın donanmasının Venediklilerin Lesvos'taki donanmasına karşı harekete geçmesi

(7) Sultan Venediklilerin seferini, Mytilini'nin kuşatıldığını ve hemen yardım gönderilmezse onlar tarafından ele geçirilme tehlikesi altında olduğunu öğrenince şimşek hızıyla yüz on trireme hazırlattı. Bunlara çok sayıda ağır teçhizatlı piyade, her türlü silahlar ve mancınıklar yükledi; en iyi şekilde donattı. Mahmut Paşaya mümkün olabilecek en hızlı şekilde hareket etmesini ve düşman gemilerini gördüğü anda onlara saldırmasını emretti. (8) [Mahmut] Byzantion'dan Hellespontos'a doğru hareket ederek iki günde Kalliupolis'e vardı.

Orada dört düşman gemisinin casusluk yapmak üzere Tenedos limanında demirlemiş olduğunu, devriye gezerek boğazın önlerine kadar gelip yolu denetlediklerini öğrendi. Hiç tereddüt etmeden, düşmanlara görünmemek için bütün donanmasıyla gece vakti Kalliupolis'ten hareket etti ve uygun rüzgâr bularak şafağa doğru Tenedos'a vardı.

Venediklilerin iki casus gemisinin Tenedos'ta teslim alınması

(9) Triremeleri limanda demirlemiş buldu. Hareket etmeye fırsat bulamayan ikisini limanın girişinde tayfalarıyla birlikte teslim aldı, diğer ikisi demir alarak kıl payı kaçabildi. Çok süratliydiler ve büyük bir süratle Mytilini'ye giderek Sultan'ın donanmasının saldırısını ve iki geminin teslim alındığını komutanlarına haber verdiler.

Sultan'ın donanmasının üzerlerine geldiğini öğrenen Venedik donanmasının Lesvos'tan düzensiz kaçışı

(10) Haberi alır almaz, yıldırım çarpmış gibi her şeylerini; savaş teçhizatlarını, silahlarını ve her türden mühimmatlarını orada terk ederek düzensiz bir şekilde triremelerine bindiler. Kendilerine katılan iki şehrin erkek, kadın ve çocuklarını da yanlarında götürerek, rivayete göre Sultan'ın donanmasının Mytilini'ye gelişinden sekiz saat önce adadan ayrıldılar.

(11) Mahmut Mytilini'ye vardığında, düşmanların adadan az önce ayrıldıklarını öğrenince büyük bir azimle peşlerine takıldı.

Açık denize açılarak onlara Limnos Adasına demir atmak üzereyken yetişti. Bu yüzden düşmanları takip etmekten vazgeçerek Mytilini'ye geri döndü. Orada dört gün kalarak her şeyi düzene soktu, hatırı sayılır sayıda muhafız, silah, erzak ve şehrin ihtiyaç duyabileceği başka her şeyi bıraktı. Sonbahar sonlarına doğru Byzantion'a dönerek donanmayı terhis etti. Sultan'ın saltanatının on dördüncü yılı olan 6972 yılı [M.S. 1463/4] bitmek üzereydi.

Korkunç bir olay

VIII O günlerde korkunç bir olay gözlendi. Bir gün öğle saatlerinde bulutsuz bir havada parlayan güneş birden değişerek koyu bakır rengine bürünüp karardı. Güneş kapkaranlık ve siyah oldu, ancak bir güneş tutulması söz konusu olmadığından, böylesi durumlarda alışılageldiği şekilde değil, altından sis ya da karanlık bir bulut geçmiş gibi farklı bir şekilde karardı. Bu olay üç gün üç gece sürerek herkes tarafından gözlendi. Herkes bu olayı kötü bir belirti ve gerçekten de kısa süre sonra gerçekleşen büyük kötülüklerin geleceğini belirten ilahi bir işaret olarak değerlendirdi.

Saray inşaatının tamamlanışı

IX (1) Sultan Byzantion'da kışı geçirirken, bütün şehrin iskânı, imarı ve donatılmasıyla ilgilendi. Aynı zamanda sarayını da tamamladı. [Saray] insanların göz zevkine hitap eden ve onları hoşnut kılan özellikleri açısından, yani mimarisi ve güzelliğiyle geçmişin nam salmış parlak yapılarından hiçbir eksiği olmayan çok güzel bir yapıydı. İçinde çok sayıda büyük, yüksek ve güzel kule, erkekler ve kadınlar için ayrı binalar, odalar, yemekhaneler, yatak odaları ve çok sayıda başka güzel odalarla çeşitli farklı binalar inşa edilmişti. Aynı şekilde iç avlular, avlular, kapılar, kapı önü düzenlemeleri, mutfaklar, güzel hamamlar ve bütün bunları çevreleyen muazzam bir dış sur vardı. (2) Bütün bunlar çeşitlilik, güzellik, büyüklük ve gösterişleri ile dikkati çekiyor, içte ve dışta kullanılan altın ve gümüşle ışıldayıp parlıyordu. Yapımlarında saydam mermerlerle değerli taşlar kullanılmıştı. Çeşitli renklerde süslemelerle süslenmişlerdi. Parlak, pürüzsüz ve şeffaf yüzeyleriyle dikkati çekiyorlardı. Büyük bir özen ve ustalıkla işlenmiş, heykeltıraşlık, resim ve plastik sanatların en güzel örnekleriyle süslenmişlerdi.

Ayrıca bütün binalar rutubeti önlemek üzere kalın bir kurşun tabakasıyla kaplanmış, binlerce sevimli ve parlak eşyayla süslenmiş ve güzelleştirilmişlerdi. (3) Sarayın çevresinde güzel meyvelerle yüklü olan çeşitli bitkilerle dolu büyük ve güzel bahçeler inşa edilmişti. Her taraflarında soğuk, şeffaf ve içilebilir nitelikte bol su akıyordu, içlerinde her türden ötücü ya da yenebilir türden kuş sürüleri ötüyor, evcil ya da yabani birçok hayvan türü besleniyordu. Ormanlar, güzel otlaklar ve mutlulukla keyif veren başka birçok güzel şeyle süslenmişlerdi. Sultan sarayını işte böyle bir cömertlik ve gösterişle inşa etmişti.

X (1) Sultan kış mevsimini bu işlerle uğraşarak geçirdikten sonra, baharın gelişiyle sefere çıkmak istiyordu. Bu konuda hazırlıklara giriştiği halde askerlerinin ve maiyetinin şikâyetçi olduklarını gördü. Sık sık uzak mesafelere yolculuklara çıkmaktan ve seferlere katılmaktan çok yıpranmış ve yorulmuşlardı. Sürekli askeri seferlerle sınır dışında bulunmuş, çok yorulmuş, adamlarını, paralarını, atlarını ve binek hayvanlarını, her şeylerini yitirmişlerdi.

[Sultan] askerlerinin her bakımdan yıprandığını ve ıstırap çektiğini görünce hız kesti. Kendisi de hiç ara vermeksizin sürekli olarak düşüncelere dalıp kaygı duymaktan, zorluk, tehlike ve zahmetlere katlanmaktan ruhen ve bedenen yorulup tükenmişti, dinlenmeye ve bakıma ihtiyaç duyuyordu. (2) Bu yüzden şehirde kalmaya, gelecekte daha dinç ve yapılacak seferlere katılmaya daha istekli olmaları için askerlerini ve kendisini bütün yaz boyunca dinlendirmeye karar verdi.

Sultan'ın ordusunu çeşitli yollarla ödüllendirmesi

Bu yüzden ordusunu çeşitli yollarla ödüllendirerek terhis etti. Askerlerin kimine atlar, kimine elbiseler, kimine para, kimine de başka hediyeler verdi. Gayretli olduklarını ve tehlikelerden kaçınmadıklarını bildiği, önemli, yararlı ve cesur birer asker olan hassa ordusunun mensuplarını, layık oldukları onur, mevki, değerli hediyeler ve başka birçok güzel ödülle ödüllendirdi; erdemli oldukları için daha yüksek mevkilere terfi ettirdi.

(3) Onları bu şekilde onurlandırıp ödüllendirdikten sonra terhis etti. Kendisi de yazı Byzantion'da geçirerek her zamanki gibi iskânı, imarı ve gelişmesiyle ilgilendi. Arap, Fars, hatta Arapçaya çevrilmiş Hellen felsefesine de zaman ayırıyordu.

(4) Her gün, yakın çevresinde çok sayıda bulunan bu konuların uzman ve öğretmenleriyle birlikte oluyor, onlarla felsefi sohbetler yapıyor ve başta Peripatetik ve Stoa ekolleri olmak üzere felsefi dogmaları irdeliyordu.[8]

Filozof Georgios'un Sultan'ın emriyle Ptolemaios'un dünya coğrafyasının tasvirini tek bir haritada birleştirmesi

(5) Bir gün, felsefi ve bilimsel bir şekilde bütün dünyanın coğrafyasını tasvir eden Ptolemaios'un [Batlamyus] haritalarına[9] gözü ilişti. Ancak coğrafi tasvirler bu kitapta dağınık ve anlaşılması zor şekilde verilmiş olduğundan, daha iyi anlaşılmalarını ve daha iyi akılda tutularak hatırlanmalarını sağlamak üzere tek bir haritada gösterilmelerini istedi. Bu bilimsel bilgi ona çok önemli ve yararlı göründü. (6) Bu yüzden, krallara özgü ödüller vaat ederek, gerçekleştirilmesi zor olan bu önemli projeyi hayata geçirmek üzere filozof Georgios'u görevlendirdi. O, Sultan'ın arzusunu ve emrini yerine getirmek için memnuniyetle görevi üstlendi.

8 II. Mehmet'in felsefeye ilgi duyduğunun en önemli referansı Kristovulos'tur.

9 MS 2. yüzyılda İskenderiye'de yaşamış astronom, coğrafyacı, matematikçi Claudios Ptolemaios (Batlamyus). Coğrafya konusunda yazdığı eserin adı Kitâbü'l - Coğrafya fi'l-ma'müre mine'l-caridir. Geografike Hiphegesis [Coğrafya Kılavuzu] olarak bilinen bu eser sekiz kitaptan oluşur. Coğrafyayı bilimsel metotla ele alışı ve matematiksel coğrafya kavramına yer vermesi açısından çok önemli bir eserdir. Batlamyus, dünyanın o dönemde bilinen önemli merkezlerini 26 harita üzerinde göstermiş ve bunların enlem ve boylamlarını belirtmiştir. Kendisinden önce yaşamış olan Sürlu Marinos'un çalışmalarından büyük ölçüde faydalanmıştır. Marinos'un eseri günümüze kadar gelmediği için Batlamyus'un eserindeki bilgilerin ne kadarının kendisine ait olduğu bilinmiyor. "Batlamyus", DIA 5.

Kitabı eline alarak, başka hiçbir işle uğraşmadan bütün yaz boyunca özenle inceledi ve içerdiği bilgelikleri kavrayarak bütün dünyanın yüzeyini, yani ırmakları, gölleri, adaları, dağları ve genel olarak her şeyi mükemmel ve bilimsel bir şekilde tek bir haritada gösterdi. Haritada yönleri, ölçüleri, mesafeleri ve bilinmesi gereken her şeyi de güzel bir şekilde işaretledi. Sonunda; bilimlere, araştırmaya ve estetiğe önem veren insanlar için son derece yararlı olabilecek bir bilimsel eseri Sultan'a sundu. (7) Haritada ülkelerin, bölgelerin ve şehirlerin Arapça adlarını da ekledi. Bu işte, çevirmen olarak Arapça ile Hellenceyi iyi bilen oğlundan yararlandı[10]. (8) Sultan bu eserden çok memnun kaldı, Ptolemaios'un olduğu kadar haritayı bu kadar güzel çizenin de bilgeliğine ve geniş bilgi dağarcığına hayran kalarak ona çok sayıda çeşitli hediyeler verdi. Sonunda bütün kitabı Arapçaya çevirmelerini emretti ve bu iş için yüksek bir ücretle büyük hediyeler vaat etti[11].

(9) Sultan bu ve buna benzer işlerle meşgul olurken yaz ve sonbahar mevsimleri geçti; bu şekilde Sultan'ın saltanatının on beşinci yılı olan 6973 yılı [M.S. 1464/5] da bitti.

---

10 Bkz IV. kitap, 14. dipnot.

11 Yunancadan Arapçaya yapılan tercüme, Süleymaniye Kütüphanesinde mevcuttur (Ayasofya no. 2596) ("Batlamyus", DIA 5) Arapçaya çevrilen Batlamyus'un eserinin iki nüshasının Ayasofya no. 2596 ve 2160 kopyalarıyla ilgili referanslar için bkz. Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", s. 24, dipnot 46. İbrahim Hakkı Konyalı, kitabının Batlamyus haritalarından bahsettiği bölümünde, 2160 numaralı eserde haritaların da olduğunu, 2596'da ise haritaların yeri açık kalmış fakat çok iyi yazılmış olduğunu bildirir. (İbrahim Hakkı Konyalı, Topkapı Sarayında Deri Üzerine yapılmış Eski Haritalar, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1936, s. 255)

Sultan'ın İllyrialılara karşı sefere çıkmasının sebepleri

XI (1) Sultan ordusuyla birlikte bir yıl süreyle iyice dinlendikten sonra, baharın gelişiyle birlikte İllyrialıların ülkesine sefere çıkmak için kış mevsiminde hazırlanmaya başladı. İllyrialılar, daha önce de söylediğimiz gibi, eski tarihlerden beri İonya Denizinin sahillerinde, büyük ve yüksek dağlarda yaşarlar. İç taraflarda ve sahillerde ancak büyük zorluklarla ele geçirilebilecek güçlü kaleleri vardır, toprakları zor ulaşılır ve sarptır. Her taraftan güçlendirilip korunmuş olduklarına güvenerek tamamen bağımsız ve özgür olmak istiyorlardı. Diğer komşuları gibi yıllık vergi ödemeye, ne Sultan'ın babası ne de Sultan sefere çıktığında asker vermeye, Sultan'a itaat etmeye niyetleri yoktu. Bununla da yetinmiyor, hükümdarlarıyla birlikte sık sık ülkelerinden çıkarak komşuları olan Sultan'ın ülkesine saldırmaya cüret ediyor, yağmalıyorlardı.

(2) Sultan ve daha önce babası onlara karşı sefere çıkmış,[12] bütün ülkelerine saldırmış, yağmalayıp tahrip etmiş, kalelerini yıkmış, sürü hayvanları, esirler ve büyük miktarda ganimet elde etmişti.

12 Osmanlıların Arnavutluk'u istila etme istekleri XIV. yüzyıl sonlarına kadar iner. Daha sonra, II. Murat, 1423, 1430, 1433 ve 1435 yıllarında ülkeye düzenli ordu birlikleri gönderdi. Kritovulos'un belirttiği üzere (III. kitap, XVI) II. Mehmet de 1459'da Arnavutluk seferine çıkmıştı. Bkz. Reinsch ve Kolovou (ed., çev.), Kritovoulou tou İmrviou İstoria, s. 629, dipnot V-13.

İllyrialılar kendilerine karşı sefere çıkıldığında ülkelerinin mahvolup yağmalandığını görünce geri çekiliyor, geçici antlaşmalar imzalıyorlardı. Ancak kısa süre sonra, hiç utanmadan tekrar Sultan'ın ülkesini yağmalayıp hasar veriyorlardı. Bunu dağlara sığınabildikleri ve ülkeleri sarp olduğu için yapıyorlardı. Dağların arasından ülkelerine ulaşan sadece bir ya da iki geçit vardı ve bu geçitleri güçlü garnizonlarla tutuyorlardı. Böylece ülkeleri düşmanların istilasına karşı tamamen korunaklıydı; hiçbir zarara uğramıyordu. Sadece güçlü bir ordu onlara saldırırsa, dağları ve geçitleri zorla ele geçirip ülkelerine giden yolu tamamen açarsa tehlikede olacaklardı. Sultan bunu yapmaya karar verdi ve başarılı bir şekilde de gerçekleştirdi.

Sultan'ın İlliryalılara karşı harekete geçmesi

(3) Daha önce dediğim gibi, kış boyunca iyi bir şekilde hazırlandıktan sonra, baharın gelişiyle çok sayıda süvari ve piyadeden oluşan büyük bir orduyla onlara karşı sefere çıktı. Yanında toplar, silahlar, inşaat malzemeleri, yapı ustaları, marangozlar, inşaatçı ve marangozların kullandığı aletler, bol miktarda demirle bakır ve kale inşasıyla güçlendirilmesinde ihtiyaç duyulacak başka malzemeler götürüyordu.

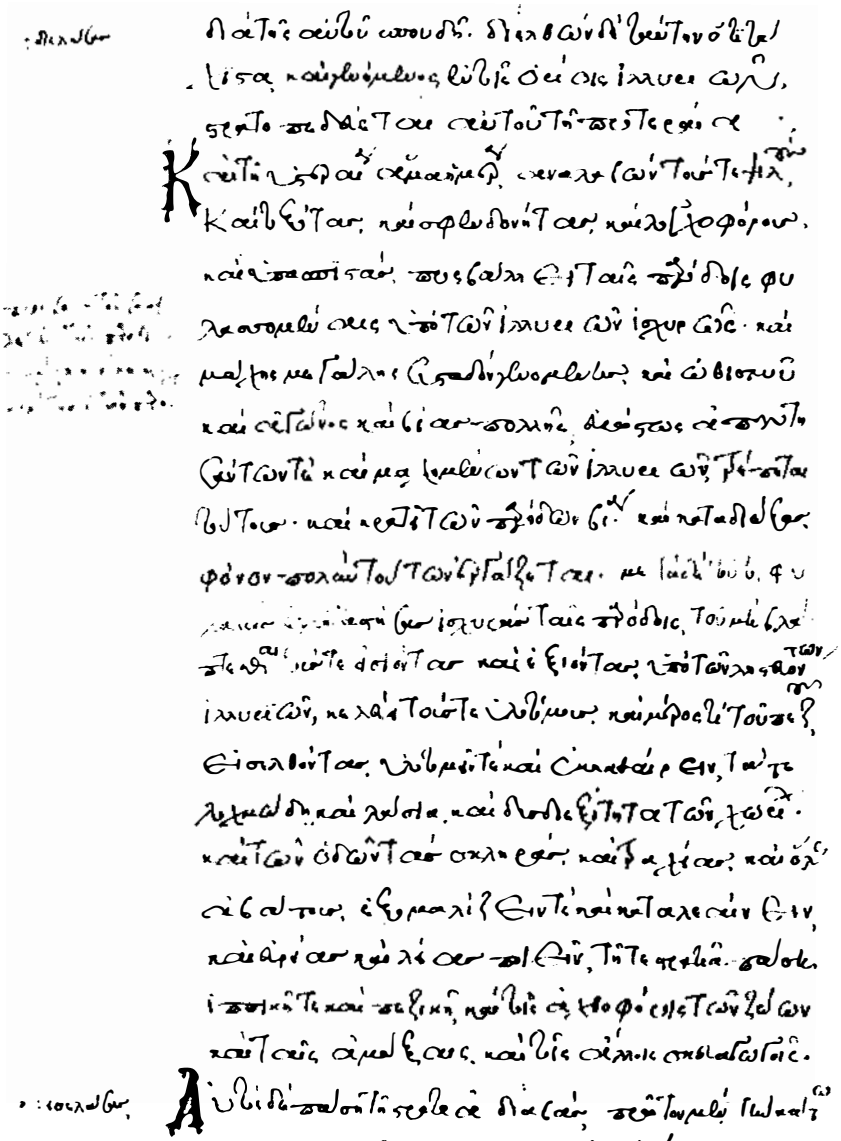

Sultan'ın geçitlere saldırısı, savaş, zafer ve geçitlerin ele geçirilişi

(4) Sultan süvari ve piyadelerden oluşan ordusuyla Adrianupolis'ten hareket ederek kısa sürede kendi topraklarını geçti ve İllyria sınırına vardığında karargâh kurdu. Ertesi gün şafak vaktinde hafif silahlı birliklerini, okçuları, sapancıları, mızrakçıları ve hassa alaylarını alarak güçlü İllyrialı birliklerin savunduğu geçitlere saldırdı. İllyrialılar bütün güçleriyle karşı koyup mücadele ettikleri için göğüs göğüse çok şiddetli bir savaş oldu. Sultan düşmanı kaçmaya zorladı, geçitleri silah zoruyla ele geçirdi ve kaçan düşmanları kovalayarak içlerinden çoğunu öldürdü. (5) Bundan sonra, geçitlerden girip çıkanların yağmacı İlliryalılardan zarar görmemesi için geçitlere güçlü muhafız birlikleri yerleştirdi. Ormancılara ve piyadelerden bazılarına ağaçları kesmelerini, ulaşımı zorlaştıran çalılıkları temizlemelerini, engebeli, sarp ve ulaşıma elverişsiz yolları düzeltmelerini, genişletip süvari ve piyade olmak üzere bütün askerlerin, yük havyalarının, arabaların ve diğer askeri malzemenin geçişine uygun hale getirilmelerini emretti.

İllyrialıların ülkesine saldırılması ve tamamen tahrip edilmesi

(6) [Sultan] bütün ordusuyla ülkenin aşağı kesimine, yani ovalara ve süvari birliklerinin hareket etmesine olanak tanıyan diğer bölgelere saldırıp baştanbaşa geçti ve her tarafını yağmaladı. Belirli noktalarda peyderpey karargâh kurarak ülkeyi tahrip etti, ürünleri yaktı, hayvanlarına yem olarak kullandı ve her yeri yakıp yıktı.

(7) İllyrialılar çocuklarını, kadınlarını, hayvanlarını ve sahip oldukları her şeyi dağların sarp ve ulaşılması zor kesimlerine taşıdılar. Kendileri de saldırı esnasında savunmaya geçebilecekleri sarp geçitlerle güçlendirilmiş mevkileri ele geçirerek beklemeye başladılar.

Ordunun saldırısı, savaş ve dağlara tırmanış

(8) Sultan ülkeyi tamamen tahrip edip ele geçirdikten sonra, ordusunu hazırlayıp savaş düzenine soktu. İllyrialılara, çocuklarına, kadınlarına ve mal varlıklarına karşı dağlara, sarp geçitlere ve müstahkem mevkilere doğru hareket etti. İllyrialıları tüfek, ok ve sapan atışları ile püskürtüp daha yukarılara sürmek üzere en önde tüfekçi, okçu ve sapancıları yerleştirdi. Onların arkasına hafif silahlı askerlerini, mızrakçıları ve muhafızlarını, en arkaya da ağır teçhizatlı askerlerini yerleştirdi.

ἐξωθεν λέγεται τὰ τοῦ ἰλυος εἶδη. καὶ ἔξω ταῦτα μὲν
ἔστω λόγου ἕνεκα τοσαῦτα εἰρήσθω. νῦν δὲ περὶ τῶν
ζώων αὐτῶν καὶ ζωῆς αὐτῶν. ἔνια δὲ αὐτῶν ζῴων
ἐστὶ τὰ μὲν ἄλογα, τὰ δὲ μετέχει λόγου καὶ διανοίας.
περὶ μὲν οὖν τῶν ἀλόγων ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τοῖς περὶ τὰ ζῷα
μεθόδοις καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς φθορὰς αὐτῶν. ὅσα δὲ ζῷα τῶν
ἐναίμων ἐστὶ καὶ τῶν ἀναίμων, ἐν τοῖς περὶ τὰ ὅρια καὶ
τὰ διαστήματα τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων, ἐν τούτοις
καὶ ὧν ἕνεκα τοσαῦτ' ἔχει. διὸ τὰ μὲν ἀναίμονα ἐστὶν
τῶν ἰλυος ζῴων. καὶ πρῶτα διὸ τοῦτο διὰ τὴν ἀφὴν
οὐκέτι δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς ἀναίμοις ζῴοις ἀφὴ μόνον
ἀλλὰ καὶ γεῦσις μετὰ τούτων ἡ ζωὴ ὅτι τοῦτο
ἐστὶν ἀναγκαῖον. πρῶτον δὲ πρῶτα τὰ ὄρια καὶ τὰ
διαστήματα ἐν τοῖς ἐναίμοις ἐστὶν ἰδεῖν. καὶ διὰ τοῦ
ἔχειν ἐν τοῖς ἐναίμοις ἐστὶν ἰδεῖν τὰ ὄρια καὶ τὰ
διαστήματα τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων τῶν
ἀναίμων ζῴων, καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶν ἐν τοῖς ἐναίμοις
μᾶλλον ἐστὶν ἰδεῖν. ὅσα δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς ἐναίμοις
ἐστὶν ἰδεῖν τὰ ὄρια καὶ τὰ διαστήματα τῶν ἐνεργειῶν
καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἀναίμων ζῴων. ὅσα δὲ ἐστὶν
ἐν τοῖς ἀναίμοις ἐστὶν ἰδεῖν τὰ ὄρια καὶ τὰ διαστήματα
τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἐναίμων ζῴων.
ὅσα δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς ἐναίμοις ἐστὶν ἰδεῖν τὰ ὄρια καὶ
τὰ διαστήματα τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων τῶν
ἀναίμων ζῴων. ὅσα δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς ἀναίμοις ἐστὶν ἰδεῖν
τὰ ὄρια καὶ τὰ διαστήματα τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν
δυνάμεων τῶν ἐναίμων ζῴων. ὅσα δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς
ἐναίμοις ἐστὶν ἰδεῖν τὰ ὄρια καὶ τὰ διαστήματα τῶν
ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἀναίμων ζῴων.

İllyrialıların kıyımı

(9) Ordu İllyrialıları yukarıya doğru geri çekilmeye zorlayarak, bir noktaya kadar adım adım yavaşça ilerliyordu. Daha sonra ağır teçhizatlı askerlerle mızrakçılar koşarak İllyrialılara saldırıyor, kaçmaya zorlayıp onları şiddetle kovalıyordu. Onlara yetiştiklerinde bazılarını öldürüyor, bazılarını esir alıyorlardı. Ağır teçhizatlı askerlerin baskısına dayanamayan bazıları ise yüksek kayalarla uçurumlardan kendilerini atıp hayatlarına son veriyordu. Ağır ve hafif silahlı askerlerle ordunun tümü; dağlara, sarp geçitlere ve hendeklere dağılarak İllyrialıların kadınlarıyla çocuklarını esir alıyor, mallarını yağmalıyordu. Bununla da yetinmediler, koyun ve keçi sürüleriyle başka hayvanlar da ele geçirdiler, dağları didik didik arayarak çok sayıda köle, sürü hayvanı ve başka şeyler bularak her şeyi karargâha indirdiler.

(10) Bazıları savaşta, bazıları da esir alındıktan sonra Sultan'ın emriyle olmak üzere çok sayıda İllyrialı öldü. Çocuk, kadın ve erkek olmak üzere bu dağlarda yaklaşık 20.000 kadar esir yakalandı. Diğer İllyrialılardan bazıları müstahkem kalelere, bazıları da hükümdarları Aleksandros'la birlikte dağlara sığındı.

Krues Kalesinden vazgeçme

XII (1) Orada İllyrialıların Krues [Kruja][13] adında, bütün ülkenin akropolisi ve koruyucu tahkimatı konumunda bulunan, fethedilmesi imkânsız çok güçlü bir kaleleri vardı. Bu kale öyle korunaklıydı ki daha önce Sultan'ın babası silahlar ve toplar kullanarak, uzun süre kuşatarak ve her yolu deneyerek ele geçirmeye çalıştığı halde başaramamıştı. (2) Sultan oraya vardığında kalenin ne kadar korunaklı ve fethedilmesi ne kadar zor olduğunu görünce kuşatmaya kalkışmamaya karar verdi. Kalenin etrafını çevirip uzun süreyle kuşatarak sonuç alamadan zahmet çekecek, ordusunu yorup yıpratacak, boşu boşuna asker ve para harcayacaktı. Kaleyi ve ülkeyi hiçbir zahmete katlanmadan, hiçbir tehlikeye maruz kalmadan ele geçirmenin başka bir yolu vardı. (3) Bu yüzden ülkenin ortasında güçlü surlarla korunan [başka] bir kale inşa etmesinin ve buraya güçlü bir muhafız birliği yerleştirmesinin gerektiğine kanaat getirdi. Muhafız birliği sürekli saldırılarda bulunmalı, ülkeyi talan etmeli, İllyrialıların kaleden çıkmalarına ya da kışın dağlardan inerek toprağı işlemelerine, hayvanlarını otlatmalarına ya da herhangi başka bir şey yapmalarına engel olmalıydı. Kale halkı her taraftan kıstırılmış halde orada mahsur kalıp eziyet çekerse Sultan'la anlaşmak zorunda kalacaktı.

13 Tiran'ın 32 km. güneybatısında, Kruja (Akçahisar) şehrinde 2,25 hektarlık alana yayılan kale IV. yüzyılda inşa edildi. İskender Beyin eline geçtiği 1443 yılından sonra 1450, 1457 ve 1466'da üç kez Osmanlılar tarafından kuşatılmış, ele geçirilememişti. Ancak İskender Bey'in ölümünden 10 yıl sonra 1478'de ele geçirildi.

Sultan'ın İllyrialıların ülkesinde yeni bir kale inşa etmesi

(4) [Sultan] kale inşası için uygun bir yer aramak üzere ülkeyi dolaşırken, stratejik bir konumda bulunan ve geçmişte güzel ve mükemmel olduğu anlaşılan tarihi bir şehrin[14] kalıntılarıyla temellerini buldu ve kaleyi burada yaptırmaya karar verdi. Yaz mevsiminin başında süratle başlayarak, çok sayıda işçi ve büyük masraflarla, cömertliği ve nezaretiyle (çalışmalara bizzat kendisi de katılıyor, herkese açıklamalarda bulunarak bazılarını konuşmalarıyla, bazılarını da para vererek daha istekli çalışmaya ikna ediyordu) yaz mevsimi bitmeden kaleyi tamamladı. Hayranlık uyandırıcı değerli bir eserdi. Yakınlarındaki bölge, şehir ve köylerden çok sayıda insan taşıyarak buraya yerleştirdi.

(5) İçinde yaşayanların rahat etmeleri ve kendilerine yeterli olmaları için bol miktarda erzak ve başka gerekli malzemeler temin etti. Çok sayıda silah, top, mancınık ve savaşta ihtiyaç duyulabilecek her şeyle donattı. [Kaleyi] kısa süre önce değil de uzun yıllar boyunca iskân edilmiş bir şehirmişçesine her türden yararlı ve ihtiyaç duyulacak malzemelerle doldurdu. (6) Hassa ordusunun en güçlü ve savaşa yatkın askerlerinden dört yüzünü muhafız olarak bırakıp, ülkenin satrap ve komutanı olarak aynı zamanda iyi bir subay olan yakın çevresinin en iyi adamlarından birini atadı.

14 Elbasan Kalesi. Via Egnatia'nın kontrolü için çok önemli bir nokta olan bu bölgeyi egemenlik altına almak amacıyla hızla inşa edilmişti. Tursun Beye göre 25 günde tamamlanmıştı. Antikite ve erken Bizans döneminin kalıntıları üzerine inşa edildiği kanıtlanmıştır. İki kitabesi, Arnavutluk'taki en eski Osmanlı kitabelerinden ikisidir. Yapının bir kısmı hâlâ ayaktadır. (Machiel Kiel, Ottoman Architecture in Albania, Istanbul: IRCICA, 1990, s. 111-113).

Onun görevi, İllyrialıların ülkesine sürekli ve hiç ara vermeden saldırarak tahrip etmek ve Krues Kalesini kuşatmaktı.

(7) Sultan bütün bunları gerçekleştirdikten sonra, kendisi ve ordusu için köle ve hayvan sürülerinden oluşan büyük miktarda ganimet toplayıp sonbaharda Byzantion'a geri döndü. Sultan'ın saltanatının on altıncı yılı olan 6974 yılı [M.S. 1465/6] da bu şekilde bitti.

Venediklilerin Achaia bölgesindeki Patra'ya saldırması

XIII (1) Aynı yılın sonbahar mevsiminin başlarında Venedikliler 40 gemi ve 2.000 ağır teçhizatlı askerle Achaia bölgesindeki Patra'ya saldırdılar. Karaya çıkarak şehri ordularıyla çepeçevre sardılar, toplarını kurup kuşatmaya başladılar. Kısa süre önce Sultan'a isyan eden bazı Peloponezliler onların tarafına geçerek müttefikleri olmuştu. Çepeçevre sardıkları şehri günlerce kuşatıyor, surlarını toplarıyla tahrip ediyorlardı.

Ömer'in tuzak kurarak Venediklilere saldırması, onları yenmesi, denize kadar kovalaması, birçoğunu öldürerek çok sayıda esir alması

(2) Fazla askeri olmayan Peloponez satrapı Ömer şehir dışından onları izliyor, tuzak kurarak beklemedikleri bir anda saldırmak için uygun zamanı kolluyordu. Vus Dağında bulunan casusları karargâhta olan bitenleri izliyor, ona aktarıyorlardı.

Uygun zamanı kolladıktan sonra, beklemedikleri bir anda aniden saldırarak onları kaçmaya zorladı ve denize kadar kovaladı. Denize ve gemilere varana kadar, başlarına darbe almışçasına düzensiz bir şekilde kaçarlarken, onları acımasızca kılıçtan geçirip esir aldı. (3) Denildiğine göre yüzden biraz fazla asker esir alındı, içlerinden çoğu boğularak, altı yüz kadarı da öldü. Ağır teçhizatlı piyadelerin baskısıyla her taraftan zorlandıkları için gemilere yüzmek üzere silahlarıyla denize atladılar, ancak silahların ağırlığıyla sulara gömüldüler.

(4) Ömer ölüleri ve bütün karargâhı yağmaladı. Kendisi ve askerleri büyük miktarda para, silah, teçhizat ve buldukları diğer malzemeleri aldılar. Elindeki imkânlarla şehri tahkim ettikten sonra ganimet ve esirlerle Korinthos'a, oradan da Byzantion'da bulunan Sultan'ın yanına geldi. Sultan onu teveccühle kabul etti, layık olduğu şekilde hediyeler ve iltifatlarla onurlandırdı, getirilen esirleri de öldürttü.

Korkunç ve tuhaf bir olay

XIV (1) O günlerde gökyüzünde daha önce hiç görülmemiş olağanüstü bir ışık göründü. Mehtapsız bir gecenin ilk saatinde, birden kuzeyden ve kutup taraflarından aleve benzeyen güçlü bir ışık parladı. Bir yıldızdan geliyor gibiydi ve güneşmişçesine her yeri aydınlattı.

Daha sonra, şiddeti azalmadan, tam aksine gittikçe artarak, süratle bir alev sütunu gibi yanlamasına güneye doğru yayıldı. Sonra durdu ve bu haliyle bir saat boyunca parlamaya devam etti, ardından parçalandı, yavaş yavaş dağıldı ve sonunda kayboldu. (2) Gökyüzünde işte böyle korkunç bir olay gözlendi. Bir tür kuyruklu yıldız, lambadias[15] ya da başka türden yanan bir gök cismi olup olmadığını bilemiyorum, ancak ileride anlatılacağı üzere, yakın bir gelecekte çok sayıda insanın ölümü ve mahvıyla sonuçlanan bir felâketin habercisi olduğunu biliyorum.

XV (1) Sultan kışı Byzantion'da geçirerek uzun süreli zahmetlerden sonra dinleniyor, alışılagelmiş olduğu üzere şehri geliştiriyor, inşa ettirdiği camiye büyük özen gösteriyordu. İşçileri çalışmaya teşvik ederek ustalarla mimarlara bütün çalışmaların cömertçe ve gösterişli olmasını emretti. Cami inşaatında harcamaları hiç kısmadı, hiçbir masraftan kaçınmadı. Yapı bu yüzden güzellik, biçem, konum, renk uyumu ve büyüklük açısından mümkün olabilecek en iyi şekilde inşa edildi.

(2) Aynı kış mevsiminde, Venedikliler anlaşmazlıkların giderilmesi, eşit şartlar altında ve iki tarafın şu anda sahip olduklarını muhafaza edeceği şekilde bir antlaşma imzalamak üzere bir heyet gönderdiler. Sultan bu şartları kabul etmedi, heyeti "Benden barış ve antlaşmalar bekliyorsanız, gidin ve biraz daha iyi düşünün." sözleriyle yolcu etti. Onlardan ele geçirdikleri İmroz ve Limnos adalarını geri vermelerini ve yıllık vergilerini ödemelerini istiyordu.

XVI (1) Sultan bu işlerle uğraşırken, İllyrialıların hükümdarı Aleksandros'un Paionlarla müttefik olmayı talep edip bunu sağladıktan sonra, askerlerini toplayıp gizlice bir tuzak hazırlayarak Sultan'ın atadığı satrapa saldırdığını öğrendi.

---

15 Taurus ya da Boğa Takımyıldızının en parlak yıldızı ve aynı zamanda gökyüzünün en parlak yıldızlarından biri olan K 5 III sınıfından turuncu renkli dev yıldız. Bilimsel adı Alpha Tauri olan bu yıldız, Arapça "takip eden" anlamına gelen Aldebaran adıyla da bilinir.

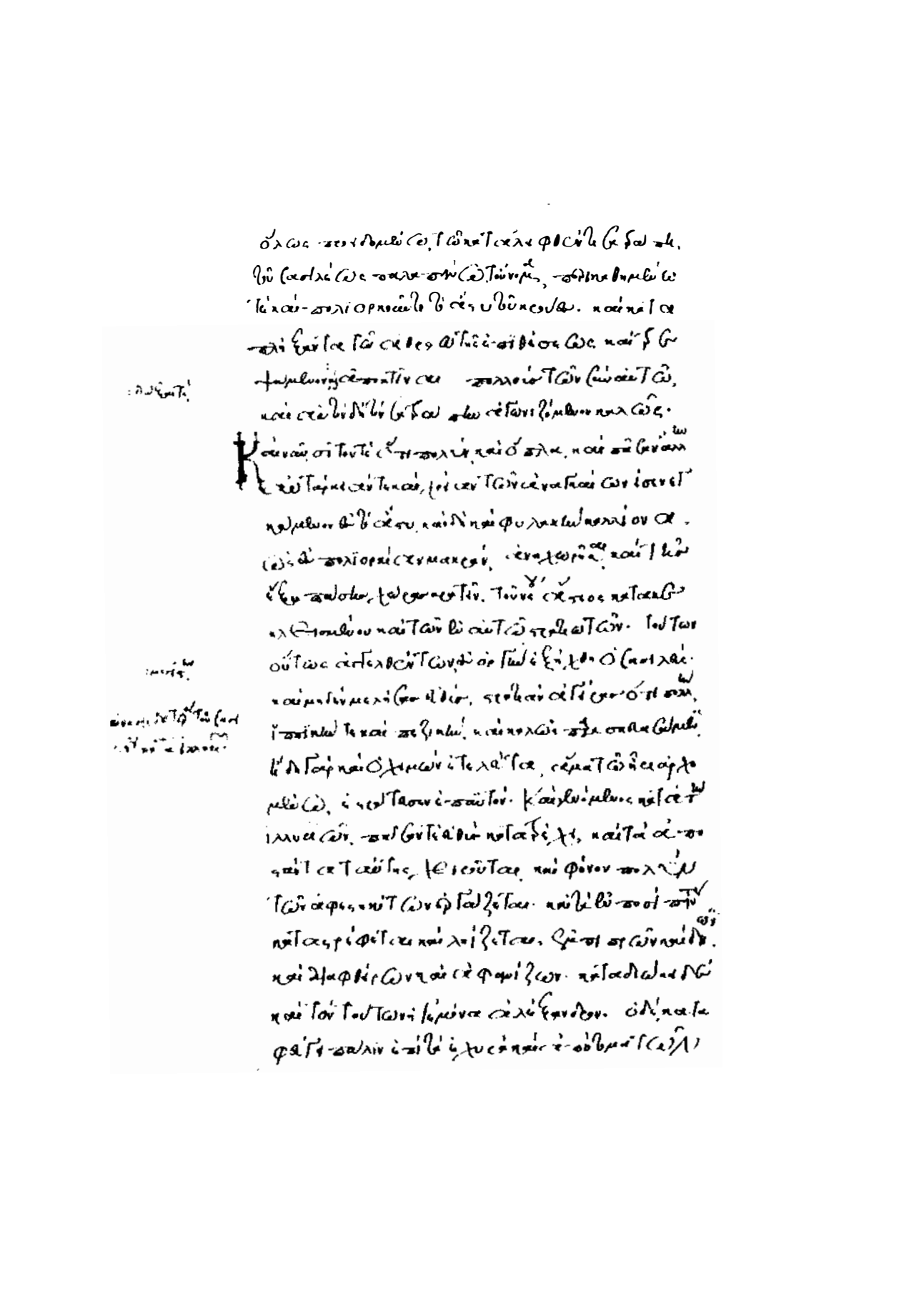

Balaban adındaki satrap[16], Sultan'ın emriyle Krues Kalesini ablukaya alıp kuşatmak amacıyla burada kalmıştı ve böyle bir saldırıyı hiç beklemiyordu. [Aleksandros] onu ani saldırısıyla şaşırtarak kaçmaya zorlamış, kovalamış, askerlerinden çoğunu ve yiğitçe çarpışmasına karşın kendisini de öldürmüştü. Mesaj, kaleyi büyük miktarda erzak ve kendine yeterli olması için gerekli başka şeylerle donattığını, uzun bir kuşatmaya dayanabilmesi için daha güçlü bir muhafız birliği bıraktıktan sonra, kaleden ayrılarak bütün ülkeye hâkim olduğunu ve yeni kaleyi [Elbasan Kalesi] askerleriyle kuşattığını da haber veriyordu.

Sultan'ın İllyrialılara karşı ikinci seferi

(2) Sultan bu haberlerle çok hiddetlendi. Hiç tereddüt etmeden, süvari ve yayalardan oluşan hatırı sayılır büyüklükte bir ordu hazırladı. İyice hazırlandıktan sonra (kış mevsimi sona ermek üzereydi) baharın gelişiyle Aleksandros'a karşı sefere çıktı. İllyrialıların ülkesini baştanbaşa geçti, isyan eden yerleşimleri tekrar ele geçirdi, isyancıların çoğunu öldürttü, önüne çıkan her şeyi tahrip ve talan etti. Yakıp yıktı, taş üstünde taş bırakmadı, yok etti ve hükümdarları Aleksandros'un peşine düştü.

16 Balaban Paşa, Ohri sancakbeyiydi. 1467 nisanında İskender Bey tarafından Kruje'ye karşı başlatılan saldırılarda öldüğü İtalya'ya rapor edildiyse de, 1467 Eylülünde sağ olduğuna dair başka raporlar bulunuyordu. (İnalcık, "İskender Beg", EI2 IV, s. 140)

(3) O, karşısında Gorgo[17] varmış gibi Sultan'ın ordusunu görmeye bile dayanamadığından, yine müstahkem ve sarp dağlara, gizlenmeye alıştığı dağ korunaklarına sığındı. Sultan askerlerine her yeri yağmalamalarını ve herkesi köleleştirmek üzere esir almalarını emrederek ordusunun en büyük ve savaşa en yatkın kısmını Mahmut'la dağlara gönderdi. Kendisi de ordunun kalan kısmıyla adım adım ilerleyip her seferinde farklı yerlerde karargâh kurarak ülkenin diğer kesimlerine saldırıp tahrip etti.

Askerlerin dağları didik didik arayarak büyük miktarda ganimet toplaması

(4) Askerler, yani ağır teçhizatlı birlikler, okçular, sapancılar ve mızrakçılar Sultan'ın işareti üzerine hemen ellerinde silahlarıyla yüksek, vahşi ve sarp dağlara kuşlar gibi tırmanmaya başladılar. Hiç kimsenin direnişi olmadan, at koşturmaya uygun ovalarda dolaşırcasına her yeri geçip atasözünde belirtildiği üzere Dates'in Eretria'yı[18] aradığından daha ayrıntılı aradılar. Kaleler ve kalelere sığınanlar hariç; en dik, en sarp, en vahşi ve en ulaşılmaz yerleri dahi ihmal etmeden dağları, uçurumları, derin vadileri, kaya içindeki çukurları ve mağaraları sıkı sıkıya aradılar. Toplam on beş günde her yere ulaşarak herkesi esir alıp her şeyi tahrip ettiler.

---

17 Üç kız kardeş olan mitolojik dişi canavarlar Gorgones'lerin ölümlü olan tek bireyi. "Vahşi bakış" anlamına gelen Gorgo adıyla olduğu kadar Medousa adıyla da biliniyordu. Medousa'nın kendi mabedinde Poseidon'la cinsel ilişkide bulunmasına kızan tanrıça Athena, saçlarını yılanlara dönüştürerek onu kendisine bakan herkesi taşa çevirecek kadar çirkin yapmıştı. Perseus daha sonra Medousa'yı öldürerek kafasını Athena'ya hediye etti. Kesik kafayı kalkanına koyan Athena, Medousa'yı gören herkes taşa dönüştüğü için yenilmez olmuştu.

18 Bakz. I. kitap, 92. dipnot.

Çok büyük sayılarda erkek, kadın ve çocuğu esir alıp, sürü hayvanları, mobilyalar ve başka ganimetler toplayarak dağlardan karargâha getirdiler.

(5) İllyrialıların hükümdarı Aleksandros ordunun dağları ele geçirdiğini öğrenince hemen firar etti ve kimsenin bilmediği bir yere saklandı. Sultan bütün ülkeyi tahrip ettikten sonra süratle Krues'e giderek kalenin önünde karargâh kurdu. Etrafına bir set inşa ederek ordusuyla çevirdi ve toplarını yerleştirerek kuşatmaya başladı.

Salgın hastalığın nasıl ve nereden bulaştığına dair

XVII (1) Yaz mevsiminin ortalarına gelindiği o günlerde Trakya ve Makedonya themasında[19] salgın bir hastalık[20] baş gösterdi. Oraya nereden geldiğini bilmiyorum, ancak ilk olarak Thesalya'da ve ona komşu bölgelerde görüldü, iç kesimlerde ve sahillerde bütün şehirlerle köyleri kırıp geçirdi. Karşı tarafa, Asya'ya geçerek Hellespontos ve Marmara sahillerini tahrip edip harabeye çevirdi. Oradan iç taraflara yayıldı, Galatia'ya kadar Bursa ile çevresini ve Galatia'nın kendisini kırıp geçirdi.

Büyük ve korkunç felaket

(2) [Hastalık] büyük Konstantinopolis şehrine geldiğinde, duyulması bile azap veren nasıl dayanılmaz derecede büyük hasara neden olduğunu söylememe gerek yok[21].

---

19 Kritovulos Bizans idari yönetim birimi "thema"yı genelde sancak teriminin karşılığı olarak kullandığı halde burada vilayet anlamında kullanıyor.

20 Oruç Bey Tarihi de 1466-67 (H. 871) tarihli bir veba salgınından bahseder ve bu sırada II. Mehmed'in Filibe'de kaldığını kaydeder. Kritovulos'un bahsettiği salgın, fetihten sonra şehirdeki ilk veba salgını değil, detaylı bir şekilde bahsedilen ilk salgındı. (Bkz. Gisele Marien, "The Black Death in Early Ottoman Territories: 1347-1550, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2009). Bu dönemin veba salgınları için bkz. Heath Lowry, "Pushing the Stone Uphill: The Impact of Bubonic Plague on Ottoman Urban Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries" Osmanlı Araştırmaları XXIII (2003): 93-132.

21 Kritovulos, Thucydides'in Atina'daki (M.Ö. 430) veba salgınını tasvirini taklit eder. (Crawley (Çev), Thucydides, The Peloponnesian War, II. Kitap, 47-54). Ancak hastalığın belirtilerini anlatırken kullandığı tıbbi terimler kendisine özgüdür. Bu yüzden hekim olabileceği ya da en azından tıbba karşı özel bir ilgi duyduğu öne sürülmüştür. Bkz. Reinsch, "Kritobulos of İmbros", s. 300.

Her gün öyle çok ölüm oluyordu ki onları gömmek için yeterli insan bulunamıyordu. Bazıları felaketten paniğe kapılarak arkalarına bakmadan kaçıyor, en yakın akrabalarıyla bile ilgilenmiyor ya da onlar ağlayıp sızlanarak geri dönmeleri için yalvarırken başlarını başka tarafa çeviriyordu. Hastalar tedavisiz, ölüler mezarsız bırakılıyordu. Kötü illete yakalanan başkaları ölümle savaşıyor ancak kendilerine bile yardım edemiyordu. (3) Odalarına kapanıp hiç dışarıya çıkmayanlar da vardı, bunlardan çoğu bulundukları yerde öldükleri halde kimse farkına varmadığı için iki ya da üç gün gömülmeden kalıyordu. İki, üç, bazen de daha fazla ölü aynı mezara defnediliyordu. Bugün birilerini gömen, yarın başkaları tarafından gömülüyordu. Cenazeleri kaldıracak, ölülerin arkasından dua okuyup dileklerde bulunacak, hatta mezara yerleştirecek din adamlarıyla papazların bütün güçleri tükenmişti, yetersiz kalıyorlardı. Gün boyunca ekmeksiz ve katıksız beklediklerinden kızgın yaz sıcaklarına dayanamıyorlardı. İnsanlar üç, dört bazen de yedi gün içinde ölüyorlardı. (4) Felaket gün geçtikçe yaygınlaşıyor, artık her yaş grubunu hedef alıyor, gittikçe daha da kötüleşiyordu.

Bazıları salgında öldüklerinden, bazıları daha önce anlattığım gibi evlerini terk ettiklerinden, bazıları da mahkûmlar gibi evlerine kapandıklarından şehir yerli ve yabancı sakinlerinden boşalıyor, hiç insan yaşamayan bir viraneye benziyordu. Büyük bir moralsizlik ve dayanılmaz bir acı yaşanıyor, her yerden feryatlar ve inlemeler duyuluyor, herkesin kalbi umutsuzluk ve çaresizlik duygularıyla doluyordu. İlahi adalete inanç tamamen kaybolmuştu. İnsanlar yaşamda olan bitenleri gözeten bir ilahi güç yokmuşçasına her şeyin tesadüflere bağlı olduğuna inanmaya başlamıştı. Bu mantıkdışı felaket herkesin aklını karıştırmıştı.

Hastalığın niteliğine dair

XVIII Hastalığın belirtilerini anlatmak istiyorum. Kötülük önce kasıklara yakın bir yerde beliriyor, karakteristik belirtileri az ya da çok güçlü şekilde orada tespit ediliyordu. Daha sonra şiddetli bir şekilde başa vurarak ateş yükseliyor, beyin karıncıklarında, beyin kıvrımlarında ve beyin zarlarında iltihaplar, yüzde yangılarla kızarıklıklar oluşuyordu. Bunların sonucu olarak bazı durumlarda baygınlık, ağır uyku ve uyuşukluğa, bazı durumlarda ise hezeyan, cinnet ve uykusuzluğa neden oluyordu. Daha sonra bütün ağrı ve sıkıntılar, iç organları alev alev yakan ve akut iltihaplar çıkaran yüksek ve yakıcı bir ateşle kalpte yoğunlaşıyordu.

Bunları kanın kaynaması, zafiyet, keskin ağrı ve sızılar, ölüm iniltileri, sürekli çarpıntılar, zor nefes alma, ağız kokusu, el ve ayakların üşüyüp titremesi ve sonunda ölüm izliyordu. Benim gördüğüm kadarıyla, çoğunu anlatmaktan kaçındığım hastalığın belirtileri bunlardı.

XIX (1) Sultan, Krues Kalesi çok iyi tahkim edildiği ve her açıdan istila edilemez olduğu için, ne bir saldırı sonucu silah zoruyla ele geçirmesinin ne de teslim olmaya ikna etmesinin mümkün olamayacağını anladığından onu uzun süreyle kuşatmaya gerek görmedi. Açlık ve uzun süreli kuşatmayla fethedebileceğinden hareketle, kendisini ve ordusunu gereksiz yere yorup tüketmemek için kaleyi ablukada tutmak üzere bir komutan yönetiminde güçlü bir ordu bırakarak Byzantion'a geri dönmeye karar verdi. (2) Bu şekilde davranmayı uygun gördüğünden, kaleyi ablukada tutmak ve ülkenin geri kalanını yönetmek üzere, bir komutanla yeni getirttiği hatırı sayılır sayıda seçkin askerlerden oluşan bir birlik bıraktı. Toplanan bütün ganimetleri orduya dağıtarak terhis etti. Kendisi de hassa alaylarıyla Byzantion'a gitmek üzere hareket etti. (3) Ancak dönüş yolunda ilerlerken, içinden geçeceği Trakya ile Makedonya'nın bütün köy ve şehirlerinin salgın hastalığa yakalanarak harap olduklarını,

hastalığın büyük şehre de ulaştığını öğrenerek yolunu değiştirip Haimon [Dağına] ve yukarı Moisia'ya yöneldi, çünkü hastalığın Haimon'un ötesine geçmediği bilgisini almıştı. Havaları temiz olup hastalıktan etkilenmeyen Nikopolis ve Vidin etrafındaki köylere varınca bütün sonbaharı orada geçirdi. Daha sonra Polis'te felaketin durulduğunu ve artık hastalıktan temizlendiğini öğrenince kış başlarında Byzantion'a geri döndü. Sultan'ın saltanatının on yedinci yılı olan 6975 yılı [M.S. 1466/7] da bu şekilde bitti.

Dizin

Abydos (Çanakkale yakınlarındaki antik şehir) 289
Achaemenes 49
Achaemenidler 49, 51
Achaia Bölgesi 631
Adrianupolis, Adrianos'un şehri [Edirne] 73, 127, 2271, 281, 285, 297, 329, 339, 341, 353, 375, 413, 423, 435, 437, 441, 451, 477, 479, 533, 557, 569, 583, 621
Agrianis [Nehri] 329
Ahilleas [Aşil] 539
ahşap kuleler [yürür kuleler] 193
Aias [Ajax] 339
Aigos Potamoi [Cumalı Deresi] 291
Ainos [Enez] 31, 275, 283, 321, 327, 329, 331, 333, 335, 337, 339, 477, 479
Aiolya 327
akçe 283, 285, 477, 479
Akhilleus'un mezarı 291
Akrokorinthos 381, 385, 397, 399
akropolis 49, 131, 331, 387, 401, 405, 417, 427, 429, 763, 625
Aleksandros (Gjergj Kastriota) 433
Aleksandros, Makedonyalı Aleksandros [Büyük İskender] 51, 501, 525, 625, 635, 637, 641
Ali (Sırp satrabı) 359
Ali (Sisamlı) 545
Alman 11, 20, 21, 91, 149
Alpha Tauri (Aldebaran) 635
Alvise Loredan (Venedikli donanma komutam) 563
Amastris [Amasra] 415
Amfipolis (Makedonya'da bir şehir) 375
Amyklaion (Mora Yarımadasında bir şehir) 385
Anadoluhisarı 61, 67
Antik Hellen 65, 579
Antiochos 251
Apollonia [Sozopol, Bulgaristan] 329
Arap 15, 18, 29, 31, 53, 149, 611
Arapça 15, 53, 611, 615, 635
Areianos [Gjergj Arianiti] 433
Argonotlar 65
Argos (Mora Yarımadasında bir şehir) 17, 453, 575, 577
arhontlar 275, 445, 449, 473, 475
Arnavut 19, 135, 371, 433, 449
Asopos [Nehri] 377, 379
Asurlular 45, 251, 483
Asya 31, 37, 49, 51, 55, 57, 61, 63, 79, 81, 85, 91, 103, 107, 121, 123, 137, 171, 249, 253, 279, 287, 289, 321, 441, 473, 481, 483, 491, 493, 497, 499, 501, 539, 551, 553, 641
Asya eparhosluğu, [Anadolu Beylerbeyi] 289
Asya'daki hisar, Anadoluhisarı 55
Aşağı Phrygia [Çanakkale Boğazı ile Uludağ arasındaki bölge] 79, 537
Athos kıstağı 183
Athyra [Büyük Çekmece] 319
Atina 19, 21, 22, 55, 61, 211, 241, 339, 385, 403, 525, 641

Atina Dükalığı 403
Atlantik Okyanusu 91
Avrupa 31, 51, 55, 57, 61, 63, 79, 81, 85, 91, 101, 107, 111, 121, 123, 137, 251, 253, 299, 321, 333, 351, 419, 441, 473, 491, 497, 493, 539, 551
Avrupa satrapı (Rumeli Beylerbeyi) 111
Avrupa yakası 55
Aya Sofya 241
Ayvansaray 131, 137, 139, 289
Babil 93, 249, 251
Balaban Paşa, [Ohri sancakbeyi] 637
Baltaoğlu, Baltaoğlu Süleyman Bey [Gelibolu sancakbeyi] 125, 139, 155, 163, 171, 173, 179, 237
Basilike Rıhtımı, Basilike Kapısı 241
Başrahip (Roma Başrahibi, Papa) 119
Batılılar 91
Bayezid (I) 61, 91, 93, 101, 103, 137, 501
Bayezid'in İstanbul kuşatması 101
Belgrat 17, 93, 309, 341, 343, 353
Bithynia 491
Bithynyalılar 81
Bizans 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 27, 39, 43, 49, 57, 61, 77, 81, 91, 103, 105, 119, 125, 127, 129, 137, 139, 143, 165, 237, 239, 253, 257, 265, 267, 273, 275, 277, 285, 287, 291, 331, 341, 357, 371, 377, 385, 417, 433, 487, 493, 577, 629, 641
Bizans takvimi 49
Boğaz 31, 35, 55, 57, 61, 65, 67, 69, 73, 81, 107, 115, 141, 181, 255, 267, 291, 405, 503, 507, 537, 551, 553, 577, 579, 581, 603
Boiotia 377, 405
Bosporus [İstanbul Boğazı] 35, 77, 55, 57, 63, 485, 489, 551
Bursa [Prusa] 49, 81, 287, 441, 491, 523, 641
büyük dük 165, 267, 269
Büyük Maistor (St. Jean şövalyelerinin başı) 431
Calabrese 427
cami 17, 33, 35, 121, 273, 279, 289, 319, 415, 419, 443, 527, 635
Cebelitarık Boğazı (Pillars of Hercules) 31
Cevahir Bedesteni / Büyük Bedesten / İç Bedesten 319
Chalipsler [Gümüşhane ile çevresinde yaşayan bir halk] 81
Charisios Kapısı [Edirnekapı] 137
Chrisa [Korent] Körfezi 565
Claudios Ptolemaios (Batlamyus) 613, 615
Cyrus (Pers Kralı) 249
Çanakkale Boğazı 57, 61, 141, 291, 537, 553, 581
Çandarlı Halil 53, 67, 135, 137
Çimpe [Omurbeyli] 81
Dakia [Ulah ülkesi] 345
Daklar 91, 93, 101, 297, 299, 303, 305, 311, 345, 529, 581
Dalmat [Dalmaçyalı]
Danaos 49
Dardania [Çanakkale] 291, 553
Darius (Pers Kralı) 501
Dates 241, 639
deniz savaşı 63, 125, 139, 163, 171, 177, 291
deniz surları 131, 135, 139, 193, 209, 237, 283
despot 14, 15, 119, 297, 303, 371 377, 385, 397, 399, 401, 421, 423, 431, 445, 447, 449, 451, 453, 455, 457, 459, 471, 475, 477, 479
Despot Dimitrios, Dimitrios [Despot] 385, 397, 421, 423, 431, 449, 451, 453, 457, 459, 475, 477
Despot Thomas 377, 385, 449, 451, 453, 471
Dimitrios Asanis 385
Dionysos 501
Diplos Kion (Çifte Sütun) 181
Diyarbakır 487, 503, 513
Dominikos [Dorieus'un oğlu] 535
Dorieus (Midilli Adası Hükümdarı) 275, 277, 321, 323, 325, 333, 337, 339, 341, 407, 535
Doriskos 329, 335

Dragases (XI. Konstantinos'un lakabı) 57, 121
Drakoulis [Drakula, Ulah prensi III. Vlad] 33, 527, 529, 531, 533
Durrës (Arnavutluk'ta şehir) 431
Edirne Saray-ı Cedid-i Amiresi (Tunca Sarayı, Hünkâr Bahçesi Sarayı, Edirne Saray-ı Hümayunu) 75, 385
Ege [Aigaion] 13, 14, 16, 57, 267, 273, 291, 293, 295, 327, 329, 361, 375, 377, 477, 493, 525, 551
Ege adaları 13, 14 16, 273, 477, 551
Ege Denizi 327, 329
Elbasan Kalesi 627, 637
Eleunda [Seddülbahir] 333, 553
Elia Burnu 565
Elos 49
Epidamnos (Durrës) 431
Epidavros (Peloponez'de bir şehir) 385, 449, 451, 457
Epivates [Bivados, bg. Selimpaşa] Kalesi 111
Eretria (Eğriboz adasında bir şehir) 241, 639
Ermeni 415, 499, 577
Ermenistan 483, 487
Erygon [Nehri] 593
Eski Saray 417
Este kontu Bertoldo 565
Eugenius Kulesi 119
Evripos, Evboia [Eğriboz] 241, 255, 275, 405, 407, 427
Evros [Meriç] 73, 327, 329, 479,
Fars 18, 53, 611
Farsça 15, 53
Fatih Camii ve külliyesi 415
felsefe 20, 21, 29, 55, 611, 613
Feres 407
Ferrara-Floransa konsülü 105, 287
Fıçılardan imal edilen köprü 139
fırtına 117, 191, 293, 295, 297, 495, 581
Filanthropinos 281
Filipupolis [Filibe] 441
Firuz Ağa, Dizdar Firuz Bey 73
Fokaia [Foça] 31, 295, 441
Fokida 377
Forum Tauri 265
Frà Jacob de Milly (Grand Master) 431
Francesco Gattilusio 331
Frigya ve Kilikya kralı Karaman 53, 271
Fthiotida (Yunanistan'da bir bölge) 377
Galata 119, 135, 139, 167, 181, 185, 243
Galata Ahidnamesi 243
Galatia 641
Galatlar 81, 91, 249, 491
Gardikion (Peloponez'de bir kale) 463, 465
Gattilusio (Francesco) 275, 331
Gennadios, (Georgios Scholarios) 13, 285, 287
Georgios Amirukis (Amiroutzis) 525
Get [Ulah] 33, 83, 93, 529
Girit 129, 237, 275
Gjergj Arianiti 433
Gjergj Kastriota 433
Gorgo (Medousa) 639
Gotlar 249, 379
Grigorios 355, 357
Haemus Dağı [Balkanlar] 299, 307, 327, 341
Halil (Paşa) 53, 59, 67, 137
Halil'in idamı 277, 279
Halkida (Eğriboz Adasında bir şehir) 255, 405
Halys [Kızılırmak] Irmağı 493
Hamza (Gelibolu sancak beyi) 14, 179, 207, 241, 275, 289, 455
Hamza (Tesalyalı komutan, III kitap, XX-6) 241, 275, 289, 455
hassa (alayları, ordusu) 53, 133, 137, 159, 171, 195, 211, 221, 335, 351, 363, 401, 435, 457, 547, 577, 585, 591, 593, 599, 611, 621, 629, 647
havan topu 167
Havariyyun (Hagioi Apostoloi) Kilisesi 289, 415
Hellen 15, 27, 29, 31, 39, 45, 49, 53, 55, 57, 65, 81, 83, 247, 331 473, 481, 539, 579, 611

Hellen Denizi 57
Hellence 29, 53, 615
Helles'in anıtı 81
Hellespontos [Çanakkale] 35, 57, 81, 125, 291, 537, 551, 577, 581, 601, 641
Hemmi 49
Heraion 329
Herakles 23, 31, 65, 501
Herodot 18, 49, 183, 241, 249, 329, 335, 493, 539, 581
Hersonisos [Gelibolu yarımadası] 35, 333, 535, 551, 553
Hıristiyan 13, 39, 61, 283, 287, 321, 355, 433, 525
Hindistan 301
Hios [Sakız] 129, 19, 257, 271, 275, 295, 411, 413
hisar 16, 17, 35, 37, 55, 57, 59, 63, 67, 69, 71, 73, 107, 115, 119, 283, 319, 427, 577, 579
hoinikes (hacim birimi) 397
Hryseia Kapısı [Altın Kapı ya da Yaldızlı Kapı] 137, 139
Hrysi Pyli [Yedikule] 283, 319
Hrysoun Keras [Altın Boynuz, Haliç] 119
Hunyadi János, Get İoannis, İoannis 93, 297, 345, 527, 529, 581
Hz. Meryem 189
I. Dorino Gattilusio 277, 331
II. Dorino Gattilusio 323
II. Vladislav 529
III. Lazar Brankovic 355
III. Radu cel Frumos (Yakışıklı) 531
İason 65
İber ve Alanlar 291
İberya [Gürcistan] 487
İlahi güçler 18, 51, 101, 117
ilahi işaretler 51, 77, 117, 189, 605
İleia (Mora'da bir bölge) 17, 387, 395
İlion [Truva] 537
İllirya [Arnavutluk] 83, 271, 619, 621
imar 16, 20, 33, 35, 321 361, 413, 607, 632
imparator 27, 31, 57, 95, 119, 131, 165, 257, 273, 275, 281, 283, 331, 377, 487
İmroz [Gökçeada] 11, 13, 14, 15, 16, 17, 23, 37, 61, 273, 275, 321, 327, 339, 361, 365, 367, 421, 423, 477, 635
İmrozlu 11, 13, 14, 16, 17, 23, 61, 273, 421
İonya Denizi 617
İshak Paşa (Anadolu Beylerbeyi) 139, 279, 319
iskân 16, 17, 20, 35, 257, 363, 367, 371, 389, 321, 361, 389, 413, 477, 527, 545, 547, 607, 611, 629
İskit 19, 93, 299, 501
İsmail (İsfendiyaroğullarından II. İbrahim'in oğlu) 481, 493, 495, 497, 499
İspanyol 91, 171, 289
İstanbul surları 18, 133, 137
İstanbul'un Latin işgali (1204-1261) 483
İsthmos [Korent Kıstağı] 377, 379, 401, 403, 475, 571, 573, 577
İstros [Tuna] 83, 91, 93, 297, 299, 303, 311, 315, 343, 345, 353, 529, 531, 533
İtalyan 15, 16, 57, 61, 103, 105, 129, 165, 187, 193, 203, 209, 217, 221, 241, 273, 283, 327, 331, 363, 373, 421, 423, 425, 451, 475, 535, 545, 547, 551
İthaki 565
İtikadname (Gennadius'un İtikatnamesi) 287
İyonlar 481
İyonya 81, 441, 565
İyonya Körfezi 35, 83, 431, 433
Justino, Justiniani (Giustiniani) 129, 157, 161, 187, 217, 225, 229, 131
Kafkas 499
Kâhinler, kehanet 51, 77, 117, 189
Kalavrezos 457
Kalliupolis [Gelibolu] 63, 125, 139, 179, 275, 277, 289, 291, 295, 333, 339, 407, 409, 411, 441, 443, 489, 521, 539, 547, 553, 577, 601, 603

Kamu [Miri] hazinesi 55
Kapadokya 21, 493
Kapadokyalılar 81
kara surları 131, 135, 137, 157, 193, 237
Karaca, Avrupa eparhosu [Rumeli Beylerbeyi] 17, 111, 137, 351
karada hareket eden gemiler 183
Karadeniz [Efkseinos Pontos] 37, 57, 61, 67, 81, 83, 111, 299, 329, 415, 481, 483, 485, 487, 489, 493, 495, 497, 499, 551
Karamanoğlu İbrahim Bey 57
Kartaca 249
Karya [Büyük Menderes Nehri'nin güneyi, Muğla ilinin kuzey kısımları ve içerideki bölge] 79
Kasım (Kalliupolis satrapı) 489, 521
Kastrion (Kastritsi Kalesi) 459, 461, 463
Kastro Kalesi 423
Katavolinos'un oğlu Thoma 515
kavim (genos) 27, 31, 43, 45, 47, 53, 57, 83, 253, 321, 373, 433, 483, 485
Kefalonya 565
Kefalos Burnu 273, 339
Kelt 91, 151, 249, 299
Kelt Dağları 299
Keltiberyalı 91
Kentenarion 119
Keramika [Hasköy] 135
Keras [Haliç] 119, 135, 139, 163, 169, 181, 185, 193, 207
Kerkoporta 229
Kerkyra [Korfu] 375, 471, 473, 565
Kharisios Kapısı (Edirnekapı) 127
Kilikya [Alanya'dan Tarsus'a Toros Dağlarının güneyi] 79, 81
Kilikya Beyi Karaman 53, 271
Kilitbahir ve Kale i Sultaniye (Çimenlik) Kalesi 291, 553
Kithaironas Dağı (Mora'da bir dağ) 377, 571
Kocinos Kalesi (Limni Adasında bir kale) 425, 429
Komnenoslar 433, 483
Konstantinopolis, Konstantinos'un şehri, Byzantion ve Polis [Şehir] 33
Konstantinos Palaiologos 57, 257, 385
kont [vezir] 137
Kont Drakula, III. Vlad Tepeş 527
Kontadesdos [Nehri] 329
Kontos 365, 367
kopis 171
Korinthos Kıstağı 565, 567
Koroni 473, 563
Kos [İstanköy] Adası 289, 295
Krisaios [Korent] Körfezi 389
Kriti [Girit] 275
Kritovulos 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 37, 41, 47, 51, 53, 61, 69, 77, 83, 141, 153, 155, 167, 171, 181, 211, 239, 249, 251, 253, 257, 267, 273, 275, 277, 279, 291, 299, 303, 329, 333, 339, 361, 367, 377, 397, 415, 421, 423, 425, 427, 429, 431, 445, 449, 501, 539, 547, 553, 617, 641
Krues [Kruja] Kalesi 627, 631, 637, 641, 647
Kserkses 183, 335, 581
Kudüs 19, 47, 251
kuyruklu yıldız 635
Kyanides Adaları 19, 291
Kynos Kephales 291
Kypsela [İpsala] 335
Ladislaus Postumus 297
lağım 149, 153, 601
Lazaros 303, 305, 309, 311, 315, 345, 353, 355, 357, 359, 373, 375
Lefkada (İyonya Denizi adalarından) 565
Lekton [Edremit, Karababa Burnu] 539
Lesvos [Midilli] 33, 291, 407, 409, 411, 481, 533, 535, 537, 539, 541, 545, 547, 549, 599, 601, 603
Libya [Afrika] 473, 549
Likya [Antalya] 79
Limnos [Limni] Adası 131, 273, 277, 283, 327,

339, 361, 363, 365, 411, 421, 423, 427, 431, 445, 605, 635
Lingeas 49
litaneia 189
Livadya 477
Ludovico (Doğu Bölgeleri'nin Patrik'i) 363, 367, 409, 411, 431
Madytos [Maydos, Eceabat] 553
Mahaon 431
Mahmut Angelovic Paşa 139, 141
Mahmut Paşa Külliyesi 419
Makedonya 14, 83, 305, 327, 331, 333, 341, 373, 375, 407, 535, 641, 647
maliye 55
Mantineia 385, 471
Mara Brankovic 297, 355
Marmaroporta [Mermer Kapısı] 119
Marsilya 91
Matthaios Asanis 397
Matthias Corvinus 581
Med ülkesi 487
medimnos (hacim birimi) 19, 397
Medler 45, 499
Megara 403
megas douks 165
Mehmed (II.), Mehmet, Fatih 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 27, 37, 51, 53, 57, 59, 61, 73, 75, 77, 125, 127, 135, 139, 141, 229, 265, 273, 283, 285, 355, 493, 511, 581, 641
mektup 14, 15, 20, 21, 23, 27, 277, 367, 423, 525
Melas [Saros] Körfezi 333
Mesoteihion 133, 151
Messinia 389
Mesymbria [Nesebar, Bulgaristan] Kalesi 113
methiye 15, 19
Methoni (Peloponez limanı) 473, 563
Mısır 49, 271, 549
Mısırlı 49
Mihail, Mikelis (Palaio Kastro kalesi komutanı) 427
Mihailos (İoannis'in Belgrat valisi olan kayınbiraderi) 353, 355
Mohlion [Tegea] 385
Moisia (Bulgaristan) 299, 307, 327, 341, 649
Moisialılar [Bulgar] 83, 361
Molyvos (Midilli Adası'nın limanı) 409
Monemvasia (Epidavros Limira) 385, 449
Murad (I) 59, 61, 91, 93, 103
Musevi 283
Müneccimbaşı 77
Mykale Dağı [Sisam Adasının karşısındaki Dilek Dağı] 499
Myriandrion [Edirnekapı] 133, 137
Myrinupolis (Limni Adası'nda bir kale) 427, 429
Mysia [Çanakkale ilinin doğusuyla Balıkesir ilinin kuzeyi] 79, 83
Mysialıların yağması 539
Mytilini [Midilli, adanın limanı] 33, 271, 275, 277, 323, 331, 341, 407, 409, 411, 413, 535, 539, 541, 545, 547, 599, 561, 603, 605
Nafpaktos [İnebahtı] 387, 561, 563
Naksos 289, 291, 341
Naksoslular 291, 413
Nemesis 325
Nicolò Gattilusio 535
Nikopolis [Niğbolu] 529, 649
Nikorezos (Dorieus'un oğlu) 535
Nomisma 237
Notaras 20, 131, 165, 263, 267, 269, 277
Novo Brdo 153, 307, 309, 313
nüfus (nakli) 17, 321
olağandışı olaylar 18, 51
Orhan, Orhan Çelebi ya da Şehzade Orhan 239
Osmanlı 11, 14, 15, 16, 18, 37, 49, 51, 67, 69, 75, 93, 119, 121, 143, 181, 239, 243, 277, 283, 285, 287, 289, 297, 310, 319, 403, 433, 455, 481, 493, 527, 557, 629, 641
Ovolos (para birimi) 237, 239
Ömer Bey [Turahanoğlu] 573
Pacheia Akti Burnu 333

Paflagonlar [Batı Karadeniz sahillerinde yaşayan bir halk] 81
Paflagonya 415
Paion [Macar] 101, 299, 343, 361, 583, 589
Palaio Kastro [Eski Hisar] 427, 445
Palaiologoslar 257
Palamidis Gattilusio 479
Pamfilya [Antalya Koyunun sahilleri] 79
Papa, Roma'nın büyük Başrahibi 15, 119, 361, 377, 409
Paphlagonlar 491
paralos 19, 339, 423,
Paros 289
Patra 33, 371, 385, 387, 631
Patralılar 387
Patrik 253, 285, 287, 363, 525
patrikhane 287, 289, 415, 455, 577
Peloponez [Mora] 18, 31, 33, 83, 119, 271, 369, 371, 373, 375, 377, 379, 383, 385, 387, 389, 395, 399, 401, 403, 431, 445, 449, 451, 469, 471, 473, 475, 561, 563, 565, 567, 571, 573, 577
Peloponezliler 369, 377, 413, 453, 575, 577, 631
Perikles 18, 259
Perinthos [Marmara Ereğlisi] 111
Peripatetik 53, 55, 523, 613
Perivleptou (Manastırı) 17, 577
Pers 27, 29, 49, 51, 183, 249, 251, 377, 581
Perseus 49, 51, 639
Persia [İran] 49
phalanx 211
philhellen [Hellen dostu] 31
Pineios [Salabrias] Nehri 377
Pirene Dağları 91
Plataies 377, 405
Pompeius Magnus 501
Porfyrogennitos Sarayı [Tekfursaray] 137
Pringipos Adası [Büyükada] 155, 237
Prosphorion Limanı 119
Psihra Ydata [Soğuk Sular=bg. Kasımpaşa] 185
Ptolemaios'un [Batlamyus] haritaları 613
Pyles [Thermopylai] 377
Rados (Drakulis'in kardeşi) 33, 531, 533
Ren Nehri 91
Rhineia [Adası] 289
Rigion [Küçük Çekmece] 319
Rion Burnu 389
Rodos 129, 289
Roma 39, 47, 93, 105, 199, 249, 329, 331, 409, 483
Romanos Kapısı [Topkapı] 127
Rudnik Kalesi 357
Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Bey 17, 111
Rumelihisarı (Boğazkesen ve Rumeli Orta Hisarı Kalesi) 67, 73, 141
Samandria [Semendire, Smederevo] 359
Samothraki [Semandirek] Adası 283, 321, 339, 443
Saos [Sava] Nehri 343, 553
Sara (Sare) Hatun (Uzun Hasan'ın annesi) 513
Saruca 141, 209
Sava Irmağı 83, 343, 553
Scylla ile Charybdis 579
Sergios 411
Sestos 291, 553
Sezar 51
Sırp Despotu Yorgi Brankovic (Vılkoğlu) 297, 303, 309, 355
Silivri 111
Sinop [Sinopi] 16, 33, 81, 481, 493, 495, 499, 525
Skopia [Üsküp] 497
Smederevo 309, 355
Sofia 341, 377
Sparta 33, 377, 397, 459
Sparta Dağı 459
Sperheios [Alamana] 377
Stadion (uzunluk ölçüsü) 19, 67, 83, 127, 139, 181, 185, 335, 379, 571, 593
Stefanos 357

Stenites 265
Stentoris 329
Stephen Tomašević 557
Stoa, Stoacılar 53, 525, 613
Strymonas [Karasu] Nehri 375
Studion 153
Suriye 549
Süleyman Bey (Karışdıran) (İstanbul subaşısı) 271
süvari birlikleri 53, 77, 135, 195, 491, 623
Symblegades [Öreke] Kayaları 65
Szegedin Antlaşması 303, 309
Şehabeddin Paşa 135
Taulantian 431
Tauros [Toros] Dağı 499, 501, 503, 505, 511, 523
Tearos suyu 329
Tenedos [Bozcaada] 291, 477, 603
Tesalya 253, 291, 375, 377
Tesalyalı 539
Thasos [Taşoz] 273, 277, 283, 363, 365, 443, 477
Therapeion [Tarabya] 153
Thomas Katavolinos (Yunus Bey) 455
Thukydides 17, 18
Tigranokerta [Diyarbakır] 487, 499, 503, 511
Timur 93, 101, 103, 487, 501
Timur oğlu Hasan (Uzun Hasan, Tigranokerta'nın ve Medlerin kralı) 487
Tinos Adası 341
Titus Flavius Josephus 19, 47
Trabzon [Trapezounda] 16, 17, 33, 139, 253, 273, 297, 481, 483, 487, 489, 497, 499, 501, 513, 517, 519, 521, 525
Trabzon İmparatorluğu 483, 525
Trakya 14, 83, 299, 305, 327, 331, 333, 341, 373, 479, 535, 641, 647
Trivalli [Sırp] 19, 31, 83, 361
Trivallilerin ülkesi 271, 297, 299, 301, 303, 307, 341, 353, 357, 497
Troia Rion [tepesi] 291
Troya 247
Tursun Bey 11, 111, 213, 229, 415, 433, 503, 553, 629
Urban 73, 641
Vasiliki Pyli [Kral Kapısı] 241
veba 14, 15, 18, 93, 105, 527, 641
Venedik 16, 73, 91, 101, 103, 125, 129, 165, 237, 241, 267, 283, 285, 433, 603
Venedikli 15, 16, 35, 57, 89, 91, 131, 225, 295, 377, 387, 471, 473, 511, 551, 561, 563, 565, 567, 571, 573, 575, 577, 599, 601, 603, 631, 635
Via Egnatia 329, 929
Vidin 529, 649
Vlaherna Sarayı 139
Volvi Gölü 375
Vostitsa 389
Vostros [Bosnalı] 33, 83, 375, 481, 553, 555, 557, 561, 569, 571, 581, 583, 593
Vus Dağı 631
Yahudi İosephus 47
Yaitsa [Jajce] 557, 559, 569, 581, 583, 585, 593
Yakup (bahriye komutanı) (Kalliupolis satrapı) (Kalliupolis ve Hersonisos satrapı) 489, 499, 553, 577
Yakup Paşa (doktor) Gaetalı Maestro Jacobo 509
Yalıköşk Kapısı 119
Yedikule Hisarı 137
Yorgi Brankoviç (Trivallilerin hükümdarı) 297, 303, 309, 353, 355
yukarı Frigya [Sakarya Irmağı ile Büyük Menderes'in yukarı çığırları arasındaki bölge] 53, 79
yukarı Moisia 299, 327, 341, 649
Yunanistan 11, 22, 37, 49, 239, 241, 255, 281, 377, 507, 561, 581
Yunus (donanma başkomutanı) 287
Zağanos 135, 137, 207, 219, 243, 279, 443
Ziğos 463
Zihna 341

KRİTOVULOS TARİHİ / 1451-1467

Mihail Kritovulos İmrozlu'dur ve son devir Bizans ve Osmanlı'nın İstanbul (Konstantiniyye) döneminin ilk Helen asıllı tarihçisi olup; büyük hükümdarın Helen kültürüne ve tarihine olan yakın ilgisini ve bilgisini ondan öğreniyoruz ve aynı zamanda da fethin bir dönemi kapatıp öbürünü açtığını ama medeniyetlerin bir uzlaşma içinde devamlılık sağladığını bu parlak üslupla şahid oluyoruz. Kritovulos döneminin olaylarını basit bir vakanüvis gibi değil, geriye gidişlerle ortaya koymaktadır. Bu nedenle bizim için dönemin diğer tarihçisi Tursun Bey kadar önemlidir. "Fatih Sultan Mehmed'in Fethine dair tarih" adlı eseri, vazgeçilmez bir kaynaktır. (**İlber Ortaylı**)

Kritovulos'un, Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının ilk on yedi yılını anlattığı bu kitabının dünyada sadece tek bir nüshası vardır. Topkapı sarayında GI 3 koduyla muhafaza edilen bu elyazması, uzun yıllar boyunca dikkatlerden kaçtıktan sonra 1870 yılında yayımlandı. İngilizceye ancak 1954'te çevrilen kitabın ilk çevrildiği dillerden biri de Türkçeydi. İzmir mebusu Karolidis Efendi, 1910'da Osmanlıcaya çevirdiği kitabı, üyesi olduğu Tarih-i Osmanî Encümeni'nin dergisinin eki olarak yayımladı.

Yayınevimiz, bu önemli tarihî kitabın hem aslını hem de Ari Çokona'nın orijinal el yazmasından yaptığı karşılaştırmalı çevirisini sansürsüz, aslına uygun olarak Türk okurlarına kazandırmaktan kıvanç duyar.

Fiyatı: 60₺

ISBN 978-605-5419-72-1